

RĒZEKNES TEHNOLOĢIJU AKADĒMIJA

INDIVĪDS. SABIEDRĪBA. VALSTS

**24.STARPTAUTISKĀS STUDENTU UN DOCĒTĀJU ZINĀTNISKI PRAKTISKĀS
KONFERENCES RAKSTU KRĀJUMS
2022.GADA 21.MAIJS**

INDIVIDUAL. SOCIETY. STATE

*Proceedings of the 24th International Student and Teacher Scientific-Practical Conference
21 MAY, 2022*

PAR RAKSTU SATURU ATBILD AUTORI.

ATBILDĪGĀ PAR IZDEVUMU:
MG.OEC. ANITA PUZULE

Konferences zinātniskā komiteja / Conference Scientific Committee

Dr.oec. Iluta Arbidāne (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Dr.sc.comp. Vaida Bartkute (*Utenas University of applied science*)
Dr.iur. Ilona Bulgakova (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Dr.iur. Artūrs Gaveika (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Dr.oec. Iveta Mietule (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Ph.D. Halyna Synytsyna (*State Biotechnological University, Kharkiv*)
Mg.oec. Iveta Dembovska (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Mg.philol. Simona Jankauskaitē (*Kauņas University of applied science*)
Mg.iur. Aldis Kaļva (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Mg.iur., Mg.soc.sc. Ilga Krampuža (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Mg.oec. Inta Kotāne (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Mg.oec. Anita Puzule (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Mg. soc.sc. Ēvalds Višķers (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Mg.oec. Jelena Volkova (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)
Mg.soc.sc. Daina Znotiņa (*Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*)

RAKSTU KRĀJUMĀ APKOPOTI PĒTĪJUMI PAR AKTUĀLIEM JAUTĀJUMIEM UZŅĒMĒJDARBĪBĀ, MĀRKETINGĀ, FINANSĒS, GRĀMATVEDĪBĀ, TIESĪBĀS. PĒTĪJUMOS IZVĒRTĒTI AR TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBU SAISTĪTIE TEORĒTISKIE, EKONOMISKIE UN TIESISKIE ASPEKTI STARPTAUTISKĀ, VALSTISKĀ UN ORGANIZĀCIJU SKATĪJUMĀ.

KRĀJUMS PAREDZĒTS IZMANTOŠANAI STUDENTU MĀCĪBU UN PĒTNIECISKAJĀ DARBĀ EKONOMIKAS, TIESĪBAS ZINĀTŅU, VADĪBAS, ADMINISTRĒŠANAS UN NEKUSTAMO ĪPAŠUMU PĀRVALDĪBAS STUDIJU VIRZIENOS, KĀ ARĪ CITU NOZARU STUDIJU VIRZIENOS, KURUS TIEK APGŪTI EKONOMIKAS, VADĪBAS UN TIESĪBU ZINĀTŅU STUDIJU KURSI.

RĒZEKNES TEHNOLOĢIJU AKADĒMIJA

Zinātnisko rakstu krājums sagatavots un izdots ar Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas finansiālu atbalstu.

Rekomendējusi publicēšanai Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Ekonomikas un pārvaldības fakultātes Biznesa un sabiedrības procesu pētniecības institūta Zinātniskā padome 2022.gada 28.novembrī

ISSN 2592 – 8457

© Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, 2022

© Autoru kolektīvs, 2022

SATURS

EKONOMIKA UN VADĪBA ECONOMICS AND MANAGEMENT

Ruta Bagdonaite, Karina Gudavičiūtē, Laertas Mankus, Rytis Stanevicius ASSESSMENT OF THE REASONS FOR MIGRATION OF YOUNG PEOPLE OF WORKING AGE <i>Darbspējīgo jauniešu migrācijas iemeslu novērtējums</i>	7
Aleksejs Burbo PASAŽIERU TRANSPORTLĪDZEKĻU EKSPLUATĀCIJAS IZMAIŅAS LATVIJĀ <i>Passenger Vehicles Operation Changes in Latvia</i>	17
Annija Dubova IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKĻA IZMAIŅU IETEKME UZ NODOKĻU MAKSĀTĀJU DARBA IENĀKUMIEM <i>Impact of Changes in Personal Income Tax on Taxpayers Work Income</i>	23
Skaiste Kiseliute, Kristina Rupkute THE IMPACT OF THE MINIMUM WAGE ON THE LIVING STANDARD IN LITHUANIA <i>Minimālās algas ietekme uz dzīves līmeni Lietuvā</i>	28
Kristīne Kokoreviča PASĀKUMU TŪRISMS UN TĀ BŪTĪBA <i>Event Tourism and Its Nature</i>	38
Simona Lapackienē, Lukas Laucys, Aidas Saladžius ANALYSIS OF CHANGES IN KEY MACROECONOMIC INDICATORS OF THE EUROPEAN UNION COUNTRIES DURING THE DIFFERENT PERIODS OF ECONOMIC CYCLES <i>Eiropas Savienības dalībvalstu galveno makroekonomisko rādītāju izmaiņu analīze ekonomiskā cikla dažādos periodos</i>	43
Liene Lubāne PATĒRĒTĀJU RĪCĪBU IETEKMĒJOŠO FAKTORU ANALĪZE, IZVĒLOTIES PRODUKTUS AR ILGTSPĒJĪGU IEPAKOJUMU <i>Choosing Products with Sustainable Packaging: Analysis of Factors Influencing Consumer Behaviour</i>	52
Signija Mosāne EIROPAS ZAĻĀ KURSA EKONOMISKĀS IETEKMES TEORĒTISKĀ IZPĒTE <i>A Theoretical Study on Economic Impact of the European Green Deal</i>	57
Krista Pogurecka KORPORATĪVĀS PĀRVALDĪBAS UN ILGTSPĒJĪBAS PĀRSKATI LATVIJĀ <i>Corporate Governance and Sustainability Reporting in Latvia</i>	64
Vita Prikule PREIĻU NOVADA ZEMNIEKU SAIMNIECĪBAS "MIEZĪŠI" BIOĻĢISKĀS LOPKOPĪBAS BARĪBAS AUDZĒŠANAS TEHNOĻĢIJAS UN ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS <i>The Organic Fodder Technologies and Development Options of the Farm "Miezīši", Preiļi District</i>	68
Laura Rēdmane TŪRISMA ATTĪSTĪBA COVID-19 PANDĒMIJAS APSTĀKĻOS LATVIJĀ <i>Tourism Development in Covid-19 Pandemic Conditions in Latvia</i>	76
Arta Rozentāle ENERGOEFEKTĪVITĀTES AUDITA IZMAKSAS UN FINANŠU IEGUVUMI <i>Energy Efficiency Audit Costs and Financial Benefits</i>	82
Sarmīte Saleniece DIGITĀLĀ MĀRKETINGA IETEKME UZ MAZIEM UN VIDĒJIEM UZŅĒMUMIEM LATVIJĀ <i>Impact of Digital Marketing on Small and Medium-Sized Enterprises in Latvia</i>	88

<p>Nikolajs Semencs GOVJU TURĒŠANAS UN SLAUKŠANAS APSTĀKĻU SALĪDZINĀJUMS RĒZEKNES NOVADA SIA "SPRŪŽEVA M" <i>The Comparison of the Cow Milking and Holding Conditions in "Sprūževa M" Ltd of Rezekne Region</i></p>	94
<p>Rita Starodumova STATISTISKO PĒTĪJUMU METOŽU PIELIETOJUMS STUDIJU PROGRAMMAS "UZŅĒMĒJDARBĪBA LAUKSAIMNIECĪBĀ" KVALIFIKĀCIJAS DARBU IZSTRĀDĒ <i>Application of Statistical Research Methods in the Development of Qualification Papers of the Study Program "Entrepreneurship in Agriculture"</i></p>	101
<p>Santa Stepaņenko BALTIJAS VALSTU NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA NODOKĻA SALĪDZINĀJUMS <i>Real Estate Tax Comparison of the Baltic States</i></p>	106
<p>Santa Škarste STUDIJU KREDĪTU TENDENCES BALTIJAS VALSTĪS <i>Study Loan Trends in the Baltic States</i></p>	112
<p>Vēsma Šumska LATVIJAS IESPĒJAS KOPĒJĀS LAUKSAIMNIECĪBAS POLITIKAS REALIZĀCIJĀ PĒC 2023.GADA <i>Latvia's Possibilities in the Implementation of the Common Agricultural Policy after 2023</i></p>	117
<p>Imants Zahars JĒDZIENU "PERSONĀLA MOTIVĀCIJA" UN "PERSONĀLA LOJALITĀTE" TEORĒTISKĀ NOZĪME <i>Theoretical Significance of the Concepts of "Employee Motivation" and "Employee Loyalty"</i></p>	124
<p>TIESĪBU ZINĀTNE LAW SCIENCE</p>	
<p>Aleksandrs Baikovs TAISNĪGUMA KATEGORIJA KĀ CIVILTIESĪBU IDEJA UN PRINCIPS <i>The Category of Justice as an Idea and Principle of Civil Law</i></p>	130
<p>Iļona Bulgakova APSŪDZĒTĀ LIECĪBAS UN TO PĀRBAUDE KRIMINĀLPROCESĀ <i>Testimony of the Accused Person and Its Checking in Criminal Proceedings</i></p>	135
<p>Ivo Burmeisters MEDIĀCIJAS INSTITŪTA JĒDZIENS UN TIESISKAIS RAKSTUROJUMS <i>The Concept and Legal Characteristics of the Institute of Mediation</i></p>	139
<p>Laura Grodze DRAUDZES VADĪTĀJA ADMINISTRATĪVĀ ATBILDĪBA <i>Administrative Liability of Leader of the Congregation</i></p>	143
<p>Viktors Gžibovskis MEDIĀCIJAS JĒDZIENS UN MEDIĀCIJAS PAMATPRINCIPI <i>The Concept of Mediation and Basic Principles of Mediation</i></p>	151
<p>Samanta Jurāne VIENLĪDZĪBAS PRINCIPA IEVĒROŠANA PUBLISKAJOS IEPIRKUMOS <i>Compliance with the Principle of Equal Treatment in Public Procurements</i></p>	158
<p>Nerija Kovalenkoviēnē, Rasa Šemiotienē CRIMINAL LIABILITY OF MINORS IN LITHUANIA <i>Lietuvos nepilngadīgo personu kriminālatbildība</i></p>	166

Elvita Rancāne NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA LABTICĪGA IEGUVĒJA AIZSARDZĪBA <i>Protection of Bona Fide Acquirers of Real Estate</i>	171
Liāna Santalova NOSACĪTAS PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANAS NO KRIMINĀLSODA AKTUALITĀTES <i>Topicality of Conditional Early Release</i>	176
Santa Tropa DZĪVOJAMĀS MĀJAS PĀRVALDNIĒKS UN PĀRVALDNIĒKA MAIŅAS TIESISKIE ASPEKTI <i>Residential Property Manager and Legal Aspects of Changing the Residential Property Manager.</i>	181

EKONOMIKA UN VADĪBA
ECONOMICS AND MANAGEMENT

ASSESSMENT OF THE REASONS FOR MIGRATION OF YOUNG PEOPLE OF WORKING AGE

DARBSPĒJĪGO JAUNIEŠU MIGRĀCIJAS IEMESLU NOVĒRTĒJUMS

Rūta Bagdonaitė Kaunas University of applied science, ruta.bag830@go.kauko.lt, Kaunas, Lithuania
Karina Gudavičiūtė Kaunas University of applied science, karina.gud117@go.kauko.lt, Kaunas, Lithuania
Laertas Mankus Kaunas University of applied science, laertas.man272@go.kauko.lt, Kaunas, Lithuania
Rytis Stanevičius Kaunas University of applied science, rytis.sta731@go.kauko.lt, Kaunas, Lithuania
Supervisors Dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, Dr. Inga Maksvytienė, Dr. Vilma Morkūnienė

Abstract. *Based on the analysis of scientific literature, the article explains the concept of emigration, the causes, and its negative and positive consequences. Mathematical and statistical analyses of emigration indicators in the context of the Baltic States and calculate statistical emigration forecasts. Research of Baltic statistics has shown that many highly qualified specialists emigrate from the countries that bring income. The article's main aim is to find out and investigate the reasons for the emigration of people of working age in Lithuania. To achieve the aim of the article, an empirical study is used, based on which it was found that the following reasons influence emigration from Lithuania: poor economic situation, desire to go to study, expanding the circle of acquaintances, and a feeling of social exclusion and personal problems that they seek to solve abroad. Keywords: Lithuania, emigration, reasons for emigration.*

Keywords: emigration, Lithuania, reasons for emigration.

Introduction

Emigration, especially skilled workers, reduce gross domestic product (GDP) as production potential is lost (*Kasnauskiene & Kavalnis, 2021*). Expatriates are becoming a significant problem in the country, as the country loses its workforce and money that contributes to the budget.

According to the data of the Official Statistics Portal, the problem of the investigation is that in 2019, 24,500 people emigrated from Lithuania. In 2018, 29,000 citizens of the Republic of Lithuania emigrated from Lithuania. Although the numbers are decreasing, the problem is still sensitive and relevant for Lithuania.

The object of the research is the reasons for the emigration of Lithuanian residents aged 18-64 years.

The aim of the research is to analyse the reasons for emigration of the Lithuanian population of working age.

Tasks of the research:

1. Describe the significance of emigration in the context of countries.
2. Compare emigration statistics between Lithuania and the countries to which Lithuanians most often go.
3. To develop a methodology for the study of Lithuanians emigrating of working age.

After summarizing the applied research of emigration of people aged 18-64 from Lithuania.

Research methods: comparative analysis and systematization of scientific literature, grouping, and comparison of statistical data, mathematical and statistical analysis, time series analysis, questionnaire survey, empirical research.

1. The concept of emigration

Researcher Masey (1993) argues that migration is an explanatory classification: internal migration is the movement of a country's population from one place to another for permanent life; international migration is the movement of people from their homeland to other countries for economic, political or religious reasons. The concept of migration is perceived by many as the departure of an individual from one country to another for a certain period. According to the Glossary of Economic Terms, migration is the movement of people to a country, called immigration, and emigration from it. The dictionary of international words states that emigration is the movement of people from one homeland to another.

Ciarnienė, Kumpikaitė (2011) state that the particularly bad political situation, low salary, complex and challenging material, and social living conditions are among the main reasons for emigration. The authors see new factors driving emigration in the current society, such as the main macroeconomic factor of migration - differences in

labor demand and supply in international markets (Karaša & Čiegis, 2020). Also, having or looking for a job is the main reason for migration (Akgüç & Welter-Médée, 2021).

Immigration has a significant impact on the economy. Recently, as the number of emigrants grows, new challenges arise: the likelihood of cases of exploitation related to work, with undeveloped integration policies, social friction, and vulnerability of arriving emigrants is increasing (Žibas & Lekavičiūtė, 2017). Emigration processes are stimulated by economic factors: disposable annual income and average wages in the country (Solnyškinienė & Adamonienė, 2017). In addition, emigration, especially skilled workers, is likely to reduce GDP as production potential is lost (Kasnauskiene, Kavalnis, 2021).

Table 1

Concepts of Migration, Emigration and Immigration (Compiled by authors)

Reference	Concepts of emigration
Solnyškinienė, Adamonienė, 2017	Immigration – the movement of people into the country.
Karaša, Čiegis, 2020	Emigration - attraction of better opportunities abroad.
Gür, 2017	Migration is old as the subject of human history, which is at the forefront of the world.
Reasons for emigration	
Čiarnienė, Kumpikaitė, 2011	Bad political situation; low wage; difficult living conditions.
Karaša, Čiegis, 2020	Differences in markets - labor supply and demand.
Akgüç, Welter-Médée, 2021	It isn't easy to find a job in your current place of residence;
The effects of emigration on the economy	
Žibas, Lekavičiūtė, 2017	The exploitation of emigrants is increasing related to work; social friction.
Solnyškinienė, Adamonienė, 2017	Disposable annual income; the average wage in the country is declining.
Kasnauskiene, Kavalnis, 2021	Decreases GDP.

In conclusion, migration is classified as immigration and emigration. According to Kasnauskiene and Kalvani (2021), emigration impacts the country's economy: it increases unemployment and reduces GDP. Čiarnienė, Kumpikaitė (2011) highlights the main reasons for emigration: bad political situation, low wages, complex and challenging material and also social living conditions; however, Karaša and Čiegis (2020) see that the main macroeconomic factor of migration is differences in labor demand and supply in international markets.

2. Emigration indicators in the context of the Baltic States

A total of 483,908 people emigrated from the Baltic States between 2013 and 2019, of which as many as 58 % were Lithuanians, compared to 27 % in Latvia and only 15 % in Estonia. So, the largest population emigrates from Lithuania compared to other Baltic countries.

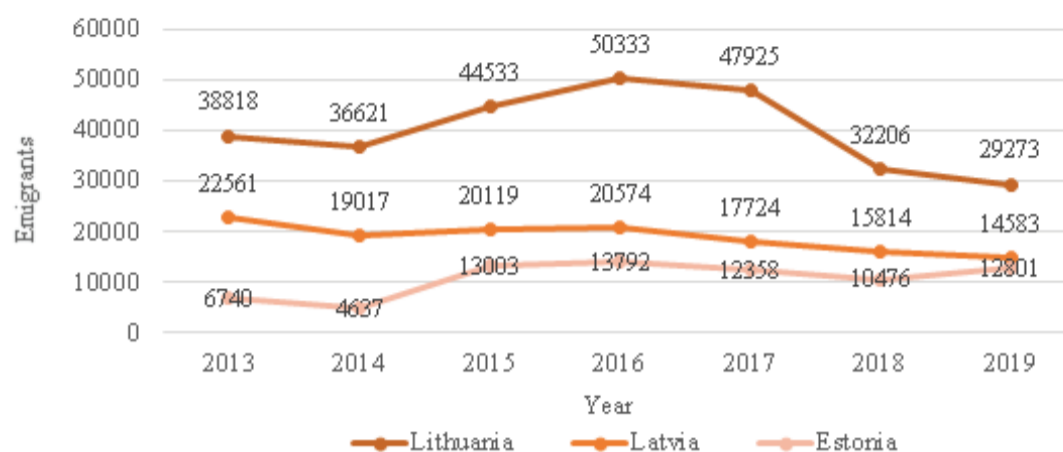
As many as 279,709 people emigrated from Lithuania between 2013 and 2019, of which as many as 43 % migrated to the United Kingdom; in 2014, Lithuanian emigration to the United Kingdom decreased by 9 % compared to the previous year, but when the United Kingdom announced in 2015 about the desire to leave the European Union, the emigration of Lithuanians increased by 16 %. When the referendum took place in 2016, and the population voted to leave the European Union and announce Brexit, Lithuanian emigration increased by 22 % that year compared to the previous year. Still, compared to 2017, emigration to the United Kingdom decreased by 7 % and in 2018 decreased by 44 %. So Lithuanians rushed to emigrate to the United Kingdom for fear that they would not be able to settle in before they officially left the European Union.

The emigration flows of the Latvian population did not change significantly from 2013 to 2019, and a total 30,392 people emigrated from the country, but during this period, as many as 78 % of the Latvian population emigrated to the European Union. The most significant emigration flows were between 2013 and 2016, when the fourth wave of emigration took place in recent years, which lasted until 2016 when the post-crisis period in Latvia ended, and the country's economy recovered (Figure 1).

From 2013 to 2019, almost twice as many people emigrated from Estonia as from Latvia, only 73,807 and even 3.8 times less than from Lithuania. Still, as many as 48 % of Estonians who emigrated went to live in the neighboring country of Finland. Most Estonians emigrated in 2016, but the most significant increase in emigration occurred in

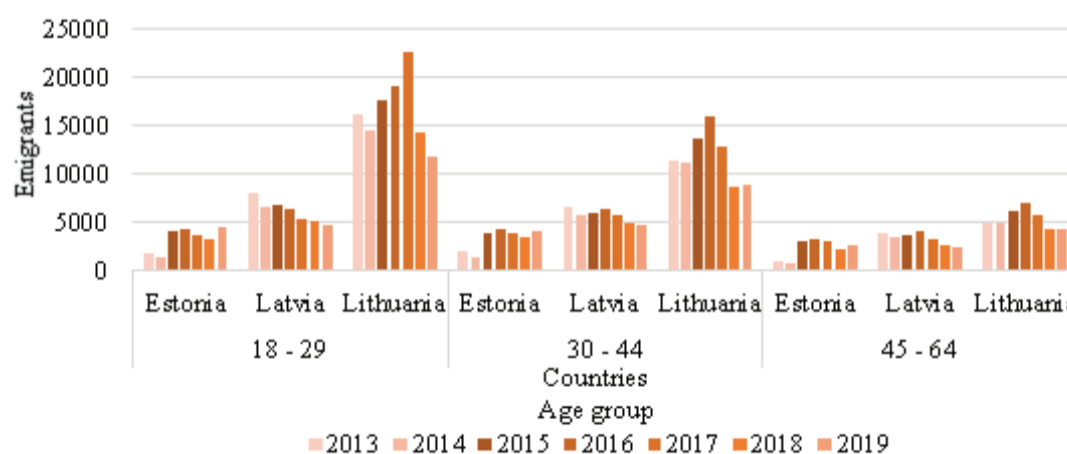

2015 (Figure 1). The fact that Estonians did not choose the specific country to which they would have emigrated for emigration can be taken into account in the events in Estonia in 2015 when a plane of the Russian Armed Forces flew into Estonian airspace three times that year without permission. And in 2014, Russia began annexing Crimea in Ukraine and sparked the Donbas War. So, fearing a Russian invasion, Estonians started to emigrate rapidly to various countries in 2015. Their emigration increased by 180 % compared to the previous year and peaked in 2016. Emigrant flows decreased in 2017 and 2018 but increased by 14 % in 2019.

Figure 1. Emigration indicators in the context of the Baltic States (Compiled by the authors, Oficialiosios statistikos portalas, 2022)

Between 2013 and 2019, 406,015 people of working age emigrated from the Baltic States, and as many as 58 % of them were Lithuanians, while Latvians accounted for 26 % and Estonians for only 15 %. In total, most people aged 18-29 emigrated from the Baltic States in 2017, and at least in 2019, when people aged 30-44 and 45-64 emigrated the most in 2016, and at least people aged 30-44 emigrated in 2018 when people aged 45-64 people emigrated in 2014 (Figure 2). As many as 45 % of all emigrants of working age are emigrants aged 18-29, 36 % are emigrants aged 30-44, and 19 % are emigrants aged 45-64. Of all the Baltic States, most working-age people emigrate from Lithuania, and most people aged 18-29 emigrated from Lithuania in 2017, from Latvia in 2013, and from Estonia in 2019, when people aged 30-44 and 45-64 from Lithuania and Estonia emigrated. Most emigrated in 2016, and Latvia was 30-44 years old in 2013 and 45-64 years old in 2016 (Figure 2).

Figure 2. Emigration rates in the context of the Baltic States by age group (Compiled by authors, Oficialiosios statistikos portalas, 2022)

An analysis and comparison of the data of people emigrating from the Baltic States shows that in all three countries, the most significant number of emigrants left; however, since 2017, the number of emigrants from all countries has been decreasing every year, except for 2019, when the number of Estonian emigrants increased and came closer to the Latvian emigrants (Figure 1). Although 18-29 year-olds emigrate the most, the most pressing problem is the emigration of people in the 30-44 age group, as these people bring income to the national budget and are educated, are extremely highly skilled workers, and make up the largest workforce in the country, since people in the 18-29 age group are mostly students and go abroad to study (Figure 2).

3. Presentation of emigration analysis data in the context of the Baltic States

Comparing the data of the Baltic States for 2013-2019, it can be seen that Lithuania is the country with the most significant emigration. During these seven years, more people emigrated from Lithuania than from Latvia and Estonia combined. 279,709 people left Lithuania, 130,392 people in Latvia, and 73,807 in Estonia (Table 2).

Table 2

Descriptive statistics (Eurostat, 2013-2019)

Collected data	Lithuania	Latvia	Estonia
Average	39958	18627	10543
Standard error	3002	1054	1330
Median	38818	19017	12358
Moda	-	-	-
Standard deviation	7945	2790	3520
Sample size dispersion	63123705	7787940	12391419
Minimum number of emigrants per year	29273	14583	4637
Maximum number of emigrants per year	50333	22561	13792
All emigrants in 2009-2019	279709	130392	73807
Quantity	7	7	7

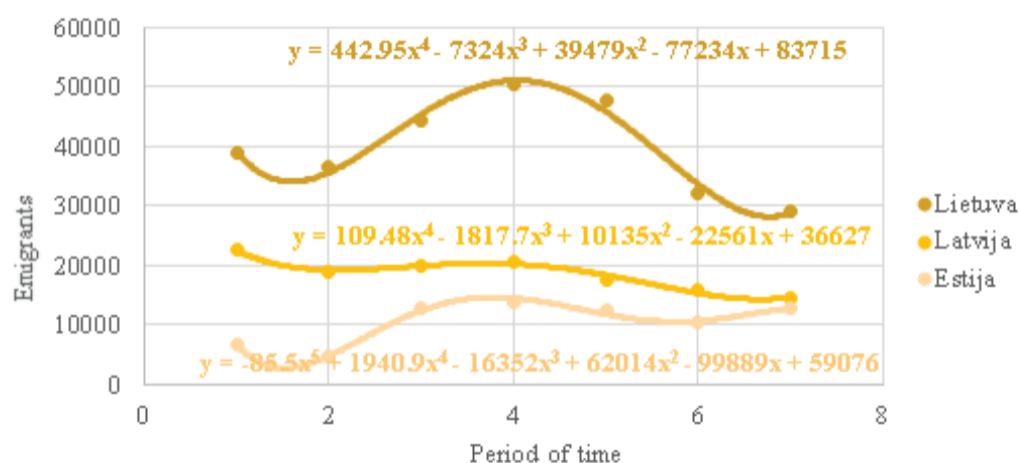

Figure 3. **Parabolic trend equation (Compiled by the authors)**

Comparing the annual data of people of working age emigrating from the Baltic States, it was noticed that every year the most significant number of people migrating from Lithuania from all three countries migrates from Lithuania; however, the number of people emigrating from Lithuania and Latvia has been decreasing since 2016, while Estonia's population has been increasing since 2019. And the result of the forecast is statistically reliable because it is less than ten percent. Still, according to the calculations of the square equation of the time series analysis, in 2020, 56,934 residents will leave Lithuania according to estimations of the square equation, but 23,103 have left the country, 22,547 have left Latvia, but 11,990 left, and 4,898 from Estonia, but in reality, 12,427 emigrants have left the country (Table 3).

Table 3

Time series analysis (Compiled by authors)

Years	x	Lithuania	Latvia	Lithuania	Lithuania y theoretical		Latvia y theoretical		Estonia y theoretical	
2013	1	38818	22561	6740	39079	0.0067	22493	0.0030	6704	0.0053
2014	2	36621	19017	4637	35658	0.0263	19255	0.0125	4856	0.0473
2015	3	44533	20119	13003	45455	0.0207	19949	0.0085	12467	0.0412
2016	4	50333	20574	13792	51102	0.0153	20237	0.0164	14534	0.0538
2017	5	47925	17724	12358	45864	0.0430	18410	0.0387	11856	0.0406
2018	6	32206	15814	10476	33634	0.0443	15384	0.0272	10772	0.0283
2019	7	29273	14583	12801	28939	0.0114	14705	0.0084	12905	0.0082
2020	8				56934	2.1	22547	1.4	4898	2.8

The predictions of the square equation were incorrect, although the data was statistically reliable according to the calculations.

4. Applied research methodology

Research problem – according to the official statistics portal, 24,500 people emigrated from Lithuania in 2019. In 2018, 29,000 citizens of the Republic of Lithuania emigrated from Lithuania. Although the declining numbers are visible, the problem is still sensitive and relevant for Lithuania, so the question arises why do people of working age still emigrate from Lithuania?

The Object – causes of emigration of people of working age.

The aim is to investigate the causes of the emigration of working-age people.

Method of study and its justification. Questionnaire survey. This study method was chosen because sampling in the population can be easily statistically and reasonably determined, survey data can be statistically substantiated and the study can be easily repeated. If there is a large amount of data, it can be easily controlled and systematized by computer programs. Refuting statistically reasoned conclusions is also very difficult (Kokankaitė, 2015).

Respondents and their justification. People of working age (from 18 to 64 years old) have already emigrated from Lithuania and plan to emigrate. These respondents were chosen because they largely depend on the country's economic situation and further development.

Sample of respondents and their justification. The required number of respondents was calculated using the data of the Official Statistics Portal (OSP) in 2013-2020, the number of people of working age emigrated and using the Raosoft calculator on their boarding school page (Raosoft, 2022). A margin of error of 5 %, 95 % reliability and 50 % of respondents were selected in the calculation, and the population was 255,913. The required number of respondents is 384.

Formation of a research instrument based on of various authors focused on emigration (see Table 1), a questionnaire was drawn up to carry out a quantitative survey.

Table 4

Justification for the conclusion of the survey questionnaire (Compiled by the authors)

Source/Author	Subject dimension/ research dimension	Research questions/statements
Šimanskienė, Paužuolienė, 2013	Reasons for emigration	Do you agree with the statement that the emigration of skilled workers to other countries is usually due to the possibility of pursuing a career and the associated higher income?
Rudžinskienė, Paulauskaitė, 2014	What people expect when they emigrate	Do you agree with the statement that the main factor that motivates individuals to change their current place of residence is the pursuit of benefits – in the hope of better living conditions in another country?
	The function of the question in the selection of respondents	Have you emigrated?
Pšitulskytė, 2014	Differences in pay levels	Has immigration been affected by the pay gap?
Official Statistics Portal	Education	What is your education?
	Age of emigrants	Your age?
	Gender gap	Your gender?
	Marital status	Your marital status?
	Future/current place of residence	Future/current place of residence?
	When emigrated	When did you emigrate?

Description of the organization of the study – the study was carried out between 03.03.2022 and 14.03.2022. The study was conducted on the online survey site SurveyMonkey. The data was collected electronically using the following platforms: Facebook, Instagram, Messenger, WhatsApp, Viber, Telegram, MS Teams, LinkedIn, and email and SMS. 408 respondents participated in the survey. The reliability of the survey results is 95 %.

Ethics of research – ethical problems that require a balance between the researcher's desire to receive objective information and the safety of the subject person are relevant in social research. The questionnaire survey was created based on ethical problems of social research: privacy, anonymity, and confidentiality. The data collected in the study in

an appropriate way is reliable and reasonable, without prejudice to moral, cultural, and political values (*Rakauskienė & Ranceva, 2013*).

Description of the demographic data of the study – 408 respondents participated in the study. Of those surveyed, 44.94 % belong to the age group of 18-29 years, 35.06 % belong to the 30-45 age group, and 20 % belong to the 46-64 age group. 45.43 % of those surveyed are men and 54.57 % of those surveyed are women. Of the respondents, 38.52 % have higher education, 27.41 % have a higher/vocational education, 28.64 % have secondary education and 5.43 % of respondents have only secondary education. Of those surveyed, 29.46 % had never been married, 22.77 % were married or married, 12.62 % were divorced, 1.98 % were widowed and 33.17 % were currently married together.

Methods of analysis of survey data – empirical research, analysis of secondary data, survey study, mathematical and statistical analysis, comparative analysis of scientific literature, time series analysis.

5. Analysis of emigration survey data in Lithuania

The answers were selected by survey respondent survey, who have emigrated from Lithuania since joining the European Union in 2004 and are of age. A pie chart was drawn up from the number of respondents collected, showing the distribution of all respondents by age group. This is the largest share of emigrants from Lithuania in the 18-29 age group 46 % of approximately 173 respondents. Almost a third of all respondents are in the 30-45 age group 35 % of the approximately 132 respondents. The smallest part of the respondents emigrates from Lithuania in the 46-64 age group, 19 % of approximately 72 respondents. Next, a pie chart was drawn up from the number of respondents collected, showing the gender distribution of all respondents. The survey involved 169 (45 %) men and 208 (55 %) women. Based on the figures of the respondents collected, a pie chart was drawn up showing the distribution of all respondents by education. More than a third of the respondents surveyed have completed secondary education in 147 (39 %). Similarly, 109 (29 %) and 102 (27 %) have acquired higher education from the respondents surveyed. The smallest part of the respondents is 19 (5 %).

Table 5

Table of polling averages and standard deviations (Compiled by authors)

Study claims	Arithmetic mean	Standard deviation
I emigrated for more career opportunities.	3.83	1.034
I emigrated because there was the little realization of my profession in Lithuania	2.83	1.087
I emigrated because I wanted to study.	2.78	1.451
I emigrated because I wanted to learn another foreign language.	3.48	1.042
I emigrated because I wanted to try different types of work	3.15	1.069
I moved because I wanted to learn about a new culture.	3.60	0.984
I emigrated due to a poor economic situation.	3.03	1.125
I emigrated because my salary was too low.	3.46	1.090
I emigrated for a higher salary.	4.20	0.889
I emigrated due to a warmer climate.	3.01	1.355
I emigrated for better living conditions.	3.66	0.977
I emigrated because I hoped to make it easier to achieve my goals/ goals	3.23	1.036
I emigrated because I wanted a better environment.	3.43	1.016
I emigrated because I wanted to expand my circle of acquaintances abroad	3.35	1.121
I emigrated because I wanted to provide better living conditions for my children.	2.85	1.145
I emigrated because I had personal problems that I wanted to solve abroad	2.69	1.201
I emigrated because I felt socially excluded.	2.21	1.027
I emigrated because my spouse was already living abroad.	1.54	1,007

The table of averages and standard deviations (Table 5) shows that the most common claim in the study is ‘I emigrated for a higher salary’ (average: 4.20), as well as ‘Emigrated for greater career opportunities’ (average: 3.83). The statement “I emigrated because my spouse was already living abroad” has the most minor influence on the decision to emigrate.

The aim of the survey was to find out the reasons for emigration of Lithuanians of working age, so respondents were asked what the listed reasons led to their emigration from Lithuania. The study hypothesizes that people aged

18-29 years and 30-44 years, and 45-64 years of age emigrate for the same reasons. To solve the hypothesis, there are two solutions:

Zero hypotheses H_0 – there is no difference in the choice of reasons for emigration in different age groups.

Alternative H_1 - the selection of reasons for emigration varies from one age group to another.

We select the level of significance $\alpha = 0.05$.

The survey assessed 18 reasons, correlation analysis of age groups and reasons for emigration, which established statistically reliable links between age and nine reasons for emigration, further examined in the article.

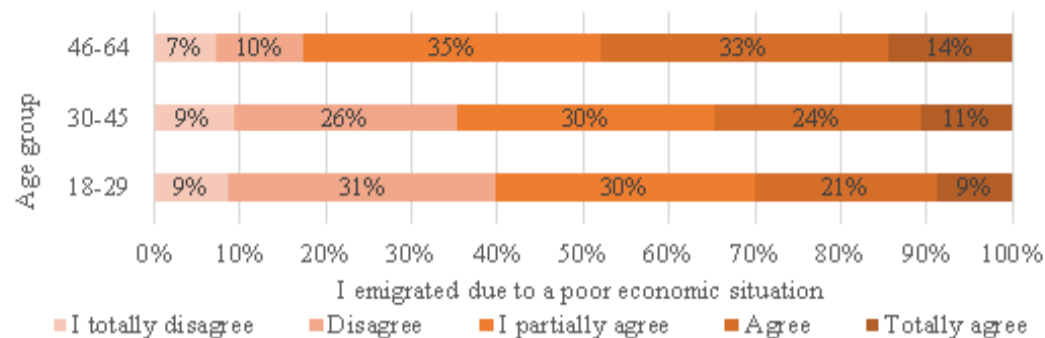

Figure 4. Emigration due to the poor economic situation (Compiled by authors)

The figure (Figure 4) shows no difference of opinion in different age groups in response to the statement “I emigrated due to a poor economic situation”. The choice “respondents to the choice of “I fully agree” (18-29 years – 9 %, 30-45 years – 11 %, 46-64 years – 14 %).

By observing Pearson’s correlation coefficient between emigration due to poor economic situation and the respondent’s age, the resulting coefficient is 0.146** ($p < 0.01$).

Hypothesis H_0 – is no different in the choice of emigration in various age groups.

Asymptotic value (Sig) 0.089 < (0.05 > 0.089), due to this indicator, it can be said that the hypothesis has proven itself; there are no differences.

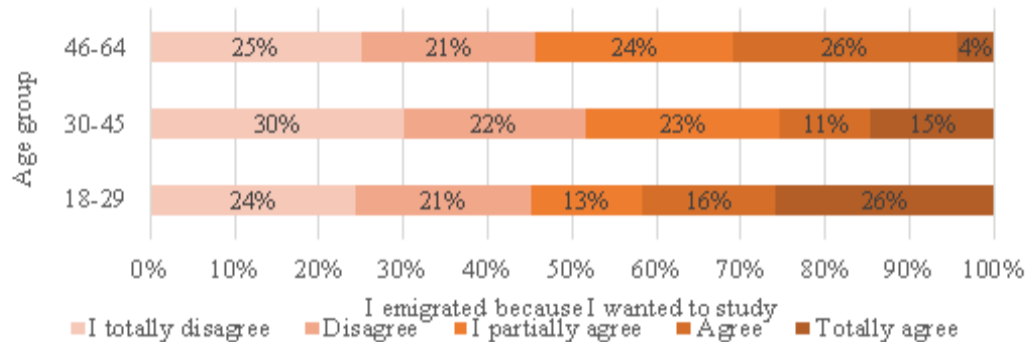

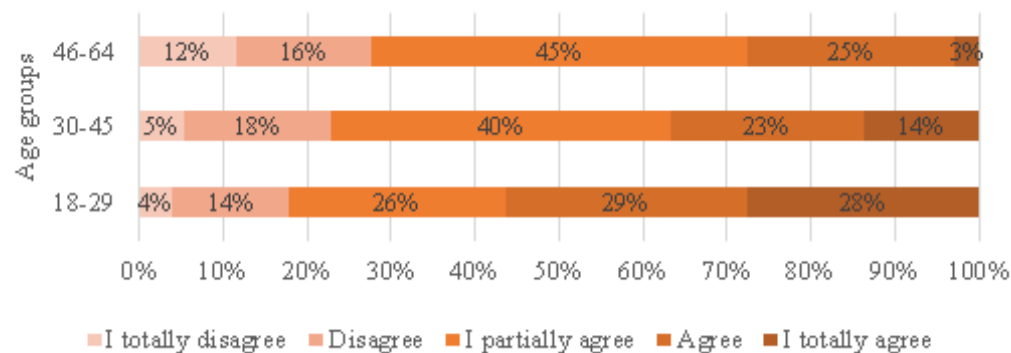
Figure 5. Emigration due to going to study abroad (Compiled by authors)

The figure (Figure 5) shows that opinions do not differ in different age groups in response to the statement “I emigrated because I wanted to study“. The choice of respondents to the choice of “I completely disagree” coincides (18-29 age – 24 %, 30-45 years – 30 %, 46-64 years – 25 %), but 26 % of respondents in the 18-29 age group responded to the choice “I totally agree.“

By observing Pearson’s correlation coefficient between emigration because he wanted to go to study and the respondent’s age, the coefficient obtained is -0.106* ($p < 0.01$).

Hypothesis H_0 – there is no difference in the choice of reasons for emigration in different age groups.

Asymptotic value (Sig) 0.033 < (0.05 > 0.033), due to this indicator, it can be said that the hypothesis has proven itself; there are no differences.

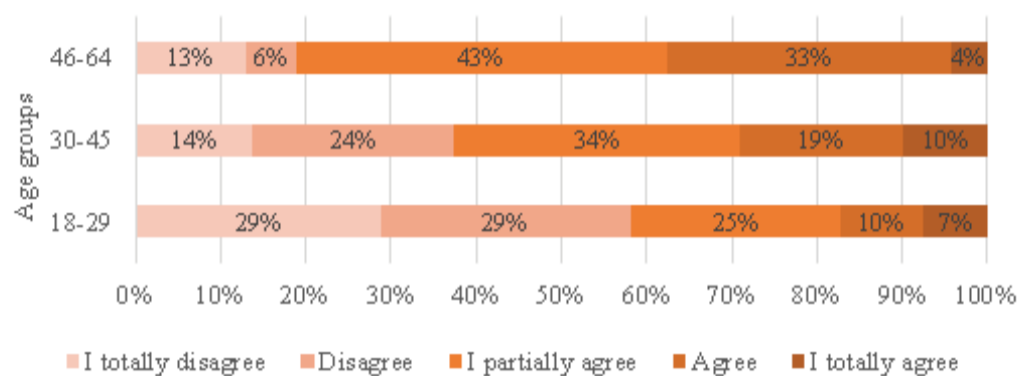

Figure 6. I emigrated because I wanted to expand my circle of acquaintances
(Compiled by authors)

The figure (Figure 6) shows that opinions differ in different age groups in response to the statement “I emigrated because of widening the circle of acquaintances.” Respondents’ choice of “Strongly Disagree” differs (18-29 years old – 4 %, 30-45 years old - 5 %, 46-64 years old – 12 %), opinions also differed about the “Strongly Agree” option (18-29 years old), agreed with the statement and emigrated to expand the circle of acquaintances – 28 %, 30-45 years – 15 %, and 46-64 years – 3 %). These data suggest that opinions differ between age groups and the reason for emigration. Observing the Pearson correlation coefficient between emigration because they wanted to go to study and the age of the respondent, the obtained coefficient is -0.245^{**} ($p < 0.01$).

Hypothesis H1 - the choice of reasons for emigration differs in different age groups.

Asymptotic value (Sig) $0.001 < (0.05 > 0.001)$, due to this indicator, it can be stated that the hypothesis was not confirmed.

Figure 7. I emigrated because I had personal problems that I wanted to solve abroad
(Compiled by authors, 2022)

The figure (Figure 7) shows that opinions differ in different age groups in response to the statement, “I emigrated because I had personal problems that I wanted to solve abroad.” Respondents’ choice of the “Strongly Disagree” option differs in the 18-29 age group – 29 %, the 30-45 age group – 14 %, and the 46-64 age group – 13 % agree. Opinions also differed on the choice “I agree” (18 % of 18-29-year-olds, 34 % of 30-45-year-olds, and 43 % of 46-64-year-olds say they emigrated for this reason). These data suggest that opinions differ between age groups and the reason for emigration.

Observing the Pearson correlation coefficient between emigration because he wanted to study and the respondent’s age, the coefficient obtained is -0.267^{**} ($p < 0.01$).

Hypothesis H1 - the choice of reasons for emigration differs in different age groups.

Asymptotic value (Sig) $0.000 < (0.05 > 0.000)$, due to this indicator, it can be stated that the hypothesis was not confirmed; there are differences.

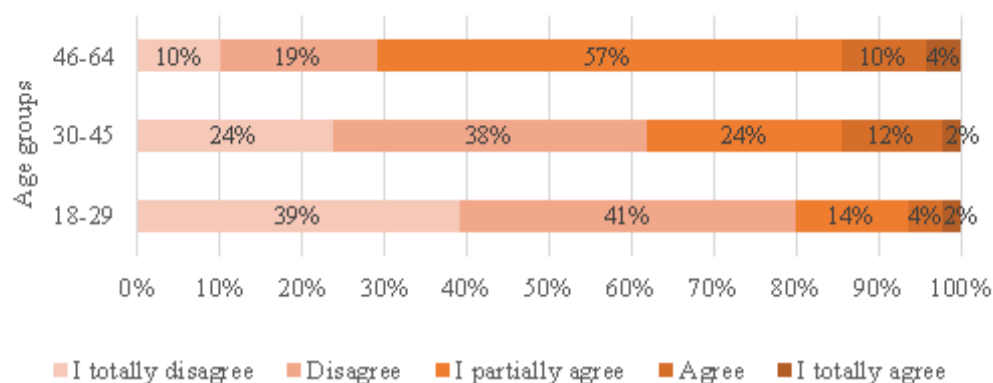

Figure 8. I emigrated because I felt socially excluded (Compiled by authors)

The figure (Figure 8) shows that opinions differ in different age groups in response to the statement “I emigrated because I felt socially excluded.” The choice of respondents to the “Strongly Disagree” option differs the most in the 18-29 age group – 39 %, 30-45 age group – 24 %, 46-64 age group – 10 %. Opinions also differed on the option “Partially agree”: the most visible difference is in the 46-64 age group – 57 % (it can be assumed that the reason for the emigration of the 46-64 age group was due to the perceived social exclusion), 24 %. Respondents aged 45 say they emigrated abroad for this reason, and only 14 % in the 18-29 age group agree with this choice. These data suggest that opinions differ between age groups and the reason for emigration. Observing the Pearson correlation coefficient between emigration because they wanted to go to study and the age of the respondent, the obtained coefficient is -0.267^{**} ($p < 0.01$).

Hypothesis H1 - the choice of reasons for emigration differs in different age groups.

Asymptotic value (Sig) $0.000 < (0.05 > 0.000)$, due to this indicator, it can be stated that the hypothesis was not confirmed; there are differences.

In summary, it can be stated from the pie charts compiled from the respondents’ answers that it can be noted that the majority of emigrants are in the age group of 18-29 to 30-44, accounting for 81 % of the respondents. In terms of gender, more of the respondents were women, accounting for 55 %. Only 5 % of the surveyed emigrants have a primary education, and 39 % of the emigrants have a higher education. The remaining respondents have a higher education of 27 % and a secondary education of 29 %. Hypothesis H0: In the choices of the reasons for emigration, the answers “I emigrated due to poor economic situation,” “I emigrated because I wanted to go to study” show that the answers do not differ in different age groups, so it can be said that the hypothesis was confirmed. Alternative H1: In the choices of reasons for emigration, in response to the statements “I emigrated because I wanted to expand my circle of acquaintances,” “I emigrated because I had personal problems that I wanted to solve abroad,” “I emigrated because I felt social exclusion,” it can be seen that in different age groups the answers are different, so it can be said that the hypothesis did not hold because there are differences between the solutions.

Conclusions and suggestions

In summary, migration is classified into immigration and emigration. An analysis and comparison of data on emigrants in the Baltic States shows that in all three countries, the largest population left in 2016. Still, since 2017 the number of emigrants from all countries has been declining every year, except in 2019, when the number of Estonian emigrants increased and approached Latvia. Although people aged 18-29 emigrate the most, the most serious problem is the emigration of people aged 30-44, as they bring income to the national budget and are educated, have an exceptionally highly skilled workforce, and make up the largest workforce in the country, as 18-29 people in the age group are usually students and go abroad to study.

Comparing the annual data of working-age people emigrating from the Baltic States, it has been observed that the most significant number of emigrants from all three relocate migrate from Lithuania, e. Still, the number of emigrants from Lithuania and Latvia has decreased since 2016, and Estonia has increased since 2019. The forecast result is statistically reliable as it is less than ten percent.

In summary, the pie charts compiled from the respondents’ responses suggest that most emigrants are in the 18-29 to 30-44 age group. By gender, more of the respondents were women. Most emigrants have higher education. Hypothesis H0: In the choices of the reasons for emigration, the answers “I emigrated due to poor economic situation,” “I emigrated because I wanted to go to study” show that the answers do not differ in different age groups, so it can be said that the hypothesis was confirmed. Alternative H1: In the choices of reasons for emigration, in response to the

statements “I emigrated because I wanted to expand my circle of acquaintances,” “I emigrated because I had personal problems that I wanted to solve abroad,” “I emigrated because I felt social exclusion,” it can be seen that in different age groups the answers are different, so it can be said that the hypothesis did not hold because there are differences between the solutions.

Bibliography

1. Akgüç, M., & Welter-Médée, C. (2021). Linking Migration Reasons and Origins to Labour Market Outcomes: Recent Evidence from Europe. *Economics and Statistics*, 524-525, 103-118. <https://doi.org/10.24187/ecostat.2021.524d.2048>
2. Ciarniene, R., & Kumpikaite, V. (2011). International Labour Migration: Students Viewpoint. *Engineering Economics*, 22(5), 527-533. <https://doi.org/10.5755/j01.ee.22.5.971>
3. Karaša, D., & Čiegis, R. (2020). Migracijos Priežastys, Tendencijos Ir Pasekmės. *Regional Formation & Development Studies*, 30(1), 31-40. <https://doi.org/10.15181/rfds.v30i1.2032>
4. Kasnauskiene, G., & Kavalnis, R. (2021). Does Emigration Hurt the Economy? Evidence from Lithuania. *Organizations & Markets in Emerging Economies*, 12(2), 440–458. <https://doi-org.db.kaunokolegija.lt/10.15388/omee.2021.12.64>
5. Oficialiosios statistikos portalas (2022). *Emigrantai*. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R106#/>
6. Oficialiosios statistikos portalas (2022). *Gyventojų migracija*. <https://osp.stat.gov.lt/gyventoju-migracija>
7. Rakauskienė, O. G., & Ranceva, O. (2013). The Threat of Emigration to the Socio-Economic Development of Lithuania. *Business, Management & Education*, 11(1), 77–95. <https://doi-org.db.kaunokolegija.lt/10.3846/bme.2013.05>
8. Raosoft (2022). *Sample size calculator*. <http://www.raosoft.com/samplesize.html>
9. Rudžinskienė, R., & Paulauskaitė, L. (2014). Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys ir padariniai šalies ekonomikai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 8, 62-78.
10. Šimanskienė, L., & Paužuolienė, J. (2013). Emigracija Lietuvoje: Priežastys Ir Padariniai. *Regional Formation & Development Studies*, 9, 146–156.
11. Solnyškinienė, J., & Adamonienė, R. (2017). Migracijos procesus formuojančių veiksnių Lietuvoje vertinimas. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 18, 469-484. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15096/Solny%20a1kinien%2097.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
12. Žibas, K., Lekavičiūtė, E. (2017). Darbo migracijos procesai Lietuvoje. *Lietuvos Socialinė Raida*, 6, 54-69. http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2010/02/K-Zibas_Darbo-migracijos-procesai-Lietuvoje_2017.pdf
13. Pšitulskytė, L. (2014). *Emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai ir finansams*. [Magistro baigiamasis darbas].

Kopsavilkums

Pamatojoties uz zinātniskās literatūras analīzi, rakstā skaidrots emigrācijas jēdziens, cēloņi, tās negatīvās un pozitīvās sekas, kā arī emigrācijas rādītāju matemātiskā un statistiskā analīze Baltijas valstu kontekstā un statistisko emigrācijas prognožu aprēķināšana. Baltijas statistikas pētījumi liecina, ka daudzi augsti kvalificēti speciālisti emigrē uz valstīm, kur gūst ienākumus. Raksta galvenais mērķis ir noskaidrot un izpētīt darbaspējas vecuma cilvēku emigrācijas iemeslus Lietuvā. Raksta mērķa sasniegšanai izmantots empīrisks pētījums, uz kura pamata noskaidrots, ka emigrāciju no Lietuvas ietekmē šādi iemesli: slikta ekonomiskā situācija, vēlme doties studēt, paņņu loka paplašināšanās, sociālās atstumtības sajūta. un personiskās problēmas, kuras viņi cenšas atrisināt ārvalstīs.

PASAŽIERU TRANSPORTLĪDZEKĻU EKSPLOATĀCIJAS IZMAIŅAS LATVIJĀ PASSENGER VEHICLES OPERATION CHANGES IN LATVIA

Aleksejs Burbo Latvijas Lauksaimniecības universitātes Malnavas koledža, Mg. sc. env., aleksejs.burbo@malnavaskoledza.lv,
Malnavas pagasts, Ludzas novads, Latvija

Abstract. The purpose of the work is to look at the changes in Latvian society in the last 15 years. The main topics of the survey will be changes in the population, changes in the distribution of the population by cities and rural areas, changes in the distribution of the population by financial groups. All these changes will be compared with the changing trends of passenger cars, in order to find out that the changes in society affect the development of passenger car fleets.

Keywords: income, passenger vehicles, population.

Ievads

Visā pasaulē turpinās urbanizācijas process. Pilsētās paliek daudz mazāk teritorijas kur var novietot transportlīdzekli, ka arī ir pieejamāks sabiedriskais transports un nomas transports, kam vajadzētu samazināt personīgā transporta daudzumu.

Lauku teritorijās samazinoties iedzīvotāju skaitam sabiedriskā transporta intensitāte tiek samazināta, kas spiež iegādāties personīgo transportlīdzekļi primāro vajadzību nodrošināšanai.

Tomēr ir arī pretējs process - pieaugot labklājības līmenim, labāk situēti iedzīvotāji pārvācas uz dzīvi ārpus pilsētām, ka arī viena mājsaimniecības iegādājas vairākus transportlīdzekļus. Arī mājsaimniecības lieluma samazināšanās noved pie transportlīdzekļu skaita uz 1000 iedzīvotājiem palielināšanos.

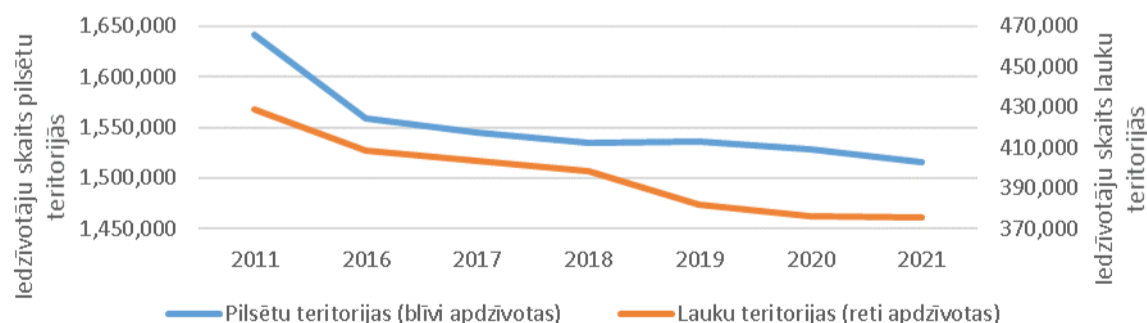
Pētījuma mērķis ir analizēt izmaiņas Latvijā un ar to saistītās pasažieru automobiļu ekspluatācijas izmaiņu tendences pēdējos 15 gados.

Pētījuma uzdevumi: izpētīt iedzīvotāju skaita un sadalījuma izmaiņas Latvijā pēdējos 15 gados; izpētīt iedzīvotāju labklājības līmeņa izmaiņas Latvijā pēdējos 15 gados; izpētīt vieglo pasažieru automobiļu daudzuma, sadalījuma un noslodzes izmaiņas Latvijā pēdējos 15 gados.

Darba izpildei tiks izmantotas Centrālās statistikas portāla (<https://stat.gov.lv/>) un Eiropas Komisijas Eurostat (<https://ec.europa.eu/>) datubāzes un salīdzinātas dažādu rādītāju un transportlīdzekļu veidu saistības.

Rezultāti un to novērtējums

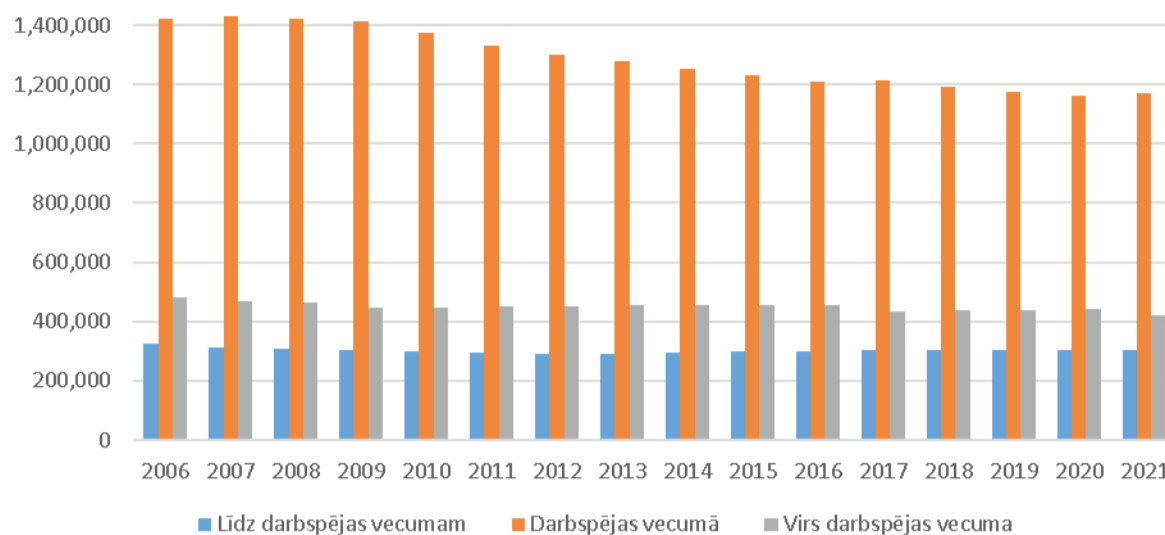
2021.gadā attiecībā pret 2006.gadu kopējais valsts iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 15,02% (LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022a). Autors salīdzina iedzīvotāju skaitu pilsētā un laukos (1.attēls).

1.attēls. Iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijas pilsētu un lauku teritorijās 2011.-2021.gadā
(LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022b)

Ja salīdzina oficiālo iedzīvotāju skaitu pilsētās un laukos, tad 2011.gadā pilsētā dzīvoja 79,27 % no valsts kopējā iedzīvotāju skaita, bet 2021.gadā pilsētās mitinājās jau 80,03 % valsts iedzīvotāju. Kopējais Latvijas iedzīvotāju skaita samazinājums 2021. gadā, attiecībā pret 2011.gadu sastāda 8,56 %, pilsētās tas sastāda 7,68 %, lauku teritorijās 12,49 %.

Atbilstoši statistikai, visintensīvākie automobiļu lietotāji ir cilvēki darbaspējas vecumā (2.attēls).

2.attēls. Iedzīvotāju skaita izmaiņas pa grupām (LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022c)

Kā redzams 2.attēlā, tad šī iedzīvotāju grupa ir visvairāk mainījusies - 2021.gadā attiecībā pret 2006.gadu iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā ir samazinājās par 17,67 %, virs darba spējas vecumā - par 13,00 %, bet līdz darbaspējas vecumā - tikai par 6,37 %.

2021. gadā attiecībā pret 2006. gadu mājsaimniecības lielumi samazinās gan mājsaimniecības ar viszemākajiem ienākumiem (1.kvintile) un tas sastādīja 23,33 %, gan ar ļoti augstiem ienākumiem (5.kvintile) samazinājums sastādīja 16,67 %. Vismazāk mājsaimniecības lielums ir manījies grupā ar vidējiem ienākumiem (3.kvintile) – samazinājums tikai 3,85 % (1.tabula).

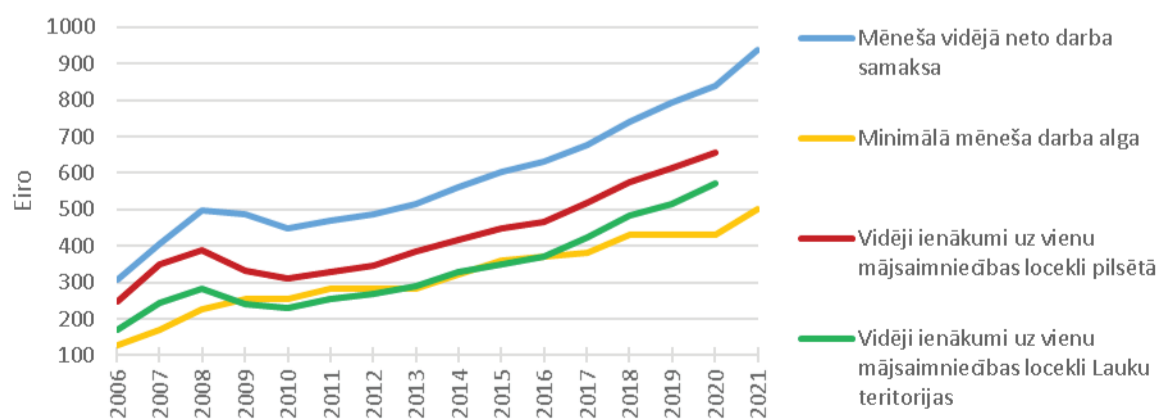
1.tabula

Mājsaimniecības vidējais lielums kvintīļu grupās (LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022d)

Kvintile	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1. kvintile	3.0	2.9	2.5	2.7	3.1	3.0	2.9	2.9	2.9	2.8	2.6	2.6	2.4	2.2	2.3	2.3
2. kvintile	2.2	2.2	2.3	2.0	2.4	2.6	2.5	2.3	2.2	2.1	2.1	2.0	2.1	2.2	2.2	2.1
3. kvintile	2.6	2.7	2.8	2.6	2.2	2.0	2.1	2.2	2.2	2.4	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5
4. kvintile	2.7	2.8	2.8	2.8	2.5	2.4	2.5	2.5	2.4	2.6	2.6	2.5	2.4	2.4	2.4	2.4
5. kvintile	2.4	2.4	2.4	2.3	2.3	2.2	2.2	2.2	2.2	2.2	2.2	2.1	2.1	2.0	2.0	2.0

To kā iedzīvotāju grupu ienākumi šajā laika mainījušies ir parādīts 3.attēlā. Tā ka līdz 2014.gadam naudas vienība bija lati, bet vēlāk eiro, tad konvertācija tika veikta pēc aprēķina 1 lats = 1.42 eiro.

Mēneša vidējā neto darba samaksa 2021.gadā attiecībā pret 2006.gadu ir palielinājusies 3,05 reizes, bet minimālā alga 3,91 reizes. Pilsētu mājsaimniecībās uz vienu iedzīvotāju ienākumi 15 gadu laikā ir palielinājusies 2,64 reize, lauku teritorijās dzīvojošo – 3,39 reizes (3.attēls).

3.attēls. Minimālā mēneša darba alga un mēneša vidējā neto darba samaksa, eiro (LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022f; LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022g; LR Labklājības ministrija, 2022)

Pieejamie dati liecina, ka patēriņa preču cenu izmaiņa šajā laika periodā sastāda 68 % (LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022e).

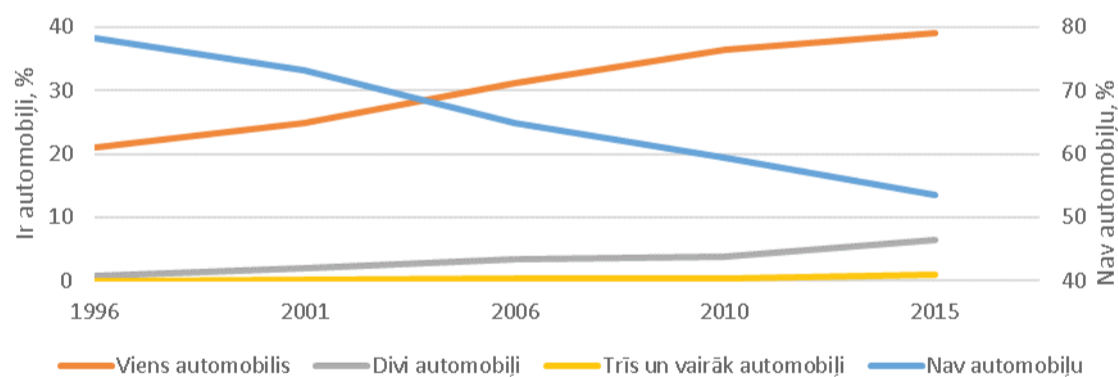
2. tabulā redzams, ka 2021.gadā attiecībā pret 2006.gadu pilsētas vidē pieaug mājsaimniecību skaits ar ļoti zemiem ienākumiem - pieaugums par 21,43 % un zemiem ienākumiem - pieaugums par 8,06 %, bet samazinās mājsaimniecību skaits ar augstiem ienākumiem - samazinājums par 6,22 % un ļoti augstiem ienākumiem - samazinājums par 13,11 %, savukārt vidējo ienākumu grupā praktiski nemainīgs rezultāts - pieaugums par 0,49 %. Lauku teritorijās notiek pretējs process – 2021.gadā attiecībā pret 2006.gadu mājsaimniecību skaits ar ļoti augstiem ienākumiem pieauga par 75,26 %, ar augstiem ienākumiem pieauga par 23,24 %, ar vidējiem ienākumiem samazinājās par 1,60 %, ar zemiem ienākumiem samazinājās par 15,74 % un ar ļoti zemiem ienākumiem samazinājās par 19,47 % (2.tabula).

2.tabula

Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintīļu grupām (procentos) pa gadiem
(LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022h)

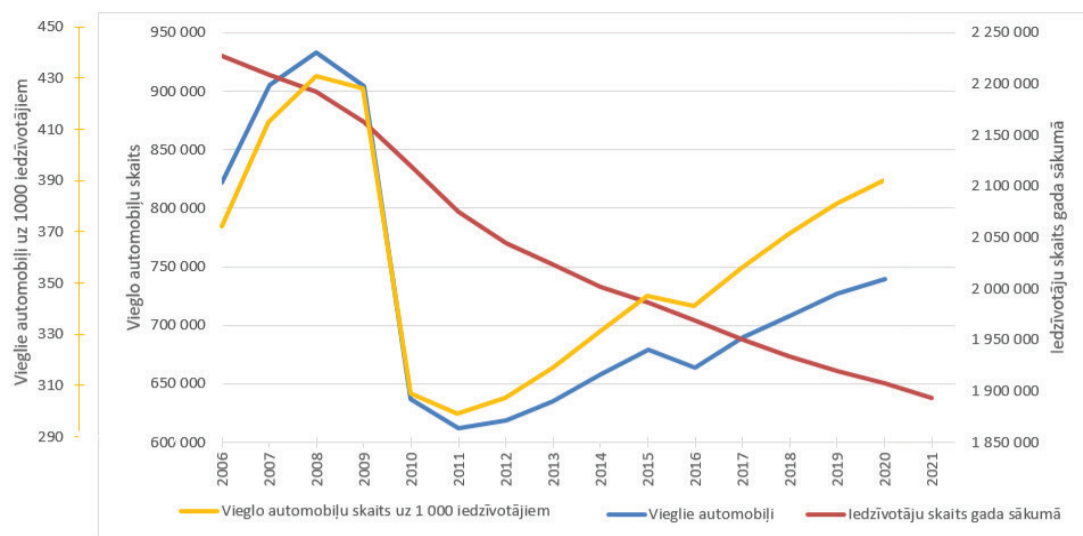
Teritorija un kvintile		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Pilsētas	1.	14.0	13.7	14.1	15.1	15.7	16.3	16.2	16.0	15.1	15.4	15.3	15.9	16.8	15.6	16.4	17.0
	2.	18.6	18.7	19.5	19.2	18.0	18.1	18.9	18.9	19.3	19.6	19.5	19.0	19.3	20.3	19.8	20.1
	3.	20.6	20.4	20.6	20.3	20.6	20.5	20.2	20.8	21.2	21.2	21.0	21.1	20.6	20.1	20.1	20.7
	4.	22.5	22.7	22.4	22.3	22.5	22.1	21.8	21.6	21.9	21.9	21.4	21.4	20.8	21.2	21.7	21.1
	5.	24.4	24.5	23.5	23.1	23.2	23.1	22.8	22.7	22.6	22.0	22.8	22.7	22.4	22.8	22.0	21.2
Lauku	1.	33.9	35.1	34.9	32.5	30.8	29.3	29.3	29.9	32.3	31.0	31.2	30.2	28.0	31.1	29.1	27.3
	2.	23.5	23.2	21.4	22.1	25.0	25.0	22.7	22.7	21.9	20.9	21.1	22.6	21.7	19.3	20.6	19.8
	3.	18.7	19.0	18.4	19.3	18.6	18.7	19.4	18.1	17.0	17.2	17.6	17.3	18.6	19.6	19.7	18.4
	4.	14.2	13.5	14.0	14.2	13.7	14.8	15.6	16.0	15.2	15.5	16.7	16.5	17.9	17.0	15.7	17.5
	5.	9.7	9.2	11.3	12.0	11.9	12.2	12.9	13.2	13.6	15.3	13.4	13.4	13.9	12.9	15.0	17.0

Atbilstoši statistikas datiem par laika posmu no 1996. līdz 2015.gadam mājsaimniecību skaits, kurām nav automobiļu ir sarucis no 78,32 % līdz 53,51 %, savukārt mājsaimniecību skaits kurām ir viens automobilis palielinājās no 20,95 % līdz 39,14 %. Mājsaimniecību skaits ar diviem automobiļiem palielinājās no 0,68 % līdz 6,35 %, savukārt mājsaimniecībām ar trīs un vairāk automobiļiem palielinājās no 0,05% līdz 1,00% un nav nekādu pazīmju, kas liecinātu par to ka šis process pēdējā laikā būtu krasi mainījies.

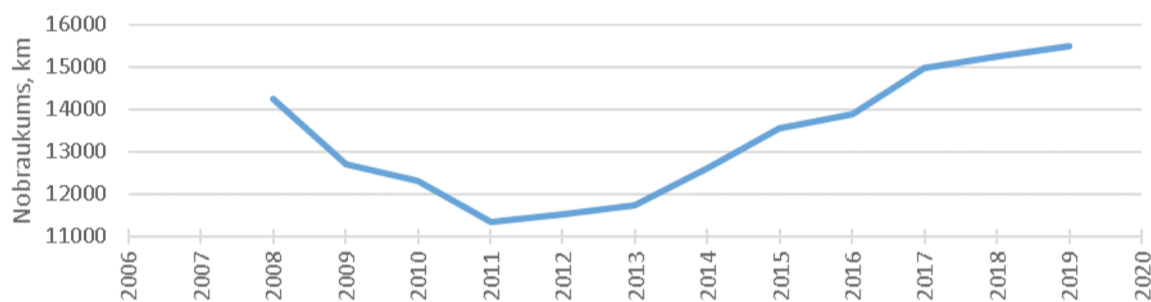
4.attēls. Mājsaimniecību sadalījums pēc automobiļu skaita, %
(LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022i)

Vieglo automobiļu skaita izmaiņas ir attēlotas 5.attēlā. Iedzīvotāju skaitam patstāvīgi samazinoties, vieglo automobiļu kopējais skaits pēc 2007.-2010.gada krīzes pakāpeniski pieaug, pie tam automobiļu skaits uz 1000 iedzīvotājiem pieaug daudz straujāk, kas varētu liecināt par to, ka mājsaimniecības, kurām nav bijis automobiļu, sāk tos iegādāties vairākos eksemplāros.

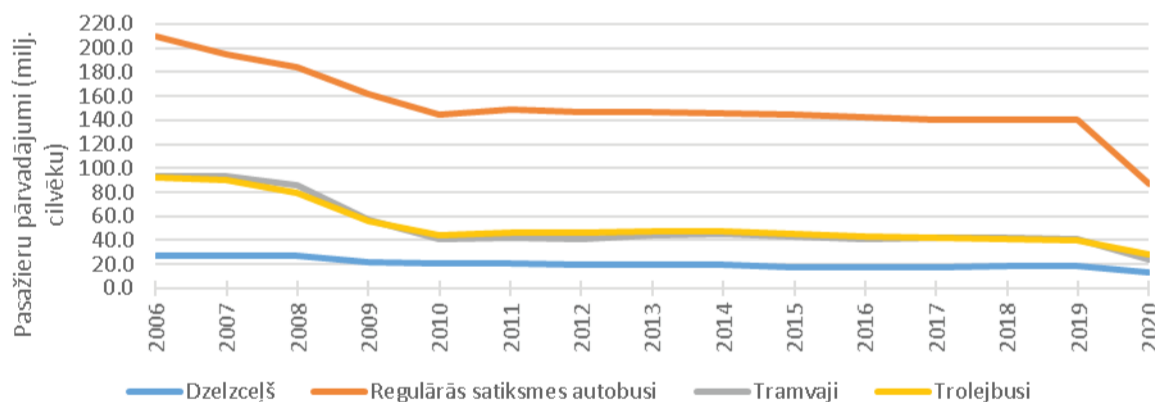
5.attēls. Vieglo automobiļu skaita izmaiņas attiecībā pret iedzīvotāju skaita izmaiņām un vieglo automobiļu skaits uz 1 000 iedzīvotājiem (LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022a; LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022j; LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022k)

Vieglo pasažieru automobiļu vidējais nobraukums pa gadiem ir redzams 6.attēlā. Tika konstatēts, ka pēdējos gados tās ir palielināties.

6.attēls. Vieglo pasažieru automobiļu vidējais nobraukums (Eurostat 2022a)

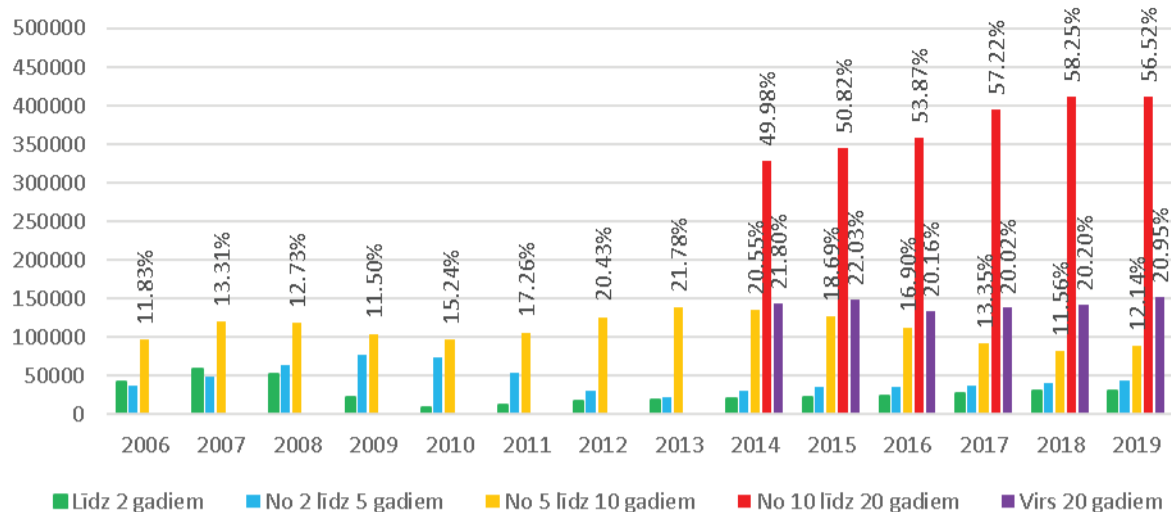
Tajā pašā laikā sabiedriskā transporta pasažieru pārvadājumu apjoms ir ar lejup slīdošu tendenci (7.attēls), lai gan kopš 2019.gada pasažieru pārvadājuma apjoma straujais samazinājums ir saistīts ar Covid-19 pandēmiju.

7.attēls. Pasažieru pārvadājumi, milj. cilvēku (LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022l)

Vieglo pasažieru autoparka sadalījums pēc vecuma grupām Latvijā ir redzams 8.attēlā.

8.attēls. Pasažieru transportlīdzekļu sadalījums pēc gadiem (Eurostat 2022b)

Datu bāzē statistika par automobiļiem, kas ir vecāki par 10 gadiem ir sākot no 2014.gada, bet salīdzinot automobiļu sadalījumu pa gadiem ar kopējo automobiļu skaitu, ir labi redzams, ka automobiļu skaits, kas vecāks par 10 gadiem visā apskates posmā sastāda aptuveni 70 %, turpretī pēdējos gados šai tendencei ir tieksme augt.

Secinājumi

1. Iedzīvotāju skaits sarūk gan pilsētās, gan lauku teritorijās. Pilsētās dzīvojošo cilvēku proporcija palielinās.
2. Lai gan pilsētā ir daudz labāks sabiedriskā transporta piedāvājums un grūtības ar transportlīdzekļu novietošanu, tas nemazina transportlīdzekļu pieaugumu.
3. Palielinoties mājsaimniecības dzīves līmenim, dzīvesvieta tiek izvēlēta ārpus blīvi apdzīvotajām vietām, kas palielina mājsaimniecības vajadzību pēc vairākiem transportlīdzekļiem.
4. Vieglo pasažieru automobiļu vidējais nobraukums pa gadiem pieaug.
5. Sabiedriskā transporta pasažieru pārvadājumu apjoms kritās.
6. Pasažieru autoparku vairāk par 70% sastāda automašīnas, kas vecākas par 10 gadiem un pēdējos gados šai tendencei ir tieksme augt.
7. Pieaugot iedzīvotāju ienākuma līmenim proporcionālais jauno automobiļu pieaugums nenotiek.

Izmantotie avoti un literatūra

1. Eurostat (2022a). *Passenger road transport on national territory, by type of vehicles registered in the reporting country*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ROAD_PA_MOV_custom_2435816/default/table?lang=en
2. Eurostat (2022b). *Passenger cars, by age*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ROAD_EQS_CARAGE_custom_2432271/default/table?lang=en
3. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022a). *Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji 1920 – 2021*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRS/IRS010/table/tableViewLayout1/
4. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022b). *Pilsētu un lauku iedzīvotāju skaits reģionos, pilsētās, novados un pagastos (eksperimentālā statistika) 2011 – 2021*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRS/RIG060/table/tableViewLayout1/
5. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022c). *Iedzīvotāju skaits un īpatsvars pēc dzimuma pa galvenajām vecuma grupām reģionos, republikas pilsētās, novados un 21 attīstības centrā gada sākumā 1970 – 2021*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRD/IRD010/table/tableViewLayout1/
6. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022d). *Mājsaimniecības vidējais lielums kvintiņu grupās 2005 – 2021*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_MV_MVE/MVE010/table/tableViewLayout1/
7. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022e). *Inflācijas kalkulators*. https://tools.csb.gov.lv/cpi_calculator/lv/2006M01-2022M02/0/100
8. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022f). *Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī 2004 – 2020*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_MI_MIS/MIS020/table/tableViewLayout1/
9. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022g). *Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa un mediāna (eiro; pārmaiņas pret iepriekšējo periodu (procentos)) 1990 – 2021*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_EMP_DS_DSV/DSV010/table/tableViewLayout1/
10. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022h). *Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiņu grupām (procentos) 2005 – 2021*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_MV_MVE/MVE070/table/tableViewLayout1/
11. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022i). *Mājsaimniecību sadalījums pēc automobiļu skaita (īpatsvars %)*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_OD/OSP_OD_apsekojumi_energ_pat/EPM460.px/table/tableViewLayout1/
12. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022j). *Transporta līdzekļu skaits gada beigās*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_OD/OSP_OD_transp_auto_celi/TRG040.px/table/tableViewLayout1/
13. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022k). *Vieglo automobiļu skaits uz 1 000 iedzīvotājiem gada beigās 1980 – 2020*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_NOZ_TR_TRC/TRC010/table/tableViewLayout1/
14. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022l). *Pasažieru pārvadājumi (milj. pasažieru) 1990 – 2020*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_NOZ_TP_PSTR/TPA020/table/tableViewLayout1/
15. LR Labklājības ministrija (2022). *Minimālā darba alga 1991 – 2021*. <https://www.lm.gov.lv/lv/media/15504/download>

Summary

The aim of the study is to analyse the changes in Latvia and the related trends in passenger car operation over the last 15 years.

The paper examines the change in population indicators over the last 15 years, which would include the period before 2007.-2010. crises until 2020.-2021. years and compared to the change in passenger vehicles. The decrease in the population in the period from 2006 to 2021 is 15.02 %. From 2011 is available information on the distribution of the population by cities and rural areas - in 2011, 79.27 % of the total population lived in the city, but in 2021, already 80.03 %. The total decrease of the population of Latvia in 2021, compared to 2011, is 8.56 %, in cities it is 7.68 %, in rural areas 12.49 %. The most intensive car users are people of working age and this group decreased by 17.67 % in 2021 compared to 2006, the over working age group decreased by 13.00 %, but below working age decreased by only 6.37 %. The next parameters that affect the number of passenger cars are household size and household income. Over the period under review, middle-income level households have declined by 3.85 %, with very high income level by 16.67 % and very low income level by 23.33 %.

The average monthly net wage in 2021 in relation to 2006 has increased 3.05 times, but the minimum wage 3.91 times. In 15 years, the per capita income of urban households has increased 2.64 times, while that of those living in rural areas has increased 3.39 times.

The next factor that affects the number of passenger cars is residence and household income. In rural areas in 2021, compared to 2006, the number of households with very high income increased by 75.26 %, with high income increased by 23.24 %, but in cities - on the contrary - with very low income, growth by 21.43 % and low income - growth by 8.06 %.

Cities have much better developed public transport and parking difficulties, which should reduce the number of passenger cars, but statistics show the opposite. After crisis times the number of cars increased and their mileage increased, but, in time interval, between crises until the Covid-19 crisis the load of public transport changed very small. In passenger cars age apportionment the largest share is a cars over 10 years old and their number has recently increased.

In conclusion, the urbanization process does not stimulate the abandonment of passenger vehicles, but the increase in income does not stimulate the purchase of new vehicles.

IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKĻA IZMAIŅU IETEKME UZ NODOKĻU MAKSĀTĀJU DARBA IENĀKUMIEM

IMPACT OF CHANGES IN PERSONAL INCOME TAX ON TAXPAYERS WORK INCOME

Annija Dubova Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, annija.dubovaa@gmail.com, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Mg. oec. Anita Puzule

Abstract. Compared to other countries, following the World Bank analyses, Latvia compared to other countries of the European Union before 2018 tax reforms had relatively high labour taxes but very low capital taxes. It is important that tax reform from 2018 has given some impact on tax burden for all tax payers, including employers. Reducing tax burden can make impact on consumption of goods and services, employer's competitiveness. The aim of the research is to study the changes in personal income tax since 2018 and their impact on earned income. The author studied the impact of changes in personal income tax on labor income in different categories and developed proposals on how to improve personal income tax in order to increase the net labor income of employees.

Keywords: benefits, personal income tax, tax burden, taxable minimum, tax reform.

Ievads

Salīdzinājumā ar citām valstīm, pēc Pasaules bankas veiktās analīzes, Latvijā salīdzinājumā ar citām Eiropas Savienības valstīm pirms 2018.gada nodokļu reformas bija salīdzinoši augsti darbaspēka nodokļi, bet ļoti zemi kapitāla nodokļi (*Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēm 2018.-2021. gadam, 2017*). Darba ienākumi lielākoties nosaka iedzīvotāju dzīves kvalitāti un labklājību, tādēļ būtisks ir samērīgs nodokļu slogs, lai nodokļu maksātājs no darba ienākumiem spētu pildīt savus pilsoņa pienākumus jeb maksātu nodokļus, nodrošinātu sev sociālo aizsardzību un spētu dzīvot pilnvērtīgu dzīvi.

Pētījuma mērķis ir izpētīt iedzīvotāju ienākuma nodokļa izmaiņas kopš 2018.gada un to ietekmi uz darba ienākumiem.

Lai sasniegtu mērķi nepieciešams:

- 1) izpētīt iedzīvotāju ienākuma nodokļa nozīmi, elementus un būtību;
- 2) izpētīt 2018.gada nodokļu reformas cēloņus, nozīmi un ieguvumus;
- 3) izpētīt, kā izmaiņas iedzīvotāju ienākuma nodoklī ietekmējušas Latvijas iedzīvotāju darba ienākumus dažādās ienākumu kategorijās.

Pētījums veikts par periodu no 2018. līdz 2022.gadam.

Pētījumā pielietotas sekojošas metodes: monogrāfiskā metode, datu analīzes metode, dokumentu analīzes metode un loģiski konstruktīvā metode.

Pētījumā izmantoti zinātniskie pētījumi, mācību grāmatas, Latvijas Republikas tiesību akti.

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa raksturojums un aprēķināšanas kārtība

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir nozīmīgākais mājāsaimniecību ienākumu pārdales instruments ekonomikā. Publisko finanšu teorija uzskata, ka ienākuma nodokļa progresīvās nodokļu likmes nodrošina likumīgu nodokļa sloga sadali. Viena no valsts galvenajām lomām ir nodrošināt sociālo labklājību, kas ir augstāka, kad resursi tiek izlietoti vienlīdzīgāk dažādām iedzīvotāju kategorijām. No citas puses, progresīvie nodokļi var izraisīt samazinājumu personu stimulam strādāt, uzkrāt un gūt ienākumu strādājot. Tādēļ, valdībai ir svarīgi izveidot optimālu nodokļu sistēmu, lai nodrošinātu sociālo labklājību un veicinātu indivīdu strādāt (*Palić et al., 2017*), un samazinātu nabadzību un ekonomisko nedrošību (*Abrams, 2017*). Attiecībā uz darba ienākumu aplikšanu ar nodokli, pēc nodokļu literatūras, tiek uzskatīts, ka trīs faktori – ienākumu sadalījums, darbaspēka elastīgums un sabiedrības izvēle, nosaka, kam jāmaksā nodokļi un cik (*Cerniauskas & Jousten, 2021*). Saskaņā ar Vilsona (*Wilson*) teoriju, lai nodokļu sistēma būtu konkurētspējīga, tai jāspēj stimulēt vispārējās nodokļu bāzes dalībnieku skaita palielināšanu, izmantojot tiesību aktus. Pozitīva ietekme uz konkurētspēju ir centieni samazināt individuālo nodokļu slogu, piemēram, ar nodokļu atvieglojumu palīdzību (*Krajnak, 2019*). Šobrīd nodokļu progresija tiek izmantots kā viens no instrumentiem vispārējā labklājības līmeņa palielināšanā saskaņā ar labklājības teorijām balstoties uz ienākumu nevienlīdzību. Nodokļu

progresija, kas lielākoties tiek pielietota iedzīvotāju ienākuma nodoklim, ir tirgus ienākuma sadales izlīdzināšanas instruments. Tā norāda, ka nodokļu saistības vairāk nekā proporcionāli pieaug salīdzinājumā ar nodokli apliekamā ienākuma pieaugumam (*Visniewska-Kuzma, 2020*). Autore secina, ka Latvijā ar 2018.gada nodokļu reformu tika ieviests progresīvais iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Pēc likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” viena no iedzīvotāju ienākuma nodokļa sastāvdaļām ir algas nodoklis, ko aprēķina par darbinieka gūtajiem ienākumiem un maksā darba devējs (*Par iedzīvotāju ienākuma nodokli, 1993*).

Algas nodokļa objekts ir darba ņēmēja mēneša apliekamie ienākumi, izņemot likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” noteiktos neapliekamos ienākumus, no kura tiek atskaitīti attaisnotie izdevumi – valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu (turpmāk – VSAOI) darba ņēmēja daļa, darba ņēmējam noteiktais mēneša neapliekamais minimums – Valsts ieņēmumu dienesta prognozētais mēneša neapliekamais minimums vai nodokļa maksātāja prognozētais mēneša neapliekamais minimums un atvieglojumi, piemēram, par apgādībā esošām personām (*Kelme, 2020*).

Darba devējam nepieciešams veikt iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieturējumu no darba samaksas, piemaksām, atvaļinājuma samaksas un atvaļinājuma pabalsta, prēmijas un pabalstiem, atlaišanas pabalsta un citiem maksājumiem atlaišanas gadījumā, darba devēja dāvanas darbiniekam, darba devēja dotā labuma darbiniekam vai viņa ģimenes locekļiem: sedzot izdevumus par ēku īri un komunālajiem pakalpojumiem, patērēto elektroenerģiju, tālruņa abonēšanu un sarunu apmaksas, māsaimniecībai nepieciešamā personāla algošanas, dzīvokļa lietošanas, kura uzturēšanās izdevumus sedz darba devējs, darba devēja pabalstiem un darbinieka un viņa ģimenes locekļu izdevumiem, kuri ir sadalāmi personāli un ir saistīti ar izklaides pasākumiem, ceļojumiem, ārstniecību, izglītību, ēdināšanu un atspirdzinošu dzērienu iegādi un kurus sedz darba devējs, labuma no darba devēja vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas personīgajām vajadzībām, ja netiek maksāts uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis, skaidrās/bezskaidrās naudas avansa, ja nav veikts norēķins 90 dienu laikā pēc komandējuma vai darba brauciena beigām vai skaidrās/bezskaidrās naudas avansa izsniegšanas dienas, algas nodokli nepiemēro, ja avanss nepārsniedz minimālo mēnešalgu (*Puzule, 2021*). Algas nodokļa likmes ir 20% mēneša ienākuma līdz 1667 eiro, 23% mēneša ienākuma daļai virs 1667 eiro. Ja darbiniekam konkrētajā darba vietā nav iesniegta algas nodokļa grāmatiņa, tad tiek piemērota 23% likme. No piemērotās 23% likmes, tiek atņemti attaisnotie izdevumi, kam piemērota 20% likme (*Puzule, 2021*).

Autore norāda, ka prognozēto neapliekamo minimumu nosaka Valsts ieņēmumu dienests, bet diferencētais neapliekamais minimums tiek aprēķināts reizi gadā – iesniedzot gada deklarāciju.

2018.gada nodokļu reformas vispārēja nozīme

Valsts nodokļu politika ir saistīta ar visiem nozīmīgajiem procesiem valstī, piemēram, konkurētspēju, pirktspēju, eksportspēju, kā arī demogrāfijas un inovāciju veicināšanu. Tā būtiski arī ietekmē nodarbinātību, uzņēmējdarbības vidi un struktūru, kā arī izšķirošā, nosakot valsts pakalpojumu apjomu un kvalitāti (*Latvijas Republikas Finanšu ministrija, 2021*). Augsti nodokļi negatīvi ietekmē komercdarbību un investīciju aktivitāti, un tādējādi samazinās nodokļu maksājumi (*Kavale & Joppe, 2008*).

Pirms 2018.gada nodokļu reformas, Latvijā spēkā esošā nodokļu un nodevu sistēma pamatā balstījās uz 1995. gadā veiktās nodokļu reformas rezultātā pieņemtajiem nodokļu likumiem, kas turpmākajā periodā ir būtiski grozīti vai pieņemti no jauna. Laika gaitā atbilstoši ekonomiskajai situācijai mainījušies nodokļu veidi, likmes, kā arī nodokļiem apliekamie objekti. Neatņemama sastāvdaļa nodokļu pilnveides procesā jāmin arī nodokļu likumu saskaņošana ar Eiropas Savienības prasībām (*Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņem 2018.-2021. gadam, 2017*).

2018.gadā tika veikta nodokļu reforma, pirmkārt, tādēļ, jo par nepieciešamību tika uzskatīts veikt nopietnu, pārdomātu un radikālu nodokļu politikas reformu, otrkārt, lai sasniegtu Nacionālā attīstības plāna 2020 galveno mērķi – ekonomisko izrāvienu, treškārt, lai sasniegtu Valdības rīcības plānā noteiktos uzdevumus – mazinātu ienākumu nevienlīdzību strādājošajiem, sasniegtu iekasēto nodokļu apjomu 2021.gadā vienas trešdaļas apjomā no iekšzemes kopprodukta, paaugstinātu Valsts ieņēmumu dienesta darbības efektivitāti, kā arī samazinātu ēnu ekonomikas apjomu. Par nepieciešamu tika uzskatīts arī sasniegt Valsts ieņēmumu dienesta stratēģijā noteikto – palielināt uzticamības rādītāju, un atrastu papildu finansējumu veselības nozarei, jo Latvijā ievērojama atšķirība finansējuma apjomā salīdzinājumā ar citām Eiropas Savienības valstīm (*Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņem 2018.-2021. gadam, 2017*). Autore secina, ka uzlabojumi nodokļu reformas ietekmē bija plānoti ne tikai iedzīvotāju interesēs, bet arī valsts un valsts iestāžu interesēs. Ienākumu nevienlīdzības samazināšana nebija vienīgais mērķis, tas tika saistīts ar iespēju palielināt nodokļu ieņēmumus, uzlabot Valsts ieņēmumu dienesta darbību un sadarbību ar nodokļu maksātājiem.

Darbaspēka nodokļu reformas mērķis bija samazināt iedzīvotāju ienākuma nodokļa slogu un palielināt strādājošo iedzīvotāju ienākumus, nosakot zemāku iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmi, paaugstinot neapliekamo minimumu, kā

arī minimālo algu. Tika plānots, ka nodokļu sloga samazinājumu darbaspēka ienākumiem izjutīs visi valsts iedzīvotāji, iegūstos lielākus neto ienākumus, kurus varēs izmantot patēriņam, investīcijām vai uzkrājumiem (*Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēm 2018.-2021. gadam, 2017*). Neapliekamā ienākuma paaugstināšana visbūtiskāk ietekmētu zemāk atalgoto iedzīvotāju ienākumus, vienlaikus ar diferencētās iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes ieviešanu mazinot ienākumu nevienlīdzību. Pēc Finanšu ministrijas novērtējuma, vidējā termiņā darba samaksas pieaugums pārsniegs 5%. Pēc reformas tika plānots, ka iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojums par apgādībā esošu personu starp pārējām Baltijas valstīm, būs lielāks. Kā apgalvo Latvijas Republikas Ministru prezidents Krišjānis Kariņš, arī 2022.gadā tiks turpināta darbaspēka nodokļu samazināšana, lai padarītu uzņēmējus Latvijā konkurētspējīgākus (*LV portāls, 2021*). Iedzīvotāju ienākuma nodokļa politika kopš 2018.gada ir ievērojami mainījusies, ar mērķi samazināt nodokļu slogu un palielināt strādājošo ienākumus. Lai sasniegtu mērķi, tika ieviesta progresīvā nodokļu likme un palielināts neapliekamais minimums un minimāla mēneša alga (*Bule et al., 2019*).

Pēc autores domām, maksimālo neapliekamais minimumu nav nepieciešams palielināt līdz 500 eiro, ja netiek palielināta minimālā mēneša alga, jo līdzīgi kā ar atvieglojumiem par apgādībā esošām personām, nodokļu maksātāji ar minimālo mēneša algu, nespēj izmantot atvieglojumus pilnā apmērā. Tādējādi veidojas situācija, ka neapliekamais minimums tiek piemērots tikai 447,50 eiro apmērā nevis 500 eiro. Autore secina, ka mēneša neapliekamā ienākuma apmēra, virs kura nepiemēro diferencēto neapliekamo minimumu, palielināšana samazina nodokļu slogu augstāko ienākumu saņēmējiem.

Lai samazinātu nodokļu slogu, aktuāli palielināts arī citu atvieglojumu apmērs. Kopš 2018.gada ir mainījies tikai atvieglojuma apmērs par apgādībā esošām personām. Pēc autores domām, pārējiem atvieglojumu apmēriem arī bija nepieciešamas izmaiņas, lai samazinātu nodokļu slogu arī personām ar invaliditāti un politiski represētās personas statusu, jo tiek palielinātas citas iedzīvotāju ienākuma nodoklī iekļautās vērtības. Autore ierosina atvieglojumus personām ar invaliditātes statusu un politiski represētām personām, palielināt proporcionāli minimālās mēneša algas pieaugumam, piemēram, tiek prognozēts, ka 2023.gadā minimālā mēneša alga Latvijā palielināsies līdz 640 eiro.

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa izmaiņu ietekmes uz darba ienākumiem salīdzinājums 2018. un 2022.gadā

Ietekme uz darba ienākumiem tiks apskatīta ar 3 piemēriem: ar iesniegtu nodokļu grāmatiņu un apgādībā esošām divām personām, jo vidējais bērnu skaits mājsaimniecībās ar ģimenēm 2020.gadā bija 1,6, (*Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2021*) ar iesniegtu algas nodokļa grāmatiņu bez apgādībā esošām personām un trešajā gadījumā tiks veikts algas nodokļa aprēķins bez iesniegtas algas nodokļa grāmatiņas. Algas aprēķins tiks veikts trīs darba ienākumu kategorijām – minimālajai algai, darba algai, kas nepārsniedz pirmo ienākumu sliekšni un tiek piemērots prognozētais mēneša neapliekamais minimums, šajā gadījumā izvēlēti 900 eiro un ienākumiem, kas pārsniedz pirmo ienākumu sliekšni – 2150 eiro (1.tabula).

Aprēķinā jāņem vērā arī valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu likmes, kas arī ir mainījušās šajā laika periodā. 2018.gadā darba ņēmēja likme bija 11%, taču 2022.gadā – 10,5%.

1. tabula

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa izmaiņu ietekmes uz darba ienākumiem salīdzinājums 2018. un 2022.gadā

(autores sastādīta)

(eiro)

Rādītāji	Gads					
	2018	2022	2018	2022	2018	2022
Ienākumu apmērs (bruto)	430,00	500,00	950,00	950,00	2150,00	2150,00
Neto darba samaksa ar apgādībā esošām divām personām	382,70	447,50	726,74	768,18	1596,31	1624,91
Neto darba samaksa ar iesniegtu algas nodokļa grāmatiņu bez apgādībā esošām personām	346,16	428,00	646,74	668,18	1516,31	1524,91
Neto darba samaksa bez iesniegtas algas nodokļa grāmatiņas	293,26	343,00	613,80	617,40	1419,00	1474,90

1. tabulā redzams, ka būtisks ieguvums ir mazāko ieņēmumu saņēmējiem, jo tika palielināta minimālā mēnešalga. Vislielākais ieguvums ir personām ar iesniegtu algas nodokļu grāmatiņu bez apgādībā esošām personām – 81,84 eiro. Vismazākais – personām bez iesniegtas algas nodokļu grāmatiņas – 49,74 eiro. Vidējo ienākumu saņēmējiem ieguvums ir salīdzinoši nebūtisks, taču vislielākais ieguvums ir personai ar apgādībā esošām personām, jo atšķirībā no minimālās mēnešalgas saņēmējiem, tiem atvieglojumi par apgādībā esošām personām var tikt piemērots pilnā apmērā, jo kopā ar pārējiem attaisnotajiem izdevumiem nepārsniedz darba samaksas apmēru.

Lielāko ienākumu saņēmējiem lielākie ieguvēji ir personas bez iesniegtas algas nodokļa grāmatiņas.

Lai vēl precīzāk varētu novērtēt, kā nodokļu izmaiņas ietekmē darba ienākumus, autore veica nodokļu sloga salīdzinājumu 2018. un 2022.gadā (2. tabula).

2. tabula

Nodokļu sloga salīdzinājums 2018. un 2022.gadā (autores sastādīta)
(%)

Rādītāji	Gads					
	2018	2022	2018	2022	2018	2022
Ienākumu apmērs (bruto)	430,00	500,00	950,00	950,00	2150,00	2150,00
Neto darba samaksa ar apgādībā esošām divām personām	11,00	10,5	19,25	19,14	25,75	24,42
Neto darba samaksa ar iesniegtu algas nodokļa grāmatiņu bez apgādībā esošām personām	19,50	14,4	31,92	29,67	29,47	29,07
Neto darba samaksa bez iesniegtas algas nodokļa grāmatiņas	31,80	31,4	35,39	35,01	34,00	31,40

Kā redzams 2. tabulā, vismazākais nodokļu slogs ir minimālās mēnešalgas saņēmējiem ar divām apgādībā esošām personām, savukārt vislielākais – darba ņēmējiem ar bruto darba algu 950 eiro un neiesniegtu algas nodokļa grāmatiņu. Visstraujākais nodokļu sloga samazinājums – par 5,1 % - ir minimālās algas saņēmējiem ar iesniegtu algas nodokļa grāmatiņu bez apgādībā esošām personām, nedaudz mazāks samazinājums ir augstākajam ienākumam bez iesniegtas algas nodokļu grāmatiņas – 2,6 %. Kopumā visām trim personu grupām vismazākais nodokļu sloga samazinājums ir bijis bruto ienākumiem 950 eiro.

Autore jau minēja iepriekš, ka Latvijā piemērojamo atvieglojumu apmērs mēdz būt augstāks nekā apliekamie ienākumi, tādēļ atvieglojumi netiek piemēroti pilnā apmērā un nodokļu maksātājs to neizmanto pilnā apmērā, tādēļ, lai nodokļu atvieglojumi tiktu izmantoti pilnvērtīgi, autore izstrādāja priekšlikumu, rīkoties līdzīgi kā kaimiņvalstī Lietuvā un atvieglojumu par apgādībā esošu bērnu pārstrukturēt pabalsta veidā, to nosakot, piemēram, 60 eiro apmērā, kas būtu nedaudz vairāk kā ieguvums no atvieglojuma 2022.gadā – 50 eiro. Lai nodokļu slogu samazinātu, neesot atvieglojumiem par apgādībā esošiem bērniem, iespējams palielināt neapliekamā minimuma apmērus.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Iedzīvotāju ienākuma nodoklim ir vairākas funkcijas un mērķi - mājāsaimniecības ienākumu pārdale, reģionālās un vietējas varas funkciju finansēšana un citas.
2. 2018.gada nodokļu reformai Latvijā ir daudz dažādu iemeslu, piemēram, ienākumu nevienlīdzības strādājošajiem mazināšana, Valsts ieņēmumu dienesta darbības efektivitātes palielināšana, ēnu ekonomikas apjomu samazināšana, nodokļu sloga samazināšana, darbaspēka izmaksu pielīdzināšana Baltijas valstīm, iedzīvotāju ienākuma palielināšana, ko varētu izmantot patēriņam, investīcijām un daudzi citi. Ļoti būtisks aspekts darbaspēka nodokļu samazināšanai ir uzņēmēju konkurētspēja, kas var samazināties esot augstām darbaspēka izmaksām.
3. Visbūtiskāk nodokļu reforma ir ietekmējusi zemāko un augstāko ienākumu saņēmējus, vidējo ienākumu saņēmējiem nodokļa sloga samazinājums ir bijis mazāks.
4. Atvieglojumu palielināšana vairāk ir aktuāla augstāko ienākumu saņēmējiem, jo tiem ir lielāks apliekamo ienākumu apmērs, kam var tikt piemēroti atvieglojumi.
5. Savukārt, zemāko ienākumu saņēmējiem bieži vien visi atvieglojumi nevar tikt piemēroti, jo pārsniedz apliekamo ienākumu apmēru.
6. Zemāko ienākumu saņēmējiem atvieglojumu apmērs nodokļu slogu ir ietekmējis visbūtiskāk.
7. Latvijas Republikas Finanšu ministrijai atvieglojumus par apgādībā esošām personām aizstāt ar pabalstu 60 eiro

apmērā par katru bērnu un par katru nākamo bērnu to palielinot par 20 eiro, tādējādi sniedzot atbalstu lielākām ģimenēm Latvijā, kā arī, lai tiem piemērotie atvieglojumi tiktu izmantoti pilnvērtīgāk un tiktu materiāli vairāk atbalstīti nodokļu maksātāji ar zemākiem ienākumiem, jo zemāko ienākumu saņēmējiem pieejamie atvieglojumi pārsniedz ar nodokli apliekamo ienākumu.

8. Latvijas Republikas Finanšu ministrijai nepieciešams palielināt atvieglojumus arī personām ar invaliditāti un politiski represētām personām, proporcionāli minimālās mēneša algas pieaugumam.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* (11.05.1993). Latvijas Republikas likums, redakcija uz 01.01.2022. <https://likumi.lv/ta/id/56880-par-iedzivotaju-ienakuma-nodokli>
2. *Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņem 2018.-2021. gadam* (24.05.2017). Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojums Nr. 245. <https://likumi.lv/ta/id/291013-par-valsts-nodoklupolitikas-pamatnostadnem-2018-2021-gadam>
3. Abrams, S. (2017). Finding Balance. *Capitol Ideas*, 40-41.
4. Bule, L., Leitāne, L., & Rozīte, K. (2019). Personal Income Tax Reform in Latvia: Assessment of Effect. *International Scientific Conference „Contemporary Issues in Business, Management and Economics Engineering”*, 679-688. <https://doi.org/10.3846/cib-mee.2019.069>
5. Cerniauskas, N., & Jousten, A. (2021). Statutory, effective, and optimal net tax schedules in Lithuania. *IZA Journal of Labor Policy*, 11(1), 2-33. <https://doi.org/10.2478/izajolp-2021-0005>
6. Kavale, L., & Joppe, A. (2008). *Nodokļu politikas un administrēšanas pamati*. LU Akadēmiskais apgāds.
7. Kelmere, L. (2020). *Ievads grāmatvedībā jeb Grāmatvedības pamati: teorija un uzdevumi*. Izdevniecība “Lietišķās informācijas dienests”.
8. Krajnak, M. (2019). Do Selected Tax Advantages Affect Tax Revenue from the Personal Income Tax? *Journal of Competitiveness*, 11(4), 73–88. <https://doi.org/10.7441/joc.2019.04.05>
9. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde (2021). *Vidējais bērnu skaits mājsaimniecībās ar bērniem*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_MV_MVE/MVE030/table/tableViewLayout
10. Latvijas Republikas Finanšu ministrija (13.12.2021). *Nodokļu un nodevu politika*. <https://www.fm.gov.lv/lv/nodoklu-un-nodevu-politika>
11. LV portāls (26.10.2021). *Kādas izmaiņas paredz valsts budžetu 2022.gadam pavadošie likumprojekti*. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/333973-kadas-izmainas-paredz-valsts-budzetu-2022-gadam-pavadosie-likumprojekti-2021>
12. Palić, I., Dumičić, K., & Grofelnik, B. (2017). Analysis of Personal Income Taxation Determinants in Croatia in Long Run: Evidence from Conintegration Analysis. *Naše gospodarstvo/Our Economy*, 63(3), 12-18. <https://doi.org/10.1515/ngoe-2017-0014>
13. Puzule, A. (2021). *Iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšana, maksāšanas kārtība un pārskatu sastādīšana*. [Power Point prezentācija]. https://ekursi.rta.lv/pluginfile.php/78655/mod_resource/content/5/Nod_nod_pol_6_tema_IIN_2021.pdf
14. Visniewska-Kuzma, M. (2020). Measurement of Personal Income Tax Progressivity in the Post-Socialist Countries of Europe Compared to Other OECD Countries. *Eastern journal of European studies*, 11 (2), 113-131.

Summary

Latvia had one of the highest tax burdens on income and lowest capital taxes, so in the 2018, tax reform was realised to make the tax burden on tax payers lower. The aim for tax reform was to reduce tax burden, make personnel expenses lower for employers and make new tax system more modern because the one Latvia had was made in late nineties of previous century. Tax reform could help to carry tax burden from income taxes to consumption taxes, for example, value added tax.

The biggest reduction of tax burden in the effect of the tax reform has been for the lowest-income earners with dependants, as well as for higher income earners. For middle-income earners, the impact of tax reform was a little bit smaller than other categories.

The author suggested to the Ministry of Finance of the Republic of Latvia to replace the benefits for dependents with an allowance of 60 euros for each child and increase it by 20 euros for each additional child, thus providing support to larger families in Latvia, as well as to make better use of materially more favoured lower-income taxpayers, as the benefits available to lower-income recipients exceed taxable income. It is also necessary to increase benefits for persons with disabilities and politically repressed persons in proportion to the increase in the minimum monthly wage.

THE IMPACT OF THE MINIMUM WAGE ON THE LIVING STANDARD IN LITHUANIA *MINIMĀLĀS ALGAS IETEKME UZ DZĪVES LĪMENI LIETUVĀ*

Skaiste Kisieliute Kaunas University of applied science, S1.kisieliute@gmail.com, Kaunas, Lithuania
Kristina Rupkute Kaunas University of applied science, kristina.rup727@go.kauko.lt, Kaunas, Lithuania
Supervisors Dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, Dr. Inga Maksvytienė, Dr. Vilma Morkūnienė

Abstract. *This article is about a minimum wage that is too low in Lithuania. The aim of the article is to investigate whether the minimum wage is enough for Lithuanians to live a dignified/comfortable life, using the answers of the respondents obtained during the questionnaires research. Scientific literature, statistics and SPSS analysis software was also used to achieve this goal. At the end of this article, the results obtained during the research are discussed, which show that the respondents agree that the minimum wage is not enough for a dignified/comfortable life.*

Keywords: *Baltic States, Lithuania, minimum wage, standard of living.*

Introduction

Relevance of the topic: The standard of living is different in each country, but it is well known to everyone. It can vary across the country, as the cost of living in one city or another can vary drastically. In rural and urban areas, it is still incomparable. This is due to the fact that people living in rural areas often grow their own food (they have to buy less) and usually do not pay for housing rent. The prices of utility bills and the necessary costs differ. This criterion is one of the most important indices of social development. Thus, the material discussed in the article is relevant to people seeking to understand and figure out the distribution of the minimum wage in the Baltic States and its impact on livelihoods.

Research problem: According to the “Kaip-uzdirbti” (*How to earn*) page, Lithuania’s minimum wage is one of the lowest in Europe (*Kaip-uzdirbti, 2022*). As a result, the problem formulated in the article is that the minimum wage in Lithuania is too low.

Research object: the impact of the minimum wage on living in Lithuania.

Research purpose: to analyse the impact of the minimum wage on the standard of living in Lithuania.

Research tasks:

- 1) analyse the peculiarities of the minimum wage;
- 2) compare the minimum wage in the Baltic States;
- 3) to present the methodology of applied research;
- 4) provide analysis of minimum wage survey data.

Research methods: comparative analysis of scientific literature, comparative analysis of statistical data, questionnaire research which was conducted from February 25, 2013 to March 13, 2022; use of SPSS analysis software.

1. Justification of the importance of the minimum wage in the Baltic States

Minimum wage in the Baltic States and how it is determined: minimum wage is a widely known concept in many countries. This term and indicator are set by the state to prevent the exploitation of people by devaluing their workforce. Fialová and Mysíková argued that the minimum wage is a tool that can be used to influence profit distributions. They also argue that the minimum wage can be seen as an opportunity to reduce poverty and improve the living conditions of low-income people, and that the minimum wage should be carefully calculated and set to be enough so that people could at least provide their family with basic necessities (*Fialová & Mysíková, 2021*). This can be explained by the problem raised by Eckardt that new technologies increase income inequality and raising the minimum wage could reduce inequality (*Eckardt, 2021*).

Ferraro, Meriküll, and Staehr describe the Estonian minimum wage setting system as collective or tripartite bargaining, where the minimum wage is set in negotiations between employers, trade unions, and the government (*Ferraro et al., 2018*). Eamets and Tiwari meanwhile, describe this Estonian system in more detail: since 1992, the

Estonian minimum wage has been negotiated between the Estonian Trade Union Confederation (ETUC) and the Estonian Employers' Confederation (ETTC). This changed in 2001, when the Estonian Confederation of Trade Unions (TALO) and the Ministry of Culture began negotiating a minimum wage for cultural workers. In Estonia, negotiations on raising the minimum wage take place annually and intense discussions take place in the autumn, when statistics on average wages in the second quarter of the current year are published by Statistics Estonia and the Ministry of Finance publishes its economic forecast. Typically, the final, newly decided minimum wage is lower than the union's proposal (Eamets & Tiwari, 2018).

As in other Baltic countries, the minimum wage in Lithuania was introduced in 1991 (Reichelt, 2021). According to Reichelt, the minimum wage in Lithuania is set by law, which is a universal wage limit. The tripartite provision reaches an agreement on the minimum wage, the final amount being decided by the government (Reichelt, 2021). The minimum hourly wage and the minimum monthly wage are set by the government on the recommendation of a tripartite council (a national social dialogue institution) made up of trade unions, employers' organizations and the government (Garcia-Louzao & Tarasonis, 2021). Typically, a tripartite council recommendation reflects negotiations between trade unions, employers' organizations, and government representatives and takes into account the country's economic prospects, state and municipal budgets, and employers' ability to provide higher minimum wages (Garcia-Louzao & Tarasonis, 2021).

In summary, the minimum wage systems in all the Baltic countries are the same, with three organizations negotiating and the final decision being made by the government, so there is no one system that is better than the others in this respect. The advantage of these systems is that three organizations negotiate for the best solution, and the disadvantage is that the final decision is made only by the government. Because the tripartite council takes into account the country's economic prospects and budget, we believe that the decisions made are the right ones.

2. Presentation of the analysed data on the minimum wage in the Baltic States

The analysed data are on the minimum wage in the Baltic States from the second half of 2017 to the first half of 2022 (Table 1).

Table 1

Minimum monthly salary in the Baltic States from the 2nd half of 2017 to the 1st half of 2022 (Eurostat, 2022)

GEO/TIME	2017 S2	2018 S1	2018 S2	2019 S1	2019 S2	2020 S1	2020 S2	2021 S1	2021 S2	2022 S1
Latvia	380.00	430.00	430.00	430.00	430.00	430.00	430.00	500.00	500.00	500.00
Estonia	470.00	500.00	500.00	540.00	540.00	584.00	584.00	584.00	584.00	654.00
Lithuania	380.00	400.00	400.00	555.00	555.00	607.00	607.00	642.00	642.00	730.00

From the second half of 2017 to the first half of 2022, Latvia remains the country with the lowest minimum monthly salary of all the Baltic States. Latvia's minimum monthly wage is higher than Lithuania's until the first half of 2019, when Lithuania's minimum monthly wage becomes higher than Estonia's and Latvia's. According to the data of the first half of 2022, the minimum monthly salary in Lithuania is higher than in Latvia by 230 euros, and higher than in Estonia - by 76 euros. The minimum monthly salary in the first half of 2022 in Latvia is the same as in Estonia in 2018.

Examining the Lithuanian minimum wage from 2009 to 2022, it was found that the lowest minimum wage is 231.7 euros, the highest - 730 euros, 231.7 euros are dominating from 2009 to 2012. The minimum wage did not exceed 338.8 euros for half of the period (Table 2).

Baltic minimum wage from 2009 to 2022, forecasts and approximation coefficients
(Compiled by authors, NMW Estonia, 2022; NMW Lithuania, 2022; NMW Latvia, 2022)

Year	x	Lithuanian minimum wage	Latvian minimum wage	Estonian minimum wage	y (theoretical) Lithuanian		y (theoretical) Latvian		y (theoretical) Estonian	
2009	1	231.7	256.1	278.0	234.8376	0.013542	247.7746	0.032508	256.2278	0.078317
2010	2	231.7	256.1	278.0	230.7324	0.004176	261.1004	0.019525	272.4292	0.020039
2011	3	231.7	284.6	278.0	233.7244	0.008737	275.5374	0.031843	291.0742	0.047029
2012	4	231.7	284.6	290.0	243.8136	0.052281	291.0856	0.022788	312.1628	0.076423
2013	5	289.6	284.6	320.0	261	0.098757	307.745	0.081325	335.695	0.049047
2014	6	289.6	320.0	355.0	285.2836	0.014905	325.5156	0.017236	361.6708	0.018791
2015	7	312.5	360.0	390.0	316.6644	0.013326	344.3974	0.043341	390.0902	0.000231
2016	8	365.0	370.0	430.0	355.1424	0.027007	364.3904	0.015161	420.9532	0.021039
2018	10	400.0	430.0	500.0	453.39	0.133475	407.71	0.051837	490.01	0.01998
2019	11	555.0	430.0	540.0	513.1596	0.075388	431.0366	0.002411	528.2038	0.021845
2020	12	607.0	430.0	584.0	580.0264	0.044438	455.4744	0.059243	568.8412	0.025957
2021	13	642.0	500.0	584.0	653.9904	0.018677	481.0234	0.037953	611.9222	0.047812
2022	14	730.0	500.0	654.0	735.0516	0.00692	507.6836	0.015367	657.4468	0.00527
2023	15	..	..	..	823.21	4.043917	535.455	3.17856	705.415	3.323365

Lithuania: average: 392.7; median: 338.8; mode: 231.7; minimum: 231.7; maximum: 730.0; square deviation: 171.09; dispersion: 29272.67

Examining the Latvian minimum wage, from 2009 to 2022, it was found that the lowest minimum wage is 256.1 euros, the highest - 500 euros, 284.6 euros dominated from 2011 to 2013 and from 2018 to 2020 430 euros dominated. The minimum wage did not exceed 365 euros for half of the period.

Latvia: average: 363.3; median: 365.0; mode: 284.6; minimum: 256.1; maximum: 500.0; square deviation: 85.26; dispersion: 7268.83.

Examining the Estonian minimum wage, from 2009 to 2022, it was found that the minimum wage is 178 euros and the highest is 654 euros, with a predominance of 278 euros from 2009 to 2011. The minimum wage did not exceed 410 euros for half of the period.

Estonia: average: 425.1; median: 410.0; mode: 278; minimum: 178.0; maximum: 654.0; square deviation: 131.3; dispersion: 17238.84

Trend equations:

Lithuanian trend equation: $y=3.5486x^2 - 14.751x + 246.04$

Latvian trend equation: $y=0.5556x^2 + 11.659x + 235.56$

Estonian trend equation: $y=1.2218x^2 + 12.536x + 242.47$

Forecasts: in 2023, the minimum wage in all Baltic countries should increase: Lithuanian minimum wage (theoretically) should increase to 823.21 euros, Latvian - 535.46 euros, Estonian - 705.42 euros. These forecasts can be relied on, as the errors in the Baltic minimum wage do not exceed 10 % (Lithuania's approximation coefficient is 4.04 %, Latvia's 3.18 %, Estonia's 3.32 %).

3. Methodology of investigation

Wages are rising fast, but people are not happy with the pay they receive. According to a population survey conducted by "Delfi", Lithuanians have different views on the concept of decent pay, but most of them are convinced that they need to earn at least 900 euros "in their hands" (Žebrauskienė, 2020). To find out if this trend is real and how people live on the minimum wage and what they can afford, we conducted a survey.

H₀ hypothesis: the more a person earning the minimum wage can afford with his or her wage, the more satisfied that person is with the minimum wage.

Research problem - Maciulskyte states that the minimum wage in Lithuania should reach 1177 euros, and in the Lithuanian capital - 1334 euros after taxes (*Maciulskyte, 2020*). Lithuania's current minimum wage is 730 euros before taxes (*Tagidas, 2022*). Therefore, the problem formulated in this work is insufficient minimum wage for a dignified living in Lithuania.

Research object - Lithuanian minimum wage.

The aim of this research - to determine the extent to which the minimum wage allows for a dignified living in Lithuania.

Research method – questionnaire survey. The survey was chosen to maintain the anonymity of the respondents and the easy and straightforward availability of the questionnaire (*Kardelis, 2002*).

Respondents are needed for the research - Lithuanians receiving a minimum wage. Such respondents were chosen because a survey is being conducted about the dignified living in Lithuania for the minimum wage.

Survey respondents' sample - 384 respondents. Such a sample was obtained because there are about 200,000 people (according to Raosoft's instructions) working in Lithuania for the minimum wage, the error is 5 and the probability is 95 %, therefore the estimated sample is 384 respondents (*Raosoft, 2022*).

Research instrument - the justification for the survey questionnaire is given in table 3. The questionnaire that was distributed to the respondents is provided in annex.

Research organization - the survey was created on February 25, 2022, this survey was conducted from February 25, 2013 to March 13, 2022. The survey was published on the social network Facebook. 417 respondents responded to the survey, so the reliability of this survey is 95 percent. The required sample has been reached, which allows the results of the survey to be used.

Research ethics – the research maintained a balance between the goal of obtaining objective information and the safety of the subject - this is also known in the literature as the loss/benefit ratio (*Kardelis, 2002*). The survey was anonymous and voluntary, in an effort not to violate the privacy and confidentiality of the subjects. Because this survey did not pose a risk to respondents because it was anonymous, respondents were only minimally informed about the survey and the use of its data (*Kardelis, 2002*). All the data provided by the survey were summarized and presented exactly as the respondents answered - all the information was left unchanged.

Table 3

Justification of the research questionnaire (Compiled by authors)

Author	Aspect of the research object	Research question (s)
Vilija Maciulskyte (2020)	What is a dignified/comfortable life for a Lithuanian?	2 questions
Zivile Aleskaitiene (2021) Gabriele Sagaityte (2021)	Are residents satisfied with the minimum wage?	10 questions
Gabriele Sagaityte (2021)	Why does a Lithuanian earn the minimum wage?	4 questions
Vilija Maciulskyte (2020)	What must be the minimum wage in order to live a dignified life in Lithuania?	4 questions
Made by authors (2022)	Demographic questions	5 questions

Survey demographics – a total of 416 people responded to the survey, 99 % of whom responded they get a minimum wage. To get to know the respondents better, they were asked 5 demographic questions about their profession, place of residence, age, gender and whether they earn the minimum wage. The results obtained are shown below. The majority of respondents claimed to be factory workers and cleaners: both options received 21 % of the votes. This was followed by the chef profession (19 %), the seller profession (16 %) and the builder profession (15 %). 7 % of respondents chose that they work in another profession. The majority of respondents live in Kaunas (25 %) and in Siauliai (24 %). The share of respondents living in Klaipeda and Vilnius was 15 %, in Panevezys 12 %, and in other Lithuanian cities or villages – 9 %. The majority of respondents who receive a minimum wage are respondents aged 19-25 (31 %). This may be due to the fact that they do not yet have the required education or that they have only recently acquired it. 26 % of respondents were 26-36 years old. 19 % of respondents earning a minimum wage are in the 46-65 age group, 13 % of respondents are in the 37-45 age group, 7 % are 16-18 years old, and 3 % are 66 and older. The majority of respondents are women, accounting for 68 % of all respondents. The proportion of men who

said they received a minimum wage is 32 %.

Research analysis methods – SPSS analysis software was used.

4. Analysis of research data

Analysing the survey data, the largest share of respondents: 98.8 % (411 respondents) answered that they earn a minimum wage, and the lowest proportion of respondents: 1.2 % (5 respondents) do not earn a minimum wage, so these respondents did not need to complete this survey.

The majority of the respondents: 77.5 % (187 respondents), are not able to live with dignity/comfortably with a minimal wage and the minority of the respondents: 8.7 % (36 respondents), are able to live with dignity/comfortably with a minimal wage. 13.9 % of the respondents (58 respondents) chose a neutral position “partially agree” (Figure 1).

The largest part of respondents: 74.3 % (309 respondents) are dissatisfied with the minimum wage in Lithuania, and the smallest part of respondents: 11.1 % (46 respondents) are satisfied with the Lithuanian minimum wage. 14.7 % of respondents (64 respondents) chose the neutral position “partially agree”.

27.2 % of respondents (113 respondents) answered that they cannot pay taxes with a minimum wage, and the largest share of respondents: 51.5 % (214 respondents) answered that they can pay taxes with a minimum wage. The smallest share of respondents: 21.4 % (89 respondents) chose the neutral position “partially agree”.

24.2 % of respondents (101 respondents) answered that they cannot pay for their place of residence with a minimum wage, and the smallest share of respondents: 19 % (79 respondents) answered that they can pay for their place of residence with a minimum wage. The majority of respondents (56.7 %) chose the neutral position “partially agree”.

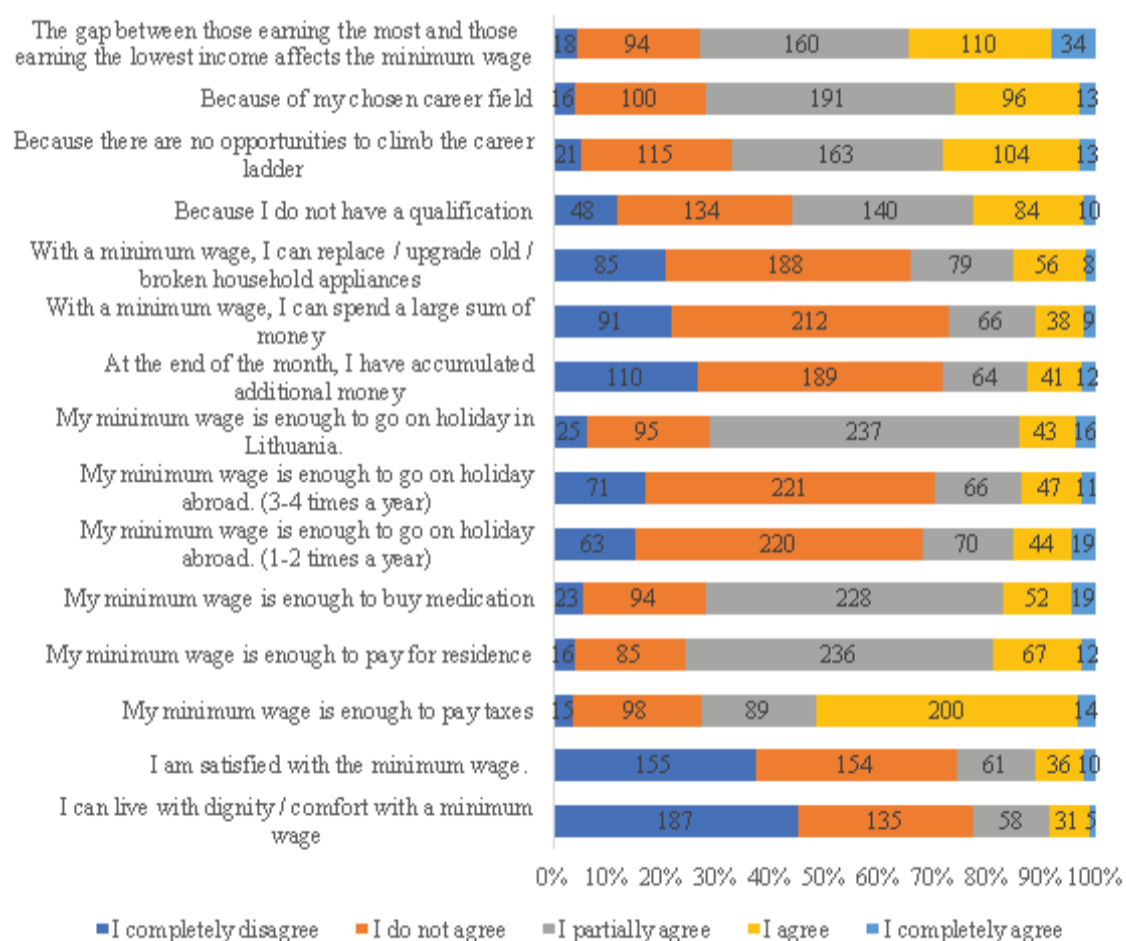

Figure 1. Resident’s satisfaction with the minimum wage (Compiled by authors)

28.1 % of respondents (117 respondents) answered that they cannot buy medication with a minimum wage, and the smallest share of respondents: 17.1 % (71 respondents) answered that can buy medication with a minimum wage. The majority of respondents (54.8 %) chose the neutral position “partially agree”.

The largest share of respondents: 68 % (283 respondents) cannot go on holiday abroad (1-2 times a year) with the Lithuanian minimum wage, and the smallest share of respondents: 15.2 % (63 respondents) can go on holiday abroad (1-2 times a year) with the Lithuanian minimum wage. 16.8 % of respondents (70 respondents) chose the neutral position “partially agree”.

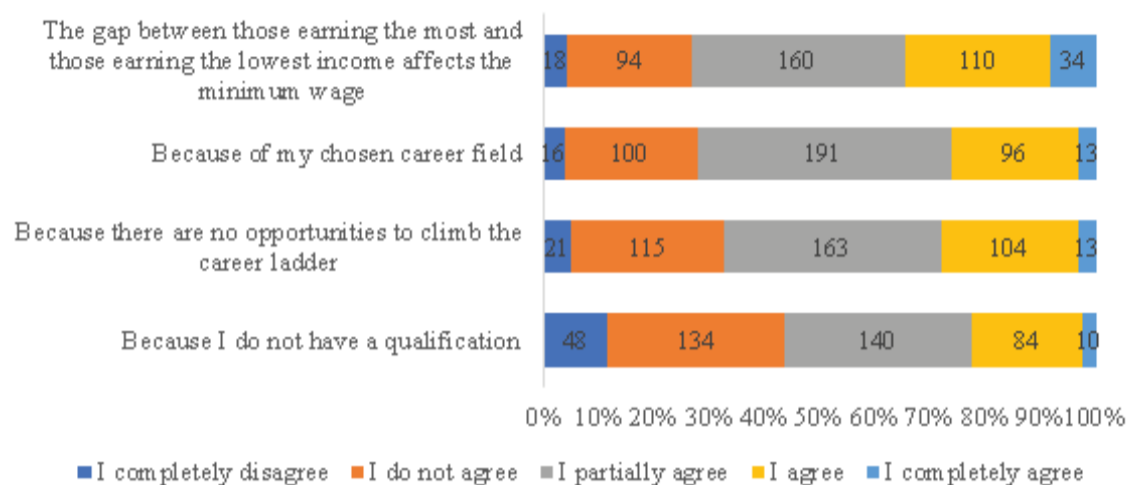
The majority of respondents: 70.2 % (292 respondents) are unable to go on holiday abroad (3-4 times a year) and the lowest proportion of respondents: 13.9 % (58 respondents) are able to go on holiday abroad (3-4 times a

year). 15.9 % of respondents (66 respondents) chose the neutral position “partially agree”. 28.8 % of respondents (120 respondents) cannot go on holiday in Lithuania with the minimum wage, and the smallest share of respondents: 14.1 % (59 respondents) can go on holiday in Lithuania with the minimum wage. The majority of respondents: 57 % (237 respondents) chose the neutral position “partially agree”.

The highest share of respondents: 71.8 % (299 respondents) earning the minimum wage has no savings at the end of the month, and the smallest share of respondents: 12.8 % (53 respondents) earning the minimum wage has no savings at the end of the month. 15.4 % of respondents (64 respondents) chose the neutral position “partially agree”. The largest share of respondents: 72.9 % (303 respondents) with the minimum wage cannot spend a large sum of money, and the smallest share of respondents: 11.3 % (47 respondents) with the minimum wage can spend a large sum of money. 15.9 % (66 respondents) chose the neutral position “partially agree”. The majority of respondents: 65.6 % (273 respondents) cannot replace/renew old/damaged household appliances with the minimum wage, and the smallest proportion of respondents: 15.4 % (64 respondents) can replace/renew old/damaged household appliances with the minimum wage. 19 % (79 respondents) chose the neutral position “partially agree”.

Majority of respondents: 43.7 % (182 respondents) disagree that they earn the minimum wage because they have no qualifications, while the lowest proportion of respondents: 22.6 % (94 respondents) agree that they earn the minimum wage because they have no qualifications. 33.7 % (140 respondents) chose the neutral position “partially agree” (Figure 2).

Figure 2. The reasons why does Lithuanian earn the minimum wage
(Compiled by authors)

32.6 % of respondents (136 respondents) do not agree that they earn the minimum wage because there is no opportunity to move up the career ladder, while the smallest share of respondents: 28.1 % (117 respondents) agree that they earn the minimum wage because there is no opportunity to move up the career ladder. The majority of respondents, 39.2 % (163 respondents), chose the neutral position “partially agree”.

27.8 % of respondents (116 respondents) do not agree that they earn the minimum wage for their chosen career path, and the lowest proportion of respondents: 26.2 % (109 respondents) agree that they earn the minimum wage for their chosen career path. The majority of respondents, 45.9 % (191 respondents), chose the neutral position “partially agree”.

The lowest share of respondents: 26.9 % (112 respondents) do not agree that that they earn the minimum wage because the gap between those earning the most and those receiving the lowest income affects the minimum wage, and 34.6 % of respondents (144 respondents) agree that that they earn the minimum wage because the gap between those earning the most and those receiving the lowest income affects the minimum wage. The majority of respondents: 38.5 % (160 respondents) chose the neutral position “partially agree”.

The biggest part of the respondents: 39.4 % (164 respondents), considers that 101-200 euros would be enough for them to live with dignity/comfort, and the smallest proportion of respondents: 7.9 % (33 respondents), considers that the minimum wage in Lithuania is sufficient to live with dignity/comfort (Table 4). A large share of respondents: 35.1 % (146 respondents) believe that the minimum wage in Lithuania should be well above 201 euros in order to live comfortably. A small proportion of respondents: 17.5 % (73 respondents) believe that an additional 50-100 euros would be enough with live in dignity.

Hypotheses. H_1 hypothesis: if a person can live with dignity / comfort with a minimum wage, then that person is satisfied with the minimum wage. It is stated with this hypothesis that there are no differences between these survey statements, but p (asymptotic value) is less than 0.01 and this means that this hypothesis (H_1) has not been confirmed,

there are differences between these statements (IBM SPSS Statistics, 2022). The biggest differences were due to the 21 respondents who chose that they do not to live with dignity / comfort with the minimum wage, but are satisfied with the minimum wage, and who chose that they partially agree that they live with dignity / comfort with the minimum wage and are dissatisfied with the minimum wage. Other differences, which are smaller, are due to 18 respondents who chose that they cannot live with dignity/comfort with the minimum wage and partially agree that they are satisfied with the minimum wage, also, due to the 15 respondents who chose that they cannot live with dignity/comfort with the minimum wage and partially agree that they are satisfied with the minimum wage. The smallest differences between the statements used in Hypothesis H₁ were due to 9 respondents who chose that they partially agree that they can live with dignity/comfort with the minimum wage and are satisfied with the minimum wage, and due to the 5 respondents who chose that they can live with dignity/comfort with the minimum wage, but are dissatisfied with the minimum wage (Table 4).

Table 4

Cross distribution among satisfaction with the minimum wage and life comfort (Compiled by authors)

			I am satisfied with the minimum wage.			Total
			I completely disagree + I do not agree	I partially agree	I completely agree + I agree	
I can live with dignity / comfort with a minimum wage.	I completely disagree + I do not agree	Number of cases	283	18	21	322
		Percentage distribution	87.9%	5.6%	6.5%	100.0%
	I partially agree	Number of cases	21	28	9	58
		Percentage distribution	36.2%	48.3%	15.5%	100.0%
	I completely agree + I agree	Number of cases	5	15	16	36
		Percentage distribution	13.9%	41.7%	44.4%	100.0%
Total		Number of cases	309	61	46	416
		Percentage distribution	74.3%	14.7%	11.1%	100.0%

Size = 161.015^a, df = 4, p < 0.01

Hypothesis H₂: If a person earning the minimum wage has savings at the end of the month, then that person is satisfied with the minimum wage. It is stated with this hypothesis that there are no differences between these survey statements, but p (asymptotic value) is less than 0.01 and this means that this hypothesis (H₂) has not been confirmed, therefore, there are differences between these statements (IBM, 2022). The biggest difference occurred because 23 respondents chose to partially agree that they have savings at the end of the month and are dissatisfied with the minimum wage. Other differences stemmed from 17 respondents who chose to answer that they have savings at the end of the month but are not satisfied with the minimum wage, and 16 respondents who answered that they do not have savings at the end of the month and partially agree that they are satisfied with the minimum wage. The smallest differences are due to 14 respondents who answered that they do not have savings at the end of the month and are satisfied with the minimum wage, as well as 13 respondents who chose the answer stating that respondents have savings at the end of the month and partially agree that they are satisfied with the minimum wage, and for 9 respondents who chose to partially agree that they have savings at the end of the month and are satisfied with the minimum wage.

Table 5

Cross distribution among satisfaction with minimum wage and accumulation of additional money
(Compiled by authors)

			I am satisfied with the minimum wage.			Total
			I completely disagree + I do not agree	I partially agree	I completely agree + I agree	
At the end of the month, I have accumulated additional money.	I completely disagree + I do not agree	Number of cases	269	16	14	299
		Percentage distribution	90.0%	5.4%	4.7%	100.0%
	I partially agree	Number of cases	23	32	9	64
		Percentage distribution	35.9%	50.0%	14.1%	100.0%
	I completely agree + I agree	Number of cases	17	13	23	53
		Percentage distribution	32.1%	24.5%	43.4%	100.0%
Total	Number of cases	309	61	46	416	
	Percentage distribution	74.3%	14.7%	11.1%	100.0%	

Size = 172.619^a, df = 4, p < 0.01

H₃ hypothesis: if a person earning the minimum wage has savings at the end of the month, then that person can spend a large sum of money with the minimum wage. It is stated with this hypothesis that there are no differences between these survey statements, but p (asymptotic value) is less than 0.01 and this means that this hypothesis (H₃) has not been confirmed, there are differences between these statements (IBM, 2022). The biggest difference appeared because 17 respondents chose that they have savings at the end of the month and partially agree that they could spend with the minimum wage (Table 6).

Table 6

Cross distribution among spending and accumulated additional money
(Compiled by authors)

			With a minimum wage, I can spend a large sum of money			Total
			I completely disagree + I do not agree	I partially agree	I completely agree + I agree	
At the end of the month, I have accumulated additional money.	I completely disagree + I do not agree	Number of cases	278	10	11	299
		Percentage distribution	93.0%	3.3%	3.7%	100.0%
	I partially agree	Number of cases	12	39	13	64
		Percentage distribution	18.8%	60.9%	20.3%	100.0%
	I completely agree + I agree	Number of cases	13	17	23	53
		Percentage distribution	24.5%	32.1%	43.4%	100.0%
Total	Number of cases	303	66	47	416	
	Percentage distribution	72.8%	15.9%	11.3%	100.0%	

Size = 247.908^a, df = 4, p < 0.01

Other differences appeared due to 13 respondents who chose that they have savings at the end of the month, but could not spend a large sum of money, also, due to 13 respondents who chose that they partially agree that they

have savings at the end of the month and can spend a large sum of money, and do to 12 respondents who chose that they partially agree that they have savings at the end of the month, but cannot spend a large sum of money. Percentage distribution in survey's 3.8. Statement of the above-mentioned 13 respondents, who chose that they have savings at the end of the month, but cannot spend a large sum of money, is 24.5 %. The smallest differences appeared due to the 10 respondents who chose that they do not have savings at the end of the month and partially agree that they can spend a large sum of money with the minimum wage, and due to the 11 respondents who chose that they do not have savings at the end of the month but can spend a large sum of money (Table 6).

Hypothesis H₄: if a person earning the minimum wage has savings at the end of the month, then this person can replace/renew old/faulty household appliances. It is stated with this hypothesis that there are no differences between these survey statements, but (asymptotic value) is less than 0.01 and this means that this hypothesis (H₃) has not been confirmed, therefore, there are differences between these statements (IBM, 2022).

The largest differences are due to 22 respondents who responded that they do not have savings at the end of the month and partially agree that they can replace/renew old/faulty household appliances, and due to the 20 respondents who chose that they do not have savings at the end of the month but can replace/renew old/defective household appliances (Table 7).

Table 7

Cross distribution among spending on household and accumulated additional money (Compiled by authors)

			With a minimum wage, I can replace / upgrade old / broken household appliances.			Total
			I completely disagree + I do not agree	I partially agree	I completely agree + I agree	
At the end of the month, I have accumulated additional money.	I completely disagree + I do not agree	Number of cases	257	22	20	299
		Percentage distribution	86.0%	7.4%	6.7%	100.0%
	I partially agree	Number of cases	6	45	13	64
		Percentage distribution	9.4%	70.3%	20.3%	100.0%
	I completely agree + I agree	Number of cases	10	12	31	53
		Percentage distribution	18.9%	22.6%	58.5%	100.0%
Total		Number of cases	273	79	64	416
		Percentage distribution	65.6%	19.0%	15.4%	100.0%

Size = 257.504^a, df = 4, p < 0.01

Other differences stemmed from 13 respondents who chose to partially agree that they had savings at the end of the month and can replace/renew old/broken household appliances, as well as from the 12 respondents who chose to answer that they have savings at the end of the month and partially agree that they can replace/renew old/defective household appliances, and from the 10 respondents who answered that they have savings at the end of the month and cannot replace/renew old/defective household appliances. The smallest difference occurred because of the 6 respondents who chose to partially agree that they have savings at the end of the month but cannot replace/renew old/defective household appliances with a minimum wage.

Conclusions and suggestions

1. The minimum wage is set by the state to prevent people from being exploited by devaluing their workforce. The minimum wage systems in all the Baltic countries are the same when the three organizations negotiate and the final decision is made by the government. The advantage of these systems is that three organizations negotiate for the best solution, and the disadvantage is that the final decision is made only by the government.
2. Comparing the minimum wages in the Baltic States, it was noticed that the minimum wage in Lithuania in 2022 is the highest (730 euros). The minimum wage in Latvia in 2022 is the lowest (500 euros) and differs from Lithuania by 230 euros. The minimum wage in Estonia in 2022 (654 euros) falls behind Lithuania by 76 euros and exceeds that of Latvia by 154 euros.
3. Applied research methodology: questionnaire survey.

4. The majority of respondents (over 250 respondents) earning a minimum wage are not satisfied with the minimum wage because they have no additional money at the end of the month, cannot replace / renew old / broken household appliances and cannot spend a large sum money. H_0 hypothesis: the more a person earning the minimum wage can afford with his or her minimum wage, the more satisfied the person is with the minimum wage, the opposite proved to be the case - respondents cannot afford to spend and are therefore dissatisfied with the minimum wage. Thus, Lithuanian government should make decisions on wage regulation in the country.

Bibliography

1. Aleskaitiene, Z. (2021). *Beveik 30 proc. ES gyventojų negali sau leisti vykti atostogų*. <https://klaipeda.diena.lt/naujienos/pasaulis/ekonomika-ir-politika/beveik-30-proc-es-gyventoju-negali-sau-leisti-vykti-atostogu-rodo-tyrimas-1036839>
2. Eamets, R., & Tiwari, A. K. (2018). Minimum Wage in Estonia and its Impact on Employment and Wage Distribution. CESifo DICE Report, 16(4), 37–43.
3. Eckardt, M. S. (2021). Minimum wages in an automating economy. *Journal of Public Economic Theory*, 24(1), 58–91. <https://doi.org/10.1111/jpet.12528>
4. Eurostat (2022). *Monthly minimum wages – bi-annual data*. https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/earn_mw_cur
5. Ferraro, S., Meriküll, J., & Staehr, K. (2018). Minimum wages and the wage distribution in Estonia. *Applied Economics*, 50(49), 5253–5268. <https://doi.org/10.1080/00036846.2018.1486017>
6. Fialová, K., & Mysíková, M. (2021). Do low minimum wages disserve workers? A case study of the Czech and Slovak Republics. *Baltic Journal of Economics*, 21(1), 43-59. <https://doi.org/10.1080/1406099X.2021.1917844>
7. Garcia-Louzao, J., & Tarasonis, L. (2021). A First Glance at the Minimum Wage Incidence in Lithuania Using Social Security Data. *Economics*, 100(1), 31–53. <https://doi.org/10.15388/Ekon.2021.1.2>
8. IBM (2022). *SPSS Statistics*. <https://www.ibm.com/products/spss-statistics>
9. Kaip-uždirbti (2022). *Minimalus Atlyginimas Lietuvoje ir Europoje 2022 m. Statistika*. <https://www.kaip-uzdirbti.lt/minimalus-atlyginimas/>
10. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. <https://verslas09.files.wordpress.com/2010/01/mtp.pdf>
11. Maciulskyte, V. (2020). *Orus atlygis Lietuvoje: suskaičiavo, kiek reikia uždirbti, kad pragyventum*. <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/orus-atlygis-lietuvoje-suskaiciavo-kiek-reikia-uzdirbti-kad-pragyventum-n1061310>
12. NMW Estonia (2022). *Estonia National Minimum Wage – NMW*. <https://countryeconomy.com/national-minimum-wage/estonia>
13. NMW Latvia (2022). *Latvia National Minimum Wage – NMW*. <https://countryeconomy.com/national-minimum-wage/latvia>
14. NMW Lithuania (2022). *Lithuania National Minimum Wage – NMW*. (2022). <https://countryeconomy.com/national-minimum-wage/lithuania>
15. Raosoft (2022). *Sample size calculator*. <http://www.raosoft.com/samplesize.html>
16. Reichelt, F. (2021). Minimum Wage & Leftist Government Participation: Some initial findings. 18-19. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.27918.69446>
17. Sagaityte, G. (2021). *Minimali alga Lietuvoje: už koki darbą ji siūloma ir kodėl vis dar viena mažiausių Europoje?* <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1387022/minimali-alga-lietuvoje-uz-koki-darba-ji-siuloma-ir-kodel-vis-dar-viena-maziausiu-europoje>
18. Tagidas (2022). *Minimalioji mėnesinė alga (MMA) ir minimalusis valandinis atlygis (MVA)*. <https://www.tagidas.lt/savadai/9003/>
19. Žebrauskienė, A. (2020). *Suskaičiavo, koks atlygis reikalingas oriam gyvenimui: lietuviai mano kitaip*. <https://www.delfi.lt/verslas/mano-urai/suskaiciavo-koks-atlygis-reikalingas-oriam-gyvenimui-lietuviai-mano-kitaip.d?id=83705359>

Kopsavilkums

Šis raksts ir par minimālo algu, kas Lietuvā ir pārāk zema. Raksta mērķis ir izpētīt vai ar minimālo algu pietiek, lai lietuvieši dzīvotu cienīgu/ērtu dzīvi. Izmantojot anketu pētījuma laikā iegūtās respondentu atbildes. Šī mērķa sasniegšanai tika izmantota arī zinātniskā literatūra, statistika un SPSS analīzes programmatūra. Šī raksta beigās aplūkoti pētījuma laikā iegūtie rezultāti, kas liecina, ka aptaujātie piekrīt, ka ar minimālo algu nepietiek cienīgai/ērtai dzīvei.

PASĀKUMU TŪRISMS UN TĀ BŪTĪBA EVENT TOURISM AND ITS NATURE

Kristīne Kokoreviča Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, kk09096@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja: Dr.oec. **Lienīte Litavniece**

Abstract. Trends in world tourism demand and the state of tourism supply indicate the importance of the development of tourism at the event. Event tourism is a growing market segment and a challenge for all destination stakeholders. Event tourism has certain advantages for the development of the region compared to other types of tourism. The research focuses on the study of event and event tourism definitions, classification, event tourism features and types.

Keywords: event, event tourism, tourism development.

Ievads

Ir pierādīts, ka kopš 20. gadsimta otrās puses tūrisms ir viens no pasaules ekonomikas un izaugsmes veicinātājiem (Meyer, 2011), un tūristu skaitam ir tendence pieaugt. Ir būtiski uzsvērt, ka tūrisma reģionālās saiknes un vietējā klātbūtne ir nozīmīga, jo vairākums tūristu piesaistes ir balstītas uz reģiona apskates objektiem, ainavu un vietējo kultūru. Ja šī teritorija ir ar atbilstošu piedāvājumu, tūrisms sāk veidot telpiskus procesus, jo tas ietekmē struktūru, nodarbinātību, telpiskās attiecības un apkārtējo vidi, dzīvesveidu un dzīves kvalitāti (Lew et al., 2008; Hall, 2012).

Viens no veidiem, kā efektīvi izmantot teritorijas tūrisma potenciālu, kas var piesaistīt tūristus reģionam salīdzinoši īsā laika periodā ar salīdzinoši nelielām izmaksām, ir pasākumu tūrisms (Ekinil et al., 2021).

Zhukov definē, ka pasākumu tūrisms ir salīdzinoši jauna tendence tūrisma attīstībā, kuras mērķis ir tūristiem doties uz reģionu, kurā notiek pasākums, lai piedalītos tajā (Zhukov, 2018). Šis tūrisma veids ietver svētku atmosfēras radīšanu, kas ceļotājam rada neaizmirstamas emocijas un iespaidus. Pasākumu tūrisma bieži dēvē par notikumu tūrisma.

Pasākumi ir nozīmīgs stimulants tūristu ierašanās veicināšanai konkrētā tūrisma galamērķī, tāpēc tiem ir būtiska loma daudzu galamērķu stratēģiskajos un mārketinga plānos, savukārt pasākumu plānošana ir kļuvusi par būtisku tūrisma galamērķa konkurētspējas uzlabošanas faktoru. Papildus tam, ka pēdējo desmitgažu laikā ar pasākumu pētniecību nodarbojas nozares profesionāļi, pasākumi ir kļuvuši arī par zinātnieku intereses objektu (Getz, 2008; Getz et al., 2016).

Pasākumu tūrisms mūsdienās tiek uzskatīts par galveno apmeklētāju piesaistes līdzekli, un pamatoti tiek uzskatīts, ka tas ir ātrākais un izmaksu ziņā efektīvākais veids, kā veidot tūrisma galamērķa tēlu. Pasākumi var būt nozīmīgs instruments pozitīva tūrisma galamērķa tēla veidošanā (Panfiluk, 2015).

Pasākumu tūrisms kā zinātnes nozare ir divu zinātnes nozaru – tūrisma un pasākumu vadības – krustpunkts (Ivanova, 2021).

Raksta mērķis: izpētīt pasākumu tūrisma un tā būtību.

Pētījuma objekts: pasākumu tūrisms.

Pētījuma priekšmets: pasākumu un pasākumu tūrisma definīcijas, klasifikācijas, iezīmju un veidu izpēte.

Mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) izpētīt pasākumu tūrisma jēdzienu;
- 2) izpētīt pasākumu tūrisma klasifikāciju;
- 3) izdarīt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus.

Pētījumā pielietotās metodes: monogrāfiskā jeb aprakstošā metode, loģiski konstruktīvā un analīzes metode.

Literatūras analīze

Pasākumiem ir ļoti svarīga un sarežģīta loma gandrīz visos sabiedrības segmentos. Tie ir pastāvējuši visā cilvēces vēsturē, visās kultūrās, visos laikos. Līdz ar pirmo par pasākumiem publicēto rakstu 20. gadsimta 70. gados, pasākumi kļuva par ļoti labi zināmu tēmu tūrisma nozarē (Getz et al., 2016).

Lai gan notikumi iepriekš ir tikuši pētīti dažādos zinātniskajos un pētnieciskajos diskursos, saskaņā ar Getz pirmie darbi par pasākumu tūrisma tiek uzskatīti J.R.B. Ritchie un Beliveau 1974. gadā (pirmais raksts par pasākumu tūrisma) un Della Bitta un citi 1977. gadā žurnālā “Journal of Travel Research” (Getz, 2008). Pēc tam, pēdējo trīsdesmit gadu <https://doi.org/10.17770/iss2022.7018>

laikā, tika publicēti daudzi raksti par pasākumu tūrisma ekonomisko, sociālkultūras un vides ietekmi. Starp tie nozīmīgi ir pētījumi par pasākumu, festivālu un pulcēšanās pasākumu jēdzienu, definīciju un klasifikāciju (Grzinic & Vojnovic, 2014).

Jēdzienam “pasākums” nav vienas vienotas definīcijas un tas tiek definēts dažādi (1.tabula).

1.tabula

Pasākumu jēdziena definīcijas (autores sastādīta pēc Ivanova, 2021, 170; Cakici & Yilmaz, 2017, 684)

Autors	Pasākumu definīcijas
P. Ivanova (Ivanova, 2021)	Pasākumi ir elastīgs kapitāls ar noteiktu ilgumu un tēmu, kas ir viegli attīstāms, uzlabojams un inovatīvs. Pasākumi ir tūristu piesaistes veids, kuri kļūst arvien pievilcīgāki.
D. Getz (Cakici & Yilmaz, 2017)	Pasākums ir ievērojams notikums, kas notiek noteiktā laikā noteiktā vietā un noteiktos apstākļos.
Tassiopoulos (Cakici & Yilmaz, 2017)	Pasākumi ir nepastāvīgi notikumi, kur katra pasākuma ilgums, dizains un vadība atšķiras viens no otra un šādi gadījumi, kas radīti kopā ar cilvēku līdzdalību, ir unikāli un nesalīdzināmi.
Shone, Parry (Cakici & Yilmaz, 2017)	Pasākumi ir neikdienišķi gadījumi, kas ir izslēgti no parastajām darbībām, ko cilvēki veic savā ikdienas dzīvē. Pasākums nav notikums, kas notiek katru dienu.
Silver (Cakici & Yilmaz, 2017)	Pasākums ir notikums, kas ir paredzēts, lai ietekmētu dalībniekus.

Definīciju izstrādes autori kopīgi uzsver, ka pasākums ir notikums vai gadījums, kuram ir noteikts ilgums, noteikta vieta un tas notiek ar cilvēku līdzdalību. Tiek izcelts arī tas, ka pasākumi piesaista tūristus un arī ietekmē tos.

Pasākumiem ir vairākas atšķirīgas lomas, sākot no kopienu veidošanas līdz pilsētu pārveidošanai un kultūras attīstībai, kas kultivē nacionālo identitāti (Getz, 2008). No tā var saprast, ka pasākumus var izmantot tūrisma mērķiem. Šajā kontekstā var runāt arī par pasākumu tūrismu. Tāpat kā jēdzienam “pasākums” nav vienas vienotas definīcijas, tāpat arī jēdziens “pasākumu tūrisms” tiek definēts dažādi (2. tabula). Latvijas Republikas tiesību aktu vietnē Likumi.lv ir publicēts Saeimas pieņemtais un Valsts prezidenta izsludinātais Tūrisma likums, kurā ir definēti vairāki tūrisma termini: aktīvais tūrisms, dabas tūrisms, kultūras tūrisms, rekreatīvais tūrisms, sporta tūrisms, starptautiskais tūrisms, vietējais tūrisms, lauku tūrisms, ekotūrisms, veselības tūrisms, bet termins “pasākumu tūrisms” nav likumā definēts (Tūrisma likums, 1998).

Cakici un Yilmaz definējot pasākumu tūrismu, definē arī pasākumu tūristus, raksturojot, ka pasākumu tūrists ir persona, kura ceļo no savas dzīvesvietas uz citu vietu, lai piedalītos pasākumā, vai persona, kas atvēl daļu sava ceļojuma pasākuma vajadzībām un paliek pa nakti šajā reģionā (Cakici & Yilmaz, 2017).

2.tabula

Pasākumu tūrisma jēdziena definīcijas (autores sastādīta)

Autors	Pasākumu tūrisms definīcijas
Latvijas Nacionālais terminoloģijas portāls (Latvijas Nacionālais terminoloģijas portāls, 2022)	Pasākumu tūrisms ir tūrisma veids, kura tūristu galvenais ceļojuma nolūks ir pasākumu apmeklēšana, kas parasti ir ceļojuma centrālais notikums. Tiek apmeklēti dažādi kultūras, sporta, reliģisku, vēsturisku notikumu pasākumi, apdzīvotu vietu gadadienu svinību, vietējo tradīciju un gastronomijas svētku, festivālu u. c. pasākumi.
Zhukov (Zhukov, 2018)	Pasākumu tūrisms ir tūrisma aktivitāte, kas piesaista ievērojamu skaitu tūristu no dažādām pasaules valstīm, lai iepazītu starptautiskus un nacionālus pasākumus, kā arī retas dabas parādības, kas ir interesantas to unikalitātes, eksotiskuma un savdabības dēļ.
Grzinic, Vojnovic (Grzinic & Vojnovic, 2014)	Pasākumu tūrisms ir termins ar ko apzīmē visu veidu tūristu plūsmu, ko motivē dažādu pasākumu rīkošana un tas ietver visu plānoto pasākumu apmeklējumus, kuriem ir tūrisma mērķis un kuri veido daļu no konkrētā galamērķa pievilcības bāzes.
Getz (Getz, 2008)	Pasākumu tūrisms ir “plānotu pasākumu kā tūrisma objektu sistemātiska plānošana, attīstība un mārketinga, kā arī to ieguvumi mārketinga, tēla veidošanas un attīstības jomā”.
Skoultos, Tsimitakis (Skoultos & Tsimitakis, 2008)	Pasākumu tūrisms ir atbalsts, kas tiek sniegts tūrisma atdzīvināšanai klusajā sezonā tajos galamērķos, kur tiek piedzīvota sezonālās problēma.

Pasākumu tūrisma definīcijās vairums autoru uzsver, ka tā ir tūrisma aktivitāte/veids, kura piesaista tūristus no visas pasaules, lai apmeklētu dažādus pasākumus, bet Skoultos, Tsimitakis uzskata, ka pasākumu tūrisms “atdzīvina” galamērķus to klusajā sezonā (Skoultos & Tsimitakis, 2008).

Pasākumu izmantošana tūrisma mērķiem ir pārvērtusi to dalībniekus par nozīmīgu tirgu visā pasaulē. Pilsētas un/vai galamērķi, kas apzinājušies pasākumu sociālos, kultūras un ekonomiskos ieguvumus, ir sākušas pielikt lielas pūles, lai varētu saņemt daļu no šī tirgus (Cakici & Yilmaz, 2017).

Savas daudzveidības un dinamikas dēļ tūrisma pasākumi ir kļuvuši populāri un ik gadu piesaista simtiem miljonu cilvēku pasaules mērogā. No tūristu viedokļa pasākumi tiek dēvēti par atrakcijām, tēla veidotājiem, statistiku apskates objektu animatoriem un nākotnes attīstības katalizatoriem (Getz, 2008).

Pasākumu aktivitātes, ņemot vērā klasifikācijas pazīmes, var iedalīt:

- pēc pasākuma veida (izklaides un darījumu, atklāti un slēgti, liela mēroga un slēgti, lielizmēra un vietējie);
- pēc biežuma (vienreizējs, vairākkārtējs);
- pēc veidošanās vietas (iekšējā, ārēja);
- pēc iniciācijas metodes (dabiska/īsta, mākslīga/īpaša), (Ekinil et al., 2021).

Pastāv dažādi pasākumu tūrisma veidu iedalījumi (3. tabula).

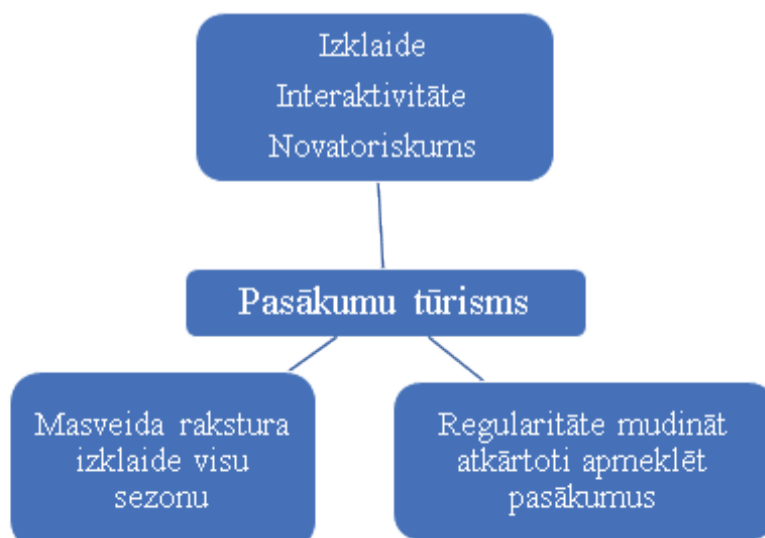
Zhukov uzsver, ka ne visus pasākumus var uzskatīt par pasākumu tūrisma. Tas ietver tikai tos pasākumus, kuri rada ienākumus uzņēmuma reģionam (Zhukov, 2018).

3.tabula

Pasākumu tūrisma veidu iedalījums (autores sastādīta)

Autors	Pasākumu tūrisma veidi
Ekinil, Petrenko, Dudkina (Ekinil et al., 2021)	Pasākumu tūrisma veidus var iedalīt valsts mēroga festivālos un svētkos, teātra izrādēs, kino un teātra festivālos, gastronomijas festivālos, festivālos un ziedu izstādēs, modes skatēs, izsolēs, mūzikas festivālos un mūzikas konkursos, sporta pasākumos, tehnikas salonos.
Ivanova (Ivanova, 2021)	Goldblats izmanto objektīvo kritēriju un atbilstoši tam iedala pasākumus četros galvenajos veidos: svinības, izglītība, mārketingu un tikšanās.
Zhukov (Zhukov, 2018)	Pasākumu veidi pasākumu tūrisma: festivāli, karnevāli, gājieni, svētki; kongresi, forumi, simpoziji, apaļie galdi; semināri, mācību kursi, profesionālās pilnveides kursi; sporta sacensības (piemēram, olimpiskās spēles, pasaules kauss, futbola čempionāts); koncerti, filmu seansi, teātra izrādes; jubilejas, kāzas, svinības; izstādes, gadatirgi, tirdzniecības izstādes, prezentācijas, uzņēmumu atklāšanas, pieņemšanas, zīmolu popularizēšanas pasākumi
Grzinic, Vojnovic (Grzinic & Vojnovic, 2014)	Pastāv astoņi galvenie pasākuma veidi: kultūras politiskie, ekonomiskie, izklaides, zinātniskie un izglītojošie, sporta sacensības, atpūtas un privātie pasākumi.
Skoultos, Tsimitakis (Skoultos & Tsimitakis, 2008).	Pasākuma tūrisms ietver dažādas tūrisma nozares jomas - sporta tūrisma, kultūras tūrisma un konferenču tūrisma.

Pētnieki identificē dažādas pasākumu tūrisma iezīmes. Apkopojot visus viedokļus, var iegūt pilnīgu priekšstatu par pasākumu tūrisma raksturīgajām iezīmēm (1. attēls).

1.attēls. Pasākumu tūrisma iezīmes (Ekinil et al., 2021)

Pateicoties iepriekš minētajām īpašībām, pasākumu tūrismam ir noteiktas priekšrocības reģiona attīstībai salīdzinājumā ar citiem tūrisma veidiem:

- pasākumu tūrisms var piesaistīt reģionam lielu tūristu plūsmu;
- šī virziena attīstība palīdz risināt sezonālās problēmas;
- palielinās tūristu pavadītais laiks reģionā (ja pasākums ir garš);
- pasākumu tūrisms atspoguļo dažādu mērķauditoriju intereses;
- šim virzienam nav nepieciešama dabas resursu klātbūtne teritorijā.

Arī Zhukov uzsver, ka pasākumu tūrisms ir milzīgs ieguvums uzņēmējam reģionam, izdalot:

- uzņēmējreģionu attīstība, kas balstīta uz to pievilcības, tēla komponenta un investīciju klimata uzlabošanu;
- jaunu darbavietu radīšana ne tikai tūrisma infrastruktūrā, bet arī ar tūrismu saistītās nozarēs;
- efektīva reģiona resursu potenciāla (reģiona dabas, vēstures, kultūras, etniskā un cita potenciāla) izmantošana (Zhukov, 2018).

Pasākuma tūrisma norise un tālākā attīstība ir svarīgi valsts un reģiona ekonomikai, jo palielinās pieprasījums pēc visiem tūrisma un viesmīlības nozares objektiem, patērētāju pieprasījums pēc tiem ievērojami pārsniedz piedāvājumu, ievērojami pieaug izmitināšanas, izstāžu, ēdināšanas un transporta objektu ienākumi un līdz ar to palielinās uzņēmējam teritorijas budžeta ieņēmumi (Zhukov, 2018).

Turklāt, pēc ekspertu domām, pasākumu tūrisms ir labvēlīgs attīstībai teritorijā, kurā nav unikālu tūrisma resursu. Pēc pētnieku domām, pasākumu tūrisms ir efektīvs attīstības instruments ekonomiskās krīzes apstākļos. Tāpat veiksmīgi pasākumi pozitīvi ietekmē teritorijas tēlu ārpus tās robežām (Ekinil et al., 2021).

Pasākumu tūrisma konkurētspēju nosaka pasākumu piedāvājumu kvalitāte un daudzveidība. Piedāvājumu kvalitātei jābūt tādā līmenī, kas ievērojami pārsniedz lietotāju gaidas, jo produkta panākumus var noteikt pēc tā spējas apmierināt lietotāju. Tā vajadzības un prasības.

Tieši tūrisma pasākumi ir nozīmīgs tūrisma galamērķa konkurētspējas elements to specializācijas un unikalitātes dēļ (Drpic et al., 2019).

Secinājumi un priekšlikumi

Šī pētījuma gaitā ir secināts, ka:

1. Pasākumi ir svarīgs tūrisma motivators un tie ieņem nozīmīgu vietu vairumā galamērķu.
2. Jēdzienam “pasākums” nav vienotas definīcijas. Pasākumu definīcijās tiek teikts, ka pasākums ir notikums/gadījums, kuram ir noteikts ilgums, noteikta vieta un tas notiek ar cilvēku līdzdalību.
3. Pasākumu tūrisms ir salīdzinoši jauna tendence tūrisma attīstībā, kuras mērķis ir tūristiem doties uz reģionu, kurā notiek pasākums, lai piedalītos tajā, apmeklējot kultūras, izglītojošos, sporta, atpūtas vai privātos pasākumus.
4. Pasākumu tūrismam ir būtiska loma veiksmīgāka un pievilcīgāka galamērķa veidošanā un tas ir milzīgs ieguvums uzņēmējam reģionam, attīstot tā ekonomiku, infrastruktūru un reģiona resursus.
5. Jēdziens “pasākumu tūrisms” nav definēts Latvijas Republikas Tūrisma likumā, bet tiek definēts dažādu pasaules autoru pētījumos un izcelts kā divu zinātnes nozaru – tūrisma un pasākumu vadības – krustpunkts. Pasākumu tūrisma definīcijās teikts, ka tā ir galvenā tūrisma aktivitāte/veids, kura piesaista tūristus no visas pasaules, lai apmeklētu dažādus pasākumus.

Priekšlikums:

Terminam “pasākumu tūrisms” ir jābūt definētam Latvijas Republikas tiesību aktu vietnes Tūrisma likumā ar skaidrojumu, ka pasākumu tūrisms ir tūrisma veids, kura galvenais mērķis ir apmeklēt pasākumu konkrētā reģionā.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Tūrisma likums* (17.09.1998). Latvijas Republikas likums, red. uz 01.11.2020. <https://likumi.lv/ta/id/50026-turisma-likums>
2. Cakici, C. A., Yilmaz, E. B. (2017). Clustering Participants Based on Their Motivations for Attending 2013 Mersin International Music Festival Within the Scope of Event Tourism. *DEU Journal of GSSS*, 19(4), 683 – 704. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.281952>
3. Drpic, D., Obralić, M., Zadel, Z. (2019). Managing Development of Event Tourism Offer Based on Non – Material Heritage: Case Study Rijeka Carnival. *ToSEE – Tourism in Southern and Eastern Europe*, 5, 249-262. <https://doi.org/10.20867/tosee.05.40>
4. Ekinil, G., Petrenko, A., Dudkina, O. (2021). Event Tourism as a Promising Area of Social and Economic Development of the Rostov Region. *XIV International Scientific and Practical Conference “State and Prospects for the Development of Agribusiness - INTERAGROMASH 2021”*, 273. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202127309011>
5. Getz, D. (2008). Event Tourism: Definition, Evolution, and Research. *Tourism Management*, 29(3), 403-428. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.07.017>
6. Getz, D., Page, S. J. (2016). Progress and Prospects for Event Tourism Research. *Tourism Management*, 52, 593-631. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.03.007>
7. Grzinic, J., & Vojnovic, N. (2014). Sustainable Event Tourism: Case Study City of Pula, Croatia. *UTMS Journal of Economics*, 5(1), 53–65. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/105297/1/812326954.pdf>

8. Hall, C. M. (2012). Spatial Analysis: A Critical Tool for Tourism Geographies. In: *The Routledge Handbook of Tourism Geographies*. J. Wilson (ed.). Routledge.
9. Ivanova, P. (2021). Event Tourism Development in Bulgaria: Key Factors and Main Goals. *Economic Studies Journal*, 30(1), 168-191. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=914509>
10. Latvijas Nacionālais terminoloģijas portāls (2022). *Pasākumu tūrisms*. <https://termini.gov.lv>
11. Lew, C M., Hall, C. M., Timothy, D. (2008). *World Geography of Travel and Tourism: A Regional Approach*. Elsevier.
12. Meyer, M. (2011). Tourism Versus Spatial Order: Mutual Relations. *Tourism*, 21 (1–2), 25–32. <https://doi.org/10.2478/v10106-011-0003-7>
13. Panfiluk, E. (2015). Impact of a Tourist Event of a Regional Range on the Development of Tourism. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 213, 1020-1027. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.520>
14. Skoultos, S., & Tsimitakis, E. (2008). Event Tourism as a Tool Against Tourism Seasonality. Considerations, Arguments and Proposals. *Proceedings of the International Tourism Conference Cultural and Event Tourism: Issues and Debates*, 595-614.
15. Zhukov, V. A. (2018). The Development of Tourism in Russia Based on the Event – Events. *Management*, 6(4), 16–20. <https://doi.org/10.26425/2309-3633-2018-4-16-20>

Summary

Tourism has been shown to be one of the drivers of the global economy and growth since the second half of the 20th century, and the number of tourists is on the rise.

One of the ways to make effective use of the area's tourism potential, which can attract tourists to the region in a relatively short period of time with relatively low costs, is event tourism.

Event tourism is a relatively new trend in the development of tourism, with the aim of tourists going to the region where the event takes place to take part. This type of tourism involves the creation of a festive atmosphere that creates unforgettable emotions and impressions for the traveler.

Event tourism is a huge benefit to the host region, developing its economy, infrastructure and resources.

Just as there is no single definition of 'event', the concept of 'event tourism' is defined differently.

The term "event tourism" is not defined in the Tourism Law of the Republic of Latvia.

The study made it clear that the term "event tourism" should be defined in the Tourism Law of the Republic of Latvia website, with the explanation that event tourism is a type of tourism whose main purpose is to attend an event in a specific region.

ANALYSIS OF CHANGES IN KEY MACROECONOMIC INDICATORS OF THE EUROPEAN UNION COUNTRIES DURING THE DIFFERENT PERIODS OF ECONOMIC CYCLES

EIROPAS SAVIENĪBAS DALĪBVALSTU GALVENO MAKROEKONOMISKO RĀDĪTĀJU IZMAIŅU ANALĪZE EKONOMISKĀ CIKLA DAŽĀDOS PERIODOS

Simona Lapackienė Utena University of Applied Sciences, simona.mas10@gmail.com, Utena, Lithuania

Lukas Laucys Utena University of Applied Sciences, laucyslukas@gmail.com, Utena, Lithuania

Aidas Saladžius³ Utena University of Applied Sciences, aiddasca@gmail.com, Utena, Lithuania

Supervisor Dr. **Sandra Jakštienė**

Abstract. *The article delves into the changes in the main macroeconomic indicators of the European Union (EU) countries in the different periods of economic cycles. The research problem is formulated by raising a problematic question: what are the changes in the main macroeconomic indicators of the European Union countries (Lithuania, France, Sweden and Greece) in the different periods of the economic cycles? The aim is to analyse the main changes in the macroeconomic indicators of the European Union countries in the different periods of economic cycles. Research methods: analysis of scientific literature, analysis of statistical data, grouping of variables, graphical representation.*

After analysing the changes in gross domestic product in Lithuania, France, Sweden and Greece, it can be stated that the largest positive change in gross domestic product (GDP) is observed in Lithuania, when it almost doubled at the end of the analysed period. The analysis of the statistical data revealed that the highest unemployment rate was recorded in 2010, during the global financial crisis and declining trend until 2020. It can be observed that changes in the unemployment rate during the period under review were affected not only by the global financial crisis in 2008, but also by the effects of the global health crisis in 2020. The analysis data on the dynamics of the inflation rate revealed that the highest inflation was observed in Lithuania. The data showed that in Lithuania in 2015 deflation was observed, possibly due to the introduction of the euro in the country. Meanwhile, higher deflation was observed only in Greece in 2013-2015 and 2020.

Keywords: *economic cycles, gross domestic product, inflation, unemployment.*

Introduction

Relevance of the topic. The scientific literature rarely and sometimes fails to find a new and comprehensive analysis of macroeconomic indicators in the EU member states. Although the interest in the EU member states economy and its evolution has been growing in recent years. There is widespread interest in how the economies of the EU member states have changed since the 2008 global financial and economic crisis, which began in the United States and quickly spread to almost every country in the world. This analysis of the main macroeconomic indicators of the EU member states and their change would help to form an overview and answer the **research problem** – what are the changes of the main macroeconomic indicators of the European Union countries during the different periods of the economic cycles?

The aim of the study is to analyse the main changes in macroeconomic indicators of the European Union countries during the different periods of economic cycles.

To achieve this aim, the following **tasks** were set up:

1. To perform a theoretical analysis of the main macroeconomic indicators in the context of economic cycles.
2. To analyse the changes in the main macroeconomic indicators of the European Union countries in 2009-2020 during the different periods of the economic cycles.

Research methods: analysis of scientific literature, analysis of statistical data, grouping of variables, graphical representation.

Theoretical analysis of key macroeconomic indicators in the context of economic cycles

As the phases of economic downturn and upturn are random and irregular, economists and various economic researchers use and select various macroeconomic indicators that reflect specific economic cycles to assess and predict such economic cycles. These indicators best reflect the characteristics of the selected economic cycle and allow to

<https://doi.org/10.17770/iss2022.7020>

assess the current and predict other cycles, their level of strength and the overall level of development of the country and the economy. Gurskij and Liučvaitienė (2016) single out, use and emphasize that the most important macroeconomic indicators for assessing the country's economic situation are: gross domestic product, inflation and unemployment. Other authors include interest rates, foreign direct investment, exports, wages, and so on (Table 1).

Table 1

Key Macroeconomic Indicators (Compiled by the authors)

Author	Key indicators
Koncevičienė and Janickaitė (2011)	Industry output growth rate, interest rates, price inflation rate
Jakštienė (2013)	Exports, foreign direct investment, gross domestic product, purchasing power of the population, unemployment rate
Dabravalskaitė (2014)	GDP, inflation rate, unemployment rate
Matulevičius (2013)	Interest rate, foreign direct investment
Danilevičienė & Lukšytė (2017)	Foreign direct investment, exports, wages and salaries
Vaitkė & Martinkutė- Kaulienė (2018)	GDP, corporate capitalization, interest rate
Kriščiukaiytė (2021)	GDP, consumer price index, interest rate, retail trade volume, unemployment rate

As can be seen, macroeconomic indicators cover many economic indicators, but many researchers believe that the main macroeconomic indicators are such as gross domestic product, unemployment rate, inflation.

Table 2

Summary of Economic Cycle Concepts (Compiled by the authors)

Author, year	The concept of economic cycle
Barnett (2002)	The economic cycle is a long economic wave.
Girdzijauskas et al. (2009)	These are constant fluctuations in the economy from recovery (peak) and peak during recession and crisis to new recovery.
Grinin & Korotayev (2010)	Periodic fluctuations in output around the mean line, where recurring rises and falls can be distinguished.
Čiegis (2012)	The economic cycle consists of periodic but irregular fluctuations in output due to fluctuations in the unemployment rate and inflation rates.

The country's economic progress and its economic cycles are an important part of each country's economic policy, so we do not escape the relevance and importance of this topic at the present time. Gurskij and Liučvaitienė (2016) conducted a study and performed an analysis of the concepts of economic cycles of different authors in the scientific literature, which is presented in Table 2.

As the analysis shows, there is no single definition to explain the economic cycle. However, the analysis reveals a consensus among researchers that economic cycles are related to certain processes in the economy or to periodic fluctuations in output. Gurskij and Liučvaitienė (2016) also distinguish the classification of economic cycles (Table 3).

Table 3

Classification of economic cycles (Compiled by the authors, Gurskij & Liučvaitienė, 2016)

Nature of classification	Cycle types
Cycle duration	Short – term cycles, medium – term and composite medium – term cycles, long cycles (long waves).
Extent of difficulty	Moderate, severe, very severe.
Origin of essential technical economic processes	Induced by technological revolutions, essential initial inventions, initial inventions, inadequate institutions, behaviour of producers and consumers, and other circumstances.
Institutional management and prevention options	Avoidable cycles, unavoidable cycles.
Scope of activity	Agriculture, industry.
Specifics of manifestation	Occurring in the foreign exchange market, individual industries, etc.
Form of spread	Structural, branching.
Territorial layout	International, national.
Limited market capacity	Operating at infinite capacity, variable capacity and finite capacity markets.

As can be seen, economic cycles are classified according to the broad nature of their occurrence. The classification of economic cycles distinguishes the following phases of economic cycles:

- 1) Upturn – during economic upturn, the level of general demand and supply increases, the level of employment, wages, corporate profits, demand for imported goods and services, investment, and many other indicators increase;
- 2) Peak – this phase can be described as the highest point of the economic upswing cycle;
- 3) Recession is the opposite phase of rise, when almost all the listed indicators of the country are declining;
- 4) Crisis – often, but not always, is reached after a severe stage of recession, and this phase can be described as the opposite of the aforementioned peak, when almost all the aforementioned indicators reach their lowest value. The crisis is described as the lowest stage of the economic cycle.

In summary, macroeconomic indicators are very important because economists and other economic researchers often take them and their developments into account when analysing countries and their economies. After analysing the macroeconomic indicators, it can not only be drawn conclusions about the country’s economic period, but also forecast certain future cycles based on the already existing signs. This not only makes it possible to find out and prepare for the potential challenges that the country will still have to face, but also to benefit from the experience it has already brought in dealing with them.

Empirical research methodology

Research problem: what are the changes in the main macroeconomic indicators of the European Union countries during the different periods of the economic cycles in 2009-2020?

The *aim of the empirical study* is to perform the analysis of the changes in the main macroeconomic indicators of Lithuania, Sweden, France and Greece during the different periods in 2009-2020 of the economic cycles.

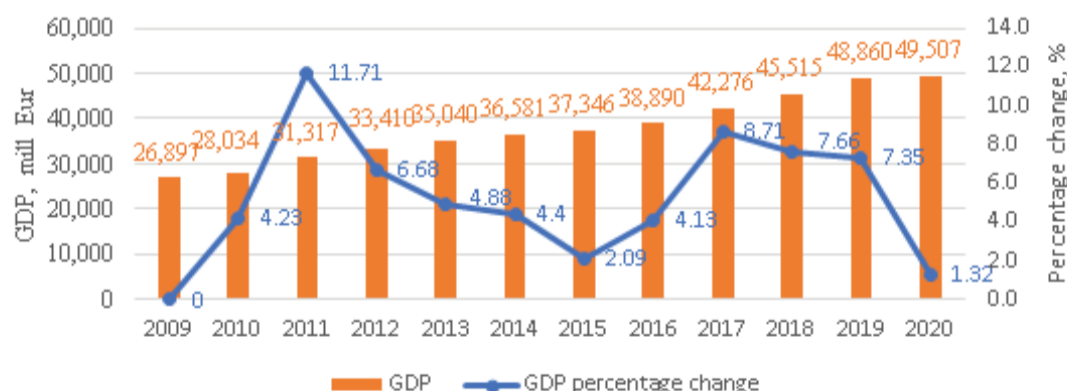
In order to analyse the changes in the macro indicators of the European Union countries, the changes in the main macroeconomic indicators of Lithuania, Sweden, France and Greece in the selected period were taken. The empirical study uses the method of statistical data analysis, and the data are compared and grouped. The data were processed in Microsoft Excel 2019 program. The research period is 2009-2020.

Indicators used in the study. The indicators selected for analysis are taken from the official information provided by the European Union:

- Gross domestic product of Lithuania, Sweden, France, Greece, million EUR.
- Unemployment rate in Lithuania, Sweden, France, Greece, in per cents.
- Inflation rate of Lithuania, Sweden, France, Greece, in per cents.

Research results

In order to analyse the main macroeconomic indicators of Lithuania, Sweden, France and Greece, the analysis of statistical data was performed and the following macroeconomic indicators were examined: GDP, unemployment rate, inflation rate.

*Figure 1. Change in Lithuania’s GDP in 2009-2020, million EUR
(Compiled by the authors, Oficialiosios statistikos portalas, 2022)*

In order to analyse the level of development of the country and to compare it with the other chosen countries, the analysis of the change in the gross domestic product of Lithuania in the study period 2009-2020 was performed (Figure 1).

Analysing Lithuania’s GDP and its percentage change in the period 2009-2020, it can be seen from Figure 1 that Lithuania’s GDP has risen sharply over the whole period under review, showing a medium-term and severe GDP growth cycle. The largest positive percentage change in the country GDP is seen in 2011 – GDP rose by 11.71 per cent, which is an increase of 3283 million euros. Large positive percentage changes are observed in 2012, 2017,

2018, 2019, they increased from 6.68 to 8.71 per cent. In 2010, 2013, 2014, 2015, 2016, 2020 the positive percentage change in GDP changed slightly from 1.32 per cent to 4.88 per cent. The analysis revealed that the smallest positive percentage change is observed in 2020, it remained at 1.32 per cent. The highest level of GDP was observed at the end of the period, amounting to 49507 million euros in 2020, and the lowest level was at the beginning of the period, in 2009, it amounted to 26879 mill euros. Comparing the whole period of 2009-2020, it can be seen that it has changed significantly – it increased by 22610 million euros, which is as much as 84.06 per cent positive percentage change (GDP almost doubled).

In order to find out the employment rate of the Lithuanian population in the analyzed period, an analysis of the change in the unemployment rate of the Lithuanian population was performed (Figure 2).

Figure 2. Dynamics of the Lithuanian unemployment rate in 2009-2020 period, %
(Compiled by the authors, Oficialiosios statistikos portalas, 2022)

Analysing the Lithuanian unemployment rate in the period 2009-2020, a decreasing trend of the unemployment rate is observed. The data shows short-term slight increases in the unemployment rate in 2009-2010 and 2019-2020, as well as a medium-term and severity decline in the unemployment rate in 2010-2018. The data shows that the highest unemployment rate is seen in 2010, it remained at 17.8 per cent, while the lowest unemployment rate was observed in 2018 and it remained at 6.2 per cent. Over the whole period, the unemployment rate fell by 5.3 percentage points. Analysing the change in percentage changes over the whole period, it is observed that it was stable for almost the entire period (it fell by 9-15 per cent), the increase in the percentage change in the unemployment rate is most visible only in 2010 and 2020 – the unemployment rate rose by 28.99 and 34.92 per cent.

Another important macroeconomic indicator in examining each country's economy is inflation. Figure 3 shows the dynamics of the inflation rate in Lithuania in 2009-2020 period. Analysing the changes in the inflation rate in Lithuania (compared to the previous year) in the period 2009-2020, Figure 3 shows unstable changes in the inflation rate over the whole period and 5 short-term, mild cycles. There are 2 short-term increases in 2010-2011 and 2015-2017, and 3 short-term declines in 2009-2010, 2011-2015 and 2017-2020. The data shows that the highest increase in the inflation rate is seen at the beginning of the period in 2009 it was 4.2 per cent, while the lowest inflation rate (its decline, also known as deflation) was observed in 2015 and it was -0.7 per cent. Inflation was volatile throughout the whole period, declining by 3.1 percentage points to just 1.1 per cent at the end of the period.

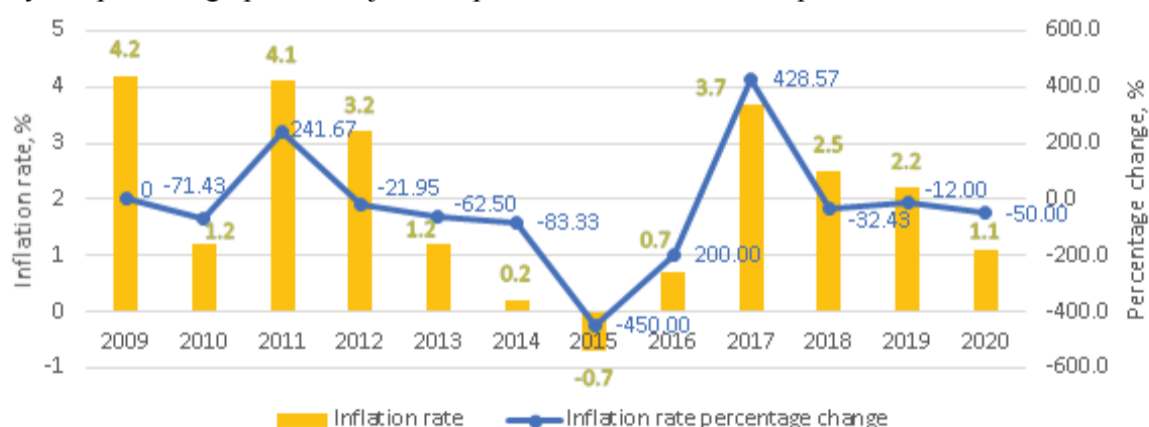
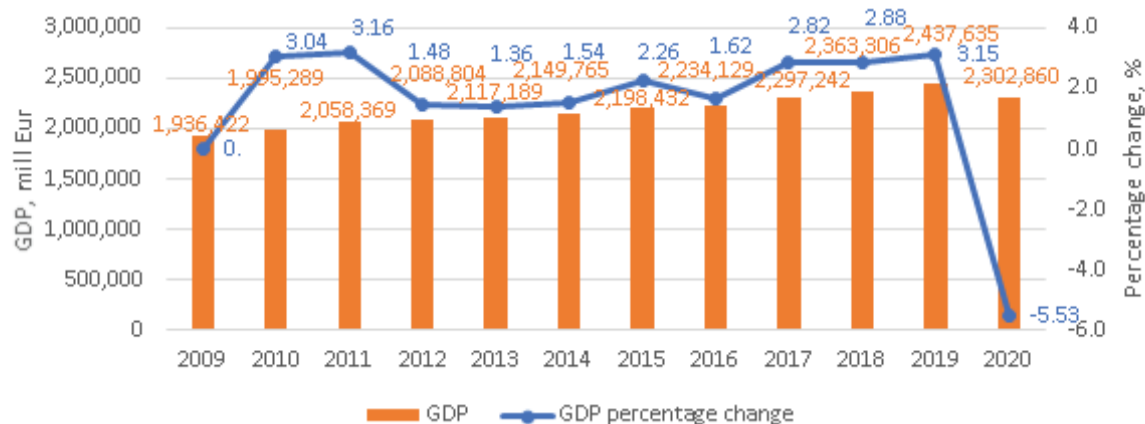

Figure 3. Changes in the inflation rate in Lithuania in 2009-2020 period, %
(Compiled by the authors, Oficialiosios statistikos portalas, 2022)

Analysing the change in the percentage change over the whole period, similar trends with the inflation rate are observed, the percentage change was unstable and several large jumps are seen (2011, 2015, and 2017). Declines in the percentage change of inflation ranged from -100 per cent to 0 per cent for most of the period. The sharpest jump in growth was seen in 2017 at 428.57 per cent and inflation rose by 3 percentage points, while the smallest is seen in 2015 at -450.00 per cent, and inflation fell by 0.9 percentage points.

The following is an analysis of macroeconomic indicators in France.

Figure 4. Change in France's GDP in 2009-2020 period, million EUR
(Compiled by the authors, Eurostat, 2022)

Figure 4 shows the change in French GDP over the period 2009-2020. Throughout the period, 2 economic cycles are visible: medium-term, slight GDP growth in 2009-2019 and a short-term slight decline in 2019-2020. The largest decrease in the percentage change in GDP is seen only in 2020, when a sharp decline in GDP is observed, its percentage change is – 5.53 per cent or 134,775 million decrease in the amount of euros. Meanwhile, the largest increase in the positive percentage change in the level of GDP is seen in 2013 – an increase of 28,385 million euros or 1.36 per cent. The highest level of GDP is visible in 2019, it amounted to 2,437,635 million euros, and the lowest – at the beginning of the period, its value in 2009 was 1,936,422 mill euros. Over the whole period, the level of GDP in the country increased from 1,936,422 (2009) to 2,302,860 million euros (2020).

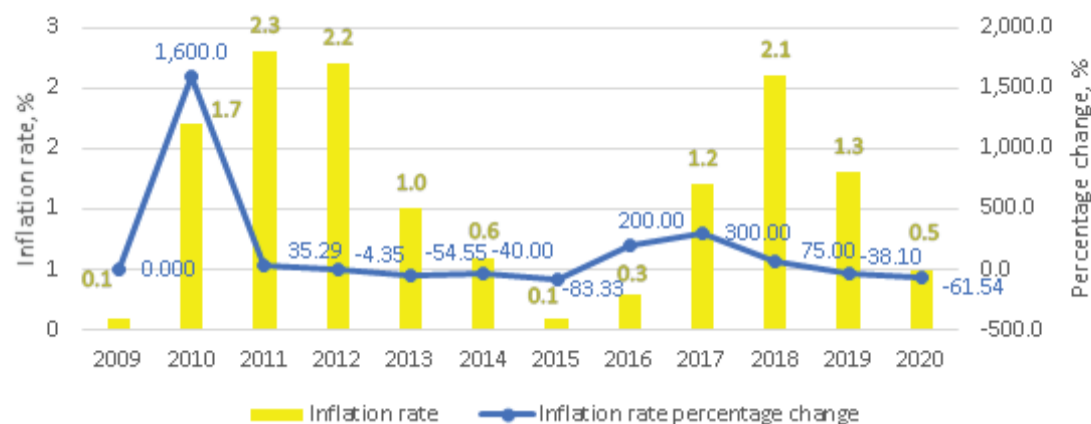
In order to find out the employment of the French population during the research period, as in the analysis of Lithuania, an analysis of the change in the unemployment rate and percentage change was performed (Figure 5).

Figure 5. Change in the French unemployment rate in 2009-2020 period, %
(Compiled by the authors, Eurostat, 2022)

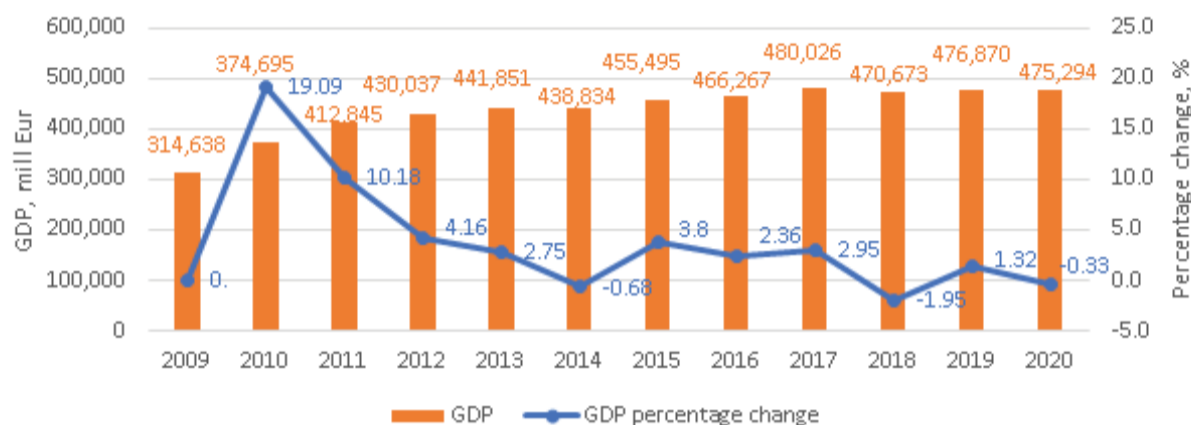
An analysis of the French unemployment rate and its percentage change over the period 2009-2020 shows that France has experienced 4 economic cycles in changes of the unemployment rate during this reference period. There were 2 short-term mild declines in 2010-2011 and 2015-2020 and 2 short-term and mild increases in 2009-2010 and 2011-2015. The largest percentage change in the rise in the unemployment rate was observed in 2012, when it rose by 6.52 per cent, which is an increase of 0.6 percentage points in inflation rate to the previous 9.2 per cent. The largest negative percentage change in the unemployment rate was observed in 2017, it was a decrease of -6.93 per cent or 0.7 per cent from the previous 10.1 per cent limit in 2016. The highest unemployment rate was found 3 times, in 2013, 2014 and 2015, it reached 10.3 per cent, and the lowest unemployment rate in 2020 was 8 per cent. In short, the unemployment rate has changed little over the period from its initial level at the beginning of the period, falling from 9.1 per cent in 2009 to 8 per cent in 2020.

Figure 6 presents the analysis of the third macroeconomic indicator – the changes in inflation in France over the period 2009-2020. The analysis in Figure 6 shows an unstable upward and downward trend in inflation in France between 2009 and 2020. During this period, France's inflation rate has experienced 4 economic cycles: 2 short-term small increases in 2009-2011, 2015-2018 and similar declines in 2011-2015 and 2018-2020. The largest increase in percentage change was observed in 2010, with an increase of 1,600 per cent and an increase of 1.6 percentage points in inflation, for a total of 1.7 per cent in 2010. Meanwhile, the lowest percentage change observed in 2012 was only – 4.35 per cent. In terms of inflation rate, the highest inflation rate in 2011 was 2.3 per cent, while the lowest inflation rate was observed twice during the whole period - in 2009 and 2015 it was only 0.1 per cent. Compared with the whole period, the change in the inflation rate remained slightly higher, from 0.1 per cent in 2010 to 0.5 per cent in 2020.

Figure 6. Change in the French inflation rate in 2009-2020 period, %
(Compiled by the authors, Eurostat, 2022)

The results of the Swedish macroeconomic indicators are presented below. Figure 7 shows the change in Swedish GDP over the period 2009-2020.

Figure 7. Sweden's GDP change in 2009-2020 period, million EUR
(Compiled by the authors, Eurostat, 2022)

Analysing the level of Swedish GDP in the period 2009-2020, upward and downward trends can be seen throughout the period, with 6 economic cycles. There are 3 cycles of short-term and mild recessions in 2013-2014, 2017-2018 and 2019-2020. There are also 3 increases: a short-term moderate GDP growth cycle in 2009-2013 and 2 short-term, mild increases in 2014-2017 and 2018-2020. The largest positive percentage change (rise) in GDP was observed in 2010, amounting to 19.09 per cent, while the largest negative (decline) value of -1.95 per cent is seen in 2018. Analysing the level of GDP, the lowest level was observed at the beginning of the period in 2009, it amounted to 314 638 million euros, meanwhile the highest level was observed in 2017 and it was equal to 480 026 million euros. Throughout the period under review, Sweden's GDP increased by 160 657 million euros (compared with the beginning and the end of the period).

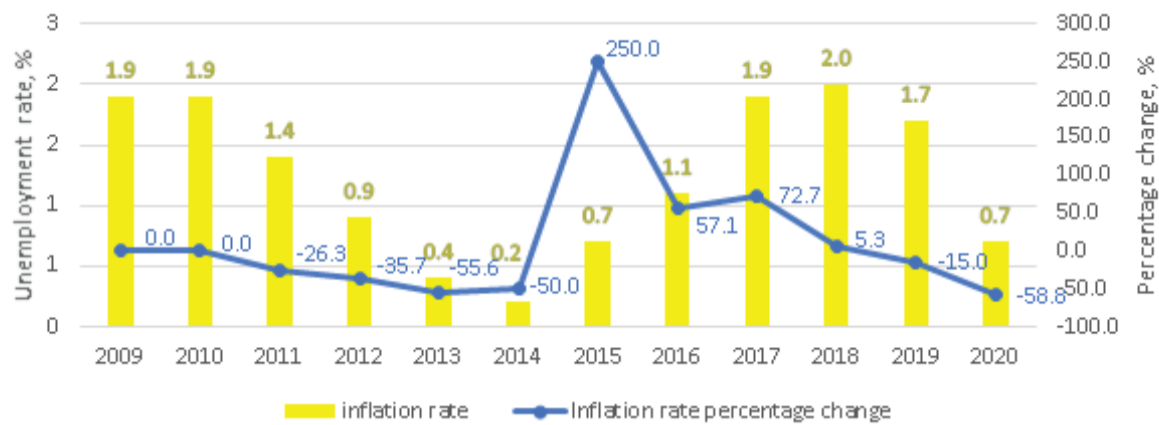
Figure 8 shows the change in the Swedish unemployment rate over the period 2009-2020.

Figure 8. Change in the Swedish unemployment rate in 2009-2020 period, %
(Compiled by the authors, Eurostat, 2022)

Analysing the change in the Swedish unemployment rate and its percentage change in 2009-2020, a changing trend can be observed. This analysis shows 5 economic cycles of the unemployment rate in Sweden: 3 short-term and mild increases in the periods 2009-2010, 2011-2013, 2018-2020, a decline in the same cyclical form in 2010-2011 and a medium-term, mild decline in 2013-2018 period. The highest unemployment rate was observed in 2010, it reached

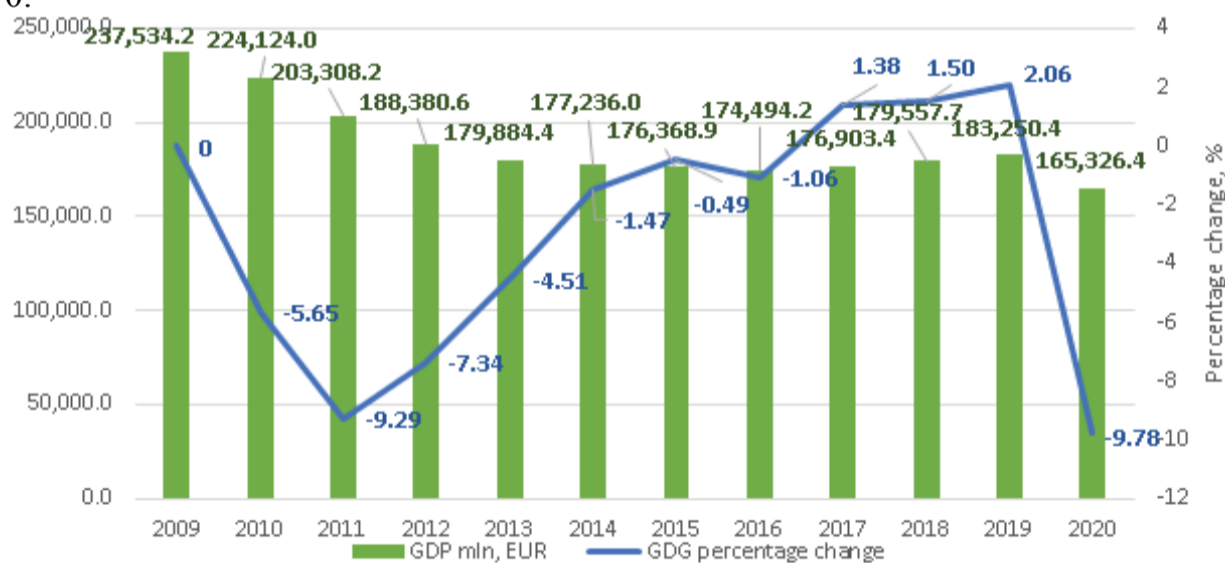
8.6 per cent, while the lowest – in 2018, it reached 6.4 per cent. Assessing the whole study period, it can be concluded that the unemployment rate remained almost unchanged (decreased by only 0.1 percentage point).

Figure 9. Dynamics of the Swedish inflation rate in 2009-2020 period, %
(Compiled by the authors, Eurostat, 2022)

Analysis of the change in the Swedish inflation rate in 2009-2020 period is presented in Figure 9. Analyzing the inflation rate, we can observe a high dynamics of the change in the Swedish inflation rate in the period 2009-2020. Over the whole period, the highest inflation rate was observed in 2018, when it reached 2.0 per cent, and the lowest in 2014, it reached 0.4 per cent. Meanwhile, the largest jump in the positive percentage change is seen in 2015, when inflation rose 250 per cent (compared to the previous year), and the largest negative percentage change is seen at the end of the period, in 2020. From this figure, 3 economic cycles of inflation can be distinguished: the medium-term and mild decline in 2010-2014 and the rise in the same cycle form in 2014-2018, as well as the short-term and mild decline in 2018-2020. Summarizing the whole period and its change, we can see that the inflation rate decreased by 1.2 percentage points from the beginning of the period (in 2009, when the inflation rate was 1.9 per cent), to the end of it (in 2020, the inflation rate was only 0.7 per cent).

The macroeconomic indicators for Greece are analyzed below. GDP change in Greece during 2008-2020 period is shown in Figure 10.

Figure 10. Change in Greek GDP in 2009-2020 period, million EUR
(Compiled by the authors, Eurostat, 2022)

As shown in Figure 10, GDP is on a declining trend over the period 2009-2020. The highest GDP was observed in 2009 and it amounted to 237,534.2 million Eur. The lowest GDP is observed in the 2020 pandemic period. Between 2009 and 2011, GDP fell by 9.29 percentage points. The percentage change in GDP is growing in the period 2011-2019, with the percentage change in GDP increasing by 7.23 percentage points. The most significant decrease in the percentage change in GDP is observed in the period 2008-2020 and it has decreased by 7.72 percentage points in 2020. Over the whole 2009-2020 period the percentage change in GDP is observed to be highly volatile.

The dynamics of the unemployment rate in Greece in the period 2009-2020 is presented in Figure 11.

As shown in Figure 11, the unemployment rate increased from 2009 to 2013, with the unemployment rate rising by 17.9 percentage points over the period and the country's total non-employment rate in 2013 reached 27.5 per cent. Between 2013 and 2020, the unemployment rate fell by 11.2 percentage points to 16.3 percent in Greece in 2020. An increase in the change in the unemployment rate is observed in the period 2009-2011. In the period of 2012-2014, a

sharp decrease in the change in the level of unemployment is observed. In the period 2014-2020, a slight decrease in the change in the unemployment rate is observed and it decreased by about 10 percentage points.

Figure 11. Change in the Greek unemployment rate in 2009-2020 period, %
(Compiled by the authors, Eurostat, 2022)

The change in inflation in Greece over the period 2009-2020 is presented in Figure 12.

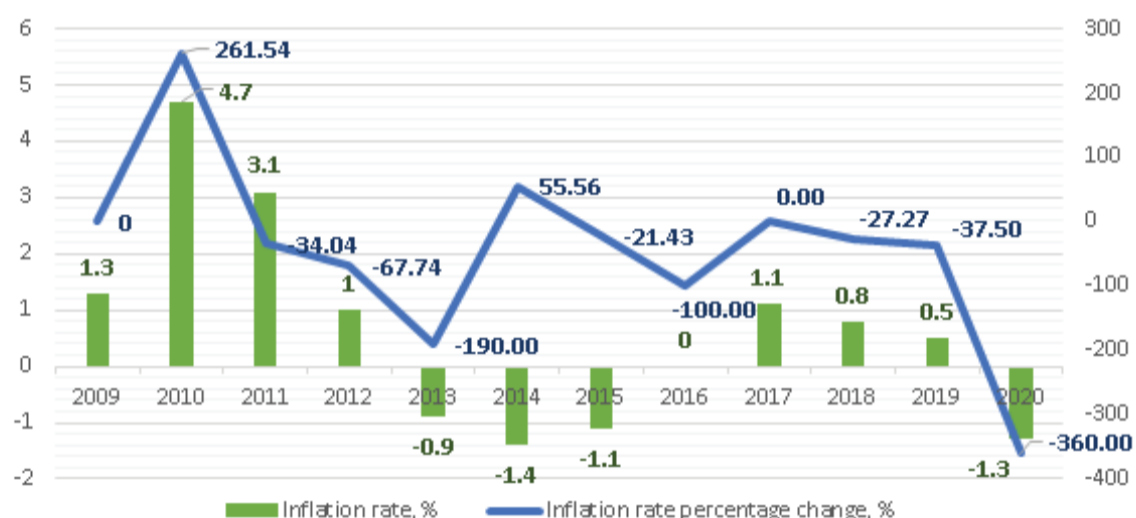

Figure 12. Change in inflation in Greece in 2009-2020 period, %
(Compiled by the authors, Eurostat, 2022)

Figure 12 shows a clear change in inflation and the percentage change in inflation over the period 2009-2020. The highest inflation rate was observed in 2010 and it was 4.7 per cent. In 2016, inflation equal to zero was recorded in Greece. In the period 2013-2015 and 2020, inflation was negative, also known as deflation. The highest negative inflation was observed in 2014 and amounted to – 1.4 per cent. The largest increase in the change in inflation was observed in 2010 and increased by 72.3 per cent, while the largest decrease in the change in inflation was observed in 2020.

Conclusions

1. The analysis revealed that economic cycles are classified according to the duration of the cycle, according to the severity, according to the area covered or according to the sphere of activity, the change of which we study, and so on. Economic cycles show how the country's economic situation is changing. An analysis of the literature revealed that the most important macroeconomic indicators are gross domestic product, inflation, foreign direct investment, unemployment, labor force-related indicators and many others. The analysis shows that macroeconomic indicators are very important indicators and are often used to analyse and forecast economic changes.
2. After analysing the changes in gross domestic product in Lithuania, France, Greece and Sweden, it can be stated that the largest positive change in GDP is observed in Lithuania, when it almost doubled at the end of the analysed period. The data shows that the biggest change was between 2009 and 2011, when the downturn phase of the economic cycle was replaced by a boom phase. Meanwhile in other EU countries, GDP has been growing steadily over the period under review. In Greece GDP peaked in 2009 and was declining until 2020. It can be argued that the global economic downturn of 2008 also affected the economies of all countries analysed, in particular Greece, which lasted the longest of all economies until 2015, meanwhile the transition of other economies to growth began in 2011-2012.

3. An analysis of the statistics revealed that the highest unemployment rate was recorded in 2010, during the global financial crisis and had a declining trend until 2020. Meanwhile, an increase in the unemployment rate in 2020 is observed in Lithuania and Sweden. Unemployment in other EU countries remained stable throughout the period under review, with the exception of Greece, where it rose steadily to 27.5 per cent until 2013. However, even during the Covid-19 pandemic, Greece had the highest unemployment rate in 2020 compared to all the countries analysed. It can be observed that changes in the unemployment rate during the period under review were affected not only by the global financial crisis in 2008, but also by the effects of the global health crisis in 2020.
4. The analysis data on the dynamics of the inflation rate revealed that the highest inflation was observed in Lithuania, and the lowest, but not slightly different from Sweden, France. The data shows that deflation was observed in Lithuania in 2015, which may have been affected by the introduction of the euro in the country. Meanwhile, higher deflation is observed only in Greece in 2013-2015 and 2020.

Bibliography

1. Barnett, V. (2002). Which Was the “Real” Kondratiev: 1925 or 1928? *Journal of the History of Economic Thought*, 24 (4), 475-478. <https://doi.org/10.1080/1042771022000029904>
2. Čiegis, R. (2012). *Makroekonomika*. Vilniaus universiteto leidykla.
3. Dabravalskaitė, A. (2014). *Investavimo sprendimai Lietuvos vertybinių popierių rinkoje*. Lietuvos edukologijos universitetas.
4. Danilevičienė, I., & Lukšytė, V. (2017). Tiesioginių užsienio investicijų įtakos šalies ekonomikos konkurencingumui vertinimas. *Mokslas–Lietuvos ateitis: Verslas XXI amžiuje*, 9(2), 183-196. <https://doi.org/10.3846/mla.2017.1017>
5. Eurostat (2022). *Europos Sąjungos ekonomikos rodikliai*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
6. Girdzijauskas, S., Štreimikienė, D., Čepinskis, J., Moskaliova, V., Jurkonytė, E., & Mackevičius, R. (2009). Formation of economic bubbles: Causes and possible preventions. *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas*. 15 (2), 267-280. <https://doi.org/10.3846/1392-8619.2009.15.267-280>
7. Grinin, L., & Korotayev, A. (2010). Will the Global Crisis Lead to Global Transformations? The Global Financial System: Pros and Cons. *Journal of Globalization Studies*, 1 (1), 70-89. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1640507
8. Gurskij, P. & Liučvaitienė, A. (2016). Lėtėjančios ekonomikos poveikis įmonių veiklai. *Mokslas – Lietuvos ateitis*, 8(2), 159-170. <http://dx.doi.org/10.3846/mla.2015.894>
9. Jakštienė, S. (2013). Užimtumą lemiančių mikroekonominių ir makroekonominių veiksnių modelis. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(31), 160-168. <https://epubl.ktu.edu/object/elaba:6080425/>
10. Koncevičienė, I., & Janickaitė, D. (2011). Makroekonominių veiksnių įtaka NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų įmonių akcijų pelno normoms. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (22), 93-105. <https://www.lituanistika.lt/content/32724>
11. Kriščiukaiytė, K. (2021). *Efficiency and productivity analysis in the banking sector: methods and applications Darnus vystymasis: teorija ir praktika*. <https://www.laei.lt>
12. Matulevičius, G. (2013). Vertybinių popierių rinkos plėtros tendencijos Lietuvoje: teorija, praktinės problemos ir perspektyvos. Mykolo Riomerio universitetas.
13. Oficialiosios statistikos portalas (2022). *Lietuvos ekonomikos rodikliai*. <https://osp.stat.gov.lt/pagrindiniai-salies-rodikliai>
14. Vaitkė, E., & Martinkutė-Kaulienė, R. (2018). Analysis of the influence of investors' expectations to the development of the Lithuania securities market. *Mokslas – Lietuvos Ateitis*, 10, 1-11. <https://doi.org/10.3846/mla.2018.420>

Kopsavilkums

Pētījumā autori iedziļinājās Eiropas Savienības valstu galveno makroekonomisko rādītāju izmaiņās dažādos ekonomikas cikla periodos. Pētījuma mērķis bija analizēt Eiropas Savienības valstu galvenos makroekonomiskos rādītājus un aprēķināt to izmaiņas dažādos ekonomisko ciklu periodos 2009. – 2020. gadā. Pētījuma uzdevumi: 1) veikt galveno makroekonomisko rādītāju teorētisko analīzi ekonomisko ciklu kontekstā; 2) analizēt Lietuvas, Francijas, Zviedrijas un Grieķijas galveno makroekonomisko rādītāju izmaiņas dažādos ekonomisko ciklu periodos 2009. – 2020. gadā. Pētījuma metodes: zinātniskās literatūras analīze, statistikas datu analīze, mainīgo datu grupēšana, grafiskais attēlojums.

Analīze parāda, ka makroekonomiskie rādītāji ir ļoti svarīgi rādītāji un bieži tiek izmantoti ekonomikas parādību analīzei un prognozēšanai.

Analizējot iekšzemes kopprodukta (turpmāk - IKP) izmaiņas Lietuvā, Francijā, Grieķijā un Zviedrijā, var konstatēt, ka lielākās pozitīvās IKP izmaiņas vērojamas Lietuvā. Var apgalvot, ka 2008. gada globālā ekonomikas lejupslīde skāra arī visu analizēto valstu ekonomiku, īpaši Grieķiju, kas no visām ekonomikām ilga visilgāk līdz 2015. gadam, kad 2011. – 2012. gadā sākās citu ekonomiku pāreja uz izaugsmi. Statistikas analīze atklāja, ka augstākais bezdarba līmenis fiksēts 2010. gadā globālās finanšu krīzes laikā un līdz 2020. gadam visās valstīs tam bija tendence samazināties. Var novērot, ka bezdarba līmeņa izmaiņas apskatāmajā periodā ietekmēja ne tikai 2008. gada globālā finanšu krīze, bet arī 2020. gada globālās veselības krīze. Analīzes dati par inflācijas līmeņa dinamiku atklāja, ka augstākā inflācija bija Lietuvā, bet zemākā, ar nelielu atšķirību Zviedrijā un Francijā. Dati liecina, ka Lietuvā 2015 gadā tika novērota deflācija, iespējams, saistībā ar eiro ieviešanu valstī. Tikmēr augstāka deflācija vērojama tikai Grieķijā 2013. – 2015. gadā un 2020. gadā.

PATĒRĒTĀJU RĪCĪBU IETEKMĒJOŠO FAKTORU ANALĪZE, IZVĒLOTIES PRODUKTUS AR ILGTSPĒJĪGU IEPAKOJUMU *CHOOSING PRODUCTS WITH SUSTAINABLE PACKAGING: ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING CONSUMER BEHAVIOUR*

Liene Lubāne Jēkabpils Agrobiznesa koledža, liene.lubane@gmail.com, Jēkabpils, Latvija
Zinātniskā vadītāja Mg.oec. Solvita Kozlovska

Abstract. *Managing waste is a challenge both globally and locally. Sorting and recycling alone are not enough to reduce waste. Consumers' mindset should change to buying less, using what they already have for longer, avoiding disposable tableware containers and reducing the purchases of packaged foods. The aim of the study is to understand consumer attitudes and engagement in the improving waste management, and to find out what factors influence consumers' behaviour when choosing products with sustainable packaging. Used methods: questionnaires and an interview with a representative of a zero-waste store. The results indicate that nearly 90% of respondents are aware of the issue and are already taking action to reduce packaging waste. The main factors influencing consumers' purchasing behaviour towards package-free products are income level and product price.*

Keywords: *consumer attitudes, packaging waste recycling, sustainable packaging, zero-waste.*

Ievads

Tēmas aktualitāte – atkritumu apsaimniekošana, to pārstrāde un uzglabāšana ir gan pasaules, gan Latvijas problēma.

Lielāko daļu no atkritumiem sastāda sadzīves atkritumi, no kuriem vairums ir tieši iepakojuma atkritumi. Patērētāju neapdomīgu pirkumu un nepārstrādājamo iepakojumu dēļ tiek radīti milzīgi atkritumu apjomi neaptveramā ātrumā. Saskaņā ar Eiropas Savienības direktīvu līdz 2035. gadam dalībvalstīm jāpanāk, ka atkritumu poligonos tiek noglabāti ne vairāk par 10% no tajās radītajiem sadzīves atkritumiem (*Par Atkritumu apsaimniekošanas valsts plānu 2021.–2028. gadam, 2021*).

Tomēr, lai mazinātu atkritumu apjomu, ar šķirošanu un pārstrādi vairs vien nepietiek – patērētājiem ir jāmaina domāšanas veids, jāveic revolūcija savos prātos – ir mazāk jāpērķ un ilgāk jālieto jau iegādātās preces, nav jālieto vienreiz izmantojamie trauki un jāsamazina iepakoto pārtikas preču iegāde. Jāizvēlas preces ilgtspējīgā iepakojumā. Ilgtspējīga iepakojuma definīcija tikai noteikta jau 2011. gadā - tas ir iepakojums, kas ražots atbildīgi, izstrādāts tā, lai būtu efektīvs un drošs visā tā dzīves ciklā, lai atbilst tirgus veiktspējas un izmaksu kritērijiem, lai ir pilnībā izgatavots, izmantojot atjaunojamo enerģiju, un, pēc izmantošanas tiek efektīvi pārstrādāts, nodrošinot vērtīgu resursu nākamajām paaudzēm (*GreenBlue, 2011*). Uz šo mērķi ir jātiecas gan ražotājiem, gan patērētājiem, arvien vairāk izvēloties preces šādā iepakojumā, jo daudzi iepakojumi ir tā saucamā iepakojuma pēdējā dzīve – izgatavoti no tik mazvērtīga materiāla, kuru vairs nav iespējams pārstrādāt jaunā izejmateriālā un tas vai nu tiek noglabāts poligonos, vai tiek izmantots siltumenerģijas ieguvei (sadedzināts).

Pētījuma mērķis ir izprast patērētāju kopējo attieksmi un uzskatus par sadzīves atkritumu šķirošanas un to neradīšanas nozīmīgumu un gatavību iesaistīties situācijas uzlabošanas procesā, izvēloties produktus ilgtspējīgā iepakojumā.

Pētījuma galvenie uzdevumi: iepazīties ar pieejamajiem literatūras avotiem; noskaidrot iedzīvotāju attieksmi par tēmu un veikt interviju.

Lai sekmīgi sasniegtu izvirzīto mērķi, tika izmantotas šādas metodes:

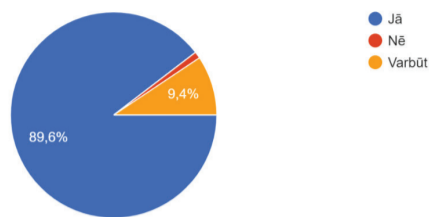
1. Intervija ar Jēkabpils beziepakojuma veikala „Klētņīca” pārstāvi Mairu Tropu.
2. Aptaugas anketa Jēkabpils novada iedzīvotājiem.

Intervija ar veikala īpašnieci notika klātienē, atbildes tika pierakstītas elektroniski intervijas laikā, izmantojot Google veidlapas.

Kopumā tika saņemtas atbildes no 96 respondentiem. Anketēšana tika veikta no 2021. gada decembra līdz 2022. gada februārim. Anketēšanā piedalījās 78 sievietes un 18 vīrieši, 55,2 % ir vecuma grupā no 26 līdz 36 gadiem, 18,8 % respondentu vecuma grupā no 36 līdz 45 gadiem. Lielākā daļa respondentu bija ar augstāko izglītību - 66,7 %, 16,7 % respondentu ir ar vidējo profesionālo izglītību.

Respondentu atbildes - vai apzinās atkritumu samazināšanas un šķirošanas nozīmīgumu, autore apkopojā 1.attēlā.

Vai Jūs apzināties atkritumu samazināšanas un to šķirošanas nozīmīgumu?
96 atbildes

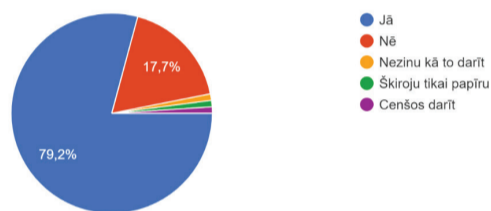

1. attēls. Respondentu atbildes jautājumā “Vai Jūs apzināties atkritumu samazināšanas un to šķirošanas nozīmīgumu?” (Autores veidots)

Kā redzams 1.attēlā, 89,6 % jeb 86 respondenti to apzinās un apzinās savu lomu šajā procesā. 9,4 % jeb 9 respondenti vēl nav īsti droši par nozīmīgumu, iespējams, tiem trūkst informācijas par situāciju kopumā un 1 respondents atklāj, ka tas neapzinās atkritumu samazināšanas un šķirošanas nozīmīgumu.

Autore noskaidroja vai savā ikdienā respondenti veic darbības, lai samazinātu iepakojuma atkritumu daudzumu (2.attēls).

Vai savā ikdienā veiciet darbības, lai samazinātu iepakojuma atkritumu daudzumu?
96 atbildes

2. attēls. Respondentu atbildes jautājumā “Vai savā ikdienā veiciet darbības, lai samazinātu iepakojuma atkritumu daudzumu?” (Autores veidots)

Apzināties atkritumu problēmu ir viens, bet otrs ir veikt reālas darbības ikdienā, lai samazinātu atkritumu daudzumu. Kā redzams 2.attēlā, tad lielākā daļa respondentu arī veic darbības, lai samazinātu iepakojuma atkritumu daudzumu, tie ir 79,2 % respondentu. Salīdzinot atbildi “Nē” uz šo jautājumu un nākamo jautājumu, kur respondentam ir jāatzīmē darbības, ko tas veic, tad ļoti liela daļa respondentu, kas šajā jautājumā atzīmēja “Nē”, nākamajā jautājumā tomēr atzīmēja kādu no darbībām. Tas nozīmē, ka, iespējams, respondenti neapzinās, ka viņu ikdienas darbība, piemēram, otrreizējā maisiņa izmantošana, arī ir darbība, kas samazina iepakojuma atkritumu daudzumu. 1 respondents atzīstas, ka nezina, kā to darīt.

Nākošajā jautājumā respondentiem bija jāatzīmē, kādas darbības tie veic ikdienā, lai samazinātu iepakojuma atkritumu daudzumu. Respondenti pārsvarā atzīmēja vairākas darbības, kuras tie veic ikdienā. 1.tabulā apkopoti atbilžu varianti un to izvēles biežums.

1. tabula

Kādas darbības respondent veic ikdienā, lai samazinātu iepakojuma atkritumu daudzumu (Autores veidota)

Atbilžu varianti	Atbildes, %
Šķiroju sadzīves atkritumus	78,1
Iepērkoties izmantoju vairākkārt lietojamu iepirkumu maisiņu	77,1
Veikalā cenšos pirkt produktus ar otrreizēji pārstrādājamu iepakojumu, kuru pēc tam šķiroju	40,6
Pērkot ēdienu līdzņemšanai izmantoju savus, iepriekš sagatavotus traukus	15,6
Iepērkos bezierpakojuma veikalos, izmantojot savus, iepriekš sagatavotus traukus	10,4
Iepērkos bezierpakojuma veikalos, bet lielākoties izmantojot veikala iepakojumu	3,1
Neko no tā nedaru	3,1

Visbiežāk respondenti šķiro sadzīves atkritumus (78,1 %) un otra visbiežāk sastopamā darbība ir iepērkoties izmantot vairākkārt lietojamu maisiņu (77,1 %). Šīs ir darbības, kas neprasa lielu piepūli, līdz ar to vairumam cilvēku tas jau šķiet pašsaprotami. Pozitīvi, ka 15,6 % respondentu, pērkot ēdienu līdzņemšanai, izmanto iepriekš sagatavotus traukus. 10,4 % respondentu iepērkas beziepakojuma veikalā un izmanto savus traukus, savukārt 3 respondenti iepērkas beziepakojuma veikalos, bet izmanto tur pieejamo iepakojumu. 3,1 % respondenti neko no šīm darbībām neveic. Autore cer, ka anketas pildīšanas laikā respondenti ieguva izpratni un zināšanas par to, kādas pavisam ikdienišķas darbības var samazināt sadzīves atkritumu daudzumu.

Veicot klātienē interviju ar beziepakojuma veikala pārdevēju, tika iegūta informācija par klientu paradumiem. Veikalu apmeklētāji ar savu iepakojumu - iepriekš sagatavotu stikla taru, auduma maisiņiem un citu ilgtspējīgu iepakojumu. Tomēr samērā daudzi klienti nāk bez sava trauka, arī patstāvīgie klienti, un izmanto veikalā pieejamos iepakojumus - stikls, papīrs, kartons, vairākkārt izmantojamas plastmasas pudeles (sadzīves ķīmijai).

Pircējiem ir jābūt zināšanām par iepakojumu, kurā atrodas sadzīves preces, īpaši pārtikas produkti, jo tie var saturēt vielas, kuras atstāj negatīvu ietekmi uz cilvēka organismu (*Baltijas Vides Forum, 2018*). Pircējiem ir jābūt uzmanīgiem uzmanībai iepakojumam pirms preces iegādes. Vai respondenti pievērš uzmanību iepakojuma marķējumam, to autore noskaidroja nākošajā anketas jautājumā (3.attēls).

Kā redzams 3. attēlā, tad lielākā daļa jeb 49 % respondentu nepievērš uzmanību iepakojumam. 35,4 % respondentu to dara mājās, kad sāk domāt, kurā konteinerā izmest iepakojumu. Savukārt tikai 14,6 % respondentu iepakojumu izpēta veikalā vēl pirms preces iegādes. Viens respondents atbildēja, ka nedara to, jo nezina, ko nozīmē katrs marķējums.

Vai Jūs pievēršiet uzmanību iepakojuma marķējumam, kas attiecas uz to otrreizēju pārstrādi?
96 atbildes

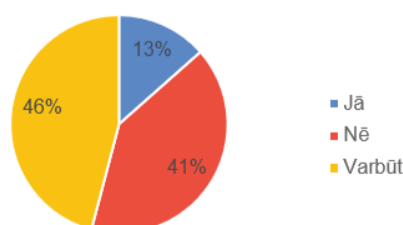

3. attēls. Respondentu atbildes jautājumā “Vai Jūs pievēršiet uzmanību iepakojuma marķējumam, kas attiecas uz to otrreizēju pārstrādi?” (Autores veidots)

Nākamajā jautājumā respondentiem bija jāatbild, vai tie gatavi mainīt savus ikdienas ieradumus un sākt pievērst uzmanību produkta iepakojumam, pirms to nopērk, un, ja ir izvēle, tad izvēlēties produktu ilgtspējīgākā iepakojumā. 76 % respondentu atbildēja apstiprinoši, ka tie ir gatavi, bet 17,7 % respondenti nav gatavi mainīties. Vairāki respondenti ierakstīja savas atbildes, kurās minēja, ka iespējams to darīs, ja viņa iemīļotie produkti nomainīs iepakojumu uz ilgtspējīgu.

Lai izvērtētu patērētāju rīcību, tiem tika uzdots jautājums, vai tie būtu gatavi maksāt lielāku cenu par produktu ilgtspējīgā iepakojumā (4.attēls). Te rodas arī tāda kā pretruna, jo, ja iepērkas beziepakojuma veikalos vai pērk ēdienu līdzņemšanai un izmanto savu trauku, tad patērētājs pat ietaupa – tas nemaksā par iepakojumu, bet izmanto savu, vairākkārt lietojamo trauku. No otras puses, lielveikalos tas nozīmē - jo lētāks iepakojums, jo lētāka prece kopumā. Savukārt, ja preces ražotājs izvēlas izmantot ilgtspējīgāku iepakojumu, tad tas nav vairs tik krāsains un pievilcīgs pircējiem, tomēr iepakojums ir izgatavots no kvalitatīva materiāla, kurš ir nododams lietderīgai pārstrādei. Tās ir autores personiskās domas, kuru apstiprināšanai no noraidīšanai nepieciešami tālāki pētījumi.

Vai esat gatavi maksāt lielāku cenu par produktu ilgtspējīgā iepakojumā?

4. attēls. Respondentu atbildes jautājumā “Vai esat gatavi maksāt lielāku cenu par produktu ilgtspējīgā iepakojumā?” (Autores veidots)

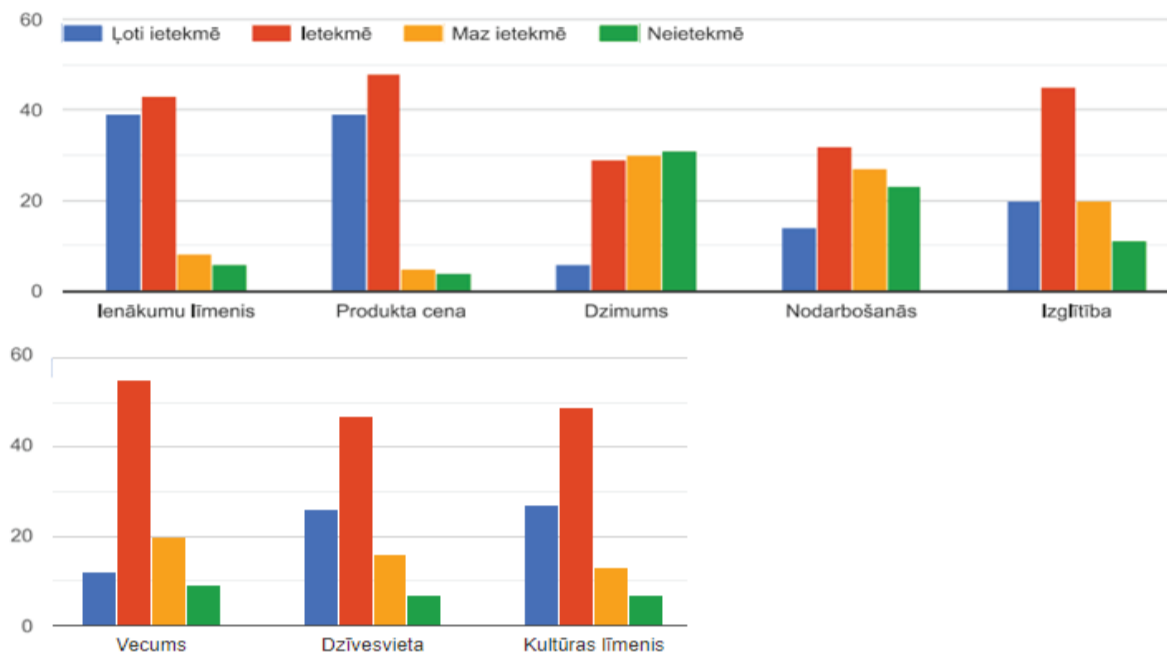

Lielākā daļa respondentu (44,8 %) varbūt būtu gatavi maksāt vairāk par ilgtspējīgu iepakojumu. 40,6 % respondentu norāda, ka nē, nav gatavi maksāt vairāk un 13,5 % jeb 13 respondenti atbild, ka jā, būtu gatavi maksāt vairāk.

Respondentiem tika uzdots jautājums, cik % no preces vērtības tie būtu gatavi maksāt par ilgtspējīgu iepakojumu. Vairums respondentu – 72 atzina, ka būtu gatavi maksāt līdz 5 %.

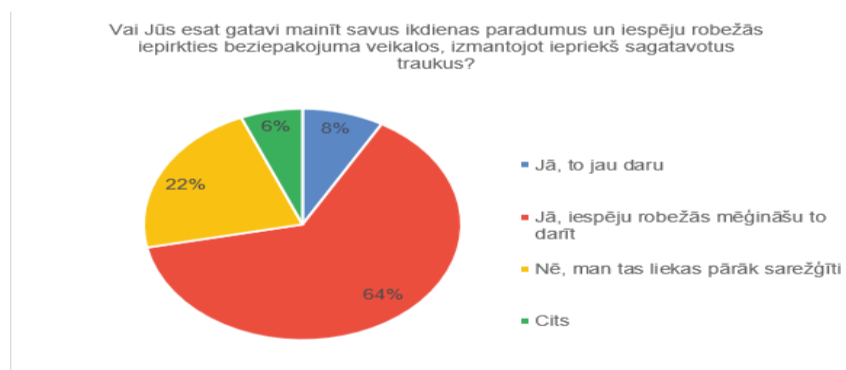
5.attēlā redzams, kā respondenti, viņuprāt, ir iedalījuši faktorus, kas ļoti ietekmē, ietekmē, maz ietekmē vai nemaz neietekmē patērētāju rīcību, izvēloties beziepakojuma produktus.

Jūsaprāt, kādi faktori ietekmē patērētāju rīcību izvēloties beziepakojuma produktus

5. attēls. Respondentu atbildes jautājumā “Jūsaprāt, kādi faktori ietekmē patērētāju rīcību, izvēloties beziepakojuma produktus?” (Autores veidots)

Lielākā daļa respondentu uzskata, ka ienākumu līmenis ietekmē un ļoti ietekmē. Ir arī respondenti, kas domā, ka ienākumu līmenis maz ietekmē vai vispār neietekmē, bet tādu atbilžu ir samērā maz, līdz 5 respondentiem katram. Kā visnozīmīgāko faktoru respondenti min produkta cenu, izglītību, dzīvesvietu un kultūras līmeni. Faktors, kas vismazāk ietekmē patērētāju, pēc respondentu atbildēm ir dzimums un nodarbošanās.

6. attēls. Respondentu atbildes jautājumā “Vai Jūs esat gatavi mainīt savus ikdienas paradumus un iespēju robežās iepirkties beziepakojuma veikalos, izmantojot iepriekš sagatavotus traukus?” (Autores veidots)

Nākošajā jautājumā respondenti sniedza atbildi, vai tie ir gatavi mainīt savus ikdienas paradumus, lai radīt mazāku atkritumu daudzumu, izvēloties produktus beziepakojuma veikalos, izmantojot savu traukus (6.attēls).

Lielākā daļa respondentu – 64 % - to iespēju robežās mēģinās darīt, savukārt gandrīz 22 % tas liekas pārāk sarežģīti, 8 % to jau ikdienā dara un citās atbildēs respondenti sniedz savus komentārus par iemesliem, kas viņiem to traucē veikt.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Gandrīz 90 % respondentu apzinās atkritumu samazināšanas un šķirošanas nozīmīgumu, un lielākā daļa jau rīkojas tās uzlabošanai, un ir gatavi vēl aktīvāk iesaistīties, neradot atkritumus.
2. 97 % respondentu savā ikdienā veic kādu no darbībām, lai samazinātu iepakojuma atkritumu daudzumu, visbiežāk tā ir atkritumu šķirošana un vairākkārt lietojama iepirkuma maisiņa izmantošana.
3. Gandrīz puse respondentu nepievērš uzmanību iepakojuma marķējumam par to otrreizēju pārstrādi un nemaz nezina, ko nozīmē iepakojuma marķējums.
4. Lai arī gandrīz 50 % respondentu atzīst, ka nepievērš uzmanību iepakojuma marķējumam, kas attiecas uz to otrreizēju pārstrādi, tomēr 76 % respondenti ir gatavi mainīt savus ieradumus un pievērst tam uzmanību.
5. Lielākā daļa respondentu ir gatavi un varbūt ir gatavi maksāt līdz 5 % no preces vērtības, lai tā būtu ilgtspējīgā iepakojumā.
6. Nepieciešama iedzīvotāju izglītošana par iepakojuma marķējumiem, lai tie varētu izvēlēties ilgtspējīgu iepakojumu.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Par Atkritumu apsaimniekošanas valsts plānu 2021.–2028. gadam* (22.01.2021). Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojums Nr. 45. <https://likumi.lv/ta/id/320476>
2. Baltijas Vides Forums (2018). *Ķīmiskās plastmasas – apdraudējums cilvēkiem un okeāniem* https://www.bef.lv/wp-content/uploads/2020/03/brochure_plastik_LV_web.pdf
3. GreenBlue (2011). *Definition of Sustainable Packaging*. <https://sustainablepackaging.org/wp-content/uploads/2017/09/Definition-of-Sustainable-Packaging.pdf>

Summary

Managing waste is a challenge both globally and locally. Sorting and recycling alone are not enough to reduce waste. Consumers' mindset should change to buying less, using what they already have for longer, avoiding disposable tableware containers and reducing the purchases of packaged foods. The aim of the study is to understand consumer attitudes and engagement in the improving waste management, and to find out what factors influence consumer behaviour when choosing products with sustainable packaging. Used methods: questionnaires and an interview with a representative of a zero-waste store. The results indicate that nearly 90 % of respondents are aware of the issue and are already taking action to reduce packaging waste. Overall, 97 % of respondents take some action in their daily lives to reduce packaging waste, most often sorting waste and using a reusable shopping bag; Although almost 50 % of respondents admit that they do not pay attention to the labelling of packaging, which refers to its recycling, 76 % of respondents are ready to change their habits and pay attention to it. Most respondents are ready and perhaps willing to pay up to 5 % of the value of the product to keep it in a sustainable package

The main factors influencing consumers' purchasing behaviour towards package-free products are income level and product price.

EIROPAS ZAĻĀ KURSA EKONOMISKĀS IETEKMES TEORĒTISKĀ IZPĒTE A THEORETICAL STUDY ON ECONOMIC IMPACT OF THE EUROPEAN GREEN DEAL

Signija Mosāne Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, sm14018@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Dr.oec. **Iveta Mietule**

Abstract. To avoid climate change and environmental degradation, the European Commission developed the European Green Deal, which aims to decouple economic growth from resource use, however, in some sectors, such as agriculture, the use of different resources ensures high productivity rates for agricultural enterprises, which means income for their, as well as food security for society. Strict requirements and restrictions can have a negative impact on the agricultural sector if the goals are set too ambitious or adequate coverage of compensatory support mechanisms is not provided. Novelty of the research - has been summarized and analysed the research on economic impact of the European Green Deal, accordingly drawing conclusions and proposals.

Keywords: economy, European Green Deal, food security.

Ievads

Eiropas zaļais kurss ir stratēģija, kas sastāv no politikām iniciatīvām, kuru mērķis ir novērst klimata pārmaiņas un vides degradāciju. Iniciatīvas attiecas uz dažādām nozarēm, kas savā starpā mijiedarbojas, piemēram, lauksaimniecību, enerģētiku, rūpniecību un transportu. Viena no nozarēm, kuru Eiropas zaļais kurss nozīmīgi ietekmē ir tieši lauksaimniecība. Jāņem vērā, ka lauksaimniecības nozarē paralēli no zaļā kursa izrietošajām prasībām pastāv arī dažādi citi grūti vadāmi izaicinājumi, piemēram, nelabvēlīgi laikapstākļi, kā arī citi ietekmējošie faktori, piemēram, Covid-19 pandēmijas sekas, straujā inflācija resursu tirgū, sarežģītā ģeopolitiskā situācija un starpvalstu sankcijas. Pētījuma mērķis ir izpētīt zinātniskās publikācijas par Eiropas zaļā kursa ekonomisko ietekmi. Pētījuma uzdevumi: apkopot zinātniskās publikācijas par Eiropas zaļo kursu, veikt zinātnisko publikāciju analīzi par Eiropas zaļā kursa ietekmi, izdarīt secinājumus un izvirzīt priekšlikumus. Pētījuma objekts ir Eiropas zaļā kursa iniciatīvas, pētījuma priekšmets ir Eiropas zaļā kursa prasību ietekme uz ekonomisko attīstību. Hipotēze: Eiropas Zaļā kursa prasības lauksaimniekiem un sabiedrībai kopumā radīs ekonomiskus izaicinājumus, kas var rezultēties nepietiekamā pārtikas nodrošinājumā. Pētījuma laika periods: 2020.-2022.gads. Pētījumā izmantota loģiski konstruktīva metode – veicot zinātnisko publikāciju analīzi par tēmu un atbilstoši izdarot secinājumus, kā arī monogrāfiskā metode, objektīvi skaidrojot pētījuma gaitā iegūtos datus.

Eiropas Savienība (turpmāk – ES) jau ilgu laiku ir bijusi vadošā klimata pārmaiņu apkarošanas politikas jomā. Tā jau 1992.gadā pieņēma klimata pārmaiņu stratēģiju un 1996.gadā apstiprināja mērķi ierobežot globālo sasilšanu līdz 2 grādiem pēc Celsija salīdzinājumā ar pirmsindustriālo līmeni (Siddi, 2020).

Tomēr šobrīd izvirzītie Eiropas Komisijas mērķi ir ambiciozāki, kā arī to īstenošanas gaitā paralēli jāreķinās ar citām pasaules mēroga problēmām.

Eiropas Komisija uzsver, ka Eiropas zaļais kurss Eiropas Savienību pārveidos par modernu, resursu ziņā efektīvu un konkurētspējīgu ekonomiku, kurā:

- līdz 2050. gadam pielikts punkts siltumnīcefekta gāzu neto emisijām;
- ekonomikas izaugsme ir iesaistīta no resursu izmantošanas;
- novārtā nav atstāts neviens cilvēks un neviens reģions (Eiropas Komisija, 2021).

Eiropas Komisija 2020. gada maijā nāca klajā ar stratēģiju “No lauka līdz galdam”, kas ir viens no galvenajiem pasākumiem Eiropas zaļā kursa ietvaros. Sekmējot to, lai līdz 2050. gadam panāktu klimatneitralitāti, stratēģijas mērķis ir pārveidot pašreizējo ES pārtikas sistēmu par ilgtspējīgu modeli. Lauksaimniecības pārtikas nozarei ir ievērojama ietekme uz vidi. Saskaņā ar Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes ziņojumu aptuveni trešdaļu no pasaules siltumnīcefekta gāzu emisijām rada pārtikas sistēmas (Eiropas Savienības Padome un Eiropadome, 2021).

Stratēģijā ietvertā lauksaimnieciskās ražošanas un lauksaimniecības daļa ir saistīta ar kvantitatīviem mērķiem, t.i., ķīmisko un bīstamo pesticīdu samazinājums par 50 %, samazinājums mēslošanas līdzekļu izmantošanā par 20 %, barības vielu zudumu samazināšana vismaz par 50 %, kvota 25 % ES aramzemes paredzēta bioloģiskajai lauksaimniecībai un antimikrobiālo līdzekļu pārdošanas apjoma samazināšana par 50 %. Šie ir vienīgie kvantitatīvi izsakāmie rādītāji, kas ir minēti stratēģijā, tomēr nav skaidrs, vai ar rosinātajām darbībām būs pietiekami, lai sasniegtu

<https://doi.org/10.17770/iss2022.7022>

noteiktos stratēģijas mērķus. Piemēram, rīcības plāna projekts neparedz nekādas darbības attiecībā uz pretmikrobu līdzekļiem. Citi elementi, jo īpaši par bioloģisko zemes izmantošanu, joprojām ir saistīti ar dalībvalstu vēlmi faktiski iestrādāt mērķus savas valsts kopējajā lauksaimniecības politikā. Saskaņot jauno kopējo lauksaimniecības politiku un stratēģiju “No lauka līdz galdam” var izrādīties sarežģīti (*Schebesta et al., 2021*).

Svarīgi veidot spēcīgu sasaisti starp Zaļā kursa izvirzītajiem mērķiem un stratēģijām ar kopējo lauksaimniecības politiku jaunajā plānošanas periodā no 2023.-2027.gadam, lai mērķiem pretstatītu reālas darbības un to īstenošanai nodrošinātu atbilstošu finansējumu, kas mazinātu lauksaimnieku neizpratni par noteiktajiem augstajiem mērķiem.

Tomēr būtiskākā problēma, kas akcentēta pētījumos par zaļā kursa ekonomisko ietekmi ir tieši negatīvā ietekme uz pārtikas nodrošinājumu. Turpinājumā apkopot raksti ar aktualizētajām problēmas šķautnēm.

Pētnieki *J. Beckman, M. Ivanic, J. L. Jelliffe, F. G. Baquedano* un *S. G. Scott* veicot apjomīgu analīzi par Eiropas Savienības Zaļā kursa ietekmi uz ekonomiku un pārtikas nodrošinājumu secināja, ka Eiropas Komisijas ierosinātie pārtikas un lauksaimniecības ilgtspējas pasākumi un viņu 10 gadu plāns samazināt tradicionālo lauksaimniecībā izmantojamo zemes mēslošanas līdzekļu un augu aizsardzības līdzekļu izmantošanu Eiropas savienībā samazinātu gan Eiropas Savienības lauksaimniecisko ražošanu, gan konkurētspēju eksporta tirgos. Turklāt Eiropas Savienības pārtikas piegādes stingrāki nosacījumi, iespējams, izraisīs cenu pieaugumu, kas ietekmēs patērētāju budžetus, samazinās nodrošinātību ar pārtiku un samazinās iekšzemes kopproduktu (turpmāk – IKP) visā pasaulē. Trīs minētajā pētījumā modelētie scenāriji atklāj, ka jo plašāki ir Eiropas Komisijas pasākumi, kas ierobežo lauksaimniecības izejvielu izmantošanu, jo vairāk šī ietekme kļūst ievērojama, un tas ietekmēs starptautisko pārtikas nenodrošinātību. Tāpat arī pētnieki konstatēja, ka tad, ja tirdzniecība tiek ierobežota Eiropas Komisijas ierosināto pasākumu ieviešanas rezultātā, ietekme ir koncentrēta reģionos, kuros pasaules iedzīvotāji ir vismazāk nodrošināti ar pārtiku. Tāpat secināts, ka stratēģijas specifiskās sekas uz Eiropas Savienību būs atkarīgas no tā, cik lielā mērā citi to pieņems ar līdzīgi atbilstošām stratēģijām. Piemēram, Eiropas Savienības daļa no labklājības zaudējuma ir 88 procenti, kad Eiropas Savienība viena pati pieņem stratēģijas, bet ir 18 procenti, kad stratēģijas tiek pieņemtas visā pasaulē (*Beckman et al., 2020*).

Karš Ukrainā atstājis būtisku iespaidu uz Eiropas Savienības attiecībām ar trešajām valstīm, līdz ar to nav sagaidāms, ka stratēģijas varētu tikt pieņemtas vienoti visā pasaulē, kas nozīmē, ka labklājības zudums prognozējami būs nozīmīgs.

Amerikas Savienoto Valstu lauksaimniecības departaments savā ziņojumā “Ekonomika, pārtikas nodrošinājums un lauksaimniecības izejvielu samazinājumi saskaņā ar Eiropas Savienības zaļo kursu” atbilstoši izstrādātajam modelim, secināja, ka zaļā kursa pieņemšana izraisīs ievērojamu ražošanas samazinājumu Eiropas Savienībā, kas līdz ar to zaudētu konkurētspēju pasaules tirgos, kā arī sadārdzinātos pārtikas cenas. Tādā pašā veidā Eiropas Savienības Kopīgā pētniecības centra, kas ir Komisijas iekšējais zinātniskais dienests, pētījuma ietvaros prognozē, ka lauksaimnieciskā ražošana samazināsies līdz pat 15 %, kritīsies arī eksports, galvenokārt graudaugu, cūkgaļas, liellopu un putnu gaļas, savukārt ražotāju cenas pieaugs par 10 % (*Beltrán et al., 2022*).

Balstoties uz izmaiņām ģeopolitiskajā situācijā papildus šim prognozētajam 10 % cenu pieaugumam, jāņem vērā, ka nozari ietekmēs arī Krievijas izvērsta kara darbība Ukrainā, līdz ar to cenu pieaugums šiem apstākļiem mijiedarbojoties būs lielāks. Starpvalstu sankciju rezultātā minerālmēslu cenu kāpums ir dramatisks un arī citās valstīs ražība varētu kristies, ja netiks nodrošināts atbilstošs mikrobioloģiskais sastāvs augsnē, piemēram, gāzes sadārdzinājuma rezultātā slāpekļa cena 2022.gadā, salīdzinot ar 2021.gadu, ir pieaugusi no, apmēram, 200 eiro uz 1200 eiro par tonnu, kas ir kāpums 6 reizes. Graudu un eļļas cenas pieaug, bet ne tik strauji kā resursu cenas. Gadījumā, ja graudkopjiem neizdosies sasniegt labus ražības rādītājus, tad augstā graudu cena nespēs uzlabot lauksaimnieku finansiālo situāciju.

Graudu tirgus apskatā akcentēts, ka negatīvas izmaiņas sakarā ar kara darbībām izjūt jau šodien – nav jāgaida pat 2022.gada sezonas sākums, jo komerciālās Melnās jūras ostas iekraušanas punkti Ukrainā pašlaik ir apturējuši jebkādu darbību. Turklāt Ukraina jau ir paziņojusi, ka šajā sezonā prioritāte būs pašpatēriņš un pat, ja situācija normalizēsies un kara darbība tiks apturēta, ir niecīga varbūtība, ka Ukraina piedalīsies šā gada eksporta sesijā. Pret Krievijas vērstās ekonomiskās un tirdzniecības sankcijas noteikti pastiprināsies, no kā izriet, ka Melnās jūras tirgus šajā sezonā būs ārpus eksporta tirgus. Jāņem vērā arī fakts, ka infrastruktūras zaudējumu apmērs nav zināms, iespējamie bojājumi ostas iekārtām, dzelzceļiem un uzglabāšanas tvertnēm var ietekmēt sūtījumus un eksportu ilgtermiņā (*Agroplatforma, 2022*).

Prognozējams, ka karš Ukrainā radīs būtisku sabiedrības labklājības mazinājumu. Tā kā arī zaļā kursa īstenotos pasākumus pētnieki saista ar labklājības samazināšanos, kopā šie divi faktori var radīt plašas sociālās un pārtikas nodrošinājuma problēmas. Jāatzīmē arī tas, ka vēl pilnībā nav pārvarētas arī Covid-19 pandēmijas sekas. Eiropas Komisijai būtu jāstādā krīzes plāns, kurā zaļais kurss skatīts paralēli pastāvošo izaicinājumu kontekstā, kā arī jāpārskata mērķi un to termiņi, ņemot vērā pasaulē valdošo situāciju, lai neizraisītu dramatisku negatīvu ietekmi uz ekonomiku.

Viens no Eiropas Savienības formulētajiem vispārīgajiem mērķiem ir panākt līdzsvarotu ekonomikas izaugsmi un cenu stabilitāti, tomēr zaļā kursa izraisītās sekas visdrīzāk būs pretrunā ar šo mērķi, jo kā apliecina augstākminētie pētījumi cenu kāpums būs straujš un mijiedarbojoties ar citiem ietekmējošajiem faktoriem tas visdrīzāk būs ekonomiku satricinošs. Tāpat Eiropas Savienības mērķis pasaules līmenī ir nabadzības izskaušana, bet kā pētījumi atklāj, lielākā ar zaļo kursu saistītā negatīvā ietekme uz pārtikas nodrošinātību prognozējama tieši pasaules reģionos, kur jau šobrīd pārtikas nodrošinājums ir nepietiekošs. Šīs problēmas saasināšana ir pretrunā ar Eiropas Savienības mērķi par nabadzības izskaušanu.

Stratēģijas “No lauka līdz galdam” īstenošanā gan Eiropas, gan valstu līmenī ir nepieciešams apzināt ilgtspēju veicinošus instrumentus, palielinot lauksaimnieku spējas mainīt darbības paradigmas. Tomēr tas nozīmē, ka ir jāatzīst pastāvošo saimniekošanas prakšu atšķirības un īpatnības. Attiecībā uz diversifikācijas nozīmi lauksaimniecībā, pētījumā ir konstatēts, ka jāpaaugstina līdzsvars starp globālajām un vietējām pārtikas ķēdēm lauksaimniecībā, galveno uzmanību vēršot inovatīvai praksei lauku apvidos, lai atbalstītu mazo saimniecību piekļuvi tirgum (..) (*Mastronardi et al., 2021*).

Mazām saimniecībām ir grūtāk pieejamas jaunās precīzās tehnoloģijas un citi ekoloģisko prasību nodrošināšanu atvieglojoši mehānismi, tāpat mazajām saimniecībām ir grūtāk integrēties pārtikas tirgos. Saimniecībās noteicoši svarīgas ir tieši zināšanas, piemēram, par augu seku, lai minimizējot resursu izmantošanu nodrošinātu optimālu ražību. Svarīgi valstiskā līmenī nodrošināt apmācības, kuru gaitā lauksaimniekus iepazīstināt ar jaunākajiem lauksaimniecības ilgtspējas pētījumiem. Tāpat svarīgi ir veidot atbalsta shēmas mazo un vidējo saimniecību produktu ar pievienoto vērtību ražošanas attīstībai un integrēšanai pārtikas tirgū, lai mazinātu Latvijas atkarību no eksporta pārtikas. Kā novērots, atbilstoši pieprasījuma izmaiņām saspringtu ģeopolitisko apstākļu ietekmē, pārāk liela atkarība no eksporta precēm rada cilvēkos bailes par dažādu produktu nodrošinājumu nākotnē, kas rada haosu tirgos.

Tāpat arī viens no galvenajiem zaļā kursa mērķiem par ekonomisko izaugsmi, kura ir atsaistīta no resursu izmantošanas rada bažas. Lauksaimniecības nozares ekonomiskā dzīvotspēja balstās uz dažādu resursu izmantošanu, kas nodrošina, piemēram, ražību graudkopībā. Ja strauji mazināsies ražība līdz ar to arī ieņēmumi un rezultātā peļņa, mazinās uzņēmēja ieinteresētība šajā nozarē un lauku zemes var tikt atstātas neapsaimniekotas. Tāpat arī nelieliem konvencionālo lauksaimnieku zemes gabaliem, kuri krustojas ar bioloģiski apstrādātu zemi vai ūdenstilpi jāievēro aizsargjoslas, kuras nedrīkst apstrādāt ar augu aizsardzības līdzekļiem un minerālmēsliem līdz ar to veidojas situācija, ka šo zemes gabalu nav ekonomiski izdevīgi apstrādāt konvencionāli un lauksaimniekiem būtu finansiāli izdevīgi atsevišķus nelīdzena reljefa, nelabvēlīgas infrastruktūras vai zemes vienības ar ierobežojumiem apstrādāt bioloģiski. Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2018/848 19.punkts nosaka, ka vajadzētu atļaut tādas saimniecības, kurās ir vienības, kas tiek apsaimniekotas gan saskaņā ar bioloģiskās ražošanas noteikumiem, gan nebioloģiskās ražošanas noteikumiem, tostarp jo īpaši tādos apstākļos, kad nodrošināts skaidrs un faktiskais nodalījums starp bioloģiskām, pārejas un nebioloģiskām ražošanas vienībām un minētajās vienībās ražotajiem produktiem (*Par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 834/200, 2018*). Lai gan Latvijas Republikas normatīvais regulējums nenosaka, ka šādas saimniecības nevarētu pastāvēt, tomēr pastāv aizspriedumi pret dalīta tipa saimniecībām, tāpat arī gadījumos, kad tās ir pilnīgi juridiski nodalītas atsevišķas juridiskas personas, bet to īpašniekus saista tuva radniecība. Tomēr būtu jāveicina dalīta tipa saimniecību attīstība, izstrādājot konkrētas nodrošināmās prasības, lai šāda saimniekošana būtu iespējama droši un izsekojami.

Pētījumā par pamestajām lauksaimniecības zemēm kā Eiropas zaļā kursa nākotnes iespējām Baltijā, izpētīts, ka 15,1 % no kopējās ES zemes ir pamesta vai nepietiekami izmantota, kas nozīmē, ka to pilnībā neizmanto pārtikai, ne ekosistēmas uzturēšanai. Tāpēc pamestas lauksaimniecības zemes reintegrēšana atpakaļ ražošanā ir viens no iespējamiem veidiem, kā īstenot kopējās lauksaimniecības politikas centienus (*Valujeva et al., 2022*).

Pamesto lauksaimniecības zemju reintegrēšana atpakaļ ražošanā var tikt stimulēta ar lauksaimniekiem labvēlīgu kopējo lauksaimniecības politiku, lai radītu interesi ieguldīt aizaugušu zemju sakopšanā, lai tā būtu spējīga ražot, savukārt augstas zaļā kursa prasības bez finansiāla seguma šo vēlmi un iespējas var mazināt. Tomēr šo zemju reintegrēšana atpakaļ ražošanā ir svarīgs instruments, lai ieviešot zaļo kursu nodrošinātu pietiekamu pārtikas nodrošinājumu sabiedrībai. Tāpat esošie pētījumi liecina, ka sabiedrībai nemainot savus pārtikas izmantošanas paradumus būs nepieciešams izmantot lielākas zemes platības pārtikas izejvielu audzēšanai, jo ražība no viena zemes hektāra samazināsies.

Pētījumā par pamesto zemju lomu Eiropas Savienības politikā, kas saistīta ar zaļo kursu aptaujāti 30 eksperti, lai noteiktu problēmas, ar kurām saskaras zemes īpašnieki, reaģējot uz noteiktajām politikām, un apkopot ieteikumi turpmākajiem politikas uzlabojumiem. Pēc ekspertu domām, zemes īpašnieki Eiropas Savienības Kopējo lauksaimniecības politiku uztver kā ietekmīgāko, kas virza pamešanas trajektorijas un veicina vai kavē pārsaimniekošanas iespējas. Galvenie izaicinājumi zemes īpašniekiem, lai atkārtoti izmantotu savas zemes, bija

pretrunīgas politikas, finansiālā un tehniskā atbalsta trūkums un sajūta, ka viņi nav saistīti ar Eiropas Savienības līmenī noteiktajām politikām. Lai novērstu plaisu starp mērķiem un īstenošanu, politikām ir jānodrošina atbalsts zemes īpašniekiem un apsaimniekotājiem. Sniegti trīs ieteikumi, lai atklātu pamesto zemju potenciālu Zaļā kursa mērķu sasniegšanai:

- 1) palielināt to iekļaušanos kopējā politikā;
- 2) paļauties uz integrējošu politikas pieeju;
- 3) rūpīgu telpisko plānošanu, ņemot vērā reģionālās atšķirības (*Fayet et al., 2022*).

Arī Latvijas kontekstā pastāv būtiskas atšķirības starp reģioniem, kas ietekmē neapstrādāto lauksaimniecības zemju īpatsvaru. Piemēram, Latgalē ir zemāka zemju auglība, īsāks veģetācijas periods un lielāks attālums līdz ostām, kas rada būtiskas papildus izmaksas. Atbalsta politikas izstrādē neņemot vērā šīs reģionālās atšķirības minēto zemju apstrāde var palikt ekonomiski neizdevīga, kas palielinātu neapstrādāto lauksaimniecības zemju apjomu.

Zaļā kursa mērķis par bioloģiski apstrādāto zemju īpatsvara palielināšanu pētījumos skatīts zemākas ražības kontekstā – aktuāls jautājums vai palielinot bioloģisko zemju īpatsvaru var nodrošināt vajadzīgo pārtikas izejvielu apjomu.

Autoru *A. Kuczuk* un *K. Widera* pētījumā ir piedāvāti bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas daļas palielināšanas scenāriji Polijā, kas var nodrošināt nepieciešamo enerģijas un olbaltumvielu daudzumu uz vienu cilvēku dienā 2030. gadā. Atklāts, ka pat 60 % bioloģiskās ražošanas daļas palielinājums Polijā ir potenciāli iespējams. Tas spēj nodrošināt enerģiju vajadzīgajā līmenī (2608 kcal/cap/dienā), pat 2863 kcal/cap/dienā un 106 g proteīna/cap/dienā. Tomēr tas būtu iespējams tikai scenārijā, kurā tiek veiktas izmaiņas sabiedrības domāšanā un paradumos - patēriņa izmaiņas un pārtikas atkritumu samazināšana. Eiropas Komisijas apņemšanās līdz 2030. gadam bioloģiskajai lauksaimniecībai atvēlēt 25% aramzemes panākumi (lielāks vietējo bioloģiskās lauksaimniecības produktu īpatsvars Polijas sabiedrības patēriņā) būs atkarīgi arī no patērētāju izpratnes par nepieciešamību ierobežot pārtikas izšķērdēšanu un mainīt uztura paradumus. Abi šie jautājumi ir svarīgi faktori, kas sekmētu bioloģiskās lauksaimniecības attīstību. To parāda rezultāti – 40 % pārtikas izšķērdēšanas līmenis (ar nulles bioloģisko lauksaimniecību un bez patēriņa stila izmaiņām) nodrošina 2485 kcal/cap/dienā 2030. gada korekcijā. Tas ir mazāks par nepieciešamo. Tomēr, kad patēriņa stils sāk mainīties, tad bioloģiskās lauksaimniecības īpatsvara scenārijs kļūst iespējams. Diemžēl 40 % pārtikas atkritumu līmenis ir raksturīgs daudzām attīstītajām valstīm. Ja sagaidām bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas īpatsvara pieaugumu līdz $\beta = 60\%$, tad tik augsts pārtikas izšķērdēšanas līmenis var nenodrošināt nepieciešamo pārtikas nodrošinājumu (*Kuczuk & Widera, 2021*).

Latvijas valdība ievieša vairākus ar pārtikas izšķērdēšanu saistītus noteikumus. 2020. gada augustā stājās spēkā noteikumi par prasībām pārtikas izdalīšanai pēc minimālā derīguma termiņa beigām, kas nosaka, kādus pārtikas veidus var ziedot pēc "Ieteicams līdz" termiņa un cik ilgi pēc minētā datuma. Otrā regula, kas ļauj mazumtirdzniecības uzņēmumiem ziedot labdarības organizācijām dzīvnieku izcelsmes produktus, piemēram, olas, stājās spēkā 2020. gada martā (*OECD, 2021*).

"*FUSIONS*" pētījums par pārtikas atkritumiem Eiropā liecina, ka aptuveni pusi no viesiem atkritumiem izšķērdē tieši mājāsaimniecības un otru pusi veido pārstrāde, sabiedriskā ēdināšana, ražošana, vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība (*Stenmarck et al., 2016*).

Augstākminētais "*FUSIONS*" pētījums apliecina, ka svarīga loma ir tieši sabiedrībā valdošajām vērtībām, jo mājāsaimniecības kā lielākais pārtikas izšķērdētājs - tas ir ikkatrs iedzīvotājs. Savukārt Latvijas ieviestie noteikumi pamatā attiecināmi uz uzņēmējdarbību līdz ar to ietekme varētu būt nepietiekama, lai sagaidītu būtiskus uzlabojumus pārtikas izšķērdēšanas statistikā. Eiropas Savienības valstīs būtu jāveido aptaujas par sabiedrības gatavību līdzdarboties ekoloģisko mērķu sasniegšanā un atbilstoši rezultātiem pēc nepieciešamības jāīsteno informatīvās kampaņas par mērķu nozīmīgumu un to sasniegšanas pievienoto vērtību, kā arī informējot cilvēkus par veidiem kā tie spēj visefektīvāk līdzdarboties mērķu sasniegšanas procesā.

Tā kā ražību var ietekmēt ne tikai skatītie faktori, bet arī laikapstākļu ietekme, tad šajā kontekstā jāatzīmē sējumu apdrošināšana kā rīks, lai sekmētu pārtikas nodrošinājumu. Turpinājumā skatīts pētījums, kurš apstiprina pozitīvu sakarību starp sējumu apdrošināšanas esamību un veiksmīgu zaļā kursa ieviešanu.

Ķīnas pētnieku grupa pētījuma gaitā apstiprinājusi, ka kā efektīvs riska garantijas mehānisms ražas apdrošināšana var ne tikai izkļaidēt lauksaimniecības darbības risku, bet arī vadīt lauksaimniecības zaļo attīstību. Pamatojoties uz Ķīnas provinču paneļu datiem no 2002. līdz 2015. gadam, dokumentā izmantots indeksa modelis, lai izmērītu lauksaimniecības zaļo kopējo faktoru produktivitāti un sistemātiski pētītu ražas apdrošināšanas ietekmi uz lauksaimniecības zaļo kursu, kā arī tā mehānismu. Konstatēts, ka labības apdrošināšanai ir būtiska pozitīva ietekme uz lauksaimniecības zaļo kopējo faktoru produktivitāti. Ražas apdrošināšanas veicinošais efekts uz lauksaimniecības zaļo kopējo mērķu sasniegšanu palielinās, paplašinot lauksaimniecības zaļo tehnoloģiju, piemēram, precīzās sēšanas,

dziļās mēslošanas, augsnes apstrādes un bezapstrādes, izmantošanu. Turklāt rezultāti liecina, ka ražas apdrošināšanas loma lauksaimniecības zaļo kopējo faktoru produktivitātes veicināšanā palielinās, palielinoties darbības mērogam. Ieteikts Ķīnas valdībai turpināt atbalstīt ražas apdrošināšanas politikas īstenošanu. Ir nepieciešams ne tikai palielināt ražas apdrošināšanas subsīdijas, bet arī izveidot diferencētu subsīdiju sistēmu pēc darbības mēroga un stādījumu struktūras, lai veicinātu lauksaimniecības zaļo attīstību (*Fang et al., 2021*).

Jāatzīmē, ka Latvijā šobrīd veiksmīgi darbojas sējumu apdrošināšanas atbalsta riska pārvaldības rīks, daļēji sedzot apdrošināšanas prēmijas izdevumus (70 % apmērā no polises attiecināmajiem iegādes izdevumiem, nepārsniedzot 50 eiro uz hektāru) ar mērķi veicināt lauksaimnieku iesaistīšanos lauksaimniecības riska pārvaldībā. Ņemot vērā aktuālos mainīgos laikapstākļus, kad vienu gadu sējumus iznīcina pārmērīgs sausums, bet citu gadu lietavas vai sals vai krusa, šis rīks nodrošina uzņēmumiem iespēju veiksmīgāk pārvarēt riska iestāšanās sekas. Sējumu apdrošināšanas atbalsts šādā intensitātē būtu jāsauglabā visā zaļā kursa īstenošanas periodā.

Savukārt autors *A. Sikora* pētījumā atzinis, ka Eiropas Zaļais kurss neapšaubāmi izraisīs netiešu vai tiešu finansiālu ietekmi uz visām Eiropas Savienības ekonomikas un rūpniecības jomām. Tomēr zaļā pāreja un tās finansēšana var notikt tikai tad, ja tajā ir iesaistīti gan ES un valsts dalībnieki, gan ES pilsoņi, kas piekritīs segt izmaksas un piedalīties procesā, īpaši izsludinātā Klimata pakta ietvaros. Zaļās pārejas uz klimata neitralitāti pastiprinātai solidaritātei vajadzētu būt Eiropas zaļā kursa sinonīmam (*Sikora, 2021*).

Finansējuma kontekstā svarīgs ir ne tikai apjoms konkrētai aktivitātei, bet kopējā atbalsta politika un kopējais tā grozs.

Saskaņā ar sākotnējajiem novērtējumiem lielu daļu no ieguldījumiem Zaļā kursa mērķu sasniegšanai nodrošinās jau esošo līdzekļu pārdalīšana un jo īpaši paredzamā valsts un privāto līdzekļu mobilizācija (*Siddi, 2020*).

Esošo līdzekļu pārdalīšana kā liela daļa no ieguldījumiem Zaļā kursa īstenošanas nodrošināšanai varētu nebūt pietiekami efektīva, jo paralēli ir arī dažādi citi izaicinājumi lauksaimniecībā. Esošo līdzekļu pārdalīšana nesniegs faktisku pienesumu lauksaimnieku finansiālās situācijas uzlabošanai, kas nepieciešams, lai segtu izmaksas, kas saistās ar zaļā kursa prasību nodrošināšanu.

Autors *M. Siddi* pētījuma ietvaros atzinis, ka, lai nodrošinātu progresu zaļā kursa īstenošanā svarīgas būs politikas prioritātes, kas atspoguļosies finansējuma sadalījumā pēc Covid-19 pandēmijas. Rūpīgi jāregulē paļaušanās uz privātajiem ieguldījumiem, jo pastāv risks, ka Zaļā kursa īstenošana var kļūt atkarīga no uzņēmumu interesēm, kas lielā mērā investē fosilā kurināmā nozarē (*Siddi, 2020*).

K. Doļģe un D. Blumberga pētījumā par ekonomisko izaugsmi pretstatā SEG emisiju samazināšanas pasākumiem zaļā kursa kontekstā akcentēja, ka strauji augošā ekonomiskā aktivitāte valstīs ar zemākiem ienākumiem ir galvenais faktors, kas kavē panākt lielāku SEG emisiju samazinājumu. Lai gan pētījumā aptverto 10 gadu laikā tika panākti būtiski uzlabojumi enerģijas un emisiju intensitātes samazināšanā, samazinājuma temps pietiekami nekompensēja pieaugošās ekonomiskās aktivitātes ietekmi (*Dolge & Blumberga, 2021*).

Autori *C. Cengiz un E. Kutlu* pētījumā atzinuši, ka kamēr tiks finansēts fosilais kurināmais, Eiropas Savienībai būs grūti sasniegt emisiju mērķus. Eiropas Savienībai būtu jāiegulda enerģijas taupīšanas un atjaunojamās enerģijas projektos, nevis jāfinansē dārgus un nevajadzīgus fosilā kurināmā projektus. Jānodrošina līdzekļu piešķiršanu pārejai uz zaļo enerģiju un atbilstošu infrastruktūru, un ka šie projekti atbilst Parīzes nolīgumam, ES ir jāveic izmaiņas savos noteikumos, nosakot, kuri enerģētikas projekti ir jāfinansē (*Cengiz & Kutlu, 2021*).

Apkopotie pētījumi vērš uzmanību uz to, ka jānodrošina piešķirto finansējumu izlietojuma kontrole. Svarīgi, cik efektīvi valstis apgūs un izlietos līdzekļus, piemēram, Eiropas atveseļošanas finansējumu, kas paredzēts reformu un investīciju atbalstam, ar akcentu pārejai uz zaļāku ekonomiku, kā arī krīzes radīto seku mazināšanu. Svarīgi valstiskā un starpvalstu līmenī iesaistīt kontrolējošās iestādes, lai nodrošinātu, ka finansējuma izlietojums nebūtu sasteigts un nepārdomāts, bet gan mērķtiecīgi virzīts, novēršot jebkādas korupcijas riskus vai personīgo interešu lobēšanu.

Būtiskākā nozīme Eiropas Zaļā kursa apgūvē būs tieši paralēli pastāvošajiem ekonomiskajiem faktoriem – ekonomikas izaugsmei vai lejupslīdei un kopējās lauksaimniecības politikas pielāgošanai reālajiem apstākļiem, kā arī nozīmīga būs tieši iedzīvotāju līdziesaiste.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Būtiskākā problēma, kas akcentēta pētījumos par zaļā kursa ekonomisko ietekmi ir tieši negatīvā ietekme uz pārtikas nodrošinājumu. Zaļā kursa mērķu sasniegšanu lauksaimniekiem būtiski ietekmēs pieejamais finansējums, kā arī paralēli pastāvošie izaicinājumi, piemēram, Covid-19 pandēmijas sekas, straujā inflācija resursu tirgū, sarežģītā ģeopolitiskā situācija un starpvalstu sankcijas. Tāpat pārtikas nodrošinājuma problemātiku pastiprina cilvēku pārtikas izšķērdēšanas paradumi - daudzām attīstītajām valstīm ir raksturīgs 40 % pārtikas atkritumu līmenis.

2. Viens no Eiropas Savienības formulētajiem vispārīgajiem mērķiem ir panākt līdzsvarotu ekonomikas izaugsmi un cenu stabilitāti, tomēr zaļā kursa izraisītās sekas visdrīzāk būs pretrunā ar šo mērķi, jo kā apliecina analizētie pētījumi cenu kāpums būs straujš un mijiedarbojoties ar citiem ietekmējošajiem faktoriem tas visdrīzāk būs ekonomiku satricinošs. Tāpat Eiropas Savienības mērķis pasaules līmenī ir nabadzības izskaušana, bet kā pētījumi atklāj, lielākā ar zaļo kursu saistītā negatīvā ietekme uz pārtikas nodrošinātību prognozējama tieši pasaules reģionos, kur jau šobrīd pārtikas nodrošinājums ir nepietiekošs. Šīs problēmas saasināšana ir pretrunā ar Eiropas Savienības mērķi par nabadzības izskaušanu.
3. Eiropas Zaļais kurss izraisīs finansiālu ietekmi uz lauksaimniecību, tāpat pārtikas piegādes stingrāki nosacījumi var rezultēties ar augstu inflāciju, kā arī IKP samazināšanos, tomēr šīs ietekmes apjoms ir lielā mērā atkarīgs no iesaistīto pušu - Eiropas savienības valstu, to pārvaldes, uzņēmēju un iedzīvotāju iesaistes iekšējā līmenī, kā arī no trešo valstu politikas attiecībā uz “zaļajiem” mērķiem ārējā līmenī.
4. Mazām saimniecībām ir grūtāk pieejamas jaunās precīzās tehnoloģijas un citi ekoloģisko prasību nodrošināšanu atvieglojoši mehānismi, tāpat mazajām saimniecībām ir grūtāk integrēties pārtikas tirgos. Kā novērots atbilstoši pieprasījuma izmaiņām, saspringtu ģeopolitisko apstākļu ietekmē pārāk liela atkarība no eksporta precēm rada cilvēkos bailes par dažādu produktu nodrošinājumu nākotnē, kas rada haosu tirgos.

Priekšlikumi:

1. Eiropas Komisijai būtu jāstāda krīzes plāns, kurā zaļais kurss skatīts paralēli pastāvošo izaicinājumu kontekstā, kā arī jāpārskata mērķi un to termiņi, ņemot vērā pasaulē valdošo situāciju, lai neizraisītu dramatisku negatīvu ietekmi uz ekonomiku.
2. Eiropas Komisijai jāstimulē Eiropas Zaļā kursa mērķu sasniegšana, nodrošinot papildus līdzekļus budžetā, lai esošais finansējums netiktu vienkārši pārdalīts, bet gan faktiski papildināts, lai nodrošinātu, ka finansiālo problēmu dēļ saimniecībām nebūtu jāpamet lauksaimniecības zeme. Valstiskā un starpvalstu līmenī jāiesaista kontrolējošās iestādes, lai nodrošinātu, ka finansējuma izlietojums nebūtu sasteigts un nepārdomāts, bet gan mērķtiecīgi virzīts, novēršot jebkādas korupcijas riskus vai personīgo interešu lobēšanu.
3. Eiropas Savienības dalībvalstīm jārosina spēcīgu sasaisti starp Zaļā kursa izvirzītajiem mērķiem un stratēģijām ar kopējo lauksaimniecības politiku jaunajā plānošanas periodā no 2023.-2027.gadam, lai mērķiem pretstatītu reālas darbības un to īstenošanai nodrošinātu atbilstošu finansējumu, kas mazinātu lauksaimnieku neizpratni par noteiktajiem augstajiem mērķiem.
4. Eiropas Savienības dalībvalstīs jāveido aptaujas par sabiedrības gatavību līdzdarboties ekoloģisko mērķu sasniegšanā un atbilstoši rezultātiem pēc nepieciešamības jārīko informatīvās kampaņas par mērķu nozīmīgumu un to sasniegšanas pievienoto vērtību, kā arī informējot cilvēkus par veidiem kā tie spēj visefektīvāk līdzdarboties mērķu sasniegšanas procesā.
5. Latvijas Republikas Zemkopības ministrijai nodrošināt apmācības, kuru gaitā lauksaimniekus iepazīstināt ar jaunākajiem lauksaimniecības ilgtspējas pētījumiem un veidot atbalsta shēmas mazo un vidējo saimniecību produktu ar pievienoto vērtību ražošanas attīstībai un integrēšanai pārtikas tirgū, lai mazinātu Latvijas atkarību no eksporta pārtikas.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007 (30.05.2018).* Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 2018/848 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/ALL/?uri=CELEX:32018R0848>
2. Agroplatforma (2022). *Tirgus pārskats 2022.gada 21.martā.* <https://blog.agroplatforma.lv/>
3. Beckman, J., Ivanic, M., Jelliffe, J. L., Baquedano, F. G., & Scott, S. G. (2020). Economic and Food Security Impacts of Agricultural Input Reduction Under the European Union Green Deal's Farm to Fork and Biodiversity Strategies. *Economic Brief*, 30, 59. <https://ageconsearch.umn.edu/record/307277/>
4. Beltrán, J. P. et al. (2022). The Impact of the European Green Deal from a Sustainable Global Food System Approach. *European Food & Feed Law Review*, 17 (1), 2-38. <https://web.s.ebscohost.com>
5. Cengiz, Ç., & Kutlu, E. (2021). The Budget of the European Union and Green Energy: Perceptions, Actions, and Challenges. *International Journal of Social Inquiry*, 14(1), 171-197. <https://doi.org/10.37093/ijsi.950563>
6. Dolge, K., & Blumberga, D. (2021). Economic Growth in Contrast to GHG Emission Reduction Measures in Green Deal Context. *Ecological Indicators*, 130, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2021.108153>
7. Eiropas Komisija (2021). *Eiropas Zaļais kurss.* https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_lv
8. Eiropas Savienības Padome un Eiropadome (2021). *No lauka līdz galdam.* <https://www.consilium.europa.eu/lv/policies/from-farm-to-fork/>
9. Fayet, C. M., Reilly, K. H., Van Ham, C., & Verburg, P. H. (2022). The Potential of European Abandoned Agricultural Lands to Contribute to the Green Deal Objectives: Policy Perspectives. *Environmental Science & Policy*, 133, 44-53. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2022.03.007>

10. Fang, L., Hu, R., Mao, H., & Chen, S. (2021). How Crop Insurance Influences Agricultural Green Total Factor Productivity: Evidence from Chinese Farmers. *Journal of Cleaner Production*, 321, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.128977>
11. Kuczuk, A., & Widera, K. (2021). A Greater Share of Organic Agriculture in Relation to Food Security Resulting from the Energy Demand Obtained from Food—Scenarios for Poland until 2030. *Energies*, 14(21), 1-19. <https://doi.org/10.3390/en14216959>.
12. Mastronardi, L., Cavallo, A., & Romagnoli, L. (2021). How Did Italian Diversified Farms Tackle Covid-19 Pandemic First Wave Challenges? *Socio - Economic Planning Sciences*, 82 (A), 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2021.101096>
13. OECD (2021). Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2021: Addressing the Challenges Facing Food Systems. *OECD Publishing*. <https://doi.org/10.1787/2d810e01-en>
14. Schebesta, H., Bernaz, N., & Macchi, C. (2021). The European Union Farm to Fork Strategy: Sustainability and Responsible Business in the Food Supply Chain. *Wageningen Law Series*, 15(5), 420-427. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3809931>
15. Siddi, M. (2020). The European Green Deal: Assessing Its Current State and Future Implementation. *FIIA Working paper* 114, 14. <https://iris.unica.it/handle/11584/313484>
16. Sikora, A. (2021). European Green Deal—legal and Financial Challenges of the Climate Change. *ERA Forum* 21, 21(4), 681-697. <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00637-3>
17. Stenmarck, Å. et al. (2016). *Estimates of European Food Waste Levels*. <http://eu-fusions.org/phocadownload/Publications/Estimates%20of%20European%20food%20waste%20levels.pdf>
18. Valujeva, K., Debernardini, M., Freed, E. K., Nipers, A., & Schulte, R. P. (2022). Abandoned Farmland: Past Failures or Future Opportunities for Europe's Green Deal? A Baltic Case - study. *Environmental Science & Policy*, 128, 175-184. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.11.014>

Summary

To avoid climate change and environmental degradation, the European Commission has decided a European Green Deal, which aims to decouple economic growth from resource use, however, in some sectors, such as agriculture, the use of different resources ensures high productivity rates for agricultural enterprises, which means income for their sale, as well as food security for society. Strict requirements and restrictions can have a negative impact on the agricultural sector if the goals are set too ambitious or adequate coverage of compensatory support mechanisms is not provided.

In the study has been summarized and analysed the research on economic impact of the European Green Deal, accordingly drawing conclusions and proposals. The aim of the study is to investigate scientific publications on the economic impact of the European Green Deal. Tasks of the research: to compile scientific publications on the European Green Deal, to analyse the scientific publications on the impact of the European Green Deal, to draw conclusions and make proposals. The hypothesis that the requirements of the European Green Deal for farmers as well as society as a whole will create economic challenges that may result in food insecurity has been confirmed by a study of the scientific literature. A logically constructive method was used - performing the analysis of scientific publications on the topic and drawing conclusions accordingly, as well as the monographic method, objectively explaining the data obtained in the course of the research.

The study concludes that the extent of the European Green Deal impact will depend to a large extent on the involvement of EU countries, their administrations, businesses and citizens at internal level, as well as on third countries' policies on green objectives at external level. The achievement of Green Deal goals will be significantly affected by the available funding, as well as the parallel challenges such as the effects of the Covid-19 pandemic, resource market inflation, the difficult geopolitical situation and cross-border sanctions. The problem of food security is also exacerbated by people's food wastage habits, with many developed countries having a 40 % level of food waste. One of the general objectives of the European Union is to achieve balanced economic growth and price stability, but the effects of the Green Deal likely will be inconsistent to this objective, as the analysed studies show that price rises are likely to be shocking in combination with other factors. The European Union's global goal is also to eradicate poverty, but research shows that the greatest negative effects of the Green Deal on food security are expected in regions of the world where food insecurity is already lacking. Exacerbating this problem is inconsistent to the European Union's goal of eradicating poverty. The European Commission should set up a crisis plan that looks at the Green Deal in the context of parallel challenges, and review its targets and deadlines in the light of the global situation.

KORPORATĪVĀS PĀRVALDĪBAS UN ILGTSPĒJĪBAS PĀRSKATI LATVIJĀ *CORPORATE GOVERNANCE AND SUSTAINABILITY REPORTING IN LATVIA*

Krista Pogurecka Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, kristapogurecka@gmail.com, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Dr.oec. Iveta Mietule

Abstract. *Sustainability reporting improve the quality of financial reporting to meet the needs of different users of corporate information. The traditional financial reporting is deficient in total, which underlines the need for sustainability reporting. In the nearest future, social and societal pressure to disclose information about a company's compliance with sustainability issues will become a requirement for boards to set a strategic direction to ensure a sustainability reporting policy.*

Keywords: *board independence, board ownership, board size, CEO duality, female directors, sustainability reporting.*

Ievads

Tuvākajā laikā sociālais un sabiedriskais spiediens uz informācijas atklāšanu par uzņēmuma atbilstību ilgtspējības jautājumiem būs kļuvis par prasību valdēm noteikt stratēģisko virzienu, lai nodrošinātu ilgtspējības ziņošanas politiku. Lielākā daļa ilgtspējības pārskatu standartu pieprasa šo pieeju atklāšanu. Pretējā gadījumā, ja uzņēmumā atbilstošas ilgtspējības politikas nav izstrādātas, uzņēmumu nākotnē var sagaidīt pretējs efekts, līdz ar to radot negatīvu ietekmi uz uzņēmuma spēju apmierināt investoru prasības un piesaistīt kapitālu.

Pētījuma objekts – ilgtspējības pārskati.

Pētījuma priekšmets – valdes lielums, valdes neatkarība, izpilddirektora dualitāte, sieviešu kārtas direktore un valdes īpašumtiesības.

Pētījuma mērķis – veikt Nasdaq Baltija biržā kotēto uzņēmumu atlasu un analizēt sakarības starp iegūtajiem rezultātiem.

Pētījuma uzdevumi:

- veikt atlasu Nasdaq Baltija biržā kotētajiem uzņēmumiem;
- analizēt sakarības starp mainīgajiem lielumiem un ilgtspējības pārskatiem;
- izdarīt secinājumus un izvirzīt priekšlikumus. .

Hipotēze – Latvijā valdes lielumam, izpilddirektora dualitātei, sieviešu kārtas direktorei un valdes īpašumtiesībām ir būtiska ietekme uz ilgtspējības ziņošanu atsevišķos kotētos uzņēmumos.

Pētīšanas metodes: loģiski - konstruktīvā metode, zinātniskās dedukcijas metode, analīzes metode, sintēzes metode, monogrāfiska jeb aprakstoša metode, savstarpējo sakarību statistiskās analīzes metode.

Pētījuma periods – 2021.gads.

Pētījuma rezultāti

Pēdējos gados investori vairāk interesējas par informāciju, kas ietekmē uzņēmuma vērtību, bet, kura netiek ietverta finanšu pārskatos. Ilgtspējības pārskati uzlabo finanšu pārskatu kvalitāti, apmierinot dažādu korporatīvās informācijas lietotāju vajadzības. Tradicionālajā finanšu pārskatā ir nepilnīgs kopējais pārskatu sniegšanas apjoms, un tas uzsver nepieciešamību pēc ilgtspējības pārskata (*Olayinka, 2022*).

Labā firmas reputācija liek potenciālajiem investoriem apzināties uzņēmuma veiktās sociālās investīcijas, lai samazinātu uzņēmuma risku saskaroties ar sociālajām problēmām. Paredzams, ka korporatīvās atbildības atklāšana pret sociālo un vides aizsardzību būs noderīga informācija investoriem, pieņemot lēmumus par ieguldījumiem, kas galu galā spēs palielināt vērtību (*Hariyani et al., 2022*).

Šajā pētījumā tika pētīta korporatīvās pārvaldības dimensiju ietekme uz ilgtspējības ziņošanu. Uz 2021.gada 31.decembri Baltijas fondu biržā tika kotēti 74 uzņēmumi, no kuriem Rīgas biržā iekļauti 16, un no kuriem 5 uzņēmumi tika atlasīti kā izlase laika posmam no 2017. līdz 2021.gadam (*Nasdaq Baltija, 2022*). Balstoties uz O. Olayinkas pētījumu, uzņēmumi tika atlasīti pēc šādiem pamatojumiem: atlasītajiem uzņēmumiem ir jābūt kotētiem aptuveni 5 gadus vai ilgāk, tas ir, no 2017. līdz 2020. gadam. Otrkārt, atlasītajiem biržas sarakstā iekļautajiem uzņēmumiem ir jābūt atjauninātiem uzskaites datiem, tas ir, tiem ir jāpublicē gada finanšu pārskati par šo periodu. Treškārt, uzņēmumam ir

jābūt ziņotam par ilgtspējības pārskata sastāvdaļām finanšu pārskatā vai atsevišķā ilgtspējības pārskatā par attiecīgo periodu (Olayinka, 2022). Tika veikta satura analīze, lai iegūtu datus no izlasē iekļauto uzņēmumu finanšu pārskatiem.

Latvijas birža iedala kotētos uzņēmumus četros sektoros (1.tabula).

1.tabula

Uzņēmumu saraksts un to iedalījums 2021.gadā (autores izveidota pēc Nasdaq Baltija, 2022)

Nr. p.k.	Biržas saraksti	Sarakstā iekļautie uzņēmumi	Izlasē iekļautie uzņēmumi	Izlasē iekļautie uzņēmumi, %
1.	Baltijas oficiālais saraksts	4	1	25
2.	Baltijas Otrais saraksts	8	2	25
3.	First Notrh akciju saraksts	3	2	67
4.	Baltijas First North ārvalstu akciju saraksts	0	0	0

Aplūkojot 1.tabulu, var secināt, ka pēc noteiktajiem kritērijiem atbilstoši ir 5 uzņēmumi, kuri ir iekļauti Nasdaq Rīga biržā. Vislielāko īpatsvaru iegūst First North akciju saraksts ar 67%, tas varētu būt saistīts ar to, ka tiem ir saistoši tikai First North noteikumi un tiem neattiecas regulētajā tirgū noteiktās prasības (Nasdaq Baltija, 2022).

Pētījumā tiek izmantots sekojošs modelis (Olayinka, 2022).

$$SR_{it} = \beta_0 + \beta_1 BS_{it} + \beta_2 BI_{it} + \beta_3 CD_{it} + \beta_4 FD_{it} + \beta_5 BO_{it} + U_{it}, \quad (1)$$

- kur SR- ilgtspējības pārskats (*Sustainability reporting*),
 BS - valdes lielums tiek mērīts pēc direktoru skaita valdē (*Board size*),
 BI - valdes neatkarību vērtē pēc neatkarīgo direktoru proporcijas attiecībā pret direktoru kopējo skaitu (*Board Independence*),
 CD - izpilddirektora dualitāte tika apzīmēta kā "0", ja priekšsēdētāja un izpilddirektora amata pienākumus pilda viena persona, pretējā gadījumā "1" (*CEO duality*);
 FD - direktores sievietes vērtē pēc to skaita (*Female director*);
 BO - valdes īpašumtiesības tiek vērtētas pēc direktoriem piederošo akciju procentuālās vērtības (*Board ownership*)

Aprakstošā statistika parāda vidējo rādītāju datus, mediānas, maksimālo un minimālo rezultātu, standartnovirzi un novērojumu skaitu katram atkarīgajam (SR) un neatkarīgajam mainīgajam (2.tabula).

2.tabulā var redzēt, ka SR vidējā vērtība ir 1626 %, kas nozīmē, ka uzņēmumi ir spējuši atklāt sabiedrībai informāciju par vispārējiem mērķiem, kā arī to virzību uz ilgtspējības ziņošanu. Valdes lieluma vidējā vērtība ir 380 %, kas norāda, ka starp uzņēmumiem pastāv lielas valdes lieluma atšķirības. Valdes neatkarībai vidējā vērtība ir 10 %, kas norāda, ka uzņēmumu valdē ir lielāks neatkarīgo direktoru īpatsvars. Turklāt izpilddirektora dualitātes vidējā vērtība ir 80 %, kas parāda, ka uzņēmumi nepraktizē izpilddirektora dualitāti. Kas attiecas uz sievietes kārtas vadītāju, vidējais rādītājs 200 %, kas liecina, ka uzņēmumos ir liels sievietes direktoru skaits. Valdes īpašumtiesības ir 956 %, un tas nozīmē, ka Latvijas uzņēmumu valdes īpašumtiesības ir ļoti atšķirīgas.

2.tabula

Aprakstošā statistika mainīgajiem rādītājiem 2021.gadā (autores izveidots pēc Nasdaq Baltija, 2022)

Mainīgie	Vidējais	Mediāna	Maksimālā	Minimālā	Standartnovirze	Novērojumu skaits
SR	16,256	8,000	53,700	2,000	21,216	5
BS	3,800	3,000	6,000	2,000	1,643	5
BI	0,100	-	0,500	-	0,224	5
CD	0,800	1,000	1,000	-	0,447	5
FD	2,000	2,000	4,000	-	1,414	5
BO	9,556	-	47,700	-	21,323	5

Korelācijas metode ir sakarību pētīšana, kura ļauj noskaidrot, vai starp atsevišķiem rādītājiem pastāv sakarība, kāda ir to forma, cik cieša ir dotā sakarība u. tml. Lai noteiktu, vai pastāv sakarība un cik cieša, tiek rēķināts korelācijas koeficients r (Počs, 2003):

$$\text{Korelācijas koeficients} = \frac{n \sum xy - \sum x \sum y}{\sqrt{n \sum x^2 - \sum(x)^2}} \quad (2)$$

Korelācijas koeficienta vērtība ir robežās no -1 līdz 1 (3.tabula).

3.tabula

Korelācijas koeficienta vērtības un tām atbilstošais sakarības ciešuma raksturojums
(Arhipova & Bāliņa, 2000)

Korelācijas koeficienta vērtība	Lineārā sakarība
-1	funkcionāla negatīva
0	neeksistē
1	funkcionāla pozitīva
$ r < 0,5$	vāja
$0,5 < r < 0,8$	vidēji cieša
$ r > 0,8$	cieša

Aplūkojot 3.tabulu, autore secina, jo r vērtība ir pozitīva un tuvāk 1, jo sakarība ir ciešāka un pastāv tieša sakarība starp rādītājiem.

Lai uzzinātu, vai pastāv sakarība starp rādītājiem, tiek izmantota Pīrsona korelācija. Turpmāk tiek aplūkots atkarīgā mainīgā ilgspējības ziņojuma korelācijas koeficients attiecībā uz skaidrojošiem mainīgajiem, kas ir valdes lielums, valdes neatkarība, izpilddirektora dualitāte, direktore sievietē un valdes īpašumtiesības (4.tabula).

4.tabula

Pīrsona korelācija starp mainīgajiem rādītājiem 2021.gadā (autores izveidots pēc Nasdaq Baltija, 2022)

Rādītāji	SR	BS	BI	CD	FD	BO
SR	1,000					
BS	0,019	1,000				
BI	-0,123	0,535	1,000			
CD	0,376	0,802	0,250	1,000		
FD	0,160	0,845	0,791	0,791	1,000	
BO	0,987	-0,133	-0,248	0,251	0,001	1,000

Analizējot 4.tabulas datus, var secināt, ka BS, CD un FD un BO ir pozitīva un nozīmīga saistība ar ilgspējības ziņošanu, savukārt BI ir negatīva un nenozīmīga saistība ar ilgspējības ziņošanu. Palielinoties BS, CD, FD un BO rādītājiem, palielināsies arī SR. Šo rezultātu ietekme ir tāda, ka Latvijā valdes lieluma, izpilddirektora dualitātes, sieviešu kārtas direktoru skaita un valdes īpašumtiesību palielināšanās ievērojami palielinās ilgspējības pārskatu sniegšanu, savukārt valdes neatkarības izraisīs nenozīmīgu ilgspējības pārskatu samazināšanos.

Apkopojot visus iegūtos datus, var secināt, ka hipotēze ir apstiprinājusies. Latvijā valdes lielumam, izpilddirektora dualitātei, sieviešu kārtas direktorei un valdes īpašumtiesībām ir būtiska ietekme uz ilgspējības ziņošanu atsevišķos kotētos uzņēmumos.

Secinājumi un priekšlikumi

- Balstoties uz O. Olayinkas pētījuma metodes, pēc noteiktajiem kritērijiem atbilstoši bija 5 uzņēmumi, kuri tiek kotēti Nasdaq Rīga biržā. Vislielāko īpatsvaru iegūst First North akciju saraksts ar 67%, tas varētu būt saistīts ar to, ka tiem ir saistoši tikai First North noteikumi un tiem neattiecas regulētajā tirgū noteiktās prasības.
- SR vidējā vērtība ir 1626 %, kas nozīmē, ka uzņēmumi ir spējuši atklāt sabiedrībai informāciju par vispārējiem ilgspējības mērķiem. BS vidējā vērtība ir 380 % - starp uzņēmumiem pastāv lielas valdes lieluma atšķirības. BI ir 10 % - uzņēmumu valdē ir lielāks neatkarīgo direktoru īpatsvars. CD vidējā vērtība ir 80 % - uzņēmumi nepraktizē izpilddirektora dualitāti. FD vidējais rādītājs 200% - uzņēmumos ir liels sieviešu direktoru skaits. BO ir 956 % - Latvijas uzņēmumu valdes īpašumtiesības ir ļoti atšķirīgas.
- Latvijā valdes lieluma, izpilddirektora dualitātes, sieviešu kārtas direktoru skaita un valdes īpašumtiesību palielināšanās ievērojami palielinās ilgspējības pārskatu sniegšanu, savukārt valdes neatkarības izraisīs nenozīmīgu ilgspējības pārskatu samazināšanos.
- Nasdaq Baltic biržai izvērtēt noteiktos nosacījumus, lai atvieglotu uzņēmumu vēlmi iesaistīties Baltijas regulētajā tirgū.
- Latvijas uzņēmumiem vērēt lielāku uzmanību valdes lielumam, izpilddirektora dualitātei, sieviešu kārtas direktorēm un valdes īpašumtiesībām, lai palielinātu ilgspējības pārskatu sniegšanu.

Izmantotie avoti un literatūra

1. Arhipova, I., & Bāliņa, S. (2000). *Statistika ar Microsoft Excel'97 ikvienam. 2.daļa*. Mācību līdzeklis. Datorzinību Centrs.
2. Hariyani, D. S., Wahyuandarib, W., & Salatnayac, L. H. A. (2022). Sustainability Reporting and Company's Value. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 8(1), 60-74. DOI: 10.32602/jafas.2022.003
3. Nasdaq Baltija (2022). *Baltijas Regulētais tirgus*. <https://nasdaqbaltic.com/statistics/lv/shares>
4. Olayinka, O. (2022). Corporate Governance and Sustainability Reporting in Nigeria. *Journal of Developing Areas*, 56(2), 77-90. DOI:10.1353/jda.2022.0036
5. Počs, R. (2003). *Kvantitatīvās metodes ekonomikā un vadīšanā*. RTU izdevniecība.

Summary

The hypothesis is confirmed, in Latvia, the size of the board, the duality of the CEO, the female director and the ownership of the board have a significant impact on sustainability reporting in individual listed companies.

The author concluded that in Latvia, an increase in the size of the board, the duality of the executive director, the number of female directors and the ownership of the board would significantly increase the reporting of sustainability, while the independence of the board will lead to a negligible decrease in sustainability reporting.

Nasdaq Baltic Stock Exchange to evaluate the established conditions in order to facilitate the desire of companies to participate in the Baltic regulated market. Companies in Latvia need to pay more attention to board size, CEO duality, female directors and board ownership to increase sustainability reporting.

PREIĻU NOVADA ZEMNIEKU SAIMNIECĪBAS "MIEZĪŠI" BIOĻĢISKĀS LOPKOPI- BAS BARĪBAS AUDZĒŠANAS TEHNOLOĢIJAS UN ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS *THE ORGANIC FODDER TECHNOLOGIES AND DEVELOPMENT OPTIONS OF THE FARM "MIEZĪŠI", PREIĻI DISTRICT*

Vita Prikule Latvijas Lauksaimniecības universitātes Malnavas koledža, Malnavas pagasts, Ludzas novads, Latvija
Zinātniskā vadītāja Mg.oec. Evita Kļaviņa

Abstract. *The research of fodder cultivation technology of the farm "Miezīši" is carried out in the work, comparing it with the situation in Latvia. Calculations of fodder needs and provision of fodder on the farm have been made. Concerning the production of organic feed Conclusions and proposals have been developed. The research has been developed on the basis of the accounting and review documents of the farm "Miezīši", special literature, publications in periodicals, as well as the laws of the Republic of Latvia and other regulatory documents related to the development of the organic livestock sector.*

Keywords: *biological farming, fecundity, organic food, organic fodder.*

Ievads

Attīstoties tehnoloģijām un inovācijām attīstās tradicionālās lauksaimniecības metodes, piemēram, nodrošinot kultūraugiem bagātinātas augu sekas ieviešanu, ļaujot zemei dabiski atjaunot tās auglību un nodrošināt iedzīvotājus ar ekoloģiski tīru pārtiku. Inovācijas paver iespēju uzplaukt bioloģiskai lauksaimniecībai.

Lauksaimniecības zeme aizņem 36 % (2311 tūkst. ha) no Latvijas teritorijas. No tām lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 1937,9 tūkst. ha jeb 84 % no visas lauksaimniecības zemes. Lielākā daļa tiek izmantota kā aramzeme (67 % jeb 1294,8 tūkst. ha) un pļavas un ganības (32,8 % jeb 638,4 tūkst. ha), (*LR Centrālā statistikas pārvalde, 2021b*).

Bioloģiskās lauksaimniecības sertificētās platības 2020. gadā aizņem 291 469 hektārus, no tām pilnībā bioloģiskas (3. gads un vairāk) sastāda 264 234 hektārus (*LR Centrālā statistikas pārvalde, 2021a*).

Pētījuma objekts ir bioloģiskās lopbarības audzēšana.

Pētījuma priekšmets ir Preiļu novada zemnieku saimniecība „Miezīši”.

Pētījuma mērķis ir izpētīt bioloģiskās lopbarības audzēšanu zemnieku saimniecībā „Miezīši”.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) veikt lopbarības vajadzības aprēķinu audzējamām lopu grupām;
- 2) izpētīt augu maiņas plānu zemnieku saimniecībā „Miezīši”.

Pētījumā izmantota profesionālās literatūras analīze, lopbarības vajadzības aprēķinu metode, augu maiņas plāna sastādīšanas metode, statistiskās analīzes metode.

Lopbarības kvalitātes nodrošināšanai ir jāņem vērā vairāki svarīgi faktori, piemēram, augsnes veselība, kas nodrošina pārtikas kvalitāti. Izmantojot bioloģiskās lauksaimniecības metodes, var tikt uzlabotas organisko vielu un barības elementu nodrošinājums augsnē, var tikt palielināta bioloģiskā daudzveidība, kas veicina zemes ilgtspējību. Izmantojot bioloģiskās saimniekošanas metodes tiek saudzēta vide samazināts sintētisko elementu skaits augsnē. Šādām saimniekošanas metodēm kļūstot populārām, Eiropas Savienībā tiek izstrādātas dažādas regulas un direktīvas, kuras aptver pilnu ražošanas posmu sākot no sēklas un beidzot ar gataviem un pārstrādātiem pārtikas produktiem. Tas nozīmē, ka pastāv īpaši noteikumi, kas attiecas uz dažādiem produktiem, tādiem kā:

- sēklas un pavairošanas materiāls, piemēram, spraudēni, sakneņi utt., no kuriem audzē augus vai kultūras;
- dzīvi vai nepārstrādāti lauksaimniecības produkti;
- barība;
- pārstrādāti lauksaimniecības produkti, ko izmanto pārtikā (*Eiropas Komisija, 2021*).

Izpētot Zemkopības ministrijas, sagatavoto stratēģiskā plāna projektu no 2023. līdz 2027. gadam par Latvijas Kopējo lauksaimniecības politiku, kā viena no prioritātēm tiek noteikta, ka 25 % no lauksaimniecībā izmantojamās zemes jāatbilst bioloģiskā lauksaimniecības prasībām (*Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs, 2021*).

Zemnieku saimniecība „Miezīši” reģistrēta 1992. gada 25.novembrī, kura atrodas Preiļu novada Saunas pagasta

„Ozoliņos”. Saimniecību vada Anastasija Prikule un Vita Prikule. Īpašumā ir 243,48 ha zemes, lauksaimniecībā izmantojamā zeme 138,38 ha un iznomā 52,60 ha, 138,40 ha ir bioloģiski sertificēta platība.

Saimniecības pamat nodarbošanās ir gaļas liellopu audzēšana, aitkopība un cūkkopība. Zemnieku saimniecībā „Miezīši” darbojas ar bioloģiskām saimniekošanas metodēm. Saimniekot bioloģiski nozīmē darboties vienotā lauksaimniecības produktu ražošanas sistēmā, kur savstarpēji saistīti augsne, augi, dzīvnieki un cilvēki. Bioloģisko saimniekošanu regulē Eiropas Savienības un Latvijas Republikas normatīvie dokumenti. Galvenie no tiem ir Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/848 “Par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007” un Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr.485 “Bioloģiskās lauksaimniecības uzraudzības un kontroles kārtība” (*Par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007, 2018; Bioloģiskās lauksaimniecības uzraudzības un kontroles kārtība, 2009*).

Zemnieku saimniecība „Miezīši” ražošanas resursi ir lauksaimniecībā izmantojamā zeme, augi, dzīvnieki, saimniecības materiāli tehniskais nodrošinājums un cilvēkresursi.

Lielākā daļa lauksaimniecībā izmantojamā zeme (turpmāk – LIZ) ir pļavas un ganības. Graudaugi tiek audzēti lopbarībai un izmantoti pašu saimniecībā. Zemnieku saimniecībā „Miezīši” izmantojamie zemes resursi apkopoti 1. tabulā.

1. tabula

Zemnieku saimniecības “Miezīši” zemes resursi 2020. un 2021. gadā
(autores veidota, Zemnieku saimniecība „Miezīši”, 2020-2021)

Zemes lietošanas veids	2020.gada platība, ha	2021.gada platība, ha	LIZ struktūra 2021. gadā, %
Kopējā zemes platība	243,48	243,48	x
LIZ	138,38	138,38	100,0
No tās:- aramzeme	68,29	61,11	44,2
- ilggadīgie zālāji	51,30	33,59	24,2
- ganības, pļavas	17,56	42,45	30,7
- augļu dārzs	1,23	1,23	0,9
Lauksaimniecībā neizmantojamās platības (meži, ceļi, krūmāji, purvi)	105,1	105,1	x
Nomātās LIZ platības	52.60	52.60	x

Kā var redzēt 1. tabulā, vairāk kā pusi no lauksaimniecībā izmantojamās zemes sastāda ilggadīgie zālāji, ganības un pļavas (54,9 %).

Zemnieku saimniecības „Miezīši” lopkopības nozari veido liellopu audzēšana un realizācija, aitu audzēšana un aitu gaļas realizācija, cūku audzēšana, sivēnu un nobarojamo cūku realizācija. Lauksaimniecības dzīvnieku skaits atspoguļots 2. tabulā.

2. tabula

Zemnieku saimniecībā “Miezīši” audzējamās lopu sugas 2020. un 2021.gadā
(autores veidota, Zemnieku saimniecība „Miezīši”, 2020-2021)

Lopu suga	Skaits 2020. gadā	Skaits 2021. gadā	Šķirne
Liellopi	37	36	Limuzīns, Šarolē
Aitas	59	61	Latvijas tumšgalve
Cūkas	45	26	Landrase

Saimniecībā pakāpeniski tiek veikta pāreja uz tīršķirnes govju audzēšanu, jau iegādātas 15 tīršķirnes teles. Pēc bioloģiskās saimniecības noteikumiem pāreju uz tīršķirnes govju audzēšanu drīkst veikt tikai pakāpeniski, paplašinot saimniecība ganāmpulku līdz 40 %, jāvēršas sertifikācijas institūcijā atļaujas saņemšanai. Dzīvniekus drīkst iegādāties tikai no saimniecības, kas iekļauta bioloģiskās lauksaimniecības kontroles sistēmā. Pirktajiem dzīvniekiem jābūt ar bioloģisko dzīvnieku statusu.

Bioloģiskajām saimniecībām ir stingri noteikumi attiecībā uz veterināro medikamentu lietošanu un barības piedevu iegādi. Tāpat noteikumi attiecas uz dzīvnieku turēšanas novietnēm: bioloģiski un nebioloģiski audzējami dzīvnieki jānodala.

Īpaši svarīgs faktors bioloģiskajā lopkopībā ir lopbarības sagatavošana.

Lauksaimniecības dzīvnieku ēdināšanā būtu jāizmanto barības sastāvdaļas, kas ražotas saskaņā ar bioloģiskās ražošanas noteikumiem, un dodot priekšroku lauksaimnieka paša saimniecībā ražotai barībai, ņemot vērā lauksaimniecības dzīvnieku fizioloģiskās vajadzības. Tomēr konkrētos apstākļos lauksaimniekiem vajadzētu būt iespējai izmantot arī pārejas barību, kas ražota viņu pašu saimniecībā (*Par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007, 2018*).

Lopbarību zemnieku saimniecība „Miezīši” saražo pati, pirktas tiek tikai barības piedevas un vitamīni. Lai varētu noteikt nepieciešamo pašražotās lopbarības daudzumu, tie veikti lopbarības vajadzības aprēķini visām lopu grupām. Aprēķini veikti ziemas un vasaras periodam (3.tabula).

3. tabula

Lopbarības vajadzības aprēķins liellopiem zemnieku saimniecībā “Miezīši” 2021. gadā (autores veidota, Zemnieku saimniecība „Miezīši”, 2020-2021)

Dzīvnieki/ barības līdzeklis	Skaitis	Ziemas periodā 1 dzīvniekam		Kopā	Vasaras periodā 1 dzīvniekam		Kopā	Pavisam gadā, tonnas
		kg dienā	210 dienās		kg dienā	155 dienās		
Zīdītājgovis	16	x	x	x	x	x	x	x
Siens	x	5	1050	16800	1	155	2480	19,28
Skābbarība	x	25	5250	84000	0	0	0	84,00
Melase	x	0,1	21	336	0,2	31	496	0,83
Graudu milti	x	0,5	105	1680	0,5	77,5	1240	2,92
Minerālbarība	x	0,1	21	336	0,1	15,5	248	0,58
Ganību zāle	x	0	0	0	60	9300	148800	148,80
Teles	14	x	x	x	x	x	x	x
Siens	x	4	840	11760	1	155	2170	13,93
Skābbarība	x	20	4200	58800	0	0	0	58,80
Graudu milti	x	0,5	105	1470	0,5	77,5	1085	2,56
Minerālbarība	x	0,08	16,8	235,2	0,08	12,4	173,6	0,41
Ganību zāle	x	0	0	0	50	7750	108500	108,50
Teļi 0-6	5	x	x	x	x	x	x	x
Siens	x	3	630	3150	1	155	775	3,92
Skābbarība	x	10	2100	10500		0	0	10,50
Graudu milti	x	0,5	105	525	0,5	77,5	387,5	0,91
Minerālbarība	x	0,05	10,5	52,5	0,05	7,75	38,7	0,09
Ganību zāle	x	0	0	0	15	2325	11625	11,62
Vaislas buļļi	1	x	x	x	x	x	x	x
Siens	x	6	1260	1260	1	155	155	1,42
Skābbarība	x	30	6300	6300	0	0	0	6,30
Graudu milti	x	1	210	210	2	310	310	0,52
Minerālbarība	x	0,08	16,8	16,8	0,08	12,4	12,4	0,03
Ganību zāle	x	x	x	x	60	9300	9300	9,30

Tā kā saimniecībā liellopi vasarās tiek laisti ganībās, liels īpatsvars lopbarības daudzumā ir ganību zālei.

Sausna ir barības vērtības bāzes rādītājs. Ja no lopbarības atdala ūdeni, iegūst sausnu. Ar sausnas rādītāju var salīdzināt dažādus lopbarības veidus. Barības pietiekamību rēķina izejot no sausnas kg, kas nepieciešama noteiktai lopu grupai. Piemēram, vidēji govij sausnas nodrošinājums tikai ar rupjo lopbarību būs 12-14 kg (4.tabula).

Lopbarības vajadzības pārrēķins sausnā liellopiem zemnieku saimniecībā "Miezīši" 2021. gadā*(autores veidota, Zemnieku saimniecība „Miezīši”, 2020-2021)*

Lopbarības veids	Daudzums, t	Sausnas %	Sausna, t
Siens	38,55	0,88	33,92
Skābbarība	159,60	0,30	47,88
Graudu milti	6,91	0,87	6,01
Minerālbarība	1,11	0,98	1,02
Ganību zāle	278,22	0,15	41,73
Melase	0,83	0,75	0,62
Kopā	485,22	x	131,18

Kā redzams 4.tabulā, no liellopiem paredzētās lopbarības vismazākais sausnas % ir ganību zālei un skābbarībai. Tālāk autore veica lopbarības vajadzību aprēķinu aitām (5.tabula).

Lopbarības vajadzības aprēķins aitām zemnieku saimniecībā Miezīši 2021. gadā*(autores veidota, Zemnieku saimniecība „Miezīši”, 2020-2021)*

Dzīvnieki/ barības līdzeklis	Skaits	Ziemas periodā 1 dzīvniekam		Kopā	Vasaras periodā 1 dzīvniekam		Kopā	Pavisam gadā, tonnas
		kg dienā	210 dienās		kg dienā	155 dienās		
Aitu mātes	22	x	x	x	x	x	x	x
Siens	x	3	630	13860	0,5	77,5		15,57
Skābbarība	x	3	630	13860	0	0	0	13,86
graudu milti	x	0,3	63	1386	0,2	31	682	2,07
Minerālbarība	x	0,03	6,3	138,6	0,04	6,2	136,4	0,28
Ganību zāle	x	0	0	0	6	930	20460	20,46
Teķīši	17	x	x	x	x	x	x	x
Siens	x	2	420	7140	0,3	46,5	790,5	7,93
graudu milti	x	0,2	42	714	0,1	15,5	263,5	0,98
Skābbarība	x	1	210	3570	0	0	0	3,57
Minerālbarība	x	0,02	4,2	71,4	0,02	3,1	52,7	0,12
Ganību zāle	x	0	0	0	4	620	10540	10,54
Aitiņas	22	x	x	x	x	x	x	x
Siens	x	2	420	9240	0,3	46,5	1023	10,26
Skābbarība	x	1	210	4620	0	0	0	4,62
graudu milti	x	0,2	42	924	0,1	15,5	341	0,55
Minerālbarība	x	0,02	4,2	92,4	0,02	3,1	68,2	0,16
Ganību zāle	x	x	x	x	4	620	13640	13,64

Galvenais lopbarības veids aitām ir rupjā barība. Lai uzņemtu vajadzīgo rupjās lopbarības daudzumu, tai jābūt smalkai un garšīgai. Piemēram, aitu māte diennaktī var apēst lopbarības sausnas kg vidēji 3% no savas dzīvmasas. Nepieciešams aprēķināt sausnas daudzumus dažādos barības veidos (6.tabula).

**Lopbarības vajadzības pārrēķins sausnā aitām zemnieku saimniecībā “Miezīši”
2021. gadā (autores veidota, Zemnieku saimniecība „Miezīši”, 2020-2021)**

Lopbarības veids	Daudzums, t	Sausnas %	Sausna, t
Siens	33,76	0,88	29,71
Skābbarība	22,05	0,30	6,62
Graudu milti	3,60	0,87	3,13
Minerālbarība	0,56	0,98	0,55
Ganību zāle	44,64	0,15	6,70
Kopā	104,61	x	46,71

6. tabulā aprēķināts nepieciešamā lopbarības daudzums aitām zemnieku saimniecībā “Miezīši”. No tabulas var secināt, ka galvenais rupjās barības veids ir siens, kurš sastāda 63 % no kopējās barības sausnas daudzuma.

Autore veica lopbarības vajadzību aprēķinu cūkām (7.tabula).

Lopbarības vajadzības aprēķins cūkām zemnieku saimniecībā Miezīši 2021. gadā (autores veidota, Zemnieku saimniecība „Miezīši”, 2020-2021)

Dzīvnieki/ barības līdzeklis	Skaitis	Ziemas periodā 1 dzīvniekam		Kopā	Vasaras periodā 1 dzīvniekam		Kopā	Pavisam gadā, tonnas
		kg dienā	210 dienās		kg dienā	155 dienās		
Nobarojamās cūkas	20	x	x	x	x	x	x	x
kartupeļi	x	4	840	16800	0	0	0	16,80
graudu milti	x	2	420	8400	3	465	9300	17,70
Minerālbarība	x	0,05	10,5	210	0,05	7,75	155	0,37
Sivēnmātes	5	x	x	x	x	x	x	x
kartupeļi	x	5	1050	5250	0	0	0	5,25
graudu milti	x	3	630	3150	4	620	3100	6,25
Minerālbarība	x	0,1	21	105	0,1	15,5	77,5	0,18
Vaislas kuļļi	1	x	x	x	x	x	x	x
kartupeļi	x	5	1050	1050	0	0	0	1,05
graudu milti	x	4	840	840	4	620	620	1,46
minerālbarība	x	0,1	21	21	0,1	15,5	15,5	0,04

Cūkkopībā lopbarībai lielākoties tiek izmantota spēkbarība. Zemnieku saimniecībā “Miezīši” tie ir graudu milti, tie lopbarības receptēs dažādām dzīvnieku grupām sastāda 55 līdz 60 % no visa barības apjoma. Spēkbarība ir cūku barības dārgākā sastāvdaļa.

Lopbarības veidu izvēle cūkām ir saistīta ar to bioloģiskajām īpatnībām Cūkām nepieciešams uzņemt daudz enerģijas un barības vielu, svarīga ir olbaltumvielu saturoša barība (8.tabula).

**Lopbarības vajadzības pārrēķins sausnā cūkām zemnieku saimniecībā “Miezīši”
2021. gadā (autores veidota, Zemnieku saimniecība „Miezīši”, 2020-2021)**

Lopbarības veids	Daudzums, t	Sausnas %	Sausna, t
Graudu milti	25,41	0,87	22,11
Kartupeļi	23,10	0,22	5,96
Minerālbarība	0,56	0,98	0,55
kopā	49,07	x	28,62

Zemnieku saimniecībā “Miezīši” 77 % no kopējā sausnas daudzuma sastāda graudu milti. Lai uzlabotu olbaltumvielu saturu barībā papildus būtu jāiekļauj pākšaugi-lopbarības pupas, zirņi, lupīna vai soja, kas nodrošina cūku barībā bioloģiski pilnvērtīgu proteīnu.

Lai ražotu augkopības produkciju zemnieku saimniecība „Miezīši” izmanto tradicionālo augsnes apstrādi. Ar tradicionālo apstrādi jāsaprot augsnes uzāršana rudenī, kultivēšana un ecēšana, šļūksana, lobīšana, frēzēšana, ja ir vajadzība arī pievelšana. Nepieciešamības gadījumā tiek veikta arī dziļirdināšana, lai izvairītos no augsnes zoles veidošanās.

Latvijas Lauksaimniecības universitātes izdevumā “Labas lauksaimniecības prakses nosacījumi Latvijā” autoru kolektīvs iesaka, ka augsnes apstrādes metodes jāpieskaņo šādiem faktoriem:

- lauka stāvoklis pēc priekšauga novākšanas;
- augsnes veids, granulometriskais sastāvs, fizikāli mehāniskās īpašības;
- audzējamā kultūrauga agrotehnikas īpatnības;
- lietojamā augsnes apstrādes mašīna;
- laika apstākļi;
- perioda ilgums starp priekšauga novākšanu un optimālo audzējamā kultūrauga sējas (stādīšanas) laiku;
- akmeņainība, reljefs u.c. apstākļi.” (Bušmanis, 1999).

Īpaši svarīgs faktors bioloģiskajā augkopībā ir augu sekas ievērošana saimniecībā. Pareizi izveidota augu seka novērš augsnes eroziju, uzlabo bioloģisko daudzveidību. Izmantojot pareizi sastādītu augu maiņas plānu iegūst sekojošus labumus: kaitēkļu, slimību un nezāļu ierobežošanu, augsnes kvalitātes uzlabošanu. Zemnieku saimniecībā „Miezīši” jau daudzus gadus tiek sastādīts augu maiņas plāns katram apstrādājam laukam, kas attēlots 9.tabulā.

9. tabula

Zemnieku saimniecības “Miezīši” augu maiņas plāns 2017. - 2021.gadam
(autores veidota, Zemnieku saimniecība „Miezīši”, 2020-2021)

Lauka Nr.	Gadi				
	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
1	auzas	zālājs	vasaras mieži	griķi	rudzi ar pasēju
2	zālāji	mistrs	tritikāle	auzas ar pasēju	zālāji
3	augļu koki	augļu koki	augļu koki	augļu koki	augļu koki
4	zālāji	vasaras kvieši	tritikāle	auzas ar pasēju	zālājs
5	zālājs	zālājs	zālāji	tritikāle	pupas
6	zālājs	zālājs	zālāji	kartupeļi	rudzi
7	zālājs	zālājs	zālāji	tritikāle	pupas
8	mieži	kartupeļi	kultūraugi	rudzi	auzas ar pasēju
9	griķi	auzas	rudzi	mieži ar pasēju	zālājs
10	zālājs	zālājs	zālāji	rudzi	kvieši vasaras
11	zālāji	zālājs	zālāji	mieži ar pasēju	āboliņš
12	zālāji	zālājs	zālāji	auzas ar pasēju	zālājs
13	zālāji	zālājs	zālāji	zālājs	kvieši
14	plāvas, ganības	zālājs	zālāji	rudzi	zālājs
15	plāvas, ganības	plāvas, ganības	plāvas, ganības	āboliņš	āboliņš
16	auzas	zālājs	zālāji	zālāji	rudzi
17	plāvas, ganības	zālājs	tritikāle	pupas	mistrs ar pasēju

18	auzas	mieži	auzas ar pasēju	zālāji	zālāji
19	zālājs	zālājs	zālāji	auzas	mieži
20	zālāji	zālājs	zālājs	mieži	auzas ar pasēju
21	zālājs	zālājs	zālājs	rudzi	mieži
22	zālājs	zālājs	auzas ar pasēju	zālāji	zālāji
23	zālāji	zālājs	zālājs	auzas	rudzi
24	zālāji	zālājs	zālāji	kvieši	zālāji

Lopkopība un augkopība kopā dot ieguldījumu bioloģiskās lauksaimniecības sistēmas līdzsvarā, nodrošinot bioloģisko mēslojumu labībai un uzlabojot augsnes bioloģisko sastāvu. Tādejādi tiek izveidota un nodrošināta mijiedarbība starp augsni un augiem, augiem un dzīvniekiem, kā arī dzīvniekiem un augsni. Izmantojot dabiskos augsnes ielabošanas līdzekļus: lopu mēslus, pākšaugus, zaļmēslojumu, augu atlieku iearšanu, kā arī saplānotu ganību sistēmu, pasākumi sniedz ieguldījumu noturīgas lauksaimniecības attīstībā.

Zemnieku saimniecībā „Miezīši” tiek ražots siens, skābsiens, skābbarība un salmi. Siens tiek gatavots no saimniecībā izaugušajiem zālaugiem. Vispirms zāli nopļauj, tad žāvē, kad tas ir izžuvis, saveļ ar grābekli un tad ar siena presi sapresē ruļļos. Lai saimniecībā nodrošinātu rupjo barību ir nepieciešami 600 - 800 siena ruļļi. Sienu ražo no stiebrzāļu un āboliņa maisījuma. Zālāju produktivitātes uzlabošanai nepieciešams atjaunot ilggadīgos zālājus tos pārsējot. Nepieciešams būtu iesēt jaunu zālāju šķirni „Herkules”, kuru iespējams pļaut pat līdz 5 reizēm sezonā.

Kvalitatīvas skābbarības sagatavošanā jāizvēlas pareizā tehnoloģija un darbību secība. Zaļā zālē ir 18 – 25 % sausas, skābbarības rituļos vēlamais sausas saturs ir 35 – 40 %. Tas nozīmē, ka masa tiek apvītināta, tāpēc vālam jābūt izkliedētam jau pļaušanas procesā.

Labai skābbarībai vissvarīgākie ir divi faktori – zāles kvalitāte un ieskābšana. Pirmām kārtām vajadzīgs labs zāles zelmenis. Labā skābbarībā jābūt augstvērtīgam proteīnam, ko dod zāles masa, kurā ir tauriņzieži (āboliņš, lucerna) vai agri pļautas stiebrzāles. Stiebrzāles pļauj plaušanas sākumā, tiklīdz parādījusies vārpa, tauriņziežus – jau pirms ziedēšanas. Svarīga lieta skābbarības sagatavošanas procesā ir zāles apvītināšana. Sausā laikā nepļautā zālē ir gandrīz 30 % sausas, vītināšana ir lieka. Saulainās, vējainās dienās nopļautā zālē sausas saturs katru stundu paaugstinās apmēram par 1 %. Ja apvītināšana ieilgusi, masā samazinās tādu barības vielu kā proteīna un cukuru daudzums. Tauriņziežiem ir vairāk poru nekā stiebrzālēm, plašā vālā pat lietū tie apvīst ātrāk.

Saimniecība skābbarību tin ruļļos. Tinumam jābūt vienādi blīvam gan rituļa centrā, gan ārmaļās. Ritulis jāietin vismaz sešās plēves kārtās. Kopējam tinuma biežumam jābūt vismaz seši milimetri (plēves biežums – 1 mm vai 1,5 mm). Lai saimniecība nodrošinātu skābbarības vajadzību, ir nepieciešami apmēram 250 - 700 skābbarības ruļļi.

Kā rupjo lopbarību saimniecībā izmanto auzu un miežu salmus, kas ir izaudzēti saimniecībā. Ziemāju salmus izmanto arī pakaišiem.

Zemnieku saimniecībā „Miezīši” pilnībā nodrošina nepieciešamo lopbarības daudzumu. 2021. gadā tika saražotas: kvieši 27,59 t, mieži 18,18 t, auzas 41,73 t, tritikāle 8,1t, kartupeļi 26,5 t. Saimniecībā 33,59 ha ilggadīgo zālāju un 42,45 ha pļavu un ganību pilnībā nodrošina zaļbarības, siena, skābsiena un skābbarības nepieciešamo daudzumu.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Latvijas teritorijā 2020. gadā lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 1937,9 tūkst. ha, no tās bioloģiskās lauksaimniecības sertificētās platības aizņem 291,5 tūkst hektārus.
2. Saskaņā ar Zemkopības ministrijas stratēģiskā plāna projektu no 2023. līdz 2027. gadam par Latvijas kopējo lauksaimniecības politiku, kā viena no prioritātēm noteikta, ka 25 % no lauksaimniecībā izmantojamās zemes jāatbilst bioloģiskās lauksaimniecības prasībām.
3. Zemnieku saimniecībā „Miezīši” izmanto bioloģiskās saimniekošanas metodes, darbojas vienotā lauksaimniecības produktu ražošanas sistēmā, kur savstarpēji saistīti augsne, augi, dzīvnieki un cilvēki.
4. Saimniecības pamat nodarbošanās ir gaļas liellopu audzēšana, aitikopība un cūkkopība.
5. Zemnieku saimniecībā „Miezīši”, lai iegūtu bioloģisku galaproduktu, dzīvnieku ēdināšanā izmanto bioloģiski ražotu lopbarību.
6. Zemnieku saimniecībā „Miezīši” izmanto tikai pašražotu lopbarību.

7. Zemnieku saimniecībā „Miezīši” pilnībā nodrošina nepieciešamo lopbarības daudzumu. 2021. gadā tika saražotas: kvieši 27,59 t, mieži 18,18 t, auzas 41,73 t, tritikāle 8,1t, kartupeļi 26,5 t. Saimniecībā 33,59 ha ilggadīgo zālāju un 42,45 ha pļavu un ganību pilnībā nodrošina zaļbarības, siena, skābsiena un skābbarības nepieciešamo daudzumu.
8. Lai uzlabotu govju produktivitāti, saimniecībā pakāpeniski jāveic pāreju uz tīršķirnes govju audzēšanu.
9. Lai palielinātu ilggadīgo zālāju ražību, jāiesēj jaunu zālāju šķirni „Herkules”, kuru iespējams pļaut pat līdz 5 reizēm sezonā.
10. Saglabājot bioloģisko līdzsvaru saimniekošanā, zemnieku saimniecībā „Miezīši” jāturpina izmantot augu sekas maiņu plānu, lai sekmētu augsnes auglību, ierobežotu nezāles, kaitēkļus un slimības.

Literatūras avoti un literatūra

1. *Bioloģiskās lauksaimniecības uzraudzības un kontroles kārtība* (16.05.2009). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr. 485, red. uz 03.06.2021. <https://likumi.lv/ta/id/193115-biologiskas-lauksaimniecibas-uzraudzibas-un-kontroles-kartiba>
2. *Par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007* (30.05.2018). Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/848, red. uz 14.06.2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX-%3A32018R0848>
3. Bušmanis, P. (atb. par izd.) (1999). *Labas lauksaimniecības prakses nosacījumi Latvijā*. <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/lat-190897LAT.pdf>
4. Eiropas Komisija (2021). *Bioloģiskā ražošana un bioloģiskie produkti*. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/organic-farming/organic-production-and-products_lv
5. Latvijas Lauksaimniecības universitāte (2016) „Zālāju zemeņu veidošanas, zāles lopbarības ražošanas tehnoloģiju pilnveidošanas un daudzfunkcionālas izmantošanas zinātniskais pamatojums”, <https://www.llu.lv/sites/default/files/files/projects/Atskaite.pdf>
6. Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs (2021) *Latvijas KLP Stratēģiskais plāns sola vērienīgas pārmaiņas*. <http://new.llkc.lv/lv/nozares/lauku-attistiba/latvijas-klp-strategiskais-plans-sola-verienigas-parmainas>
7. LR Centrālā statistikas pārvalde (2021a). *Bioloģiskās lauksaimniecības operatoru sertificētās platības*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_NOZ_BL_BLP/BLP010
8. LR Centrālā statistikas pārvalde (2021b). *Lauksaimniecībā izmantojamās zemes izmantošana*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_NOZ_LA_LAG/LAG010
9. Zemnieku saimniecībā „Miezīši” (2020.-2021.). *Nepublicētie materiāli*.

Summary

The main occupation of the farm “Miezīši” is the breeding of beef cattle, sheep and pig breeding. The company works with organic farming methods. Organic farming means operating in a single agricultural production system where soil, plants, animals and people are interconnected. The livestock sector of the farm “Miezīši” consists of cattle breeding and sale, sheep breeding and sheep meat sale, pig breeding, piglet and fattening pig sales.

The farm “Miezīši” produces its own fodder, only feed additives and vitamins are bought. In order to be able to determine the required amount of self-produced fodder, calculations of fodder demand for all groups of animals have been made.

In order to produce crop production, the farm “Miezīši” uses traditional tillage. Traditional cultivation means plowing in the autumn, cultivating and harrowing, plowing, shelling, milling and if necessary rolling.

Adherence to the crop rotation plan on the farm is a particularly important factor in organic crop production. Properly established crop rotation prevents soil erosion and improves biodiversity. Using a properly designed crop rotation plan provides the following benefits: pest, disease and weed control, soil improvement. Livestock and crop production together contribute to the balance of the organic farming system by providing organic fertilizers for crops and improving the biological composition of the soil. This creates and ensures interactions between soil and plants, plants and animals, and animals and soil. Using natural soil improvers: livestock manure, legumes, green manure, plowing of plant residues, as well as a planned grazing system, the measures contribute to the development of sustainable agriculture.

On the farm “Miezīši” fully provides the required amount of fodder. In 2021 were produced: wheat 27.59 t, barley 18.18 t, oats 41.73 t, triticale 8.1 t, potatoes 26.5 t. On the farm, 33.59 ha of perennial grassland and 42.45 ha of meadows and pastures fully provide the required amount of forage, hay, sour grass and silage.

TŪRISMA ATTĪSTĪBA COVID-19 PANDĒMIJAS APSTĀKĻOS LATVIJĀ *TOURISM DEVELOPMENT IN COVID-19 PANDEMIC CONDITIONS IN LATVIA*

Laura Rēdmane Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, lr17048@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Mg. oec. *Iveta Dembovska*

Abstract. *The tourism industry will have to adapt to the post-pandemic “new normal” as the outbreak of the Covid-19 pandemic has brought major changes to the world. The Covid-19 outbreak, which began in 2019, affected the lives of people and businesses around the world and changed everyday life beyond recognition. Given that Covid-19 is spread mainly through contact with an infected person, the decision was taken in several countries to introduce various safety measures to reduce the spread of Covid-19, such as the introduction of an emergency situation, social distancing, travel restrictions, wearing of masks, cancellation of events and closure of businesses. These changes had a major impact on everyone around the world, but in 2022, as the incidence decreases, the tourism industry is gradually starting to recover. The novelty of the research: explores how the tourism industry is evolving in the face of the pandemic and how travellers are changing their habits.*

Keywords: *Covid-19, pandemic, tourism, tourism development.*

Ievads

Tūrisma attīstības iespējas tika ļoti ierobežotas koronavīrusa SARS-CoV-2 infekcijas slimības laikā (turpmāk – Covid-19), izraisot pandēmiju, kas ir ļoti aktuāla tēma jau kopš 2019. gada jeb kopš Covid-19 pandēmijas uzliesmojuma pasaulē un turpinās līdz pat šai dienai. Pandēmijas ietekmē, cilvēki bija spiesti mainīt savu ikdienu, pārtraucot mācību procesa norisi klātienē visās izglītības iestādēs, atceļot visus publiskos pasākumus, sapulces, gājienus un piketus, pēc iespējas ierobežojot klātienē pakalpojumu sniegšanu un veicot darbu attālināti, ja tas ir iespējams. Iedzīvotājiem bija jāpaliek savās mājvietās, bija nepieciešams ievērot pulcēšanās ierobežojumus un savā starpā ievērot 2 m distanci (Mozgis, 2022). Covid-19 pandēmija ļoti smagi skāra visu pasauli un ietekme uz tūrismu ir milzīga, kā arī šī nozare šobrīd ir viena no smagāk skartajām nozarēm pasaulē, kas ietekmē gan ceļojumu piedāvājumu, gan pieprasījumu (Sumb, 2021). Iedzīvotājiem nācās meklēt dažādas alternatīvas tūrismam, atpūtai un savstarpējām tikšanās reizēm, jo pandēmijas ietekmē, uzņēmumiem bija jāaskaras ar dažādiem jauninājumiem un izmaiņām, kuras nācās un joprojām nākas ievērot visiem.

Pētījuma aktualitāte: mūsdienu darba organizācija un attīstītā transporta sistēma sniedz plašākas ceļošanas iespējas cilvēkiem. Stabili ienākumi un brīvais laiks ir tam priekšnosacījumi. Tā kā jebkuram strādājošam cilvēkam reizi gadā ir vismaz divas nedēļas garš atvaļinājums, viņš cenšas to izmantot savai atpūtai. Atpūta, savukārt, lielākai daļai cilvēku asociējas ar ceļošanu (Brencis, 2003). Taču ar Covid-19 uzliesmojumu, kurš sākās 2019. gadā, visas pasaules iedzīvotāju, uzņēmumu dzīves un ikdienas gaitas mainīja līdz nepazīšanai. Ņemot vērā, ka Covid-19 izplatās galvenokārt nonākot kontaktā ar inficētu personu, ar sīkiem pilieniem, kas rodas inficētajai personai runājot, šķaudot vai klepojot, kā arī netieša kontakta ceļā, pieskaroties virsmām un priekšmetiem, kas piesārņoti ar elpceļu izdalījumiem, nācās ieviest dažādas izmaiņas, lai maksimāli ierobežotu Covid-19 izplatību. Šīs izmaiņas būtiski ietekmēja ikvienu visā pasaulē, jo 2020. gada globālā Covid-19 pandēmija izraisīja milzīgas un pēkšņas pārmaiņas attiecības starp drošību un ceļošanu. Globalizācija un robežu slēgšana, attiecībā gan uz izejošo, gan uz ienākošo ceļojumu ierobežošanu, kas sākotnēji tika darīts ar domu, ierobežot vīrusa izplatību starptautiskā mērogā, attīstoties valsts karantīnas virzienā, lai “samazinātu” saslimstības rādītājus (Westcott & Anderson, 2020). Lai samazinātu Covid-19 izplatību, daudzās valstīs tika uzsākti dažādi slimības izplatības ierobežojoši pasākumi, kā arī tika izsludinātas ārkārtas situācijas. Tika ieviesti dažādi pasākumi, lai samazinātu Covid-19 izplatību, kā piemēram, sociālā distancēšanās, maksu nēsāšana, pasākumu atcelšanu, uzņēmumu slēgšana, kā rezultātā daudzi palika bez darba un patstāvīgā ienākuma (Bakar, Rosbi, 2020). Taču ilgākā laika posmā nozarei būs jāpielāgojas pēc pandēmijas “new normal” apstākļiem, jo Covid-19 pandēmijai ir bijusi milzīga ietekme uz ceļojumu un tūrisma nozari visā pasaulē.

Pētījuma objekts: tūrisma nozare.

Pētījuma priekšmets: tūrisma nozares attīstība Covid-19 apstākļos.

Pētījuma mērķis: izpētīt tūrisma attīstību Covid-19 pandēmijas apstākļos, lai varētu sniegt priekšlikumus tūrisma nozares attīstībai.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izpētīt un analizēt, kā Covid-19 ietekmējis tūrisma nozari;
- 2) izpētīt Covid-19 ietekmi uz tūrisma nozari un tūristu ceļošanas paradumiem;
- 3) veikt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus tūrisma attīstības iespējām Covid-19 pandēmijas apstākļos.

Hipotēze: Covid-19 pandēmija ir ietekmējusi tūrisma nozari un tūristu ceļošanas paradumus.

Pētniecības metodes: monogrāfiskā jeb aprakstošā metode, loģiski - konstruktīvā metode, socioloģiskā pētījumu metode – aptauja, salīdzinošā jeb komparatīvā metode, statistiskā datu apstrādes metode.

Pētījuma periods: No 2019.gada decembra līdz 2022.gada martam.

Tūrisma nozares attīstība Latvijā

Latvijā ir daudzveidīgi tūrisma resursi, balstoties uz kuriem, ir iespējas izveidot tūrisma produktus. Galvenā reģionu tūrisma attīstības problēma ir konkurētspējīgu tūrisma produktu nepietiekamība. Konkurētspējīgās priekšrocības radīšanu ietekmē dažādi faktori, kā unikalitāte, pieprasījuma mainīgums, menedžmenta prasmes, kvalitāte u.c. (*Silineviča & Gaile, 2007*). Tūrisms Latvijā ir kļuvis par nozīmīgu tautsaimniecības jomu, kuras attīstībai arī nākotnē ir virkne pozitīvu priekšnosacījumu. Taču pieaugošā konkurence starp tūrisma uzņēmumiem un tūrisma vietām gan vietējā, gan starptautiskā līmenī liek arvien nopietnāk pārdomāt, kādus attīstības ceļus izvēlēties un kā efektīvāk sasniegt vēlamos rezultātus (*Freijers, 2011*). Tūrisma nozare sniedz ne tikai jaunas darba iespējas dažādās sfērās strādājošām personām, bet arī atvieglo ceļojumu tūristiem, jo gatavojoties ceļojumam, atrodoties svešā vietā, tūristam ir nepieciešama dažāda informācija, piemēram, kur atrodas viesnīcas, kur atrodas tuvākā kafējnīca, kādas ievērojamas vietas var apskatīt pilsētā (pagastā) (*Silineviča u.c., 2001*), uz šiem visiem jautājumiem atbildes var sniegt plašās tūrisma industrijas sektora tīkla darbinieki.

Pēkšņais Covid-19 pandēmijas uzliesmojums 2020.gada sākumā krasī mainīja ikdienas dzīves ritmus visā pasaulē. Dažu nedēļu laikā, cenšoties ierobežot vīrusa izplatību, tika slēgtas robežas, noteiktas bloķēšanas un vietējās ekonomikas apstādinātas. Skolas tika slēgtas, bērniem bija jāuzsāk sava pirmā attālinātā apmācība. Pēc gadu desmitiem ilgušām nepiepildītām prognozēm par pāreju uz attālināto darbu, uzņēmumi bija spiesti veikt maiņu gandrīz vienas nakts laikā (*Molloy et.al., 2021*). Ceļojumi un tūrisms varētu būt vienīgā pasaules ekonomikas visvairāk ietekmētā nozare Covid-19 pandēmijas laikā. Plašā krīze, kas saistīta ar Covid-19 pandēmijas uzliesmojumu, atklāj pašreizējās globālās ekonomikas sistēmas trauslumu un neilgtspējīgo raksturu, kurā ceļojumiem un tūrismam ir izšķiroša nozīme. Covid-19 tik strauji izplatījās pa visu planētu, lielā mērā starptautiskā tūrisma un biznesa ceļojumu dēļ. Nav pārsteidzoši, ka tūrisms ir arī viena no ekonomikas nozarēm, kuru visvairāk skārusi robežu slēgšana un ceļošanas ierobežojumi, ko valstis bija noteikušas, lai savus pilsoņus “atturētu” no ceļojumiem ārpus savas valsts un ceļotājus no ārvalstīm “neielaistu” valsts teritorijā (*Lew et al., 2020*). Ceļošana ir tūrisma aktivitātes priekšnosacījums, tāpēc jebkurš ceļošanu kavējošs faktors var būtiski ietekmēt tūrisma nozari. Tam spilgts pierādījums ir pandēmijas Covid-19 ienākšana mūsu dzīvēs, kas visu tūrisma industriju ietekmē līdz pat šai dienai un atstās sekas arī nākotnē. Tāpēc ir svarīgi, lai būtu labi pārdomāta tūrisma krīzes un katastrofu pārvaldība (TCDM), lai mazinātu ietekmi un palīdzētu pēckrīzes atveseļošanā (*Yeah, 2020*). Kopumā tūrisma nozarē valda vispārējais apjukums - vakcinācijas „karš” un biežā spēles noteikumu maiņa (*Ziemele, 2021*), kā arī nodokļu reforma.

Covid-19 pandēmijas ietekme uz tūrisma nozari un tūristu ceļošanas paradumiem Latvijā

Lai iegūtu Latvijas iedzīvotāju viedokli par tēmu: “Tūrisma attīstība Covid-19 pandēmijas apstākļos Latvijā”, kā Covid-19 pandēmija ietekmē tūrisma nozari un kā ir mainījušies tūristu ceļošanas paradumi, tika izveidota anketa, kurā tika iekļauti 22 jautājumi. Anketa tika izveidota Microsoft Word programmā, izdrukāta papīra formātā un izdalīta garāmgājējiem Balvu, Alūksnes, Rēzeknes, Gulbenes pilsētās, kā arī anketa tika ievietota interneta pārlūkā visidati.lv. Kopā tika anketēti 122 respondenti, kuri tika izvēlēti nejauši.

Pētījuma objekts: Covid-19 pandēmija.

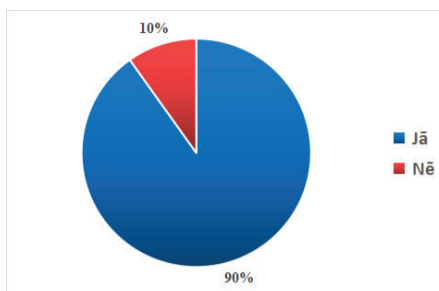
Respondentu kopa: personas neatkarīgi no vecuma un dzīves vietas.

Mērķis: noskaidrot respondentu viedokli par to, kā Covid-19 pandēmija ietekmē tūrisma nozari un kā ir mainījušies tūristu ceļošanas paradumi.

Apkopojot informāciju par respondentu pamatdatiem (vecums, dzimums, dzīvesvieta), tika secināts, ka 80 % respondentu bija sievietes, bet 20 % vīrieši. Lielākais respondentu īpatsvars bija vecumā no 19 līdz 28 gadiem, kas sastādīja 51 %. Šīs vecuma grupas pārsvars ir skaidrojamas ar to, ka šīs vecuma grupas pārstāvji lielākoties ir studenti vai cilvēki, kuri strādā algotu darbu. No aptaujātajiem respondentiem, tika secināts, ka, 47 % respondentu vidējie ienākumi mēnesī (pēc nodokļu nomaksas) ir līdz 400 EUR, 19 % respondentu 400-700 EUR, 18 % saņem vairāk par

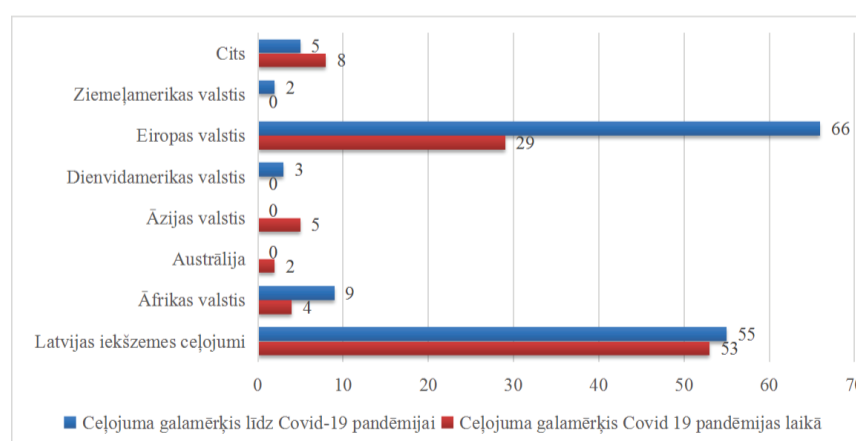
900 EUR, kas savā ziņā, izskaidro, kāpēc cilvēki maz ceļo, jo cenas tiek paaugstinātas visam, bet ar mazu ienākumu, nepieciešams izvērtēt prioritātes.

1. attēls. Respondentu atbilžu sadalījums jautājumā: “Vai Jūs pievēršat uzmanību epidemioloģiskās drošības pasākumiem Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai?” (autores veidots)

Jautājumā par uzmanības pievēršanu epidemioloģiskās drošības pasākumiem Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai, bija noskaidrot, cik daudz respondentu pievērš uzmanību epidemioloģiskās drošības pasākumiem Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai, pēc kā tika secināts, ka 90 % respondentu ir ļoti piesardzīgi, taču 10 % nepievērš uzmanību drošības pasākumiem, kas ļoti apbēdina, jo vīruss ir infekciozs un ātri izplatās no cilvēka uz cilvēku cieša kontakta laikā, klepojot, šķaudot un runājot. Tas var ilgstoši palikt uz virsmas un inficēt cilvēkus, ja viņi pieskaras piesārņotajai vietai un pēc tam viņu sejai, mutei, degunam un acīm (Kakkar, 2021). Drudzis, klepus, nogurums, smakas zudums un elpošanas problēmas ir bieži sastopami simptomi. Bieža roku mazgāšana, sociālā distancēšanās, karantīna un aizsedzošs klepus ir pasākumi, kas visbiežāk tiek ieteikti, lai novērstu infekcijas izplatību (Rocke et al., 2020). Tas, ka cilvēki nav piesardzīgi, iespējams var paildzināt Covid-19 pandēmijas saspīlēto situāciju un ierobežojumus.

Lai veiktu pētījumu, par to, vai iedzīvotāju ceļošanas paradumi mainījās ar Covid-19 ienākšanu pasaulē, bija nepieciešams noskaidrot, cik respondentu ir ceļojuši līdz Covid-19 pandēmijai, kā rezultātā, tika noskaidrots, ka 64% respondentu ceļoja līdz pandēmijai un 36% no ceļošanas atturējās. Saskaņā ar UNWTO datiem (2020), starptautisko tūristu skaits 2020.gada maijā bija samazinājies par 98 %, salīdzinot ar 2019.gadu. Pat vairākus mēnešus pēc pandēmijas sākuma, lielākā daļa valstu joprojām saskaras ar augšupejošu cīņu pret Covid-19 un starptautisko tūristu skaits, visticamāk, neatgriezīsies stāvoklī pirms Covid-19 vismaz divus līdz piecus gadus, līdz tam brīdim, kad lielākā daļa pasaules iedzīvotāju būs vakcinēti, un tiks atjaunots tūristu pārliecības līmenis, lai ceļojot uz ārzemēm (Dongoh et al., 2021). Tika uzdots jautājums, lai noskaidrotu vai ir mainījies ceļošanas biežums pirms pandēmijas un pandēmijas laikā, kas ļāva secināt to, ka ceļošanas paradumi ir mainījušies, jo Covid-19 pandēmijas laikā 46 % respondentu atzīmēja, ka atteicās no ceļošanas vispār un 36 % respondentu ceļo tikai dažas reizes gadā, bet līdz pandēmijai nebija neviena, kas neceļotu. To viennozīmīgi ietekmēja pandēmija, tās ierobežojumi, jo ceļošanas laikā būtu jāstāpās ar grūtībām, kā piemēram, Covid-19 testa nodošanu, karantīnas ievērošanu, kas arī rada liekas izmaksas.

2. attēls. Respondentu atbilžu sadalījums jautājumā: “Jūsu ceļojuma galamērķis līdz Covid-19 pandēmijas un pandēmijas laikā?” (autores veidots)

Atbildot uz jautājumu, kuram iespējams bija izvēlēties vairākus atbilžu variantus par to, uz kuriem respondenti izvēlas ceļot, kopējo atbilžu skaits par ceļojumiem līdz Covid-19 pandēmijai bija 140 un vairums jeb 66 respondentu atzīmēja, ka līdz Covid-19 pandēmijai izvēlējās ceļot uz Eiropas valstīm, kā arī 55 respondentu deva priekšroku Latvijas iekšzemes ceļojumiem, bet ar Covid-19 pandēmijas ienākšanu mūsu dzīvēs kopējo atbilžu skaits bija 101, no kurām 53 respondentu dod priekšroku Latvijas iekšzemes ceļojumiem. Kas, protams, nav slikti, jo pandēmija deva iespēju Latvijas iedzīvotājiem iepazīt savu valsti, tās apskates objektus, vietas un kopīgi pavadīt laiku ar ģimeni, tas

lika ikkatram no mums aizdomāties par savas zemes un ģimenes vērtībām.

Pēc respondentu atbildēm uz jautājumu: “Vai Covid-19 dēļ, ieplānojat ceļojumus uz vietām, kur ir mazāk cilvēku un augstas prasības Covid-19 infekcijas slimības mazināšanai?”, tika secināts, ka Covid-19 pandēmija, nav noteicošais, plānojot ceļojumu. Respondenti protams pievēršat uzmanību epidemioloģiskās drošības pasākumiem Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai, taču plānojot ceļojumu neizvēlas tās valstis un vietas, kur ir mazāk cilvēku un augstas prasības Covid-19 infekcijas slimības mazināšanai. Jautājumā par Covid-19 pandēmijas ietekmi uz respondentu ceļošanas paradumiem, tika secināts, ka lielāko daļu respondentu, kas sastāda 74 % no kopējā respondentu skaita, Covid-19 pandēmija ietekmēja ceļošanas paradumus. 86 % respondentu uzsver, ka Covid-19 pandēmijas rezultātā ceļošanai sāka izvēlēties vietas, kur atrodas mazāk cilvēku, citi atcēla visus plānotos ceļojumus, jo nepieciešamība veikt Covid-19 testus, pašizolācijas ievērošana pēc ceļojuma, piespiedu vakcinācija, neskaitāmi dokumenti un to pārbaude pat dodoties uz kaimiņvalsti, kā arī tas, ka daudzas iestādes un uzņēmumi bija slēgti un klātienē neapkalpoja, atturēja ceļot. Arī tāds faktors, ka, vairākas valstis bija “slēgtas” ieceļošanai, liedza ceļot, līdz ar ko ceļoja vairāk Baltijas valstīs, naktsmītnēs izvēloties kempingus, viensētas, izvairoties no viesnīcām, kur cilvēku drūzmēšanās parasti ir lielāka. Kā pārvietošanās veidu 74 % respondentu izvēlas ceļot ar privāto transportlīdzekli, kā arī nebija neviena respondenta, kurš būtu atbildējis, ka “Nekad” vai “Ļoti reti” izmanto savu privāto transportlīdzekli ceļojumam, ko varētu izskaidrot ar velmi norobežoties no apkārtējiem. Uz jautājumu: “Kādus tūrisma pakalpojumus Jūs izmantojat ceļojuma laikā?”, respondentu sniegtās atbildes apliecināja, ka kopumā visi tūrisma nozares sniegtie pakalpojumi tiek izmantoti, kas pozitīvi ietekmē jebkuras valsts ekonomiku.

Lai noskaidrotu, vai citi mainīgi apstākļi, kuri nav saistīti ar Covid-19 var ietekmēt vai mainīt ceļošanas ieradumus, tika secināts, ka 90% respondentu uzskata, ka arī bez Covid-19 pandēmijas ir pietiekoši daudz iemeslu lai atteiktos no ceļošanas. Citi apstākļi, kuri ietekmē ceļošanu tika atspoguļoti 1. tabulā.

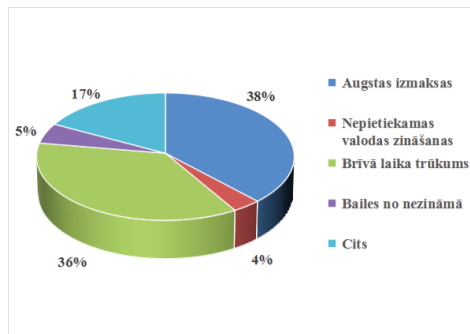
1. tabula

Citi mainīgi apstākļi, kuri ietekmē ceļošanas ieradumus (autores veidota)

Nr. p. k.	Citi apstākļi, kuri ietekmē ceļošanu	Respondentu skaits
	Situācija valstī, kura tiek apmeklēta	22
	Militārie konflikti	48
	Nepietiekamas valodas zināšanas	10
	Dabas katastrofas	13
	Mentālais stāvoklis	26
	Finanšu trūkums	48
	Straujais cenu pieaugums ceļojumiem	30
	Brīvā laika trūkums	10
	Nepārzina apmeklējamās valstis, to politiku, valodu	13

Apkopojot apstākļus, kuri ietekmē respondentu ceļošanas ieradumus, var secināt, ka straujais cenu kāpums, militārie konflikti ļoti uztrauc valsts iedzīvotājus, radot mentālās veselības problēmas. Pēc Amerikas Viesnīcu un viesnīcu asociācijas (AHLA) prezidenta domām, Covid-19 pandēmijas negatīvā ietekme uz viesnīcu nozari ir pat daudz sliktāka nekā 11. septembra uzbrukums un 2008.gada finanšu krīzes ietekme kopā (Musto, 2020). Uz jautājumu: “Kādu tūrisma pakalpojumu Jūs vēlētos, lai ievieš Latvijā, kāds tas būtu?”, lielākā daļa jeb 89 % respondentu neizvairījās no atbildes sniegšanas un dālijās ar idejām, ko vēlētos, lai Latvijas tūrisms tiktu papildināts. Respondenti vēlas, lai tiktu ieviests vairāk atpūtas kompleksu, “neparastas” mājiņas, kur palikt dabā, āra baseins, kuru varētu izmantot arī ziemā, rīta lidojumi ar gaisa balonu, akvaparks, takas virs koku galotnēm, lieli atrakciju parku parki, vairāk degustāciju pasākumu, kā arī aktivitāšu klāstu varētu papildināt ar daivingu, bet 11 % respondentu uzskatu, ka Latvijā ir pietiekami daudz tūrisma pakalpojumu. Latvijas valsts iedzīvotājiem katru gadu parādās daudz jaunu un labu ideju, ko varētu piedāvāt tūristiem, kā piemēram, namiņš kas iekārts kokos, stikla māja utt., tikai problēma ir cilvēku uzņēmībā, jo ne katrs ir tik drosmīgs lai uzsāktu un attīstītu savu darbību.

3. attēlā redzam, ka Latvijas iedzīvotāju dzīves ritms ir ļoti straujš, jo 36 % no respondentiem atzīmēja, ka neceļo brīvā laika trūkuma dēļ, bet 38 % respondenti atzīmē, ka neceļo augsto izmaksu dēļ.

3. attēls. Respondentu atbilžu sadalījums jautājumā: “Kāds iemesls ir tam, ka Jūs neceļojat?” (autores veidots)

Var secināt, ka Latvijas iedzīvotāji pirms doties ceļojumā, ļoti izvērtē savas finanšu iespējas. Lielākajā gadījumā skaitā, Latvijas valsts iedzīvotāji tomēr izvēlas ceļojuma finanses atvēlēt kādam citam mērķim. Taču 17 % respondentu atzīst, ka neceļoja Covid-19 pandēmijas dēļ, kas ietver sertifikātu esamību, mainīgos ierobežojumus gan valsts iekšienē, gan visa pasaulē, jo dodoties prom tu nezini vai varēsi mierīgi atgriezties mājās, vai uz atgriešanās brīdi robežas nebūs slēgta pandēmijas ieviesto ierobežojumu dēļ.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Covid-19 pandēmija atstās negatīvas sekas, jo nevar paredzēt laika posmu, kurš nepieciešams, lai tūrisma nozare spētu atgriezties tādā līmenī, kāds tas bija līdz pandēmijai;
2. Uzņēmumiem nāksies pielikt lielas pūles lai nodrošinātu drošu vidi tūristiem, kā arī būs nepieciešami lieli naudas līdzekļi, kuri būs jāiegulda sava uzņēmuma reklamēšanā, jo ar Covid-19 pandēmijas uzliesmojumu, daudzi uzņēmumi un pakalpojumu sniedzēji jau ir aizmirsti, jo Covid-19 pandēmijas rezultātā respondenti ceļošanai sāka izvēlēties vietas, kur atrodas mazāk cilvēku, atturoties no braucieniem uz pieprasītām valstīm, apskates objektiem, kā arī dodot priekšroku mazāk pieprasītām naktsmītnēm, citi atcēla visus plānotos ceļojumus;
3. Latvijas valsts tūrisma sniedzējiem ir daudz iespēju jaunu produktu/pakalpojumu ieviešanai, jo pēc 89 % respondentu viedokļa ir nepieciešams papildināt gan jau esošo pakalpojumu klāstu, gan var ievest jaunus tūrisma pakalpojumus, kuru Latvijā nav nekur;
4. Cilvēku ceļošanas ieradumu maiņa var būtiski ietekmēt tūrisma industrijas turpmāko nākotni, jo risks inficēties, bailes zaudēt ieguldītos līdzekļus, kurus iespējams nevarēs atgūt, tika meklētas alternatīvas, iespējas pavadīt laiku netērējot lielus naudas līdzekļus, samazinot kontaktu ar apkārtējiem, cilvēki iespējams vēlēties palikt pie jau sev ierastās un stabilās ikdienas;
5. Tūrisma industriju ļoti ietekmēja Covid-19 pandēmija, bet neskatoties un ierobežojumu mīkstināšanu, nav skaidrības vai tūristi atsāk ceļošanu, jo Covid-19 pandēmija ir tikai viens no faktoriem, kurš ietekmēja respondentu ceļošanas ieradumus. Pēc Covid-19 pandēmijas seko - straujais cenu kāpums, militārie konflikti ļoti uztrauc valsts iedzīvotājus, daudziem radot mentālās veselības problēmas, jo nevar ietekmēt un mainīt šīs problēmas.
6. Tūrisma nozarē strādājošajiem ir jābūt ļoti uzmanīgiem, jo, neskatoties uz to, ka ierobežojumi tiek samazināti un pat atcelti, jādomā, kā turpmāk attīstīt savu biznesu, jo neviens nevar paredzēt, kad var tikt ieviesti Covid-19 ierobežojumi, kas nozīmē esošā piedāvājuma papildināšanu, uzlabošanu vai esošā piedāvājuma klāsta papildināšanu ar jauniem pakalpojumiem.
7. Nepieciešams pārdomāt reklāmu interneta resursos, jo Covid-19 pandēmija ir iemācījusi cilvēkiem visu nepieciešamo informāciju meklēt interneta resursos, ierobežojot kontaktus ar cilvēkiem.
8. Latvijā ir plašs tūrisma piedāvājuma klāsts, taču joprojām ir iespējas ieviest jaunus tūrisma produktus/pakalpojumus, kā arī ieviest jau esošu piedāvājumu daudzos reģionos.

Izmantotie avoti un literatūra

1. Bakar, A. N., Rosbi, S. (2020). Effect of Coronavirus Disease (Covid-19) to Tourism Industry. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science (IJAERS)*, 7(4),189-193. <https://dx.doi.org/10.22161/ijaers.74.23>
2. Brencis, A. (2003). *Aktīvais tūrisms*. Biznesa augstskola Turība.
3. Dongoh, J., Wenjie, X., Lee, J., Lee, C. K., Woosnam, K. M. (2021). Residents' Perceived Risk, Emotional Solidarity, and Support for Tourism Amidst the Covid-19 Pandemic. *Journal of Destination Marketing & Management*, 19, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2021.100553>
4. Freijers, V. (2011). *Tūrisma mārketinga: uz tirgu orientēta tūrisma mikroekonomikas un makroekonomikas pārvaldība*. Biznesa augstskola Turība.

5. Yeah, S. S. (2020). Tourism Recovery Strategy Against Covid-19 Pandemic. *Tourism Recreation Research*, 46(2), 188-194. <https://doi.org/10.1080/02508281.2020.1805933>
6. Kakkar, S. (2021). The Outbreak of SARS-CoV-2 (Covid-19): Impact on International Tourism. *Journal of Globalization Studies*, 12(1), 145-158. https://www.socionauki.ru/upload/socionauki.ru/journal/jgs/2021_1/008.pdf
7. Lew, A. A., Cheer, J. M., Haywood, M., Brouder, P., & Salazar, N. B. (2020). Visions of Travel and Tourism After the Global Covid-19 Transformation of 2020. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22 (3), 455-466. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1770326>
8. Molloy, J., Schatzmann, T., Schoeman, B., Tchervenkov, C., Hintermann, B., Axhausen K. W. (2021). Observed Impacts of the Covid-19 First Wave on Travel Behaviour in Switzerland Based on a Large GPS Panel. *Transport Policy*, 104, 43-51. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2021.01.009>
9. Mozgis, D. (04.04.2022). Covid-19 pandēmija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/65477-Covid-19-pand%C4%93mija>
10. Musto, J. (19.03.2020). *Hotel industry CEO: Coronavirus impact on hotels worse than after 9/11 and 2008 financial crisis combined*. <https://www.foxnews.com/media/chip-rogers-impact-to-hotel-industry-is-like-post-9-11-combined-with-2008-financial-crisis>
11. Rocke, J., Hopkins, C., Philpott, C., Kumar, N. (2020). Is Loss of Sense of Smell a Diagnostic Marker in Covid-19: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Clin Otolaryngol*, 45(6), 914-922. <https://doi.org/10.1111/coa.13620>
12. Silineviča, I., Gaile, J. (2007). *Tūrisma produkts. I daļa*. Rēzeknes Augstskola.
13. Silineviča, I., Zaļūksne, I., Deksnis, I., Silicka, I., Graudiņa, I., Puzule, A., Silineviča, V. (2001). *Tūrisma uzņēmējdarbības pamati*. Rēzeknes Augstskola.
14. Sumb, A. (2021). Assessing Financial Impacts of Covid-19 on Tourism and Hospitality Businesses in Papua New Guinea. *Contemporary PNG Studies*, 36, 14-27. <https://search.informit.org/doi/abs/10.3316/informit.356200843979327>
15. Westcott, M., Anderson, W. (2020). *Introduction to tourism and hospitality in BC* (2nd Edition). BCcampus.
16. Ziemele, A. (15.12.2021). *Aizvadītais gads lauku tūrismā*. <https://www.celotajs.lv/lv/news/item/view/1177>

Summary

Those working in the tourism sector need to be very careful, because despite the fact that restrictions are being reduced and even lifted, they need to think about how to develop their business in the future, because no one can predict when the Covid-19 restrictions may return, which means supplementing or improving the existing offer or adding new services to the range of offer. It is necessary to rethink the advertising on internet resources, as the Covid-19 pandemic has taught people to seek all the information they need from internet resources, limiting their contact with people. Latvia has a wide range of tourism offer, but there are still opportunities to introduce new tourism products/services, as well as to introduce an existing offer in many regions.

ENERGOEFEKTIVITĀTES AUDITA IZMAKSAS UN FINANŠU IEGUVUMI *ENERGY EFFICIENCY AUDIT COSTS AND FINANCIAL BENEFITS*

Arta Rozentāle Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, rozentale.arta@gmail.com, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Mg.oec. **Inta Kotāne**

Abstract. *Environmental problems, such as environmental pollution, waste management, air quality problems, the extraction and regeneration of natural resources and others, have been among the top issues in European countries for decades. Policies, laws, projects, and plans are being developed to address and improve environmental issues, but their results are not as effective as planned. In accordance with the Energy Efficiency Law (and its binding laws and regulations of the Cabinet of Ministers), large companies and large energy consumers carry out rational use and management of energy resources to promote sustainable economic development and limit climate change, implementing an Energy Management System in a company (according to the ISO 50001 standard), an Environmental Management System (according to ISO 14001, which also includes an energy management system) or performing an Energy Audit. In recent years, more and more companies are choosing to carry out energy audits, as this provides them with additional information and insights from third parties on their energy consumption and possible improvements. However, it is necessary to evaluate the costs and the benefits of energy audits.*

Keywords: *energy, energy audit, energy efficiency.*

Ievads

Ar dažādām vides problēmu aktualitātēm ir saskāries gandrīz ikviens Latvijas iedzīvotājs – vai tas ir vides piesārņojums un problēmas ar atkritumu apsaimniekošanu, gaisa kvalitātes problēmas, dabas resursu ieguve un atjaunošanās u. tml. 2019. gadā Latvijā vides aizsardzībai kopumā tika iztērēti 127,21 miljoni eiro, kas iekļāva notekūdeņu apsaimniekošanu, atkritumu savākšanas un pārstrādes iekārtu iegādi un izmantošanu, uzturēšanu, apkārtējā gaisa un klimata aizsardzību, bioloģiskās daudzveidības un ainavu aizsardzību un citas vides aizsardzības darbības (*Oficiālās statistikas portāls, 2022*). Visefektīvāk būtu privātpersonām veidot ikdienas paradumus, kas ir videi draudzīgi, tāpēc pēdējos gados gan Eiropas Komisijas un Eiropas Savienības (turpmāk – ES) valstu politiku izveidē tiek izstrādāti likumi, projekti un plāni vides problēmu risināšanai un uzlabošanai. Eiropas Vides aģentūras 2019. gadā publicētajā kopsavilkumā “Vide Eiropā – stāvoklis un perspektīvas 2020” rakstīts: “Eiropa 2020. gadā saskaras ar vēl nepieredzēti vērienīgām un neatliekamām problēmām vides jomā. Lai gan ES vides un klimata politika pēdējās desmitgadēs ir nodrošinājusi ievērojamus ieguvumus, Eiropa saskaras ar nebeidzamām problēmām tādās jomās kā bioloģiskās daudzveidības zudums, resursu izmantošana, klimata pārmaiņu ietekme un vides radītais risks veselībai un labklājībai” (*Eiropas Vides aģentūra, 2019*).

Risinājumi, kas sniedz labus rezultātus vides uzlabošanā, ir balstīti Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā (ES)2018/844, kas grozīja direktīvu 2010/31/ES par ēku energoefektivitāti un direktīvu 2012/27/ES par energoefektivitāti. Minētā direktīva un Latvijas valsts Energoefektivitātes likums, kā arī tā saistošie likumi un Ministru kabineta noteikumi, paredz, ka lielie uzņēmumi un lielie energopatērētāji veic racionālu energoresursu izmantošanu un pārvaldību, lai sekmētu ilgtspējīgu tautsaimniecības attīstību un ierobežotu klimata pārmaiņas (*Energoefektivitātes likums, 2016; Ar ko groza Direktīvu 2010/31/ES par ēku energoefektivitāti un Direktīvu 2012/27/ES par energoefektivitāti, 2018*), t. i., ieviešot *energopārvaldības sistēmu* uzņēmumā (atbilstoši ISO 50001 standartam), *vides pārvaldības sistēmu* (atbilstoši ISO 14001, kas ietver arī energopārvaldības sistēmu) vai veic *energoauditu*. Pēdējos gados arvien vairāk uzņēmumu izvēlas veikt energoauditus, jo tas sniedz uzņēmumiem papildu informāciju un skatījumu no trešās puses par uzņēmuma energopatēriņu un iespējamajiem uzlabojumiem.

Pētījuma mērķis ir formulēt energoaudita jēdzienu, noteikt tā izmaksas un finanšu ieguvumus uzņēmumiem, analizējot energoefektivitātes pasākumu dzīves ilgumu attiecību pret atmaksāšanās periodu.

Mērķa sasniegšanai izvirzīti sekojoši uzdevumi:

- 1) iepazīties, studēt, analizēt un izvērtēt informācijas avotus (zinātnisko literatūru un dažāda veida dokumentus, standartus) par darba tematu, definēt energoaudita jēdzienu;
- 2) iepazīties ar energoauditu izmaksām uzņēmumiem un uzņēmumu ieguvumiem no energoaudita un veiktajiem energoefektivitātes pasākumiem;

3) veikt iegūto rezultātu analīzi un izvērtējumu, formulēt secinājumus, kā arī uz iegūto rezultātu bāzes izstrādāt priekšlikumus.

Pētījuma metodes: literatūras un dokumentu analīze, apskatot un aprakstot energoaudita sistēmu; grafiskā metode sistēmas attēlošanai; aprakstošā metode, apskatot izmantotās energoauditu sistēmas Latvijā; loģiski konstruktīvā metode rezultātu un secinājumu formulēšanā, priekšlikumu izstrādē.

Šajā pētījumā zinātniskās literatūras avoti (t. sk. zinātniskās literatūras datubāzes) un interneta resursi, statistikas dati izgūti no Oficiālās statistikas portāla datubāzes.

Energoaudita jēdziens

Apskatot pieejamo literatūru, energoaudita jēdziens ir plaši lietots un tā skaidrojumi dažādi, piemēram, energoaudits:

- darbības, kuras tiek veiktas, lai iegūtu informāciju par enerģijas patēriņa struktūru ēkās vai ēku grupās, procesos vai iekārtās, kā arī noteiktu un novērtētu ekonomiski pamatotas enerģijas ietaupījuma iespējas, un kuru rezultāti tiek apkopoti ziņojumā (*Energoefektivitātes likums, 2016*);
- visaptverošs uzņēmuma darbības novērtējums saistībā ar dažāda veida enerģijas, degvielas, ūdens un dažu enerģijas nesēju izmaksām, kura mērķis ir identificēt iespēju rentabli optimizēt energoresursu patēriņu (*Academik.ru, 2022*);
- būtisks posms visā uzņēmuma vadības ķēdē. Energoauditu veic dažādos virzienos, izvērtējot iespējamās sekas. To veido uz detalizētas informācijas bāzes, lai izvērtētu energosistēmas ieguldījumus un enerģijas plūsmu izmaiņas, un kalpo visu enerģijas plūsmu identificēšanai sistēmā un enerģijas patēriņa kvantitatīvai noteikšanai atbilstoši tās diskrētajai funkcijai (*Mondal, 2021*).

Apkopojot šos skaidrojumus, būtiskākais, kas jāizceļ: energoaudits ir visaptverošs uzņēmuma enerģijas novērtējums, kas apkopo dažādu enerģijas veidu – elektroenerģija, siltumenerģija, degviela, ūdens u. c. (informāciju par divu gadu periodu) – patēriņa struktūru ēkās, procesos vai iekārtās, enerģijas plūsmas izmaiņas un sniedz ieteikumus ekonomiski pamatotu enerģijas efektivitātes uzlabošanas pasākumu ieviešanai.

Uzņēmumu energoauditu var pētīt:

- 1) no auditoru puses – svarīga ir aprēķinu metodika un nepieciešamie rīki, programmatūras audita īstenošanai, aprēķinu veikšanai;
- 2) no uzņēmumu puses – energoauditam nepieciešami finansiāli resursi, bet tie arī dod iespēju uzņēmumam ilgtermiņā samazināt enerģijas patēriņu un gūt citus ieguvumus.

Profesore D. Blumberga intervijā žurnālam “Dienas Bizness” teikusi: “Energoefektivitāte ir nevis ES iegriba, bet uzņēmumu vajadzība” (*Blumberga, 2021*). Šai atziņai pievienojas arī pētījuma autore, pamatojoties novērojumos darbā, veicot energoauditus, uzņēmumu vadība saskata iespējas audita atmaksāšanās izdevīgumā, veicot energoefektivitātes uzlabojumus.

Energoaudita izmaksas

Uzņēmumu energoauditu izmaksas ir viens no lielākajiem argumentiem uzņēmumiem, kāpēc viņi nevēlas tos veikt. Turklāt atbilstoši Energoefektivitātes likumam un Ministru kabineta noteikumiem Nr.395 “Kārtība, kādā energoietilpīgi apstrādes rūpniecības uzņēmumi iegūst tiesības uz samazinātu līdzdalību obligātā iepirkuma komponentes maksājumam” alternatīva ir ieviesta un sertificēta uzņēmuma darbība atbilstoši ISO 50001 vai ISO 14001 standartiem, kas paredz veikt energoefektivitātes novērtējumu un ieviest pasākumus katru gadu, atšķirībā no energoaudita, kas to veic vienu reizi četros gados (*Energoefektivitātes likums, 2016; Kārtība, kādā energoietilpīgi apstrādes rūpniecības uzņēmumi iegūst tiesības uz samazinātu līdzdalību obligātā iepirkuma komponentes maksājumam, 2015*).

Energoauditu izmaksas var iedalīt trīs kategorijās:

- energoaudita izmaksas vai ISO 50001 sertifikācijas izmaksas (no 1 500 eiro);
- enerģijas skaitītāju un monitoringa ierīču uzstādīšanas izmaksas (sākot no 300 eiro);
- veiktie uzlabojumi energoefektivitātes jomā, piemēram, apgaismojuma nomaiņa, iekārtu nomaiņa, siltināšana/ēku remonts, transportlīdzekļu nomaiņa, darbinieku apmācība u. c. No “bez izmaksām” līdz jebkuram līdzekļu apjomam, ko uzņēmums ir gatavs ieguldīt savu energoresursu optimizēšanā un enerģijas patēriņa uzlabošanā.

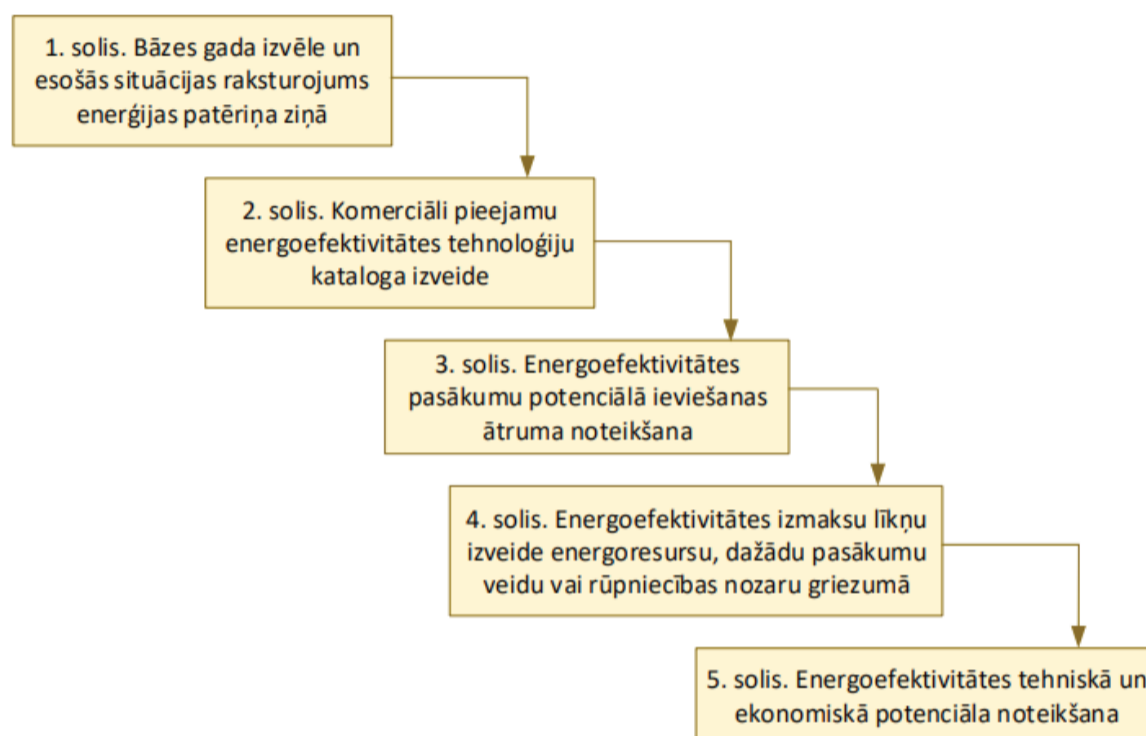
Uzņēmumu energoauditu izmaksas ir diezgan būtiskas, tomēr vēl būtiskāks ir rezultāts, ko saņem uzņēmums no auditora. Svarīgi aspekti ir datu analīze, nepieciešamo un iespējamo uzlabojumu saraksts, kas atbilst ne tikai uzņēmuma darbībai, bet arī iespējām (kādi resursi pieejami uzņēmumam), sadarbība un informācijas apmaiņa ar energoauditoru vai ekspertu. Bieži uzņēmumi izvēlas turpināt ilgāku sadarbību ar vienu un to pašu energoauditoru

uzņēmumu, jo ir pārliecinājušies un zina, kāds būs darba rezultāts.

Enerģijas skaitītāju un monitoringa ierīces (šeit domātas papildus ierīces, bez esošajiem skaitītājiem un citām iekārtām) uzņēmumi visretāk izvēlas uzstādīt, jo tās ir papildus izmaksas. Monitoringa papildus ierīces uzstāda uz noteiktu laika intervālu, lai pārliecinātos par datiem. Minimālais uzstādīšanas laiks ir mēnesis, tomēr eksperti iesaka šādus monitoringus veikt ilgākā laika periodā, jo mēdz būt ārēji faktori, kas ietekmē datus.

Uzņēmumiem iespējas veikt uzlabojumus ir neierobežotas. Pēc autores pieredzes, uzņēmumiem vispirms labāk sākt, ieviešot darbinieku apmācības, tad kombinēt starp uzlabojumiem, kuriem ir īsākais atmaksāšanās periods, ar tiem, kuriem ir ilgāks atmaksāšanās periods. Apmācības ietver darbinieka ietekmi uz energo sniegumu uzņēmumā.

Rīgas Tehniskās universitātes Vides aizsardzības un siltuma sistēmu institūta (turpmāk - VASSI) zinātnieki pētījumā “Ceļvedis uz energoefektīvu Latvijas nākotni” (projekta Nr.VPP-EM-EE-2018/1-0006) piedāvā vienkāršotus energoefektivitātes izmaksu līkņu metodes izmantošanas soļus (1. attēls), ko izmanto, lai noteiktu energoefektivitātes tehnisko un ekonomisko potenciālu (*Rīgas Tehniskās universitātes Vides aizsardzības un siltuma sistēmu Institūts, 2019*).

1. attēls. Energoefektivitātes izmaksu līkņu metodes izmantošanas soļi
(*Rīgas Tehniskās universitātes Vides aizsardzības un siltuma sistēmu Institūts, 2019*)

Uzņēmumu ieguvumi no energoaudīta

Atbilstoši Energoefektivitātes likuma 13. pantam, “..energoefektivitātes nodevu maksā lielais elektroenerģijas patērētājs, kas nav izpildījis šā likuma 10. panta piektajā, sestajā un septītajā daļā vai 12. panta otrajā, trešajā un piektajā daļā minētos pienākumus” (*Energoefektivitātes likums, 2016*), uzņēmumam netiek piemērota ikgadējā energoefektivitātes nodeva.

Enerģijas ietaupījums, kas balstīts izstrādātajā uzņēmuma energoaudīta pārskatā, pēc veiktajiem ieguldījumiem un uzlabojumiem var atmaksāties pilnībā jau sešu mēnešu periodā vai periodā līdz pat 30 gadiem. Viens no lielākajiem uzņēmumu ieguvumiem ir ALTUM piedāvātais atbalsts un iespējas iegūt izdevīgu aizdevumu uzņēmumu energoefektivitātes uzlabošanas finansējumam:

- energoefektivitāte – iekārtu un elektroierīču maiņa, enerģijas rekuperācijas iekārtas, LED apgaismojums, siltumapgāde (vismaz 5 % energoresursu ietaupījums);
- ilgtspējīgs transports – mobilitāte, elektroauto, biogāzes transports;
- atjaunojamā enerģija – saules paneļi un kolektori, koģenerācijas iekārtas, vēja turbīnas, hidroenerģija, biomasas katlu mājas;
- “zaļās ēkas” – tikai nedzīvojamām ēkām; jaunbūvēm apkurei gadā <40 kWh/m² vai renovācijā samazina enerģijas patēriņu vismaz par 25 %;
- ESKO – energoservisa kompānijām pieejams aizdevums (kopumā 15 miljoni eiro) energoservisa pakalpojuma sniegšanai uzņēmumiem un privātpersonām. Katra iekārta vai projekts nav atsevišķs kredīts, bet pievienojams kopējam apstiprinātajam kredīta apjomam (portfelim) (*ALTUM, 2021*).

ALTUM aizdevums līdz 2 850 000 eiro; pašu līdzdalība no 10 %. Aizdevuma termiņš: energoefektivitāte –

5-7 gadi; ilgtspējīgs transports – 7 gadi; atjaunojamā enerģija – 15 gadi; “zaļās ēkas” – 15 gadi; kredītbīvdienas līdz 12 mēnešiem. Aizdevuma atmaksa no ietaupījuma izmaksām, nav papildu slogs naudas plūsmam. Procentu likme gadā no 4,3 % līdz 6,5 %. Tā ir fiksēta, bez mainīgās daļas (ALTUM, 2021).

Katram uzņēmumam ir jāizvērtē savas iespējas uzsākt energopatēriņa monitoringu un samazinājumu atmaksāšanos, neskatoties, ka sākotnējie ieguldījumi prasa papildus finansiālus resursus no uzņēmuma, praksē un pētījumos ir pierādījies, ka tas atmaksājas un sniedz papildus iespējas uzņēmumam turpmākajām pārmaiņām un attīstībai. Autore novērojusi, ka ir uzņēmumi un pašvaldības, kas ietaupījumu no šiem uzlabojumiem liek fondā, kuru izmanto nākamo uzlabojumu ieviešanai.

Energoefektivitātes pasākumi un to atmaksāšanās periods

Katra energoaudita būtiska sastāvdaļa ir energoefektivitātes pasākumu plāns, kurā tiek aprēķināts ietaupījums, ieguldījums, atmaksāšanās periods un emisijas ietaupījums. Energoauditos lielajiem elektroenerģijas patērētājiem visbiežāk sastopamie energoefektivitātes pasākumi (1. tabula). Minētais ietaupījums, ieguldījums un atmaksāšanās periods norādīts konkrētā darba autores pieredzē izmantotā un aprēķinātā pasākuma ietvaros un nav attiecināms vispārīgi.

1. tabula

Energoefektivitātes pasākumu veidi, to atmaksāšanās periods (autores veidota)

Energoefektivitātes pasākumu veidi	Enerģijas ietaupījums, MWh/gadā	Ieguldījumu apjoms, EUR bez pievienotās vērtības nodokļa	Atmaksāšanās periods, gadi	Emisijas ietaupījums, t CO ₂ /gadā
Apgaismojuma nomaina uz LED spuldzēm				
Apgaismojuma nomaina uz LED spuldzēm	87,83	40158,73	5,29	23,19
Sensoru (kustību sensoru, gaismas sensoru) uzstādīšana	3,43	1673,55	5,75	0,35
Ēku uzlabojumi				
Logu nomaina	0,80	290,46	11,75	0,21
Ventilācijas sistēmu nomaina, uzlabošana	64,80	0	0	6,60
Kondicionieru nomaina, gaisa vārtu uzstādīšana	0,69	725,00	32,35	0,18
Apkures sistēmu nomaina, uzlabošana	58,80	4206,25	2,66	15,53
Citi uzlabojumi, kas ietekmē energo-sniegumu	2,94	5217,56	535,95	0,78
Autotransports				
Riepu nomaina uz ekonomiskāku klasi	86,18	7350,00	1,39	22,75
Autotransporta nomaina	2,00	37975,00	18,64	0,29
Darbinieku braukšanas skola, kas specializējas ekonomiskas braukšanas apmācībā	Ietaupījums no 1-30% no patēriņa			
Darbinieku apmācība, monitorings				
Darbinieku apmācība, izglītošana	Ietaupījums no 1% no kopējā elektroenerģijas patēriņa			
Monitoringa iekārtu uzstādīšana	239,50	16502,81	1,91	21,55
Iekārtas				
Iekārtu nomaina	58,53	30385,00	6,00	15,45
Motoru maiņa, esošo iekārtu uzlabojumi	21,35	603,75	0,76	5,64

Energoefektivitātes pasākumu veidi	Enerģijas ietaupījums, MWh/gadā	Ieguldījumu apjoms, EUR bez pievienotās vērtības nodokļa	Atmaksāšanās periods, gadi	Emisijas ietaupījums, t CO/gadā
Frekvenču pārveidotāju uzstādīšana	24,95	18595,04	5,24	2,54

Balstoties uz pētījumu “Ceļvedis uz energoefektīvu Latvijas nākotni – energoefektivitātes potenciāla vērtēšana” 2. pielikumu, kurā norādīti energoefektivitātes pasākumu kalpošanas laiki, norādīts, ka apgaismojumam pasākuma dzīves laiks ir 10 gadi (*Rīgas Tehniskās universitātes Vides aizsardzības un siltuma sistēmu Institūts, 2019*). Attiecīgi 1. tabulā norādītajā piemērā pieci gadi ir atmaksāšanās periods un nākamie pieci gadi ir iespējamā peļņa, kas veidosies no ietaupījuma, ko sniegs energoefektivitātes pasākums.

Monitoringa ieviešanai pasākuma dzīves ilgums ir 2-5 gadi, kompresoru nomaiņas un frekvenču pārveidotāju pasākumu dzīves ilgums ir 10 gadi, visilgākais laiks norādīts logu nomaiņai – 25-30 gadi. Izvērtējot pasākumu veidus, to atmaksāšanās periodus un pasākumu dzīves ilgumu, ir redzams, ka visi energoefektivitātes pasākumi ilgākā laika periodā ar savu ietaupījumu sniedz uzņēmumiem peļņu.

Secinājumi un priekšlikumi

- Balstoties uz literatūras analīzi, autore formulēja energoaudita jēdziena skaidrojumu: energoaudits ir visaptverošs uzņēmuma enerģijas novērtējums, kas apkopo dažādu enerģijas veidu – elektroenerģija, siltumenerģija, degviela, ūdens u.c. (informāciju par divu gadu periodu) – patēriņa struktūru ēkās, procesos vai iekārtās, enerģijas plūsmas izmaiņas un sniedz ieteikumus ekonomiski pamatotu enerģijas efektivitātes uzlabošanas pasākumu ieviešanai.
- Energoaudita un energoefektivitātes pasākumu sākotnējie ieguldījumi prasa papildus finansiālus resursus no uzņēmuma; praksē un pētījumos pierādīts, ka tas atmaksājas un sniedz papildus iespējas uzņēmumam turpmākajām pārmaiņām un attīstībai.
- Izvērtējot energoefektivitātes uzlabošanas pasākumu veidus, to atmaksāšanās periodus un pasākumu dzīves ilgumu, pierādās, ka visi energoefektivitātes pasākumi ilgākā laika periodā ar savu ietaupījumu sniedz uzņēmumiem peļņu.
- Turpmākajos gados, lai palielinātu ilgtspējīgu tautsaimniecības attīstību un ierobežotu klimata pārmaiņas, būtu jāievieš un jāpaplašina uzņēmumu grupa, kas saņem atbalstu energoauditu veikšanai un energoefektivitātes pasākumu ieviešanai, akcentējot vidējā un mazā izmēra uzņēmumus.
- Lai uzņēmumi veidotu ilgtspējīgu energoefektivitātes programmu, īstenojot energoauditus, autore rekomendē uzņēmumiem ietaupījumu no esošajiem energoefektivitātes pasākumiem, novirzīt nākotnes energoefektivitātes pasākumu īstenošanai.

Izmantotie avoti un literatūra

- Ar ko groza Direktīvu 2010/31/ES par ēku energoefektivitāti un Direktīvu 2012/27/ES par energoefektivitāti (30.05.2018). Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2018/844. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32018L0844>
- Energoefektivitātes likums (03.03.2016). Latvijas Republikas likums, red. uz 26.05.2020. <https://likumi.lv/ta/id/280932-energoefektivitates-likums>
- Kārtība, kādā energoietilpīgi apstrādes rūpniecības uzņēmumi iegūst tiesības uz samazinātu līdzdalību obligātā iepirkuma komponentes maksājumam (14.07.2015). Latvijas republikas Ministru kabineta noteikumi Nr.395, red. uz 01.01.2022. <https://likumi.lv/ta/id/275666-kartiba-kada-energoietilpigi-apstrades-rupniecibas-uznemumi-iegust-tiesibas-uz-samazinatu-lidzdalibu-obligata-iepirkuma-komponentes-maksajumam>
- ALTUM (2021). *Aizdevums energoefektivitātei. ESKO*. <https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/uznemumiem/aizdevumi/energoefektivitates-aizdevums-esko/energoefektivitates-aizdevums-esko/>
- Blumberga, D. (22.11.2021). *Energoefektivitāte ir nevis ES iegriba, bet uzņēmumu vajadzība*. <https://www.db.lv/zinas/energoefektivitate-ir-nevis-es-iegriba-bet-uznemumu-vajadziba-505292>
- Eiropas Vides aģentūra (2019). *Vide Eiropā – stāvoklis un perspektīvas 2020. gadā. Kopsavilkums*. <https://www.eea.europa.eu/lv/publications/vide-eiropa-stavoklis-un>
- Mondal, P. (2021). *Energy Audit: Definition, Objectives and Approach*. <https://www.yourarticlelibrary.com/energy/energy-audit-definition-objectives-and-approach/29343>
- Oficiālās statistikas portāls (2022). *Vides aizsardzības izdevuma konti – vispārējās valdības izdevumi vides aizsardzībai pa vides jomām, (milj. eiro) 2013-2019*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_ENV_VI_VIA/VIA030/table/tableView-Layout1/

9. Rīgas Tehniskās universitātes Vides aizsardzības un siltuma sistēmu Institūts (2019). *Energoefektivitātes potenciāla vērtēšana. Projekts "Ceļvedis uz energoefektīvu Latvijas nākotni"* (projekta Nr. VPP-EM-EE-2018/1-0006). https://videszinatne.rtu.lv/wp-content/uploads/2021/01/1_Energoefektivit%C4%81tes-potenci%C4%81la-v%C4%93rt%C4%93%C5%A1ana.pdf
10. Academic.ru (2022). *Энергоаудит*. <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1347303>

Summary

Although EU environment and climate policy has brought significant benefits in recent decades, Europe still faces endless environmental challenges. One of energy monitoring and energy efficiency methods for large companies or large energy consumers are energy audits.

Based on the analysis of the literature, the author formulated an explanation of the concept of energy audit: energy audit is a comprehensive assessment of the company's energy, which summarizes the different types of energy – electricity, heat, fuel, water, etc. (information for a period of two years) – consumption patterns in buildings, processes or equipment, changes in energy flow and provide recommendations for the implementation of economically justified energy efficiency improvement measures.

The initial investment in energy audit and energy efficiency measures requires additional financial resources from the company; practice and research have shown that it pays off and provides additional opportunities for further change and development.

An assessment of the types of energy efficiency improvement measures, their payback periods and the lifespan of the measures shows that all energy efficiency measures bring benefits to companies over time.

DIGITĀLĀ MĀRKETINGA IETEKME UZ MAZIEM UN VIDĒJIEM UZŅĒMUMIEM LATVIJĀ IMPACT OF DIGITAL MARKETING ON SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN LATVIA

Sarmīte Saleniece Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, ss20153@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Mg. oec. Anita Puzule

Abstract. The author defined as a current problem the need to improve digital marketing in small and medium-sized enterprises in order to retain existing customers and attract new customers. The aim of the research is to study the impact of digital marketing on small and medium-sized enterprises in Latvia. The author revealed that small and medium-sized enterprises have standard knowledge in digital marketing, but over time they plan to improve this knowledge and plan to implement various digital marketing tools. Novelty of the research - the author evaluated the application of digital technologies in small and medium-sized enterprises in Latvia and on the basis of the research evaluated the knowledge and understanding of entrepreneurs in digital marketing.

Keywords: digital marketing; e-commerce; market; productivity; small and medium-sized enterprises.

Ievads

Mūsdienu pastāvīgi mainīgajā digitālajā laikmetā uzņēmējiem, jo īpaši jaunpienācējiem, ir aktuāli virzīt savu uzņēmumu interneta vidē, jo tieši tur ir iespējams uzrunāt, ieinteresēt un sasniegt lielāko daļu patērētāju un apgūt jaunus tirgus ar salīdzinoši minimālām izmaksām.

Pēdējo divu gadu notikumi daudziem uzņēmējiem un darbiniekiem ievērojami mainījuši gan sadzīvi, gan darba vidi. Jauni izaicinājumi bija apgūt attālinātā darba principus, iepazīt pirmās nepieciešamības tehnoloģijas un izveidot jaunus darba modeļus. Tāpat uzņēmējiem aktuāls kļuva jautājums par digitālā mārketinga elementu ieviešanu savā darbībā. Kā problēmu autore definēja digitālā mārketinga pilnveidošanās nepieciešamību vidējā un mazā uzņēmuma esošo klientu noturēšanai un jaunu klientu piesaistīšanai.

Pētījuma mērķis ir izpētīt digitālā mārketinga ietekmi uz maziem un vidējiem uzņēmumiem Latvijā.

Pētījuma uzdevumi ir:

- 1) raksturot digitālā mārketinga nozīmi uzņēmējdarbībā;
- 2) noskaidrot digitālo tehnoloģiju integrāciju mazos un vidējos uzņēmumos;
- 3) analizēt mazo un vidējo uzņēmumu izpratne par digitālo mārketingu;
- 4) izteikt secinājumus un sniegt ieteikumus.

Kā pētījuma teorētiskā bāze ir izmantota nozares literatūra, zinātniskie pētījumi, statistikas datu krājumi, tiešsaistē publicētie materiāli.

Pētījuma veikšanai izmantotas šādas pētīšanas metodes: monogrāfiskā metode, aptaujas metode, dokumentu analīze un statistiskās grupēšanas un analīzes metode.

Pētījuma periods 2019. – 2021.gads.

Digitālā mārketinga nozīme uzņēmējdarbībā

Jebkuram uzņēmumam ir svarīgi nekad neatslābt un regulāri analizēt un censties prognozēt patērētāju uzvedību, viņu vajadzības, pārskatīt un pielāgot vidēja un maza uzņēmuma digitālā mārketinga stratēģiju un sekot līdzi jaunākajām tendencēm digitālajā pasaulē. Uzņēmumiem ir aktīvi jāmeklē arvien jauni veidi, kā piesaistīt potenciālos klientus un noturēt esošos, veicināt viņu lojalitāti un interesi, kā arī motivāciju izmantot vairāk produktu, pakalpojumu, risinājumu, ko piedāvā konkrētais uzņēmums (Laukmanis, 2021).

Stratēģiskajā un inovāciju vadības literatūrā tiek apgalvots, ka uzņēmumi konkurē un var sasniegt konkurences priekšrocības, izmantojot savus biznesa modeļus. Biznesa modelis attēlo to, kā uzņēmums rada un sniedz klientiem vērtību un pēc tam saņemto maksājumu pārvērš peļņā. Digitālā attīstība maina uzņēmējdarbības modeļus. Digitālo tehnoloģiju izmantošana maina sistēmas, struktūru, darbības un procesus. Pēc tam viņu mērķis ir ieviest digitālās tehnoloģijas visās uzņēmuma funkcijās un koncentrēties uz digitālo spēju veidošanu un panākt izaugsmi, izmantojot īpašas digitālās izaugsmes stratēģijas (Bijmolt & Verhoef, 2019). Lai gan tas nenozīmē, ka mārketingā netika ņemtas vērā digitālās norises, mārketinga galvenokārt tika koncentrēts uz daudz kanālu vai visu kanālu stratēģijām, tad digitālais mārketinga kā vienkārša taktika vairāku jaunu digitālo kanālu aplūkošanai, lai reklamētu un piesaistītu un noturētu klientus, piemēram, meklētājprogrammu reklāma, sociālie mediji un mobilās reklāmas. Neskatoties uz

šo tēmu aktualitāti, kas atspoguļojas, piemēram, digitālajā mārketingā ieguldītajās lielajās naudas summās un esošo mazumtirgotāju lielajās investīcijās jaunos digitālajos kanālos, mārketingš ir daļēji ignorējis jauno digitālo biznesa modeļu galvenās stratēģiskās sekas. Šie uzņēmējdarbības modeļi kļūs arvien aktuālāki, ņemot vērā digitālo tehnoloģiju, piemēram, lielo datu, mākslīgā intelekta, mašīnmācīšanās, blokķēdes un lietu interneta, pieaugošo attīstību (*Puri & Kumari, 2020*).

Digitālais mārketingš ir tirgzinības forma, kas koncentrējas uz mārketinga aktivitātēm digitālajā vidē, ar to saprotot vairākas galveno aktivitāšu platformas – e-pasta mārketingu, interneta pārlūku mārketingu, sociālo tīklu mārketingu, mobilo (viedtālrunu) mārketingu (*Latvian IT Cluster, 2017*).

Darbojoties digitālajā vidē, svarīgi ir pievērst uzmanību atslēgas vārdu analīzei. Atslēgas vārdi var būt vairāki desmiti vai pat simti, tiem jābūt piemērotiem un atbilstošiem tam, ko piedāvā izveidotā mājas lapa. Pareizi izvēlēti atslēgas vārdi un pareizi veidots teksts nav vienīgais nosacījums, lai mājas lapa iegūtu augstāku vietu pārlūka rezultātos (*Dumitriu & Popescu, 2020*). Profesionāls un atbildīgs e-pasta mārketingš ir balstīts uz ideju par atļaujas saņemšanu. Nevar nosūtīt e-pasta vēstuli, ja saņēmējs uz to nebūs parakstījis jeb devis savu atļauju, lai sūtītu viņam mārketinga ziņojumus (*Malik, 2017*).

Autore secina, ka viss strauji mainās, tajā skaitā arī digitālā mārketinga elementi. Ik gadu tiek ieviesti jauninājumi dažādās programmās un tas viss tiek darīts, lai veicinātu uzņēmuma peļņu, kā arī piesaistītu lielāku klientu loku.

Digitālā mārketinga pakalpojumi jeb tiešsaistes mārketinga pakalpojumi ir pielāgoti mārketinga risinājumi, lai pielāgotos patērētāju uzvedības izmaiņām, jo vairāk nekā 79 % patērētāju mūsdienās veic vajadzīgo produktu vai pakalpojumu iegādi iepērkoties tiešsaistē, izmantojot tiešsaistē pieejamos mārketinga kanālus, piemēram, tīmekļa vietnes, e – komercijas veikali un sociālo mediju kanāli. Digitālā mārketinga pakalpojumi sniedz reālu iespēju visu veidu uzņēmumiem konkurēt un sasniegt vēlamos mārketinga rezultātus (*Al-Mommani et al., 2015*).

Autore secina, ka digitālais mārketingš straujāk sācis attīstīties 2021. gadā, kad visu pasauli pārņēma Covid–19 pandēmija. Tas ir pierādījis cik liela nozīme ir internetam, kas sniedza iespēju saņemt dažādus pakalpojumus un produktus attālināti. Gan mazajiem, gan vidējiem uzņēmumiem nācās pārskatīt digitālā mārketinga plānus, veikt izmaiņas un ieviest ikdienas dzīvē dažādas platformas, kas veicinās priekšrocības tirgū.

Digitālo tehnoloģiju integrācija mazos un vidējos uzņēmumos

Digitālā transformācija nozīmē pārmaiņas. Tās ir balstītas digitālos risinājumos gan valsts pārvaldē, gan biznesa vidē un arī sabiedrības ikdienas paradumos. Tas nenozīmē tikai prasmes vai digitālu risinājumu lietošanu – drīzāk tās ir konceptuālas izmaiņas cilvēku domāšanā kopumā, kas paredz noteikt vienotu attīstības virzienu valsts pārvaldē, tautsaimniecībā un sabiedrībā un digitālie rīki ir instruments šī mērķa sasniegšanai (*The Scientific World, 2019*).

Autore apkopojot datus par sociālo mediju lietošanu mazos un vidējos uzņēmumos pirms Covid-19 pandēmijas, konstatēja, ka uzņēmumi ar darbinieku skaitu 10-49 sociālos medijus vairāk lieto ar mērķi - popularizēt uzņēmuma tēlu vai veicināt produktu noietu, 2019.gadā - 91,2 %, bet uzņēmumos ar darbinieku skaitu 50-249 šis rādītājs ir 97,9 %. Vismazāk sociālie mediji tiek izmantoti ar mērķi – veicināt viedokļu un zināšanu apmaiņu uzņēmuma iekšienē, tas uzņēmumiem ar darbinieku skaitu 10-49 2019. gadā ir 27,9 %, bet uzņēmumiem ar darbinieku skaits 50-249 – 32,8 %. Tāpat mazie un vidējie uzņēmumi maz sociālos medijus izmanto sadarbībai ar biznesa partneriem - līdz 40 % (*Oficiālais statistikas portāls, 2019*).

Autore secina, ka nozīmīgi ir sekot līdz digitālā mārketinga attīstības gaitai, tad uzņēmumi būs konkurētspējīgi tirgū, piedāvājot klientiem dažādas iespējas iegādāties produktus un pakalpojumus.

Covid-19 ietekmē gan Latvijā, gan pasaulē vērojama intereses palielināšanās par digitālajām iespējām un procesu optimizāciju. Tomēr Latvijas uzņēmumiem joprojām ir pieejamas daudz neizmantotas digitālo risinājumu iespējas. Sadaļā “Tehnoloģijas integrācija uzņēmējdarbībā” Latvija ierindojas 23. vietā: tas ir daudz zemāk par ES vidējo rādītāju gandrīz visās kategorijās (*Eiropas Komisija, 2021*).

Autore apkopoja datus par digitālo tehnoloģiju integrāciju mazos un vidējos uzņēmumos (turpmāk – MVU) salīdzinājumā ar Eiropas Savienības (turpmāk – ES) vidējiem rādītājiem (1. tabula).

Digitālo tehnoloģiju integrāciju MVU no 2019. līdz 2021.gadam (Eiropas Komisija, 2021)
(%)

Rādītāji	Latvija			ES
	2019.	2020.	2021.	2021.
MVU ar digitālo intensitāti vismaz pamatlīmenī	nav datu	nav datu	42	60
MVU, kas pārdod tiešsaistē	10	11	11	17
E- komercijas apgrozījums	5	5	7	12
Pārdošana tiešsaistē pāri robežām	5	7	7	8

MVU īpatsvars, kam ir vismaz digitālās intensitātes pamatlīmenis, ir 42 %, kas ir par 18 % zemāks par vidējo rādītāju ES. Tikai 11 % mazo un vidējo uzņēmēju pārdod savas preces tiešsaistē un 7 % no mazo un vidējo uzņēmumu apgrozījuma veido e-komercija, kas arī ir mazāk nekā vidēji ES dalībvalstīs. Lai gan Latvijas uzņēmumi ir sākuši plašāk izmantot mākoņpakalpojumus, lielo datu izmantošana attīstās lēnām, mākoņpakalpojumus izmanto 18%, lielo datu tehnoloģijas – 9%, sociālos medijus – 19 % uzņēmumu (Eiropas Komisija, 2021).

Pandēmijas ietekmē dažādu jomu uzņēmumiem bija strauji jāpārorientējas uz digitālo vidi, lai klientiem joprojām būtu pieejami un saglabātu savu konkurētspēju. Mobilo sakaru operators Tele2 sadarbībā ar pētījumu kompāniju *Berg Research* veikuši Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu aptauju par pāreju uz uzņēmējdarbību digitālajā vidē. Aptaujājot 350 uzņēmumus, noskaidrots, ka gandrīz puse no tiem pielāgojušies pandēmijas apstākļiem un savu biznesu pārcēluši uz digitālo vidi. Aptaujā noskaidrots, ka digitālās transformācijas ceļu biežāk gājuši mazie uzņēmumi, kuri darbojas sešus līdz desmit gadus un kuros strādā ne vairāk par pieciem darbiniekiem. Skatoties nozaru griezumā, pētījuma rezultāti liecina, ka biznesa procesu pārnesa uz digitālo vidi vairāk tirdzniecības jomas pārstāvji, no kuriem vairāk nekā puse jeb 51 % pilnīgi vai daļēji digitāli transformējušies. Salīdzinoši darbīgi bijuši arī pakalpojumu jomas uzņēmumi (48 %), kā arī ražošanas nozares pārstāvji, no kuriem 45 % darbību pārcēluši uz digitālo vidi. Aptaujas rezultāti parāda, ka šo jomu uzņēmumi arī nākotnē plāno būtiski attīstīt savu biznesu digitālā virzienā. Digitālās jomas attīstīšana uzņēmumiem var būtiski paaugstināt konkurētspējas priekšrocības ne tikai Latvijā, bet arī ļaut sekmīgi uzsākt vai izvērst darbību citu valstu tirgos (*Biznesa tehnoloģiju platforma, 2021*).

Autore secina, ka sākoties Covid–19 pandēmijai, tas veicināja straujāku uzņēmumu pāriešanu digitālā vidē, kas atklāja jaunas iespējas uzņēmuma vadītājiem un darbiniekiem apgūstot jaunas zināšanas un pieredzi. Līdz ar to uzņēmumi nezaudēja savu konkurētspēju, kā arī klientu loku, jo spēja piedāvāt dažādas alternatīvas.

Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu zināšanas un izpratne par digitālo mārketingu

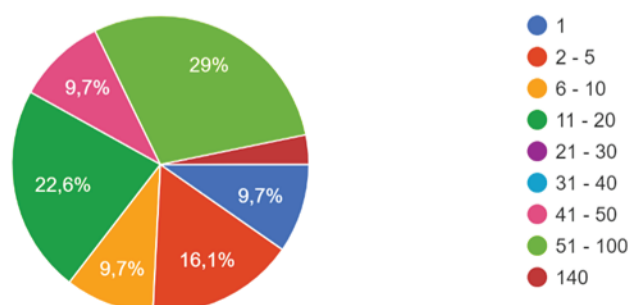
Autore izveidoja aptaujas anketu, lai noskaidrotu Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu zināšanas un izpratni par digitālo mārketingu. Aptaujas anketas tika izsūtītas 319 Latvijas maziem un vidējiem uzņēmumiem, izmantojot Facebook, WhatsApp un e-pastu, saņemot atbildes no 31 uzņēmuma.

Aptaujas anketu aizpildīja respondenti, kuru uzņēmuma darbības sfēra ir sabiedriskā ēdināšana, kokapstrāde, mājas tekstila ražošana, informācijas tehnoloģijas, mazumtirdzniecība, pakalpojumu sniegšana, pasākuma rīkošana, tūrisms, grāmatvedības pakalpojumi u.c.

No respondentiem visvairāk pārstāvēta tika Latgale (61 %), Rīga (29 %) un pārējie pārstāvēja Vidzemi, Kurzemi un Zemgali.

Autore apkopojā datus par to cik darbinieki strādā aptaujātajos uzņēmumos (1. attēls).

Cik darbinieki strādā Jūsu uzņēmumā?
31 atbilde

1. attēls. Darbinieku skaits aptaujātajos uzņēmumos 2022. gadā, % (autores veidots)

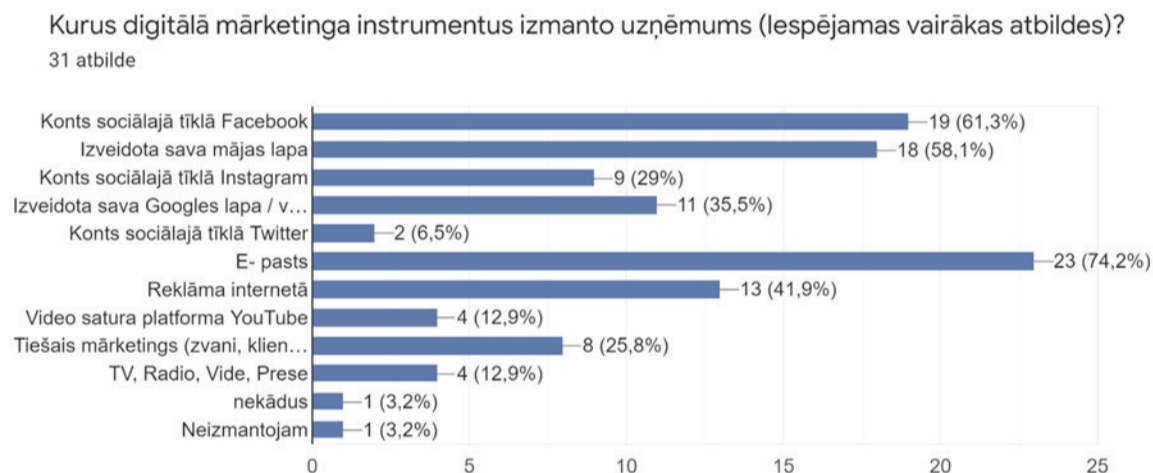
Izvērtējot 1. attēla rezultātus, tad 29 % no respondentiem pārstāvēja uzņēmumus ar darbinieku skaitu no 51-100, 22,6 % uzņēmumus ar 11-20 darbiniekiem un 16,1 % uzņēmumus ar 2-5 darbiniekiem

Atbildot uz jautājumu par uzņēmuma digitālā mārketinga galvenajiem uzdevumiem (2. attēls), respondenti kā par galveno digitālā mārketinga uzdevumu uzskata pārdošanas rezultātu uzlabošanu (61,3 %). Kā nākošais uzdevums ir zīmola atpazīstamības un uzticības veicināšana, ko atzīst 54,8 % respondenti. Kā vēl svarīgus uzdevumiem respondenti min reputācijas un imidža veidošanu (41,9 % no respondentiem) un klienta servisa uzlabošanu (38,7 % no respondentiem). Respondenti varēja izvēlēties vairākas atbildes.

2.attēls. Digitālā mārketinga galvenie uzdevumi 2022. gadā, % (autores veidots)

Autore noskaidroja kādus digitālā mārketinga instrumentus izmanto uzņēmumi (3. attēls). Respondenti varēja izvēlēties vairākas atbildes.

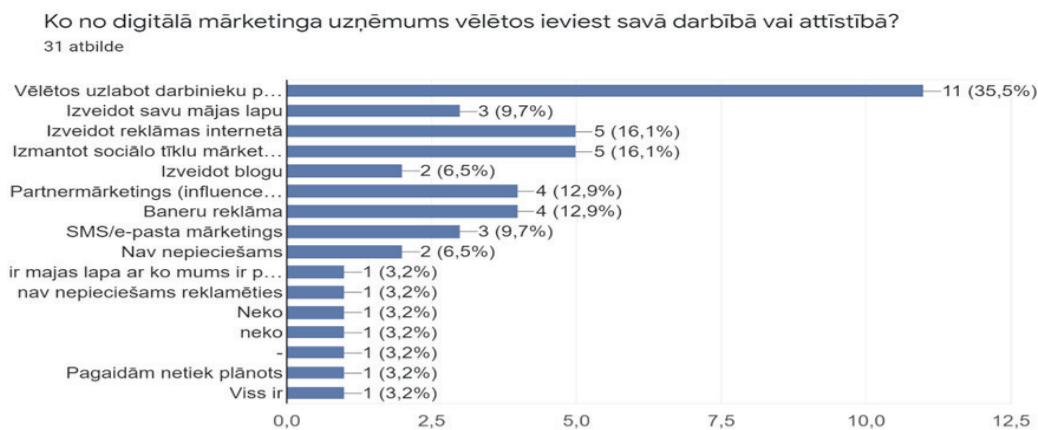

3.attēls. Digitālā mārketinga instrumenti kuri tiek izmantoti uzņēmumos 2022. gadā, % (autores veidots)

Kā pašus svarīgākos digitālā mārketinga instrumentus respondenti min e – pastu (74,2 %), Facebook (61,3 %) un mājas lapu (58,1 %). Kā nākamie tika minēti interneta izmantošana (41,9 %), Googles lapa (35,5 %) un Instagram (29 %). Digitālā mārketinga instrumentus, kurus autore piedāvāja, savā uzņēmējdarbībā neizmanto tikai daži no aptaujātajiem uzņēmumiem, jo nav pārliecināti par to efektivitāti un arī zināšanu trūkums.

Autore apkopojā datus par to, ko tieši uzņēmums vēlētos ieviest darbībā vai attīstībā no digitālā mārketinga pasākumiem (4. attēls). Respondenti varēja izvēlēties vairākas atbildes.

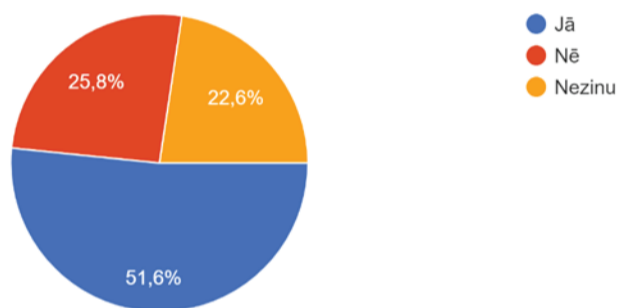
Vislielākais respondentu skaits, kuri vēlē savā darbībā uzlabot darbinieku prasmes digitālo mārketinga instrumentu lietošanā bija 11 jeb 35,5 %. Tad arī bija uzņēmēji kuri vēlas izveidot savu mājas lapu 16,1 % un reklāmas internetā 16,1 %. Kā arī daži no uzņēmējiem izmanto mūsdienās tik izplatītu partnermārketingu (influenceri, ziņu mediji) 12,9 % un baneru reklāmas 12,9 %. Līdz ar to var secināt, ka daudzi uzņēmumi seko līdzī jaunākajām tendencēm, un arī cenšas ieviest tās savā uzņēmējdarbībā, bet tomēr ir arī tādi uzņēmumi, kas pieturās pie pārbaudītām vērtībām un nevēlās ieviest neko jaunu.

4. attēls. Ko uzņēmums plāno ieviest no digitālā mārketinga 2022. gadā, % (autores veidots)

Autore apkopojā datus par digitālā mārketinga stratēģijas efektivitāti (5. attēls).

Vai esat apmierināti ar savu esošo digitālā mārketinga stratēģijas efektivitāti?
31 atbilde

5. attēls. Vai uzņēmumi ir apmierināti ar digitālā mārketinga stratēģijas efektivitāti 2022. gadā, % (autores veidots)

Izanalizējot aptaujas anketas rezultātus, autore konstatēja, ka 51,6 % no aptaujātajiem uzņēmumiem ir apmierināti ar savu esošo digitālā mārketinga stratēģiju. Toties 25,8 % atzīst ka nav apmierināti ar savu esošo stratēģiju un vēlas to mainīt.

Pēc iegūtajiem aptaujas rezultātiem, autore secina, ka uzņēmumu zināšanas digitālā mārketingā ir uzlabojušās un tas varētu būt tāpēc, ka Covid-19 pandēmijas laikā šiem uzņēmumiem nācās pielāgoties dotajai situācijai, lai noturētu savu klientu loku un arī nezaudētu savu konkurētspēju. Protams starp aptaujātajiem uzņēmumiem ir tādi, kas atzīst, ka ir izveidots noteikts klientu loks ar jau esošiem digitālā mārketinga instrumentiem, piemēram, e – pasta, mājas lapa, līdz ar to šie uzņēmumi nevēlās izmantot citas piedāvātās iespējas. Autore uzskata, ka ikvienam uzņēmumam ir jābūt ļoti plašam redzējumam un jāattīsta digitālā mārketinga piedāvājumi.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Digitālā mārketinga elementi ir - atslēgas vārdu analīze, satura tirdzniecība, sociālo mediju mārketinga, e-pasta mārketinga, mobilais mārketinga, meklētājprogrammas mārketinga, meklētājprogrammu optimizācija.
2. Digitālā attīstība maina uzņēmējdarbības procesu, un digitālā mārketinga elementi palīdz piesaistīt klientus, un uzņēmumam gūt peļņu. Ikviens digitālā mārketinga elements mazajiem un vidējiem uzņēmumiem palīdz attīstīties un pilnveidoties, jo īpaši Covid – 19 pandēmijas laikā.
3. Veicot tirgus izpēti uzņēmēji iegūst informāciju, kas viņiem palīdz izprast klientu vēlmes, izanalizēt digitālā mārketinga nepilnības un dod iespēju saprast, kas ir jāievieš, lai spētu pastāvēt skarbajā konkurences vidē.
4. Latvijas uzņēmumiem joprojām ir pieejamas daudz neizmantotas digitālo risinājumu iespējas. Sadaļā “Tehnoloģijas integrācija uzņēmējdarbībā” Latvija ierindojas 23. vietā: tas ir daudz zemāk par ES vidējo rādītāju gandrīz visās kategorijās.
5. MVU īpatsvars, kam ir vismaz digitālās intensitātes pamatlīmenis, ir 42 %, kas ir par 18% zemāks par vidējo rādītāju ES. Tikai 11% mazo un vidējo uzņēmēju pārdod savas preces tiešsaistē un 7% no mazo un vidējo uzņēmumu apgrozījuma veido e-komercija, kas arī ir mazāk nekā vidēji ES dalībvalstīs.
6. Uzņēmumu zināšanas digitālā mārketingā ir uzlabojušās, par to liecina respondentu sniegtās atbildes, ko jau respondenti izmanto uzņēmējdarbībā un ko vēlas ieviest, un tas varētu būt tāpēc, ka Covid 19 pandēmijas laikā šiem uzņēmumiem nācās pielāgoties dotajai situācijai, lai noturētu savu klientu loku un arī nezaudētu savu konkurētspēju.

Priekšlikumi

1. Mazo un vidējo uzņēmumu vadītājiem, sadarbojoties ar digitālā mārketinga speciālistiem Latvijā, veicināt pircēju vēlmi iegādāties konkrētā uzņēmuma preci vai pakalpojumu, izmantojot digitālā mārketinga piedāvātās iespējas.
2. Latvijas uzņēmumu vadītājiem sadarboties ar radio stacijām, kas spētu reklamēt uzņēmuma piedāvātās preces/pakalpojumus un informētu par jaunākajām aktualitātēm, kas piesaistītu lielāku klientu interesi par konkrēto uzņēmumu.
3. Latvijas uzņēmumu vadītājiem vairāk padomāt par dažādām akcijām un kuponiem, kas arī piesaistīs esošo klientu uzmanību un veicinās jaunu klientu pieplūdi.

Izmantotie avoti un literatūra

1. Al-Mommani, K., Al-Afifi, A., & Mahfuz, M. A. (2015). The Impact of Social Networks on Maximizing the Competitive Value of Micro, Small, and Medium Enterprises. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 1(3), 64-70.
2. Bijmolt, T. H., & Verhoef, P. C. (2019). Marketing Perspectives on Digital Business Models: A Framework and Overview of the Special Issue. *International Journal of Research in Marketing*, 36(3), 341-349. <https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2019.08.001>
3. Biznesa tehnoloģiju platforma (29.11.2021). *Pandēmijas ietekmē teju puse MVU savu biznesu pārnesuši uz digitālo vidi*. <https://www.bismart.lv/blogs/gudrais-uznemums/pandemijas-ietekme-teju-puse-mvu-savu-biznesu-parnesusi-uz-digitalo-vidi-1685>
4. Dumitriu, D., & Popescu, M. A. M. (2020). Artificial Intelligence Solutions for Digital Marketing. *Procedia Manufacturing*, 46, 630-636. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2020.03.090>
5. Eiropas Komisija (2021). *Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (DESI) 2021. gadā Latvija*. file:///C:/Users/user/Downloads/DESI_2021_Latvia_lv_7C4qPFjICu4XkxfOkfRMZ33Q9b4_80591.pdf
6. Latvian IT Cluster (2017). *Digitālais mārketinga mācību materiāls*. https://digitalanedela.lv/wp-content/uploads/2017/03/3_Digitalais_marketings1.pdf
7. Laukmanis, A. (2021). *5 būtiskās šodienas un nākotnes tendences digitālajā mārketingā*. <https://www.zinilabak.lv/blogs/5-butiskakas-sodienas-un-nakotnes-tendences-digitalaja-marketinga>
8. Malik, R. (2017). An Empirical Study of Digital Marketing and its Elements. *International Journal of Scientific Research in Science and Technology (IJSRST)*, 3(8), 715-718.
9. Oficiālais statistikas portāls (2019). *Sociālo mediju lietošanas mērķi uzņēmumos*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_IKT_DL_DLU/DLU060/table/tableViewLayout1/
10. Puri, A., & Kumari, N. (2020). Review of Digital Marketing With Latest Tools and Its Effect on Business Models. *International Journal for Reserch in Applied Science & Engineering Technology*, 8(5), 2321-9653. <http://doi.org/10.22214/ijraset.2020.5456>
11. The Scientific World (21.11.2019). *The Importance of Technology in Our Daily Life - How Has Technology Changed Our Lives?* <https://www.scientificworldinfo.com/2019/11/importance-of-technology-in-our-daily-life.html>

Summary

In today's ever-changing digital age, entrepreneurs, especially newcomers, need to grow their business online, where they can reach, engage and reach the majority of consumers and enter new markets at relatively low cost.

The need for the improvement of digital marketing in order to retain the existing customers of a medium and small company and to attract new customers was defined as the current problem of the research.

Time is moving forward and everything is changing rapidly, including the elements of digital marketing. Every year, innovations are introduced in various programs and all this is done to promote the company's profits, as well as to attract a wider range of customers. Digital development is changing the business process, and the elements of digital marketing are helping to attract customers and make a business profitable.

The knowledge of companies in digital marketing has improved, as evidenced by the answers provided by respondents, which are already used by respondents in business and which they want to implement, and this may be because these companies had to adapt during the Covid-19 pandemic. To keep your customer base and not lose your competitiveness.

For small and medium-sized businesses, digital marketing drives sales, visibility, and revenue in the digital environment, but also provides customers with a more convenient way to purchase products and services. Customers also have the opportunity to reach companies remotely, so companies need to take care of quality, as customer feedback is very important for both small and medium-sized businesses.

GOVJU TURĒŠANAS UN SLAUKŠANAS APSTĀKĻU SALĪDZINĀJUMS RĒZEKNES NOVADA SIA “SPRŪŽEVA M” THE COMPARISON OF THE COW MILKING AND HOLDING CONDITIONS IN “SPRŪŽEVA M” LTD OF REZEKNE REGION

Nikolajs Semenečs Latvijas Lauksaimniecības universitātes Malnavas koledža,
Malnavas pagasts, Ludzas novads, Latvija
Zinātniskā vadītāja Mg.oec., Mg.soc. **Ruta Kļaviņa**

Abstract. Milk production is one of the main sectors of agricultural production. In recent years, milk production has intensified and large dairy farms are emerging. New technologies are entering the industry, and the conditions for keeping and milking cows are changing more and more. The study compares two dairy cow farms in “Sprūževa M” Ltd. of Rēzekne region: one has a milking parlor carousel from company GEA, and the other has nine milking robots from enterprise DeLaval. The paper compares the conditions of keeping and milking cows, studies the consumption of labor resources and the costs of milk production.

Keywords: costs, large-scale production, milking technologies, productivity.

Ievads

Piena lopkopība ir viena no svarīgākajām lopkopības nozarēm Latvijā un arī Latgales reģionā. 2020. gadā Latvijā bija 11 042 saimniecības, kas ražoja pienu, kopējais slaucamo govju skaits bija 136 tūkstoši govju, izslaukts 988 tūkst. t govs piena (*Leimane u.c., 2021*).

2020. gadā iegūts 990,1 tūkstotus tonnu piena (ieskaitot kazu pienu), kas ir par 8,8 tūkstošiem tonnu jeb 0,9 % vairāk nekā 2019. gadā. Vidējais izslaukums no vienas slaucamās govs pieauga par 272 kg jeb par 3,9 %, sasniedzot 7 163 kilogramus gadā (*LR Centrālā statistikas pārvalde, 2021*). Lai sasniegtu labāku piena ražošanas rezultātu svarīgi ieguldīt iespējami mazāk resursu nezaudējot kvalitāti.

Pētījuma priekšmets: govju turēšanas un slaukšanas veidi neizmantojot ganību sistēmu.

Pētījuma objekts: SIA “Sprūževa M” saimnieciskā darbība.

Pētījuma mērķis ir govju turēšanas un slaukšanas tehnoloģiju salīdzināšana SIA “Sprūževa M”.

Pētījuma uzdevumi ir:

- 1) salīdzināt divas govju turēšanas un slaukšanas tehnoloģijas - slaukšanas karuseli un slaukšanas robotus;
- 2) pētīt darba ražīgumu un piena tiešās izmaksas SIA “Sprūževa M” fermās.

Pētījumā izmantotas profesionālās literatūras analīze, izmaksu aprēķināšana un analīze, statistiskās analīzes metode.

Pēdējos gados Latvijā notiek piena lopu ganāmpulku koncentrēšanās lielfermās. Šādās lielfermās govju skaits sasniedz vairākus simtus, bet dažreiz pat tūkstošus. Piena ražošanai lielfermās ir atšķirības prasības gan tehnoloģiju ziņā, gan lopbarības sagādē, gan strādājošo kvalifikācijai. To, ka piena ražošanas nākotne pamatojas uz lielražošanu, apstiprina arī Latvijas Lauksaimniecības universitātes zinātniskais pētījums “Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam”, kurā par piensaimniecības nozari teikts: “Prognozējot piena ražošanas attīstību, ir jānodala kopējā piena ražošana un piena komerciālā ražošana. Piensaimniecības sektora attīstību jau šobrīd un prognozējams, ka arī nākotnē virzīs intensīvā piena ražošana lielajās piensaimniecībās. Šo tendenci nosaka saimniecību struktūras izmaiņas, kas notikušas piena ražošanas sektorā pēdējos gados un tas liecina par piena ražošanas sektora koncentrāciju – mazās saimniecības iziet no tirgus, bet lielās, konkurētspējīgākās saimniecības turpina attīstīties un palielināt govju skaitu. Ņemot vērā iepriekšminētos faktorus, kā arī darbaspēka izmaksu pieaugumu un investīciju piesaistes iespējas lielajām saimniecībām, prognozējams, ka turpmāk paplašinās tieši šī saimniecību grupa, bet mazo saimniecību skaits turpinās samazināties” (*Pilvere u.c., 2016*).

SIA “Sprūževa” dibināta 1992. gada 21. martā kolhoza “Sprūževa” reorganizācijas rezultātā. 2004. gada 17. novembrī saimniecībai mainīts nosaukums uz SIA “Sprūževa M”. Uzņēmuma juridiskā adrese ir Sprūževa, Griškānu pagasts, Rēzeknes novads. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību atrodas 5 kilometru attālumā no Rēzeknes pilsētas, Griškānu pagastā. Lauksaimniecība, piena un gaļas ražošana ir arī galvenais pagasta iedzīvotāju ienākumu avots. SIA “Sprūževa M” vadītājs ir Pāvels Melnis.

SIA “Sprūževa M” viens no Rēzeknes novada lielākajiem lauksaimniecības uzņēmumiem, kas Griškānu pagastā

<https://doi.org/10.17770/iss2022.7030>

apsaimnieko 2527 ha lielu zemes platību, audzē graudaugus, ražo pienu un gaļu, sniedz lauksaimniecības tehnikas pakalpojumus iedzīvotājiem. SIA “Sprūževa M” 2021. gadā lopbarības ražošanai izmanto 768 ha lielu platību lopbarības zālāju. SIA “Sprūževa M” Latvijā ir sešu lielāko lopbarības zālāju audzētāju vidū. 2021. gada septembra žurnālā “Agro Tops” rakstā teikts: “Vēl sešiem lielākajiem lopbarības audzētājiem klāt nākuši Vecpiebalgas ZS Veckurmji, Griškānu pagasta SIA Sprūževa M un Bebru pagasta SIA ZS Pilslejas” (Graudiņš, 2021).

Izmantojot Eiropas Savienības fondu finansējumu, SIA “Sprūževa M” ir uzbūvējusi jaunu, modernu graudu kalti, iegādājusi jaudīgu lauksaimniecības tehniku. 2019. gadā par 2018. gada rezultātiem SIA “Sprūževa M” ierindojās 44 vietā Latvijas lauksaimnieku *Top 50* sarakstā ar neto apgrozījumu 2 990 971 EUR (Kalmiņš, 2019).

2021. gadā lopkopības nozarē SIA “Sprūževa M” ir 950 govīs, 691 ataudzējamās teles, 25 teļi.

2017. gadā, paplašinoties piena lopu ganāmpulkam, uzņēmuma saimnieki papildus saviem līdzekļiem ieguldīja Eiropas Savienības finansējumu jaunas – modernizētas fermas būvē. “Piens būs nepieciešams vienmēr, uzsver uzņēmuma “Sprūževa M” saimnieki, kas Rēzeknes novada Griškānu pagastā vēra vaļā durvis modernizētai fermai, kas paredzēta 350 piena govīm. Kopumā saimniecībai pieder vairākas fermas un ganāmpulks paplašināts līdz vairāk nekā 900 lopiem. Gada laikā govīs apēd ap 20 000 tonnu skābbarības un, lai maksimāli mazinātu tās izmaksas, lemts par labu jauno kompleksu būvēt tuvāk apstrādātās zemes platībām. SIA “Sprūževa M” valdes priekšsēdētājs Pāvels Melnis stāsta, ka lielā ferma bija vienā saimniecības stūrī, līdz ar to bija lielas transporta izmaksas. Celtniecībā ieguldīti mazliet vairāk nekā 2 miljoni eiro, un darbs fermā gandrīz pilnībā robotizēts. Četri dažādi roboti nodrošina slaukšanu, barības piestumšanu un citas svarīgas funkcijas” (LSM.LV, 2017).

2021. gadā saimniecības īpašumā ir divas slaucamo govju fermas, viena ferma grūsnajām telēm un divas teļu fermas, kopā piecas, jo uz doto brīdi saimniecībai ir ļoti svarīgi atražot lopus, lai varētu atjaunot ganāmpulku. Vienā no slaucamo govju fermām ir slaukšanas zāle - karuselis no GEA firmas, bet otrā ir firmas “DeLaval” deviņi slaukšanas roboti. Abās fermās ir aptuveni vienāds vidējais lopu skaits, tas ir, 480 -490 slaucamo govju katrā.

Pētījumā autors salīdzina govju turēšanas un slaukšanas tehnoloģijas, neizmantojot ganību sistēmu. Pašlaik pasaulē ir ļoti daudz un dažādu firmu, kas savā starpā sacenšas un mēģina pierādīt, ka tieši viņu roboti, karuseļi un citas govju slaukšanas ierīces ir labākās un veselīgākās pašām govīm.

Slaukšanas karuselis ir govju slaukšanas sistēma, ko izmanto SIA “Sprūževa M”. Slaukšanas karuselis iegādāts firmā GEA. Slaukšanas tehnoloģija uzstādīta Janapoles fermā, kurā vidēji ir 480 govīs. Govīs tiek sadalītas grupās, jo dažas grupas slaucas divas reizes diennaktī un citas trīs reizes diennaktī, atkarībā no produktivitātes, vecuma, laktācijas perioda. Karuselis griežas pret pulksteņrādītāja virzienu, un govīs uz tā atrodas paralēlā izkārtojuma ar skatu uz centru. Govīs karuselī iet iekša un ārā pa vienai, kas mazina stresu un drūzmēšanos pie vārtiem. Slaukšanas beigšanās aparāts noņem automātiski, un notiek pupu dezinfekcija.

Karuseļa tipa slaukšanas zālei ir diezgan daudz pozitīvu aspektu tādi kā: slaucējas pirms pieslēgt govī aparātam, pārbauda to uz mastītu, izmantojot testu. Govs, atrodoties karuselī, tiek pieskatīta, ir minimāls daudzums nepabeigtu slaukšanu, katrai govij tiek kvalitatīvi nomazgāts tesmenis un noslaukta pirmā strūkla. Katra govīs tiek arietināta un tādā veidā govīs sāk veidoties hormons - oksitacīns, kas palīdz tai atdot visu pienu. Govs tesmeņa mazgāšana notiek, kad govīs ienāk karuselī, bet slaukšanas aparāta pielikšana notiek nedaudz vēlāk, lai govīs saprastu, ka būs jāslaucas un oksitacīns paspētu iedarboties. Ja slaukšanas aparātu pieslēdz pie govīs tesmeņa uzreiz pēc mazgāšanas, tad ir iespējama pupu pārslaukšana un “rozīšu” veidošanās. Pupu rozītes iedalās četrās stadijās, tās paaugstina iespējamību govīs dabūt pupa iekaisumu jeb mastītu.

Lai novērstu šo problēmu, slaukšanas karuselī tiek uzstādīta papildus slaukšanas aprātu un tesmeņa dezinfekcijas sistēma “Apollo”. Dezinfekcijas sistēma Latvijā tiek izmantota jau vairāk kā sešus gadus.

“Patlaban Latvijā viena no pieejamām sistēmām ir *Apollo*, kuras priekšrocība ir automātiska vienādas koncentrācijas dezinfekcijas šķīduma padeve neatkarīgi no dezinficējamo ķekaru skaita un kur katrai dezinfekcijas reizei tiek padots svaigi sagatavots šķīdums. Ar *Apollo* sistēmu Latvijā pieredze jau ir no 2015. gada vasaras” (Kadiķe, 2020).

Sistēma automātiski dezinficē pupu galus, pasargājot tos no mastīta ierosinātājiem un citām infekcijām. Dezinficējot pupu galus, piena vada kanāls tiek aizvērts pasargājot to no ārējās vides. Pupam atrodoties pupa stobriņā “Apollo” sistēma var ļoti precīzi dezinficēt tieši to vietu kur atrodas pupa kanāls. Šī sistēma pasargā govīs no pupu iekaisumiem kā arī mazina izmaksas par dezinfekcijas līdzekli, jo pateicoties precizitātei ir vajadzīgs ļoti mazs dezinfekcijas daudzums, parasti tas ir joda šķīdums.

SIA “Sprūževa M” **DeLaval govju slaukšanas sistēma** ir uzstādīta slaucamo govju fermā, kas atrodas Rēzeknes novada Griškānu pagastā, sistēma vidēji apkalpo 494 slaucamās govīs. Brīvprātīgā slaukšanas sistēma ir automatizēta sistēma, kas pielāgo slaukšanas iestatījumus katrai govij individuāli. Piens, ko iegūst ar DeLaval VMS slaukšanas robotu, atbilst pārtikas drošības standartiem, nepieļaujot ķīmisku vielu nokļūšanu pienā slaukšanas procesā.

Robotu straujā attīstība ir saistīta ar vairākām to priekšrocībām. Govju slaukšana var notikt bez cilvēka klātbūtnes. Tādēļ fermā strādājošiem atkrīt agrā celšanās no rīta un nav jāveic smagais un nogurdinošais slaucēja darbs. Turklāt jaunāko robotu konstrukcijas ir apgādātas ar tālvadības informācijas sistēmu, kas ļauj sekot robotu darbam pa internetu vai mobilo tālruni. Govis var doties uz slaukšanu pēc pašas vēlēšanās. Parasti tas notiek 2-3 reizes diennaktī. Kūti samazinās dzīvnieku stress, jo viss notiek bez steigas, saskaņā ar pašu dzīvnieku vēlmēm. Tādēļ arī govīm var būt garāks dzīves mūžs. Sakarā ar biežāku slaukšanu un piena aizvadi no katra ceturkšņa atsevišķi, bez sajaukšanās, kā arī pastāvīgu slaukšanas higiēnas noteikumu ievērošanu, uzlabojas govju tesmeņu veselība. Slaukšanas laikā kontrolē no katra ceturkšņa izslauktā piena kvalitāti. Tas nodrošina savlaicīgu govju tesmeņa iekaisumu konstatēšanu. Iespējama tūlītēja nekvalitatīvā piena, kas iegūts, piemēram, no slimām govīm, nošķiršana un pārsūknēšana uz tā uzkrāšanas vai izmantošanas vietu. Robotu ierīkošanai ir nepieciešams 4-5 reizes mazāk vietu, nekā to aizņemt slaukšanas zāle ar priekšslaukšanas laukumu. Slaukšanas procesā iegūtā informācija, tiek ievadīta un uzkrāta datorā. To izmanto ganāmpulka menedžmenta sistēmā, lai vadītu govju ēdināšanu, šķirošanu un iegūtu datus par dzīvnieku izslaukumiem, sēklošanas nepieciešamību, iegūtā piena kvalitāti (*Priekulis u.c. 2008*).

Visa pamatā ir piena plūsma. Slaukšanas brīdī notiek mijiedarbība starp slaukšanas iekārtu un govi, kura ir gatava atdot pienu. Ar plūsmai pielāgotās slaukšanas sistēmu govs ne tikai tiek labi atriētina, bet arī pilnībā izslaukta, neatstājot sekas uz tesmeņa veselību vai labturību (*DeLaval, 2022*).

DeLaval VMS slaukšanas robotiem ir vajadzīga papildus iekārta Herd Navigator, kas ņem piena paraugus no katras govs pēc noteikta laika un pēc piena, izmantojot reaģentus spēj noteikt, kad govs meklējās, grūsnības iestāšanos, mērot progesterona līmeni, kā arī mēra piena elektrovadītspēju un tesmeņa iekaisumus, tā saucamos mastīta riskus. Kā arī Herd Navigator spēj izmērīt arī ketonvielas pienā, kas liecina par ketozi govīm. Ketoze ir iespējama pēc atnešanās, kad govs ir vāja un zaudējusi daudz enerģijas dzemdībās un paliek bezspēcīga. Lielās saimniecībās bez Herd Navigator strādāt nebūtu iespējams, jo strādnieks fiziski nepaspētu pārbaudīt katru govi uz mastītu, kā arī atrast govīs uz meklēšanos. Bet, savukārt, pats Herd Navigator strādā izmantojot dažāda veida stikus, kuri tiek mainīti katru dienu, taču to stiku cena ir diezgan liela tāpēc nevar Herd Navigator atļauties un izmantot kura katra ferma.

SIA "Sprūževa M" Griškānu fermā vienā maiņā strādā 5 cilvēki: slaucējs (piedzen govīs uz slaukšanu, pieskata robotus un to kameras tīrību, apmāca govīs, tīra guļvietas un dzirdnes), teļkopējs (baro teļus, palīdz pieņemt dzemdības, piedzen slimās govīs), traktorists (baro govīs, tīra salmu boksus), feldšeris (ārstē govīs), fermas vadītājs (reģistrē datus programmā, organizē un vada darbiniekus).

Govju barošana abās fermās ir vienlīdzīga izmantojot barības dalītājus un gandrīz vienādus barības līdzekļus, bet Griškānu fermā 40 % no spēkbarības govīs dabū slaucoties DeLaval slaukšanas robotā, kas nozīmē to, ka miltu maisījums tiek pasniegts uz barības galda, bet robotā beras granulēta spēkbarība. Robotu fermā tiek izmantota TMR veida barības dalītājs, kurš ar asmeni nogriež nepieciešamo daudzumu barības, novieto to uz platformas un iekrauj iekšā mikserī. Pie miksera ir pievienoti speciāli svāri, kuri informāciju nodot uz planšeti, kurā ir programma "Cowconnect", ar tās palīdzību ir iespējams kontrolēt iekraušanas un izkraušanas precizitāti. Programma dot iespēju tajā ierakstīt barības receptes, kas padara strādnieka darbu iekraušanas un izkraušanas laikā vieglāku.

Turpretī Janapoles fermā, kur slaukšana notiek ar slaukšanas karuseļa palīdzību, barību samaisa un izdala pašbraucošs lopbarības maisītājs izdalītājs ar tenzosvāriem un lopbarības iekraušanas frēzi.

SIA "Sprūževa M" fermas nodrošina ar pašaudzētu lopbarību. Saimniecībā tiek audzēti dažāda veida graudaugi, lai nodrošināt lopus ar pašražoto spēkbarību, tādā veidā paaugstinot izslaukumu un samazinot to pašizmaksu uz lopbarības izmaksu rēķina. Skābbarība tiek dažādota ar kukurūzu, kas tiek glabāta skābbarības bedrēs. Skābsiens pārsvarā sastāv no āboliņa un dažādām stiebrzālēm (1.tabula).

SIA "Sprūževa M" saražotā augkopības produkcija 2020.gadā

(autora veidota, SIA "Sprūževa M", 2020)

Kultūras nosaukums	Novāktā platība, ha	Kopražā, tonnas	Ražība no ha novāktajā platībā
Kvieši ziemas	245	980	4,0
Tritikāle	22	158	7,2
Kvieši, vasaras	44	233	5,3
Mieži, vasaras	270	847	3,1
Kopā graudaugi un pākšaugi	581	2218	3,82
Ilggadīgo zālāju kopplatība	815	x	x
tai skaitā novākts: - sienam	200	729	3,6
- zaļbarībai, skābbarībai, skābsienam, u.c. (zaļajā masā)	590	14850	25,2
- sēklai	25	10.5	0,42
- ganībām			
Kukurūza skābbarībai un zaļbarībai	361	12120	33,6
Kopā lopbarības kultūras	1176	x	x

Graudaugus SIA "Sprūževa" audzē lopbarības vajadzībām, tas ir, miltu malšanai. Populāri graudaugi ir kvieši, mieži un tritikāle, ar tiem saimniecība nodrošina miltus lopiem līdz nākamajai ražai. Milti tiek ražoti gan abām slaucamo govju fermām, gan teļiem un grūsnajām telēm. Katrai fermai spēkbarības recepte ir savādāka, atkarībā no lopu grupas. Lai uzlabotu spēkbarības kvalitāti, saimniecība nelielos daudzumos iegādājas rapsi. Siens un salmi tiek novākti ar preses palīdzību un vēlāk ruļļi tiek nogādāti zem nojumes.

Starp fermām barības kvalitātes ziņā būtisku atšķirību nav. Barības maisījumos tiek izmantots skābsiens, kukurūza, siens, melase un miltu maisījums. Vienīgais, kas mainās ir skābsiena un kukurūzas ķīmiskais sastāvs, jo skābbarības bedres tiek vāktas no dažādiem tīrumiem, kur mainās sausnas un proteīna daudzums. Barības normas tiek plānotas atšķirīgas dažādām govju grupām pamatojoties uz vidējo izslaukumu. Govis tiek barotas abās fermās divas reizes diennaktī un barība tiek nemitīgi pietumta, lai radītu svaiguma efektu un govīm būtu vieglāk pie tās tikt.

SIA "Sprūževa M" labturības apstākļi fermās ir atšķirīgi, jo robotu fermai ir tikai piektais tās darbības gads un tā ir modernāka, līdz ar to guļvietas un dzirdnes ir labākā stāvoklī nekā Janapoles fermā. Robotu fermā tiek izmantota šķidro mēslu sistēma, kura strādā pateicoties redeļu grīdām un "DeLaval" firmas mēslu robotiem. Mēslu robots stumj mēslus un tie savukārt caur redeļu grīdu krīt šahtās, kuras vēlāk izmantojot sūkni tiek skalotas un pumpētas ārā uz šķidro mēslu tvertni, kas atrodas pie fermas. Bet redeļu grīdai ir arī negatīva ietekme uz govju veselību, jo govīm ilgstoši pārvietojoties pa tāda veida segumu rodas problēmas ar nagu un kāju, locītavu veselību. Janapoles fermā tiek izmantoti mēslu skrēperi, kas nostumj mēslus uz tiem speciālu vietu, bet laika gaitā skrēperi ir novecojuši un ļoti bieži tos ir jāremontē.

Piena ražošanas līmeni raksturo izslaukums no vienas govs gadā. SIA "Sprūževa M" izslaukums no govs gadu no gada tiek kāpināts. Tā 2006. gadā tas bija 6489 kg, bet 2011. gadā jau bija 7150 kg, 2017. gadā bija 8550 kg, bet 2020. gadā sastādīja 9929 kg.

Salīdzinājumam Latvijas Republikā vidēji izslaukums no vienas govs 2011. gadā bija 5064 kg, 2017. gadā bija

6525 kg, bet 2020. gadā sastādīja 7163 kg (*LR Centrālā statistikas pārvalde, 2022*).

Govju produktivitāte liecina par SIA "Sprūževa M" attīstību, gan slaukšanas procesos gan barības gatavošanā.

Tāpat piena ražošanas līmeni raksturo darbaspēka izmantošanas efektivitāte, vidēji cik govīs apkalpo katrs saimniecībā nodarbinātais.

"Saskaņā ar veiktajiem aprēķiniem, izmantojot CSP un LDC datus, pašreiz piena ražošanas saimniecībās tiek nodarbināts vidēji viens darbinieks uz 13 slaucamām govīm. Darba ražīgums daudzās piena ražošanas saimniecībās ir zemāks par potenciāli iespējamo. Tas ir cieši saistīts ar novecojušu ražošanas tehnoloģiju izmantošanu, izglītības līmeni lauksaimniekiem un nepietiekamām profesionālajām zināšanām par mūsdienīgu piena lopkopību, kas kopumā kavē lauksaimniekiem būt efektīvākiem un izmantot mazākus darba resursus. Dažādu pasākumu rezultātā nodarbināto skaitu var samazināt – vidēji 1 nodarbinātais uz 30 govīm, bet lielās saimniecībās – vidēji 1 nodarbinātais uz 50 - 75 govīm" (*LR Zemkopības ministrija, 2012*).

Realitāte Latgales laukos ir darbinieku trūkums piena lopkopībā. Risinājums ir moderno tehnoloģiju ieviešana piensaimniecības nozarē. Tomēr nozares automatizācija un robotizācija iespējama tikai ar kvalificētu un atbildīgu darbaspēku. Darba devējiem jāpievērš liela uzmanība darbinieku kvalifikācijai un darba kvalitātei.

Slaucamo govju Griškānu fermā strādā 5 pamatdarbinieki un apkalpo 494 slaucamās govīs, jeb 1 darbinieks uz 98 govīm. Janapoles fermās strādā 7 pamatdarbinieki un apkalpo 470 slaucamās govīs jeb 1 darbinieks uz 67 govīm.

Slaucamo govju Griškānu un Janapoles fermās ir dažādas slaukšanas tehnoloģijas, bet slaucamo govju skaits ir gandrīz vienāds, būtiski neatšķiras lopu barošana, tāpēc SIA "Sprūževa M" aprēķināja tiešas izmaksas abās fermās (2.tabula).

2. tabula

Tiešās ražošanas izmaksas SIA "Sprūževa M" Janapoles un Griškānu fermās vidēji mēnesī 2020. gadā

(*autora veidota, SIA "Sprūževa M", 2020*)

Nr. p.k.	Rādītāji	Mēr vienība	Slaukšanas zāle	VMS roboti
			Janapoles slaucamo govju ferma	Griškānu slaucamo govju ferma
1	Darba alga ar visiem nodokļiem	EUR	17727,49	12098,62
1.1.	Fermas vadītāja alga	EUR	1056,52	1239,87
1.2.	Pārējo darba alga (slaucējas, lopkopēji, teļkopēji, traktoristi, vetārsts)	EUR	16670,97	10858,75
2	Pirktā lopbarība EUR bez pievienotās vērtības nodokļa	EUR	34031,09	40800,99
3	Pašražotā lopbarība EUR bez pievienotās vērtības nodokļa	EUR	17019,81	18755,34
4	Medikamenti kopā:	EUR	5415,48	2962,94
5	Apsēklošana:	EUR	1136,98	1181,19
5.1.	apsēklošanas materiāls	EUR	518,70	568,69
5.2.	apsēklotāju darba alga	EUR	618,28	612,50
6	Dīzeļdegviela, eļļas, bez pievienotās vērtības nodokļa	EUR	895,92	796,60
7	Rezerves daļas un mazvērtīgie materiāli fermai	EUR	3229,02	3270,22
8	Rezerves daļas un mazvērtīgie materiāli, remonts tehnikai	EUR	798,07	3005,52
9	Apkope fermā	EUR	120,00	379,55
10	Remonti fermā	EUR	0.00	1467,80
11	Dežūrtālruņa abonēšanas maksa	EUR		560,00
12	Dezinfekcijas līdzekļi	EUR	3700,29	6268,01
13	Elektrība bez pievienotās vērtības nodokļa	EUR	3780,67	4693,07
14	Kredīta maksājumi %	EUR	0.00	3928,24
	Izmaksas kopā	EUR	87854,82	100168,09
	Realizētais piens	Kg	357792	377150
	Izlietais piens	Kg	9180	6742

	Piens teļiem	Kg	5555	8193
	Kopā piens	Kg	372527	392085
	Piena 1 kg izmaksas pret realizēto pienu	EUR/kg	0,246	0,266
	Piena 1 kg izmaksas pret saražoto pienu	EUR/kg	0,236	0,255

Pēc 2.tabulas datiem var secināt, ka DeLaval VMS slaukšanas robotiem ir lielākas izmaksas uz remontiem un apkopēm, arī elektrības patēriņš ir lielāks nekā otrā fermā. Bet fermai ir lielāks kopējais realizētais piens, kas nodrošina arī lielākus ienākumus nekā fermā ar slaukšanas karuseli. Tā kā par Griškānu fermas celtniecību un labiekārtošanu vēl tiek maksāts ilgtermiņa kredīts, tad arī tas palielina kopējos izdevumus.

Pēc aprēķiniem 1 kg piena tiešās izmaksas fermā ar slaukšanas zāli ir 0,236 EUR/kg, bet fermai ar DeLaval VMS robotiem 0,255 EUR/kg.

SIA "Sprūževa M" vienlīdz labi var izmantot govju turēšanas un slaukšanas sistēmas gan ar slaukšanas karuseli, gan slaukšanas sistēmu ar slaukšanas robotiem

Secinājumi un priekšlikumi

1. Pienšaimniecības nozarē notiek piena lopu ganāmpulku koncentrēšanās lielfermās. Piena ražošanai lielfermās ir atšķirības prasības gan tehnoloģiju ziņā, gan lopbarības sagādē, gan strādājošo kvalifikācijai.
2. SIA "Sprūževa M" ievieš modernās tehnoloģijas piena ražošanā. Saimniecībā tiek izmantotas firmas GEA govju slaukšanas sistēma slaukšanas karuselis un firmas DeLaval brīvprātīgā slaukšanas sistēma ar slaukšanas robotiem.
3. Slaukšanas karuselis ir uzstādīts Janapoles fermā, kurā vidēji ir 470 govīs.
4. Slaukšanas roboti ir uzstādīti Griškānu slaucamo govju fermā, sistēma vidēji apkalpo 494 slaucamās govīs.
5. Darba ražīgums Griškānu slaucamo fermā ir 1 darbinieks uz 98 govīm, Janapoles fermā 1 darbinieks uz 67 govīm, kas ir augsts rādītājs salīdzinot ar republikas vidējo līmeni
6. Piena ražošanas nozares automatizācija un robotizācija iespējama tikai ar kvalificētu un atbildīgu darbaspēku. Darba devējiem jāpievērš liela uzmanība darbinieku kvalifikācijai un darba kvalitātei.
7. Pēc aprēķiniem 1 kg piena tiešās izmaksas fermā ar slaukšanas zāli ir 0,236 EUR/kg, bet fermai ar DeLaval VMS robotiem 0,255 EUR/kg. Izmaksas abām slaukšanas sistēmām ir līdzīgas.
8. SIA "Sprūževa M" vienlīdz labi var izmantot govju turēšanas un slaukšanas sistēmas gan ar slaukšanas karuseli, gan slaukšanas sistēmu ar slaukšanas robotiem.
9. Piena ražošanas efektivitāti SIA Sprūževa M var uzlabot paaugstinot vidējo izslaukumu no govīs, paaugstinot 1. šķiras piena īpatsvaru realizētajām pienam, optimizējot izmaksas lopbarības ražošanā un fermu ekspluatācijā, uzlabojot darba organizāciju saimniecībā.

Izmantotie avoti un literatūra

1. DeLaval (2022). *DeLaval VMS™ slaukšanas roboti*. <https://www.delaval.com/lv/risinajumi/slauksana/delaval-vms-serija/>
2. Graudiņš, U. (2021). Noskaidrots, kam pieder lielākās Latvijas pļavas. *Agro Tops*, 9, 33-34.
3. Kadiķe, R. (2020). *Slaukšanas aparātu starpdezinfekcija*. <https://www.saimnieks.lv/raksts/slauksanas-aparatu-starpdezinfekcija#>
4. Kalmiņš, A. (2019). *Lielākie spēlētāji Latvijas lauksaimniecības tirgū – Latvijas lauksaimniecības uzņēmumu Top 50*. <https://www.agrozemes.lv/2019/12/17/lielakie-speletaji-latvijas-lauksaimniecibas-tirgu-latvijas-lauksaimniecibas-uznemumu-top-50/>
5. Leimane, I., Krieviņa, A., Ceriņa, S., Auziņš, A., Lakovskis, P., Dreijere, S., Gulbe, I., & Osīte, I. (2021). *Stratēģijas izstrāde noturīgas un multifunkcionālas piena nozares attīstībai Latvijā. Pētījums*. https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/projects/Petijums_Strategijas_izstrade_noturigai_multifunkcionalai_piena_nozarei_30112021.pdf
6. LR Centrālā statistikas pārvalde (2022). *Lauksaimniecības dzīvnieku produktivitāte 1940 - 2021*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_NOZ_LA_LAL/LAL070/table/tableViewLayout1/
7. LR Centrālā statistikas pārvalde (24.03.2021). *Pieaug mājputnu un liellopu skaits, pārējo lauksaimniecības dzīvnieku skaits samazinās*. <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/noz/lauksaimn/preses-relizes/7015-galvenie-lopkopibas-raditaji-2020-gada>
8. LR Zemkopības ministrija (2012). *Latvijas piena nozares attīstības plāns līdz 2020. gadam*. https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/01/21/70/Piena_nozares_attistibas_plans_2012.pdf
9. LSM.LV (22.05.2017). *Vienā no lielākajām Latgales saimniecībām govju kompleksā strādā roboti*. <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/viena-no-lielakajam-latgales-saimniecibam-govju-kompleksa-strada-roboti.a237288/>
10. Pilvere, I., Nipers, A., Zēverte-Rivža, S., Krieviņa, A., Kozlinskis, V., & Upīte, I. (2016). *Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam. LLU pētījums*. https://www.llu.lv/sites/default/files/2018-07/LLU_petijums.pdf
11. Priekulis, J., Latvietis, J., Laurs, A., Zujs, V., Eihvalde, I., Saliņš, A., Trukšāns, M., Ciematnieks, A., & Lapss, L. (2008). *Govju slaukšanas robota ieviešanas pētījumi LLU mācību un pētījumu saimniecībā „Vecauce”*. Atskaite zinātniskajam projektam Nr. llu zp 07-60. https://www.llu.lv/sites/default/files/zps_projekti/2837_J_Priekulis.doc
12. SIA "Sprūževa M" (2020). *Nepublicētie materiāli*.

Summary

In the dairy sector, there is a concentration of dairy herds on large farms. There are differences in the requirements for milk production on large farms in terms of technology, feed supply and the qualifications of workers. "Sprūževa M" Ltd is located in c. Sprūževa, Griškāni parish, Rēzekne region. The company manages 2527 ha of land, grows cereals, produces milk and meat, and provides agricultural machinery services to the population. The manager of "Sprūževa M" Ltd is Pāvels Melnis. In the study, the author compares the technologies of keeping and milking cows without using a grazing system. "Sprūževa M" Ltd introduces modern technologies in milk production. The farm uses the GEA cow's milking system and a DeLaval voluntary milking robot. The farm has two dairy farms, one farm for pregnant heifers and two calf farms, for a total of five, as it is very important for the farm to reproduce livestock so that the herd can be rebuilt. One of the dairy farms has a milking parlor - a carousel from company GEA, and the other has nine milking robots from enterprise DeLaval. Both farms have approximately the same average number of animals, i.e. 480 -490 dairy cows each. "Sprūževa M" Ltd farms provide self-grown fodder. Different types of cereals are grown on the farm to provide livestock with self-produced concentrates, thus increasing milk yield and reducing their cost at the expense of feed costs. Silage is diversified with corn, which is stored in silage pits. Acidic acid mainly consists of clover and various grasses. The reality in the countryside of Latgale is the lack of employees in dairy farming. The solution is the introduction of modern technologies in the dairy sector. However, automation and robotization in the industry is only possible with a skilled and responsible workforce. Employers must pay close attention to the qualifications and quality of work of employees. "Sprūževa M" Ltd can use cow keeping and milking systems with a milking carousel and a milking system with milking robots equally well.

**STATISTISKO PĒTĪJUMU METOŽU PIELIETOJUMS
STUDIJU PROGRAMMAS “UZŅĒMĒJDARBĪBA LAUKSAIMNIECĪBĀ”
KVALIFIKĀCIJAS DARBU IZSTRĀDĒ
APPLICATION OF STATISTICAL RESEARCH METHODS
IN THE DEVELOPMENT OF QUALIFICATION PAPERS OF THE STUDY PROGRAM “ENTREPRENEUR-
SHIP IN AGRICULTURE”**

Rita Starodumova Latvijas Lauksaimniecības universitātes Malnavas koledža, Mg. paed.,
rita.starodumova@malnavaskoledza.lv, Malnavas pagasts, Ludzas novads, Latvija

---

Abstract. *One of the requirements of the qualification paper is to process data and information, as well as to conduct research in the analytical part, it is mandatory to use various research methods.*

The aim of the research is to analyse the compliance of the application of research methods with the tasks of the qualification work and the usefulness of the research results to achieve the set goal, as well as to provide recommendations on the application of descriptive and inferential statistics in the development of qualification work.

Keywords: *absolute growth, arithmetic mean, business, correlation, descriptive and inferential statistics, distribution series, growth rate, index, median, research, skills, trend series.*

Ievads

Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmas noslēdzas ar kvalifikācijas darba izstrādi un aizstāvēšanu Valsts noslēguma pārbaudījumu komisijā. Kvalifikācijas darbs ir patstāvīgs analītisks pētījums ar zinātniskā darba elementiem, kurā autors (students) uz studiju laikā iegūto teorētisko zināšanu un praktisko iemaņu bāzes veic oriģinālu pētījumu par aktuālām problēmām un izstrādā konkrētus priekšlikumus un rekomendācijas to risināšanai.

Viena no kvalifikācijas darba prasībām ir veikt datu un informācijas apstrādi, kā arī pētījuma veikšanu analītiskajā daļā, obligāti jāizmanto dažādas pētnieciskās metodes.

Pētījuma mērķis ir analizēt pētīšanas metožu pielietojuma atbilstību veicamajiem kvalifikācijas darbu uzdevumiem un pētījuma rezultātu lietderību izvirzītā mērķa sasniegšanai, kā arī sniegt rekomendācijas aprakstošās un secinošās statistikas pielietojumu kvalifikācijas darbu izstrādē.

Mērķa īstenošanai tiek izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) studēt un analizēt mūsdienu literatūru par aprakstošās un secinošās statistikas pielietojuma iespējām studējošo kvalifikācijas darbos;
- 2) atlasīt un analizēt studentu kvalifikācijas darbu analītisko daļu, lai konstatētu pētniecisko metožu pielietojuma daudzveidību un lietderību;
- 3) analizēt iegūtos rezultātus un sniegt rekomendācijas aprakstošās un secinošās statistikas pielietojumu kvalifikācijas darbu izstrādē.

Pētījuma metodes - monogrāfiskā jeb aprakstošā metode, kvalitatīvā metode, analīze.

Pētījuma mērķa sasniegšanai izlases veidā tika analizēti studiju programmas “Uzņēmējdarbība lauksaimniecībā” studentu kvalifikācijas darbi pēdējo divu studiju gadu periodā. Rakstā ievietoti tabulu, attēlu un analīzes tekstu piemēri, taču tajā ievietotajiem rādītājiem ir ilustratīvs raksturs, tāpēc tos nevar izmantot kā kvalifikācijas darba daļu. Tabulām un attēliem pievienotie analīzes teksti tika veidoti, izmantojot studentu darbus, bet tie ir vispārināti un koriģēti.

Pamatprasības kvalifikācijas darba izstrādei un noformēšanai norādītas „Metodiskajos norādījumos kvalifikācijas darbu izstrādāšanai un aizstāvēšanai”. Prasībās ir minēts, ka “*Analītiskā daļa tiek veidota, pamatojoties uz teorētiskajā daļā aprobēto informāciju, līdz ar to apliecina autora prasmī veikt pētījumu, izmantojot apgūtās zināšanas, informatīvos materiālus un datus. Analītiskā daļā pamatojas un konkrēta uzņēmuma (saimniecības) izpēti, analīzi un tālākas attīstības plānošanu. Praktiskā materiāla apstrādei tiek izmantotas kvantitatīvās un kvalitatīvās sociālo zinātņu pētījumu metodes. Iegūtos datus atspoguļo tabulās un attēlos, obligāti sniedzot tajās ietvertās informācijas un konstatēto tendenču un likumsakarību analītisku vērtējumu*” (Latvijas Lauksaimniecības universitātes Malnavas koledža, 2022).

Šajā pētījumā tika analizēta studentu pētīšanas metožu pielietojuma atbilstība veicamajiem kvalifikācijas darbu uzdevumiem un pētījuma rezultātu lietderība izvirzītā mērķa sasniegšanai, ka arī sniegtas rekomendācijas aprakstošās un secinošās statistikas pielietojumam kvalifikācijas darbu izstrādē.

Studiju programmas “Uzņēmējdarbība lauksaimniecībā” pētījuma objekts ir lauksaimniecības nozare, kas funkcionē un parādās ar dažādiem rakstura lielumiem, īpašībām. Pētījuma priekšmets ir daudz konkrētāks nekā pētījuma objekts, jo ir pētījuma objekta būtiska sastāvdaļa vai īpašība vai to kopums, kas palīdz noskaidrot pētījuma problēmas cēloņus un veidošanos. Par pētījuma priekšmetu studējošie ir izvēlējušies augkopības, lopkopības, dārzkopības un tamlīdzīgas ražotnes. Kvalifikācijas darba mērķu sasniegšanai studējošais darbā veic kvantitatīvo pētījumu, izmantojot statistiskās datu apstrādes metodes - aprakstošo statistiku.

Kvalifikācijas darba izveidē ir lietderīgi pielietot šīs statistisko datu apstrādes metodes, jo aprakstošā statistika izmanto informāciju par visiem kādas kopas (eksperimenta) elementiem (notikumiem), lai aprēķinātu dažādus kopu raksturojošus parametrus (vidējais aritmētiskais, moda, mediāna, standartnovirze u. c.) vai attēlotu informāciju par kopas elementiem grafiski (poligons, histogramma u.c.) (Kristapsone, 2008). Aprakstošo statistiku izmanto tad, ja datu kopas nav lielas, vai arī, ja ir zināma informācija par visiem kopas elementiem.

Viena no galvenajām zinātnes metodoloģijas pamattēzēm ir nepieciešamība izpētīt visas parādības attīstībā, laikā (Kristapsone u. c., 2011). Dinamikas rindas līmeņu pārmaiņu raksturošanai izmanto virkni statistisko rādītāju. Svarīgākie diferencētie dinamikas rindas rādītāji ir:

- absolūtais pieaugums;
- augšanas temps;
- pieauguma temps.

Eksperimentālajiem pētījumiem rezultāti ir pētījuma datu aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji, tabulas un grafiki (Kristapsone u. c., 2011).

Studenti kvalifikācijas darbos loģiskā secībā koncentrēti un pilnīgi sniedz ziņas par uzņēmumu, sējumu platībām, augsnes īpašībām, pielietoto agrotehniku, īsi raksturo pielietoto materiālu (sēkla, mēslojums, ķimikālijas u.c.), sniedz ziņas par audzētiem kultūraugiem. Lopkopības (ganāmpulku, dzīvnieku grupu) pētījumos raksturo dzīvnieku audzēšanas apstākļus, šķirni, ganāmpulka lielumu un struktūru, dzīvniekus raksturojošās pazīmes, kā arī produktivitāti, vecumu, dzimumu, radniecīgo grupu u. c.; produkcijas ražošanas ekonomiskos apstākļus un tirgus iespējas, lopkopības ražošanas apstākļus, dažādu sugu dzīvnieku audzēšanas iespējas. Sniedz produkcijas ieguves (pakalpojuma) tehnoloģijas aprakstu.

Dati tiek atspoguļoti tabulās un seko šo datu analīze. Gandrīz visos darbos tiek norādīts pētāmo mainīgo lielumu aritmētiskos vidējais vai sniegts vārdiskais datu raksturojums, norādot minimālus un maksimālus absolūtos rādītājus.

Kvalifikācijas darbos dati ir sakopoti par vairākiem gadiem, tāpēc lietderīgi būtu analizēt tos, pielietojot dinamikas rindu raksturojošos lielumus. Raksturojot, piemēram, kultūraugu ražu (1. tabula), ieteicams būtu aprēķināt absolūto pieaugumu, augšanas tempu un pieauguma tempu (Goša, 2003).

1.tabula

Kultūraugu raža Zemnieku saimniecībā “XXX” 2016.-2020. gadā, t

Kultūra	Gads				
	2016	2017	2018	2019	2020
Ziemas/vasaras kvieši	377	227	210	495	725
Rapsis	60	113	98	96	25
Auzas	95	61	183	88	150
Griķi	-	15	43	68	25

Korelatīvo sakarību pētījumiem lietderīgi ir pielietot, jo tās rezultāti ir aprakstošās statistikas rādītāji un korelācijas koeficienti parāda divu vai vairāku mainīgo saistību. Ja abi mainīgie ir izteikti kvantitatīvi, tad sakarību ciešuma novērtēšanai lieto Pirsona korelācijas koeficientu (Čerņajeva, 2020). Pētot, piemēram, audzējamo kultūraugu platības, ražu un ražību (2.tabulu), var noteikt korelatīvo sakarību starp apsēto platību un kultūras ražību un raksturot to ciešumu.

**Zemnieku saimniecības „XXX” audzējamo kultūraugu platība, raža un ražība periodā
no 2019. – 2021. gadam**

Kultūraugs	2019. gads			2020. gads			2021. gads		
	Platība, ha	Raža, t	Ražība, t/ha	Platība, ha	Raža, t	Ražība, t/ha	Platība, ha	Raža, t	Ražība, t/ha
Ilggadīgie zālāji	5.34	0	0	5.11	0	0	5.27	0	0
Auzas	0	0	0	61.02	317.30	5.20	111.28	612.04	5.50
Ziemas kvieši	229.05	1740.78	7.60	280.16	1989.14	7.10	262.72	2022.94	7,70
Zirņi	0	0	0	30.02	105.07	3.50	53.26	202.38	3.80
Papuve	55.64	0	0	39.95	0	0	5.36	0	0
Griķi	0	0	0	7.26	6,534	0.90	11.19	8,95	0,80
Vasaras kvieši	24.52	164.28	7.70	23.52	166.9	7.10	0	0	0
Sarkanais āboliņš	4.05	0	0	7.77	0	0	10.89	1.63	0.15
Ziemas rapsis	138.82	444.22	3.20	5.76	20.736	3.60	89.38	32,76	3.60
Lauka pupas	19.29	54.01	2.80	32.44	100.56	3.10	22.36	76.02	3.40
Vasaras rapsis	44.49	124.48	2.8	86.36	250.44	2.90	8.58	25.74	3,00
Vīķi	0	0	0	0	0	0	7.21	2.163	0,30
Facēlija	0	0	0	0	0	0	4.98	1.29	0.26

Kvalifikācijas darbos bieži tiek atspoguļota ekonomiskajā analīzē dažāda veida nesummējamai parādībai (*Mārtinsone u.c., 2016*). Parasti studenti šos datus apraksta vārdiski vai attēlo dažāda veida diagrammās. Lietderīgi būtu izmantot indeksu metodes paņēmienus, jo tieši indeksi ir relatīvi rādītāji, ar kuru palīdzību var noteikt dažāda veida nesummējamu parādību izmaiņas.

Ja dati raksturo, kā izmainījies dažādu veidu produktu kopējais apjoms, kā kopumā mainījušās cenas dažādu veidu precēm (3.tabula), tad indeksu metode ļauj:

- izmērīt saliktu sabiedrisku parādību izmaiņas;
- analizēt atsevišķu faktoru lomu parādības izmaiņā;
- salīdzināt rezultātus ar iepriekšējo periodu.

**Zemnieku saimniecības “XXX” graudaugu un rapša pārdošanas cenas un daudzums
2018. – 2020. gadā**

Kultūra	2018. gads		2019. gads		2020. gads	
	Cena par tonnu, EUR	Pārdotais daudzums, t	Cena par tonnu, EUR	Pārdotais daudzums, t	Cena par tonnu, EUR	Pārdotais daudzums, t
Kvieši	132 – 160	234	130 – 160	312	140 – 165	256
Auzas	90 - 120	180	90 - 120	166	95 - 125	145
Griķi	140 - 145	38	300 - 310	45	500 -510	80
Rapsis	340 – 360	84	345 – 365	78	348 – 370	86

Lai analizētu atsevišķu produkcijas veidu ražošanas vai realizācijas izmaiņas, varētu pielietot individuālos indeksus - fiziskā apjoma, cenas un produkcijas vērtības jeb vērtības apjoma. Savukārt, kopindeksi raksturotu saliktu parādību kopējās pārmaiņas (*Delachieve, 2021*).

Ja pētījuma darbā tiek apskatīti vairāku gadu, vairāku elementu ražošanas vai realizācijas rādītāji, tad lietderīgi būtu pielietot parādību vispārinošai raksturošanai struktūras vidējos. Piemēram, analizējot saimniecības mēslošanas līdzekļu vajadzību ziemas kviešiem (4.tabula), diskrētai sadalījuma rindai var aprēķināt mediānu (*Arhipova & Bāliņa, 2006*).

Zemnieku saimniecības “XXX” kopējā mēslošanas līdzekļu vajadzība ziemas kviešiem uz 1 ha

Mēslošanas līdzekļa nosaukums	Nepieciešamais daudzums, t	Cena par vienību, EUR	Summa, EUR
NPK 8-20-30 +2S	0.375	318	119.25
CAN N27	0.15	196	29.4
NS 30-7	0.265	233	61.75
N34.4	0.09	215	19.35
Humistar	2	3.77	7.54
Mn sulfāts	4	0.95	3.8
YaraVita Coptrac	0.4	9.36	3.7
YaraVita Zinctrac	0.56	8.22	4.6
Oligo Boron	0.4	1.7	0.68
Wuxal Mo	0.05	7.2	0.36
K sulfāts	3	0.85	2.55

Secinājumi un priekšlikumi

1. Kvalifikācijas darba mērķis ir apgūt pētnieciskās darbības iemaņas, padziļināt zināšanas dotajā studiju programmā un iegūt pieredzi sava viedokļa, uzskatu, attieksmes izteikšanai un aizstāvēšanai gan rakstiski, gan mutiski.
2. Statistiskā analīze paver plašas iespējas pētīšanas metožu pielietojumam atbilstoši veicamajiem kvalifikācijas darbu uzdevumiem un pētījuma rezultātu, izvirzītā mērķa sasniegšanai.
3. Studējošie izvēlētās pētījuma hipotēzei vai pētījuma jautājumam atbilstošas datu apstrādes metodes (aprakstošās).
4. Rekomendēt katra raksturīga uzdevuma tipa risināšanai veikt vienu statistiskās analīzes metodi, kura vislabāk sevi ir attaisnojusi un kura plašāk raksturo doto parādību.
5. Rekomendēt plašāk pielietot secinotās statistikas metodes vai statistisko sakarību pētīšanas metodes.
6. Ar statistisko metožu analīzes palīdzību veikt pētniecisko darbu konkrētajos studijuursos nav problemātiski, ja izprot uzņēmējdarbības nozīmi ne tikai no praktiskās puses, bet arī no statistikas vērtējuma.

Izmantotie avoti un literatūra

1. Arhipova, I., & Bāliņa, S. (2006). *Statistika ekonomikā un biznesā*. Risinājumi ar SPSS un Microsoft Excel. Mācību līdzeklis 2. izdevums. Datorzinību Centrs.
2. Čerņajeva, S. (2020). *Vienkāršā lineārā regresija un korelācija*. https://estudijas.rtu.lv/file.php/63844/Matematiska_statistika/regresija_un_korelacija.pdf
3. Delachieve (2021). *Indekss ekonomiskās analīzes metode: noteikšanas pieteikumu piemērs*. <https://lv.delachieve.com/indeks-ekonomiskas-analizes-metode-noteikšanas-pieteikumu-piemers/>
4. Goša, Z. (2003). *Statistika: Mācību grāmata*. Latvijas Universitāte.
5. Kristapsone, S. (2008). *Zinātniskā pētniecība studiju procesā*. Biznesa augstskola Turība.
6. Kristapsone, S., Kamerāde, D., Lazda, R., Mārtinsons, K., Mihailovs, I. J., Olsena, S., Pipere, A., Sīle, V., Sīlis, V., & Zakriževska, M. (2011). *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metodes*. RaKa.
7. Latvijas Lauksaimniecības universitātes Malnavas koledža (2022). *Metodiskie norādījumi kvalifikācijas darbu izstrādāšanai un aizstāvēšanai studiju programmai “Uzņēmējdarbība lauksaimniecībā”*. <https://malnavaskoledza.lv/pages/metodiskie-materiali-uznemejdarbiba-lauksaimnieciba.html>
8. Mārtinsons, K., Pipere, A., & Kamerāde, D. (zin. red.). (2016). *Pētniecība: teorija un prakse*. RaKa.

Summary

One of the requirements of the qualification paper is to process data and information, as well as to conduct research in the analytical part, it is mandatory to use various research methods. The aim of the research is to analyze the compliance of the application of research methods with the tasks of the qualification work and the usefulness of the research results to achieve the set goal, as well as to provide recommendations on the application of descriptive and inferential statistics in the development of qualification work.

In order to achieve the aim of the research, the qualification works of the students of the study program “Entrepreneurship in Agriculture” in the last two study years were analyzed in a random way.

In the qualification papers, students provide information about the company, sown areas, soil properties, applied

agricultural techniques in a logical order, briefly describe the material used (seed, fertilizer, chemicals, etc.), provide information about cultivated crops. Livestock studies (herds, groups of animals) describe the breeding conditions, breed, size and structure of the herd, characteristics of the animals, as well as productivity, age, sex, related groups, etc.; economic conditions and market opportunities for the production of products, conditions for the production of livestock, possibilities for the breeding of different species of animals.

The data are presented in tables and followed by an analysis of these data. Almost all works indicate the arithmetic mean of the studied variables or provide a verbal description of the data, indicating the minimum and maximum absolute values.

To recommend one method of statistical analysis for solving each typical type of task, which has proved itself best and which describes the given phenomenon in more detail. To recommend the wider use of inferential statistical methods or statistical research methods.

BALTIJAS VALSTU NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA NODOKĻA SALĪDZINĀJUMS REAL ESTATE TAX COMPARISON OF THE BALTIC STATES

Santa Stepaņenko Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, santastepanenko@inbox.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Mg. oec. Anita Puzule

Abstract. Real estate tax is the only tax that is 100 % amount is transferred to the municipal basic budget. The aim of the study is to analyze the calculation of real estate tax and the application of benefits procedures in the Baltic States and to compare them. Novelty of the research: the author compared the real estate tax in the Baltic States, performed an assessment of rates, taxable bases and benefits.

The criteria for determining the real estate tax - the tax base, rate and benefits differ significantly in Latvia, Lithuania and Estonia. The name of this tax is different in the Baltic States, because there is not only a real estate tax, but also a land tax. The tax base can be both cadastral value and market value. Comparing Latvia with Lithuania and Estonia, real estate tax in Latvia is the highest in relation to the average gross salary.

Keywords: cadastral value of property, tax object, tax rates, tax relief, real estate tax.

Ievads

Nekustamā īpašuma nodoklis ir vienīgais nodoklis, kurš 100 % apmērā tiek ieskaitīts pašvaldības pamatbudžetā. No iedzīvotāja puses nekustamā īpašuma nodoklis kļūst nepanesams slogs, jo daudziem iedzīvotājiem nav iespējas nomaksāt nekustamā īpašuma nodokli. Ņemot vērā Baltijas valstu kopīgo ģeogrāfisko novietojumu un vēsturisko attīstības gaitu, nereti tās tiek savstarpēji salīdzinātas. Protams, var diskutēt par šādas pieejas pareizību, tomēr, tā kā visas 3 Baltijas valstis ir salīdzinoši vienādās pozīcijās pret visu pārējo pasauli, ir interesanti meklēt kopīgo un atšķirīgo. Latvijā pēdējā laikā atkal aktualizējies jautājums par nekustamā īpašuma nodokļa apmēru, bet kāda ir kaimiņvalstu pieredze šajā jautājumā (Kūma, 2017). Autore šī pētījuma ietvaros atklās būtiskākās atšķirības nekustamā īpašuma nodokļa piemērošanai Baltijas valstīs.

Raksta mērķis ir analizēt nekustamā īpašuma nodokļa aprēķināšanas un atvieglojumu piemērošanas kārtību Baltijas valstīs un veikt to salīdzinājumu.

Raksta uzdevumi ir :

- raksturot nekustamā īpašuma nodokli;
- analizēt nekustamā īpašuma nodokļa aprēķināšanas un atvieglojumu piemērošanas kārtību Baltijas valstīs;
- izstrādāt secinājumus un priekšlikumus nekustamā īpašuma nodokļa administrēšanas un iekasēšanas efektivitātes uzlabošanai.

Pētījuma ietvaros tiks izmantota Latvijas un ārzemju autoru nozares literatūra, zinātniskās publikācijas, Latvijas, Lietuvas un Igaunijas normatīvo aktu sistēma – likumi, Ministru kabineta noteikumi, kā arī pašvaldību izdotie saistošie noteikumi un dažādi interneta resursi, kas ietver sevī plašāku informāciju par nekustamā īpašuma nodokli kopumā.

Tā veikšanai izmantotas zinātniski pētnieciskās metodes: literatūras un dokumentu, kontentanalīze, salīdzinošā analīze, aprakstošā metode.

Pētījuma periods 2018.- 2021.gads.

Nekustamā īpašuma nodokļa būtība

Nekustamā īpašuma nodoklis (turpmāk – NĪN) vai nodokļa likme tiek noteikta par personas īpašuma vērtību. Nodokli iekasē tās jurisdikcijas pārvaldes iestāde, kurā atrodas īpašums. Tā var būt valsts valdība, federāla valsts, apgabals vai ģeogrāfisks reģions vai pašvaldība. Vairākas jurisdikcijas iestādes var aplikt ar nodokli vienu un to pašu īpašumu. Nekustamā īpašuma nodokli var uzlikt katru gadu vai darījuma ar nekustamo īpašumu laikā, piemēram, nekustamā īpašuma pārdošanas gadījumā (William et al., 2012).

Nekustamā īpašuma nodoklis ir nodoklis, kas samaksāts par īpašumu, kas pieder fiziskai vai citai juridiskai personai, piemēram, korporācijai. Visbiežāk nekustamā īpašuma nodoklis ir nodoklis, ko var uzskatīt par regresīvu nodokli. To aprēķina vietējā pašvaldība, kurā atrodas īpašums, un to maksā īpašuma īpašnieks. Nodokļa pamatā parasti ir īpašumā esošā īpašuma vērtība, ieskaitot zemi (Youngman, 2016).

No A. Krosman (Andrew Crossman) pētījuma izriet, ka nekustamā īpašuma nodokļa likmes un ar nodokli

apliekamo īpašumu veidi atšķiras atkarībā no jurisdikcijas. Iegādājoties īpašumu, ir svarīgi pārbaudīt piemērojamos nodokļu likumus. Lielākajā daļā Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas valstu nekustamā īpašuma nodoklis veido zemu federālo ieņēmumu daļu, salīdzinot ar ienākuma nodokļiem un pievienotās vērtības nodokļiem. Tomēr likme Amerikas Savienotajās Valstīs ir ievērojami augstāka nekā daudzās Eiropas valstīs. Daudzi speciālisti ir pieprasījuši paaugstināt nekustamā īpašuma nodokļa likmes attīstītajās valstīs. Viņi apgalvo, ka nodokļa paredzamība un tirgus korekcijas raksturs veicina gan nekustamā īpašuma stabilitāti, gan pareizu attīstību (Crossman, 2019).

Pētījumā par nekustamā īpašuma nodokli apkopota informācija, ka Eiropā 2019.gadā tieši Luksemburgā ir viszemākais īpašuma nodoklis privātā kapitāla daļā - 0,05 %. Šveicei ir otrais zemākais īpatsvars - 0,08 %, kam seko Čehija un Austrija, abām - 0,09 %. Vislielākie nekustamā īpašuma nodokļi kā privātā kapitāla daļa ir Apvienotajā Karalistē (1,93 %), Francijā (1,25 %) un Grieķijā (1,09 %), Latvijā tas ir 0,13 % (Figari et al., 2019).

No iepriekš minētā izriet, ka nekustamā īpašuma nodoklis ietver sevī likmi, ko iekasē valsts iestādes institūcija gan fiziskai, gan juridiskai personai, ja tās īpašumā ir nekustamais īpašums. Šo nodokli var salīdzināt ar īres nodokli, kura pamatā ir ienākumi no īres vai aprēķinātā īre, un zemes vērtības nodokli, kas ir nodeva par zemes vērtību, izņemot ēku vērtību un citus uzlabojumus. Saskaņā ar īpašuma nodokļa sistēmu valdība pieprasa vai veic katra īpašuma monetārās vērtības novērtējumu, un nodoklis tiek aprēķināts proporcionāli šai vērtībai. No iepriekš minētā darba autore secina, ka nekustamā īpašuma nodoklis piemērojams katrā valstī par personas īpašumā esošo nekustamo īpašumu. Katrā valstī tā apmaksas nosacījumi ir atšķirīgi, tomēr nepastāv tādas valstis, kurās samaksa par nekustamo īpašumu nebūtu jāveic.

Neskatoties uz to, ka teorijā daudzviet minēts, ka nekustamā īpašuma nodoklis veido salīdzinoši zemu valsts budžeta daļu, tas tomēr sniedz zināmus un paredzamus ienākumus, katrai valsts pašvaldībai.

Baltijas valstu nekustamā īpašuma nodokļa izvērtējums

Pasaulē un Baltijas valstīs ar NĪN apliekamie objekti, nodokļa likme un tās noteikšanas kārtība būtiski atšķiras. NĪN tiek noteikts atbilstoši valsts politikai, prioritātēm un citiem faktoriem. Dažās valstīs NĪN tiek piemērots tikai zemei vai tikai ēkām. Īpašuma vērtība vairumā gadījumu tiek noteikta, balstoties uz masveida, nevis uz individuālo vērtēšanas metodi. NĪN piemērošanā tiek izmantotas divu veidu procenta likmes - fiksētās (likmes nosaka valsts centrālās varas institūcijas – tā ir noteikta procentu likme no ar nodokli apliekamās vērtības) un mainīgās (vietējā vara plāno NĪN likmi, vadoties no paredzamajiem budžeta izdevumiem un esošās ar nodokli apliekamās bāzes lieluma). Dažreiz vietējai varai ir piešķirtas plašas pilnvaras likmju noteikšanā, taču normatīvie akti minimālo un maksimālo likmi ierobežo (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 2011).

Atvieglojumi tiek piešķirti dažādām sociāli mazāk aizsargātajām sabiedrības grupām – pensionāriem, invalīdiem u.tml.. No nodokļa maksāšanas parasti ir atbrīvoti kultūras, izglītības, tāpat arī valsts pārvaldes funkciju īstenošanai un reliģiskiem mērķiem paredzēti objekti. Lai stimulētu kādu konkrētu darbības veidu, tiek piemēroti arī atbrīvojumi no nodokļa maksāšanas uz noteiktu laika periodu. Ar NĪN tiek aplikts tieši pats īpašums, nevis tā īpašnieks (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 2011).

Lai labāk būtu pārskatāmā informācija par trīs Baltijas valstu nekustamā īpašuma nodokļa piemērošanas atšķirībām raksta autore izveidoja 1.tabulu.

1.tabula

Baltijas valstu nekustamā īpašuma nodokļa salīdzinājums 2021.gadā (autores sastādīta, Par nekustamā īpašuma nodokli, 1997; Land Tax Act, 1993; The Republic of Lithuania real estate tax, 2005)

Valsts	Objekts	Nodokļa bāze	Likme	Maksātāji
Latvija	Būvēm un zemei	kadastrālā vērtība	1,5% - zeme, saimnieciskajā darbībā izmantotajās ēkās; 0,2% līdz 0,6% - dzīvojamās mājas	Juridiskas un fiziskas personas
Lietuva		tirgus vērtība	NĪN ēkām 0,5%-3% (nodokļu atbrīvojums piemērojams nekustamam īpašumam vērtībā līdz 150 000 EUR) NĪN zemei 0,01% - 4%	
Igaunija	Zemei	kadastrālā vērtība	0,1% līdz 2,5%	

Aplūkojot 1. tabulu var iezīmēt gan kopīgas, gan atšķirīgas iezīmes. **Baltijas valstu nekustamā īpašuma nodokļa kopīgas iezīmes:**

- ✓ ar nekustamā īpašuma nodokli apliek zemi gan Latvijā, gan Lietuvā, gan Igaunijā, bet ēkas un būves tikai Latvijā un Lietuvā;
- ✓ nodokļu maksātāji ir gan fiziskas, gan juridiskas personas.

Baltijas valstu nekustamā īpašuma nodokļa atšķirīgas iezīmes:

- ✓ Igaunijā nodokli maksā tikai par zemi, ēkas un būves ar nodokli netiek apliktas, savukārt Latvijā un Lietuvā nekustamā īpašuma nodokli maksā gan par zemi, gan par ēkām un būvēm;
- ✓ Latvijā un Igaunijā nekustamā īpašuma nodokļa aprēķināšanai piemēro kadastrālo vērtību, bet Lietuvā tirgus vērtību;
- ✓ neskatoties uz to, ka gan Latvijā, gan Lietuvā ar nekustamo īpašuma nodokli apliek ēkas, toties ir liela atšķirība, Lietuvā ēkas līdz 150000 EUR vērtības neapliek ar nodokli.

No iepriekš minētā raksta autore secina, kā Latvijā ir visaugstākās nekustamā īpašuma nodokļa likmes, par ko arī liecina BDO veiktā aptauja. Lielākā daļa Lietuvas iedzīvotāju nemaksā nodokli par mājokli. Igaunijā ar nekustamā īpašuma nodokli neapliek nedz apbūves zemi, nedz zem ēkām un būvlaukumiem, nedz zemi zem dzīvojamam ēkām (*Kudrjavcevs, 2017*).

Līdzīga situācija kā Latvijā pirms dažiem gadiem bija Igaunijā. Likme zemei bija no 0,1% līdz 2,5%, un šo likmi vietējās varas drīkstēja piemērot pēc saviem ieskatiem, taču igauņi nonāca pie secinājuma, ka sistēma nav taisnīga. Tāpēc jau kopš 2013.gada ir spēkā likums, kas paredz, ka blīvi apdzīvotās teritorijās ar nekustamā īpašuma nodokli netiek aplikta zeme līdz 1500 kvadrātmetriem, savukārt lauku teritorijās ar nekustamā īpašuma nodokli netiek aplikta divu hektāru plaša zemes teritorija ap mājokli. Turklāt būtiski uzsvērt, ka igauņi ar nekustamā īpašuma nodokli neapliek ēkas (*Ozola-Balode, 2017*).

Lai labāk būtu pārskatāmā informācija par nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumiem Baltijas valstīs autore apkopojā datus par nodokļu ieņēmumiem valsts galvaspilsētu pašvaldībās (2.tabula).

Ieņēmumi no NĪN 2019. gadā ir samazinājušies visās trīs apskatītajās pašvaldībās. NĪN no kopējiem nodokļu ieņēmumiem ir līdzīgs Rīgā un Viļņā – vidēji 12% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem pašvaldību budžetos. Vismazākais rādītājs ir Tallinā, kur NĪN sastāda vien nepilnus 6% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem pašvaldības budžetā.

2.tabula

Baltijas valstu galvaspilsētu pašvaldību NĪN ieņēmumu salīdzinājums 2018. un 2019.gadā (autores sastādīta, Rīgas pilsētas pašvaldība, 2019-2020; Vilniaus miesto savivaldybė, 2019; Tallinna linna, 2020)

Valsts	Ieņēmumi no NĪN, tūkst. EUR			Kopējie nodokļu ieņēmumi, tūkst. EUR		NĪN īpatsvars, %	
	2018.	2019.	Izmaiņas	2018.	2019.	2018.	2019.
Latvija - Rīga	115052,8	110103,1	-4949,7	906510,9	963647,4	12,69	11,42
Lietuva - Viļņa	39021,0	37736	-1285	333418	339382	11,70	11,12
Igaunija - Tallina	26330,0	26000,0	-330,0	445795,0	477400,0	5,91	5,45

Autore uzskata, ka Latvijas pašvaldībām ir jāpārdomā budžeta ieņēmumu izlietojums, jo salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, tieši Latvijā iekasē lielākus līdzekļus, tomēr daudzi nekustamie īpašumi ir sliktā tehniskā stāvoklī.

Lai noskaidrotu Baltijas valstu labklājības līmeni, raksta autore apkopojā valsts statistikas datus par 2020.gada vidējo bruto darba samaksu Baltijas valstīs (3.tabula).

3.tabula

Baltijas valstu 2020. gada vidējā bruto darba samaksa

(autores sastādīta, Centrālā statistikas pārvalde, 2020-2021; Tagidas.lt, 2021; Stat.ee, 2021)

Valsts	1.cet.	2.cet.	3.cet.	4.cet.
Latvija	1100	1117	1147	1161
Lietuva	1381	1398	1454	1524
Igaunija	1404	1433	1441	1515

Latvijā ir ievērojami zemāka bruto alga salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju. Visās valstīs tā 2020. gadā katru ceturksni palielinājās, 2020. gada 4. ceturksnī, salīdzinājumā ar 2020. gada 1. ceturksni, bruto darba samaksa pieauga par Latvijā par 5,5 %, Lietuvā par 10,4 % un Igaunijā par 7,9 %.

No iegūtajiem datiem 2. un 3.tabulā var secināt, ka Igaunijā, kurā ir par Latviju augstāka bruto alga ir vismazākie NĪN ieņēmumi no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. Tas nozīmē, ka NĪN loma uz uzņēmēju jeb darba devēju ienākumiem ir ievērojama. Darba autore pieļauj iespēju, ja uzņēmumiem būtu mazāks NĪN maksājums, tad varētu atļauties palielināt darbinieku algas. Mazāks nodokļu slogs sekmē Igaunijas augsto labklājības līmeni. Autore uzskata, ka Latvijai tuvākajos gados ir jāveic NĪN reforma, jo Latvijā ir augsts emigrācijas līmenis, piemēram, vienīgo mājokli atbrīvojot no nekustamā īpašuma nodokļa vai piemērot neapliekamo minimumu kā to dara Lietuva.

4.tabulā salīdzināti izdevumi, pērkot dzīvokli Baltijas valstu galvaspilsētās. Raksta autore izvēlējās salīdzināt dzīvokļu cenas jaunajos projektos, jo dzīvokļiem jaunajos projektos galvaspilsētas tuvumā gan pieprasījums, gan cenas turpina stabili augt. Latvijā izaugusi jauna pircēju paaudze, kurus sērijveida dzīvokļi neinteresē - viņi dod priekšroku dzīvokļiem jaunajos projektos. Rīgā cenas dzīvokļiem jaunajos projektos ir viszemākās, Tallinā – visaugstākās, bet Viļņā salīdzinoši ir vidējas. Tallinā cilvēki ir gatavi par tiem maksāt lielāku cenu. Rīgā vidējā cena ir 1910 EUR/m², savukārt Tallinā vidējā cena ir 2979 EUR/m². Lielā mērā šādu atšķirību varētu skaidrot ar faktu, ka Tallinas iedzīvotāju algas ir par apmēram 30% lielākas, tomēr Tallinā iedzīvotāji par savu mājokli arī gatavi maksāt lielāku procentu no algas un biežāk izvēlas lielākus dzīvokļus augstākas klases projektos (*Pilat, 2021*).

4.tabula

Dzīvokļu cenas jaunajos projektos Baltijas valstu galvaspilsētās 2021.gadā
(*Ezerkalna, 2021*)

Pilsēta	Cena, EUR/ kv. m.	Cena par dzīvokli 50 kv. m.	NĪN likme, %	NĪN summa, EUR
Rīga	1910	95500	0,4	154
Viļņa	2979	148950	-	-
Tallina	3000	150000	-	-

Skaidri redzams, ka iegādājoties dzīvokli gan Lietuvā, gan Igaunijā pircējam būs jāsamaksā tikai īpašuma pārdošanas cena un īpašuma reģistrācijas nodeva. Cilvēks saņems savā īpašumā jauno dzīvokli un vairs par šo īpašumu viņam nebūs jāmaksā (izņemot komunālos maksājumus). Igaunijā nekustamā īpašuma nodokli ēkām nepiemēro vispār, bet Lietuvā ēkas, kuru vērtība zemāka par 150000 EUR netiek apliktas ar nekustamā īpašuma nodokli. Savukārt Latvijas iedzīvotājam par savu īpašumu jāmaksā katru gadu, konkrētajā piemērā tas ir 154 EUR + zemes domājamas daļas nodoklis. Raksts autore vēlas NĪN nodokļa summu par šādu dzīvokli salīdzināt ar veikto pētījumu par bruto algām 2020.gadā – Latvijā tā bija 1161 EUR 2020.gada 4.ceturksnī. Tas nozīmē, ka cilvēkam ir jāstrādā vismaz 7 dienas, lai samaksātu šo nodokli.

Latvijā un pasaulē Covid-19 pandēmija izraisīja krīzes situāciju daudzās uzņēmējdarbības nozarēs. Krīzes ķīlnieki galvenokārt ir lielākie NĪN maksātāji – viesnīcas, viesu mājas, restorāni, izklaides parki un daudzi citi. To simbolizē brīvās biroju ēkas, tukši iepirkšanās centri un pamesti dzīvokļi lielpilsētu rajonos, jaunā slimība 2019 ir smagi skārusi nekustamo īpašumu tirgus. NĪN atvieglojumus šajā pandēmijas laikā pašvaldības ir piešķirušas līdz pat 90 % vai pagarinājušas apmaksas termiņus. Atvieglojumi būs nepieciešami vēl pāris turpmākos gadus, kamēr ekonomiskā situācija uzlabosies.

Raksta autore uzskata, ka Latvijā NĪN varētu aprēķināt no tirgus nevis no kadastrālās vērtības ņemot piemēru no Lietuvas. Tā kā tirgus vērtība ir lielāka par kadastrālo vērtību, Latvijā nāktos samazināt nodokļa likmes un tās ieviešot apmērā no 0,01 % līdz 4 % no tirgus vērtības. Tirgus vērtību noteiktu sertificēti nekustamo īpašumu vērtētāji, kuru pakalpojumus jau sen kā izmanto bankas pirms izsniedz hipotekāro kredītu. Vērtētāju loma ir, lai radītu ticamu priekšstatu par vērtību pamatojoties uz objektīvu izpēti un analīzi, kas atspoguļo īpašuma tirgus vērtību, kas ne vienmēr ir pārdošanas cena. Profesionālie vērtētāji ir neatkarīgi un objektīvi. Laba novērtējuma ziņojumā tiek atklāta visa būtiskā informācija, novērtējums ir saprotams lietotājam un nav maldinošs. Visbeidzot, profesionāls vērtētājs ievēro ētikas kodeksu (*Munizzo, 2014*).

Raksta autore secina, ka Rīgas pašvaldība nosaka NĪN likmes neskatoties uz īpašuma vērtību. Autore uzskata, ka tieši īpašuma vērtībai ir jābūt primārajam, pēc kā nosaka NĪN likmi, jo jau sākotnēji, vērtējiem veicot īpašuma vērtējumu, ņems vērā īpašuma platību, atrašanās vietu, fizisko stāvokli, apkārtējo vidi un citus rādītājus.

Secinājumi un priekšlikumi

1. NĪN piemērošanas lielums dažādās valstīs ir atšķirīgs procentos no kopējiem nodokļu ieņēmumiem un iekšzemes kopprodukta. Nekustamā īpašuma nodoklis veido salīdzinoši zemu valsts budžeta daļu, bet tik un tā tas sniedz zināmus un paredzamus ienākumus, katrai valsts pašvaldībai.
2. Galvenās iedzīvotāju grupas, kurām piešķir atvieglojumus ir maznodrošinātas personas, pensionāri, bērni ar invaliditāti, ģimenes ar bērniem, politiski represētas personas, ģimenes, kas zaudējušas apgādnieku. Ikvienā Latvijas pašvaldībā ir izstrādāti savi saistošie noteikumi, kas nosaka atvieglojumus viņu pašvaldības teritorijā esošajiem nekustamajiem īpašuma objektiem
3. Lietuvā atsevišķi pastāv zemes nodoklis, ar kuru apliek zemes gabalus, izņemot meža zemi. Nodokļa bāze ir zemes vidējā tirgus vērtība, kuru, masveidā novērtējot, nosaka pieciem gadiem. Zemes vidējo tirgus vērtību aprēķina saskaņā ar Lietuvas Republikas valdības noteikto kārtību. NĪN zemei 0,01 % - 4 % no vērtības nodokļu vajadzībām. Konkrētas zemes nodokļa likmes nosaka katra pašvaldība individuāli.
4. Igaunijā nepastāv nekustamā īpašuma nodoklis – valstī ir zemes nodoklis un “Zemes nodokļa likums”. Zemes nodoklis ir valsts nodoklis, ko nosaka un iekasē pašvaldības. Nodokļa likmju koridors ir noteikts ar likumu robežās no 0,1 % līdz 2,5 % no īpašuma kadastrālās vērtības, savukārt pašvaldības katru gadu nosaka Zemes nodokļa likmi.
5. Latvijā un Igaunijā NĪN bāze ir īpašuma kadastrālā vērtība, bet Lietuvā – tirgus vērtība. Kopējā iezīme visām trīs valstīm ir tāda, ka jebkura nodokļa bāze balstās un ir saistīta ar izmaiņām nekustamā īpašuma tirgū.
6. Gan Latvijā, gan Lietuvā ar nekustamo īpašuma nodokli apliek ēkas, toties ir liela atšķirība, Lietuvā ēkas līdz 150000 EUR vērtības neapliek ar nodokli.
7. Latvijā ir ievērojami vismazākā bruto alga salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju. Vislielākā bruto alga ir Igaunijā. Visās valstīs tā 2020.gadā katru ceturksni palielinājās. 2020. gada 4. ceturksnī, salīdzinājumā ar 2020. gada 1. ceturksni, bruto darba samaksa pieauga par Latvijā par 5,5 %, Lietuvā par 10,4 % un Igaunijā par 7,9 %, līdz ar to ir atšķirīgs nodokļa slogs.
8. Igaunijā, kurā ir par Latviju augstāka bruto alga ir vismazākie NĪN ieņēmumi no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. Tas nozīmē, ka NĪN loma uz uzņēmēju jeb darba devēju ienākumiem ir ievērojama. Darba autore pieļauj iespēju, ja uzņēmumiem būtu mazāks NĪN maksājums, tad varētu atļauties palielināt darbinieku algas.

Priekšlikumi

1. Latvijas valdībai jāveic grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma nodokli” un jāņem vērā Lietuvas pieredze ieviešot nodokļa likmi par ēkām apmērā no 0,01 % līdz 4 % no tirgus vērtības. Šādi likuma grozījumi nodokļa maksātājiem būtu vieglāk izprotami, jo daudzi nesaprot atšķirību starp kadastrālo un tirgus vērtību.
2. Latvijas valdībai jāveic grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma nodokli” un vidi degradējošām būvēm, grauztiem un nepabeigtām būvēm jāpiemēro paaugstinātu nodokļa likmi līdz pat 4 %. Šāda rīcība vidi degradējošo būvju, grauztu un nepabeigto būvju īpašniekiem mudinātu ātrākā laikā atrast investoru vai to pārdot. Rezultātā valstī samazinātos vidi degradējošo būvju, grauztu un nepabeigto būvju skaits.
3. Latvijas valdībai jāveic grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma nodokli” un nodokļa atlaides iedalīt īstermiņa (līdz 2 gadiem) un ilgtermiņa atlaidēs (no 2 līdz 5 gadiem). Īstermiņa atlaide būtu 100 % apmērā un ilgtermiņa atlaide būtu 30 % apmērā no NĪN maksājamās pamatlīkmes. Nodokļa atlaides varētu piemērot uzņēmumiem, kuri ražošanu uzsāk pamestā, degradētā vai piesārņotā teritorijā. Rezultātā šīs teritorijas tiks sakoptas un attīstītas ilgtermiņā regulāri radot jaunas darba vietas. Pašvaldība tagadnē saņemot mazākus ienākumus no NĪN, rada iespēju nākotnē palielināt ienākumus gan no NĪN, gan no iedzīvotāju ienākuma nodokļiem. Pašvaldībā uzlabotos dzīves vides kvalitāte.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Land Tax Act* (01.07.1993). Law of the Republic of Estonia. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/507032016002/consolide/current>
2. *Par nekustamā īpašuma nodokli* (04.07.1997). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/43913-par-nekustama-ipasuma-nodokli>
3. *The Republic of Lithuania real estate tax* (07.07.2005). Law of the Republic of Lithuania. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.B4FAA1DD73CF/asr>
4. Centrālā statistikas pārvalde (2020). *Vidējās darba samaksas gada pieaugums – 3,9 %*. <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/darba-samaksa/meklet-tema/2723-darba-samaksas-parmainas-2020-gada-2>
5. Centrālā statistikas pārvalde (2021). *Darba samaksas pārmaiņas 2020.gadā* <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/darba-samaksa/meklet-tema/2778-darba-samaksas-parmainas-2020-gada-3>
6. Crossman, A. (2019). *Property Tax Planning* (16th ed.). Published by Bloomsbury Professional.
7. Ezerkalna, R. (2021). *Mājokļu tirgus tendences un nākotne*. <https://www.seb.lv/info/maja/majoklu-tirgus-tendences-un-nakotne>

8. Figari, F., Verbist, G., & Zantomio, F. (2019). Homeownership Investment and Tax Neutrality: a Joint Assessment of Income and Property Taxes in Europe. *University Ca' Foscari of Venice, Dept. of Economics Research Paper Series*, 27. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3449737>
Institute of Land Policy.
9. Youngman, J. (2016). *A Good Tax: Legal and Policy Issues for the Property Tax in the United States*. Lincoln.
10. Kudrjavcevs, N. (2017). *Latvija ir Baltijas čempione nekustamā īpašuma nodokļos*. <http://www.baltic-course.com/rus/nedvizimost/?doc=128611&underline=%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B0&output=d>
11. Kūma, E. (2017). *NĪN salīdzinājums Baltijas valstīs*. <https://ifinances.lv/raksti/nodokli/citi/nin-salidzinajums-baltijas-valstis/11764>
12. Munizzo, T. M. (2014). The Role of the Professional Appraiser and the Valuation Process. *Mortgage Bankers Association of America*, 74 (9).
13. Ozola-Balode, Z. (2017). *Latvijā visnedraudzīgākais nekustamā īpašuma nodoklis Baltijā*. <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/latvija-visnedraudzigakais-nekustama-ipasuma-nodoklis-baltija.a227679/>
14. Pilat (2021). *Mājokļu tirgus tendences un nākotne*. <https://www.pilat.lv/news/69>
15. Rīgas pilsētas pašvaldība (2019). *Rīgas pilsētas pašvaldības 2018.gada pamatbudžeta ieņēmumi un izdevumi*. <https://www.riga.lv/sites/riга/files/content/Budzets/2018/2pielikums.pdf>
16. Rīgas pilsētas pašvaldība (2020). *Rīgas pilsētas pašvaldības 2019.gada pamatbudžeta ieņēmumi un izdevumi*. <https://www.riga.lv/sites/riга/files/content/Budzets/2019/1grozijumi/2pielikums.pdf>
17. Stat.ee (2021). *Keskmīne brutokuupalk*. <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/palk-ja-toojoukulu/keskmīne-brutokuupalk>
18. Tagidas.lt (2021). *Average monthly gross and net earnings (excluding sole proprietorships)*. <https://www.tagidas.lt/savadai/9006/>
19. Tallinna linna (2020). *Aasta eelarve eelnõu seletuskiri*. file:///C:/Users/SANTA/Downloads/koond_14.11.pdf
20. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (2011). *Informācija pašvaldībām par finanšu instrumentu piemērošanu zemes izmantošanas attīstībai*. <https://www.varam.gov.lv/lv/informativie-materiali-zemes-politikas-joma>
21. Vilniaus miesto savivaldybė (2019). *2019 m. biudžetas*. <https://vilnius.lt/lt/biudzeto-suvestine/2018-m-biudzetas/>
22. William, J., Gary, C., & Lawrence, C. (2012). *A Primer on Property Tax: Administration and Policy*. Wiley- Blackwell.

Summary

The real estate tax forms a relatively low part of the state budget, but it still provides a certain and predictable income to each state municipality. In 2020, the highest real estate tax GDP among the Baltic States was in Latvia - 0.95 %, but in Lithuania 0.3 % and in Estonia 0.22 %.

In Latvia and Estonia, the real estate tax base is the cadastral value of the property, but in Lithuania - the market value. The common feature of all three countries is that any tax base is based on and associated with changes in the real estate market. In both Latvia and Lithuania, buildings are subject to real estate tax, but there is a big difference, in Lithuania buildings up to EUR 150000 are not taxed. Real estate tax rates in Latvia are the highest among the Baltic States and thus the tax burden on the population is high.

STUDIJU KREDĪTU TENDENCES BALTIJAS VALSTĪS *STUDY LOAN TRENDS IN THE BALTIC STATES*

Santa Škarste Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, ss17083@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Dr.oec. **Iveta Mietule**

Abstract. *A competitive national economy requires a competitive, knowledgeable, educated population. Both state budget study places and paid study places have existed in higher education institutions for several years. Not all residents who want to obtain higher education are able to apply for state budget places or tuition fees are covered from personal funds. "Study loan trends in the Baltic states" has been developed with the aim of analyzing the popularity of study credits in the Baltic States based on theoretical information and the population of the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania and the Republic of Estonia. Proposals have been developed for the Baltic public administrations and for improving the quality of study credit services and offers.*

Keywords: *credit institutions, higher education institutions, study loan, the Baltic States.*

Ievads

21.gadsimts – laiks, kad katru gadu ar vien straujāk pieaug pieprasījums pēc izglītības. Studējošo skaits ar katru gadu palielinās. Pieprasījums rada piedāvājumu – tiek dibinātas jaunas iestādes, veidojas jaunas studiju programmas, kur ikviens, kurš vēlas studēt un apgūt ko jaunu, atradīt sev interesējošo. Savukārt valsts finansējums augstākām izglītības iestādēm praktiski nepalielinās. Augstākās izglītības iestādēs topošu studentu skaits ar katru gadu pārsniedz pieejamo budžeta studiju vietu skaitu programmā, līdz ar to tika ieviestas maksas studiju vietas. Nepieciešamība pēc augstākās izglītības pieaug, taču vairums iedzīvotāju nevar atļauties kandidēt uz valsts apmaksātām budžeta vietām vai mācību maksu segt no personīgā finansējuma. Tādiem gadījumiem valstis piedāvā veikt studiju aizdevumus no finanšu iestādēm.

Pētījuma objekts: Baltijas valstu studiju aizdevumu tirgus.

Pētījuma priekšmets: studiju kredītu likumdošana Baltijas valstīs.

Pētījuma mērķis: analizēt studiju kredītu tendences Baltijas valstīs.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izpētīt un analizēt Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Igaunijas Republikas pieņemtos likumdošanas aktus par studiju aizdevumu īpatnībām;
- 2) izpētīt un analizēt kredītiestādes Baltijas valstīs, kuras sniedz studiju aizdevumu pakalpojumus;
- 3) veikt aptauju Baltijas valstu iedzīvotāju vidū par viņu zināšanām studiju kreditēšanas jomā, aizdevumu nepieciešamību, būtību studiju maksas segšanai;
- 4) balstoties uz teorētiskiem aspektiem un aptaujas rezultātiem, veikt secinājumus un izvirzīt priekšlikumus.

Hipotēze: studiju aizdevumi ir populāri Baltijas valsts studentu vidū, iedzīvotāji ir informēti par to pieejamību savas valsts ietvaros.

Pētīšanas metodes: analīzes metode, datu statistiskā analīze, monogrāfiska jeb aprakstoša metode, zinātniskās dedukcijas metode.

Pētījuma periods: 2022.gada 1.ceturksnis.

Pētījuma rezultāti

Ne visās augstākās izglītības iestādēs ir iespēja studēt par valsts budžeta līdzekļiem, neveicot personīgus maksājumus. Kādā izglītības iestādē ir tikai maksas izglītībā, kādā ir minimāls pieejamo budžeta vietu skaits, kā arī ir situācijas, kad studentam nav atbilstoša vidējā atzīme, ar kuru varētu pretendēt uz valsts budžeta vietām augstākās izglītības sistēmās. Tādos gadījumos ikvienam studentam, kas sekmīgi studē akreditētās studiju programmās gan Latvijā, gan arī ārzemju mācību iestādēs, ir iespējams saņemt kredītu ar valsts galvojumu. Tā mērķis ir izvirzīts par labu pašiem studentiem, t.i. ļaut studentiem mierīgi koncentrēties un pievērsties mācībām, nevis domāt, kur iespējams iegūt naudu, lai veiksmīgi apmaksāt studijas (*Lääne et al., 2019*).

Augstākās izglītības nepieciešamība ikkatra cilvēka dzīvē spēlē nozīmīgu lomu. Augstākā izglītība un zinātne ir galvenais valsts attīstības dzinējspēks. Ir svarīgi katrā valstī nodrošinātu augstākās izglītības modernizāciju un

konkurētspēju (*Hassani-Nezhad et al., 2021*).

Pašsaprotami, ka nākotnē izglītības iegūšana būs populāra ne tikai jauniešu vidū, bet arī vecāka gada gājuma cilvēku vidū. Iedzīvotāju gribēt pilnveidot zināšanas sev vēlamajās tēmās, lai spētu pretendēt un augstākām amata vietās savā darbā un bez šaubām, ne visi spēš izglītības iegūšanu apmaksāt no personīgajiem naudas līdzekļiem (*Nasir et al., 2021*).

Trūkst vienprātības par to, kā būtu jāfinansē augstākā izglītība. Lielākajā daļā Eiropas valstu augstākā izglītība lielākoties ir bezmaksas. Dažās citās attīstītajās ekonomikās, piemēram, ASV, Apvienotajā Karalistē, Austrālijā un Jaunzēlandē, studentiem ir jāmaksā ievērojama maksa, lai apmeklētu universitātes vai koledžas. Saskaņoties ar šādām maksām, daudziem jauniešiem ir jāpaļaujas uz aizdevumiem, lai finansētu savu izglītību, un dažiem ir jāatsakās no cerībām apmeklēt augstākās izglītības iestādi kopumā. Lai gan daži var aizņemties no vecākiem vai radniekiem, citi izmanto finanšu iestāžu piedāvātos aizdevumus (*Van Long, 2019*).

Analizējot Baltijas valstu likumdošanu tika secināts, ka kredīta saņemšanai var pretendēt studējošie – Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas un Igaunijas Republikas pilsoņi, kā arī personas, kuriem ir noteiktās valsts nepilsoņu pase vai kuri ir pieteikuši un saņēmuši reģistrācijas apliecību vai arī atļauju, apliecību par pastāvīgo uzturēšanos, un, ja viņi sekmīgi apgūst Republikas akreditētās valsts programmas valsts vai privātās izglītības iestādēs (*Noteikumi par studiju un studējošo kredīšanu studijām Latvijā no kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem, 2020*).

Kā jau ikvienam kredītam, tad, lai to saņemtu ir nepieciešams nodrošinājums – galvotājs vai ķīla. Lai saņemtu studiju kredītu Latvijā, nodrošinājums nav nepieciešams tikai tādā gadījumā, ja ņēmēja ienākumi ir atbilstoši banku noteiktajam ienākumu minimumam. Ja studiju kredīta ņēmējs uz to brīdi, kad piesakās kredītam ir bezdarbnieks un tam nav ikmēneša stabilu ienākumu, tad lai students varētu veiksmīgi saņemt studiju kredītu, tad tām ir nepieciešams galvotājs, kurš apņemsies pildīt visas bankas saistības, kuras ir minētas kredīta piešķiršanas līgumā, gadījumā, ja pats kredīta ņēmējs nav spējīgs veikt kredīta atmaksu. Par galvotāju var būt jebkura fiziska persona, kura nav vecāka par 64 gadiem. Pētot Igaunijas un Lietuvas noteikumus par galvotāju, šīs valstīs ir līdzīgi kā Latvijā – ja aizņēmums tiek ņemts no noteiktās kredītiestādes, nevis piesakoties aizņēmumam ar valsts vārdā sniegti galvojumu, tad kredītņēmējam ir nepieciešams personīgais galvotājs jeb persona, kas nodrošina studenta aizdevuma galvojumu. Galvotājam jābūt pilngadīgai personai, kas ir Igaunijas Republikas/Lietuvas Republikas pilsonis vai ar pastāvīgu uzturēšanās tiesību vai arī tam ir izsniegta ilgtermiņa uzturēšanās atļauja Igaunijas Republikā/Lietuvas Republikā un kura pastāvīgie un pārbaudāmie ienākumi par pēdējiem sešiem mēnešiem ir vismaz vienādi ar konkrētā valstī spēkā esošo minimālo algu (*Noteikumi par studiju un studējošo kredīšanu studijām Latvijā no kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem, 2020; European Commission, 2021; Study Allowances and Study Loans Act, 2003*).

Latvijā un Igaunijā pilsoņiem ir piemērots atvieglojums, kā bāreņiem (kuri ir vecumā līdz 24 gadiem), kā arī personām ar I vai II invaliditātes grupu. Minētās kategorijas personām, lai saņemtu kredītu, nav nepieciešami galvotāji. Šie studenti saņem 100 % valsts galvojumu, t. i., ka sniedzot galvojumu studentu kredītam, valsts apstiprina, ka tā atmaksās bankas izsniegtos kredītus 100 % apmērā. Lietuvā likums nosaka, ka studentiem ar invaliditāti tiek daļēji izmaksātas studiju izmaksas, atkarībā no piešķirtās invaliditātes grupas (*European Commission, 2021; Study Allowances and Study Loans Act, 2003*).

Ikvienu kredītu ir nepieciešams atmaksāt, taču šis kredīts īpašs ar to, ka tā atmaksa netiek uzsākta uzreiz pēc aizdevuma saņemšanas, bet tikai tad, kad kredīts tiek noformēts. Latvijā saņemto aizdevumu jāsāk atmaksāt ar 12. mēnesi pēc augstākās izglītības iegūšanas vai arī ar trešo mēnesi, ja students vairs neturpinās studijas. Kredīta procenti tiek aprēķināti katru mēnesi no kopējās attiecīgā kredīta summas atlikuma. Ja saņemtā kredīta kopējā summa ir mazāka par 1423,00 euro, tad šo kredītu ir jāatmaksā 5 gadu laikā, taču ja bankas izsniegtā kredīta kopējā summa pārsniedz 1423,00 euro, tad kredītu ir jāatmaksā 10 gadu laikā (*Noteikumi par studiju un studējošo kredīšanu studijām Latvijā no kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem, 2020*).

Lietuvā un Igaunijā aizdevuma izmaksa sākas ar 12. mēnesi pēc augstākās izglītības iegūšanas un atmaksas garums nepārsniedz 15 gadus (*Study in LT, 2022; Study Allowances and Study Loans Act, 2003*).

Bez šaubām pirmā vieta, kas nāk prātā domājot par aizdevuma saņemšanu, ir oficiālas kredītiestādes jeb komercbankas, kuras ir katras valsts robežās. Banka ir kapitālsabiedrība, kas pieņem noguldījumus un citus atmaksājamus līdzekļus no neierobežota klientu loka, savā vārdā izsniedz kredītus un sniedzot vairākus, dažādus finanšu pakalpojumus.

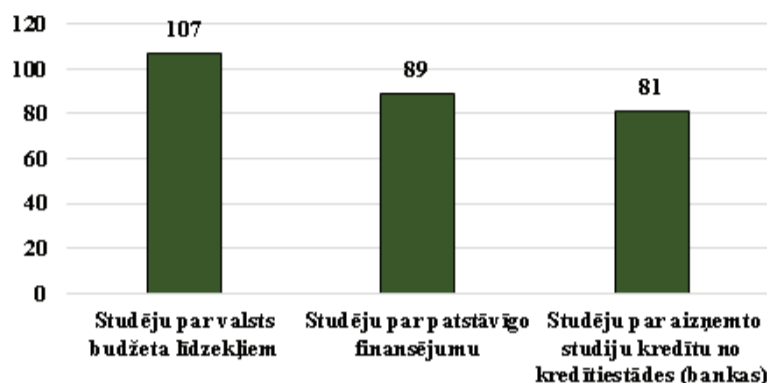
Studiju maksas aizdevumus Latvijā sniedz AS “SWEDBANK” un AS “SEB Bank”. Lietuvā studiju aizdevumus spēj nodrošināt tikai viena kredītiestāde, kura ir lielākā un populārāka visas valsts sektorā – AS “SWEDBANK”. Igaunija ir vienīgā valsts starp trim Baltijas valstīm, kur studiju aizdevumu topošie un jau esošie studenti spēj saņemt aizdevumus četras kredītiestādes - AS “SWEDBANK”, AS “SEB Bank”, AS “BIGBANK”, AS “LHV Pank” (*AS*

“SWEDBANK”, 2022; AS “SEB Bank”, 2022; AS “LHV Pank”, 2022; BIGBANK, 2022).

2022. gada 1.ceturksnī autore veica aptauju, kura tika publicēta interneta vietnē *Facebook*. Aptauja bija sagatavota trīs valodās – latviešu, krievu un angļu valodā un tās mērķis bija uzzināt vai Baltijas valstu iedzīvotāji, kuri piedalījās aptaujā, ir iepazīstināti ar studiju aizdevumu pieejamību un secināt par studiju aizdevumu popularitāti.

Kopumā aptaujā piedalījās 277 cilvēki, no kuriem 147 respondenti ir Latvijas Republikas piederīgie, 57 personas Lietuvas Republikas un 73 respondenti Igaunijas Republikas piederīgie.

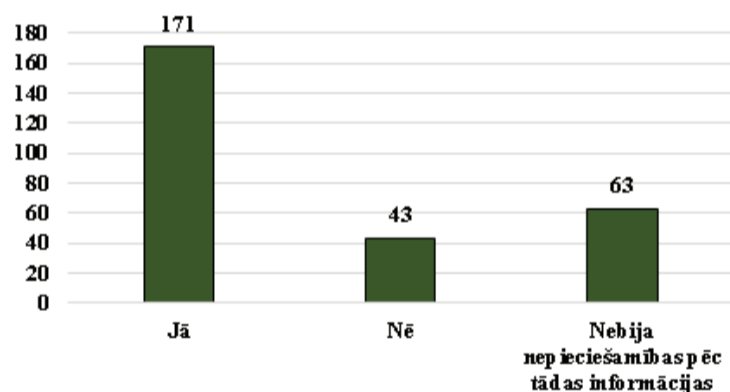
Lai uzzinātu par studiju finansēšanas avotiem respondentu vidū, aptaujā autore izvirzīja trīs iespējamus studiju finansēšanas veidus (1.attēls).

1.attēls. Respondentu studiju finansēšanas avots (autore izveidots)

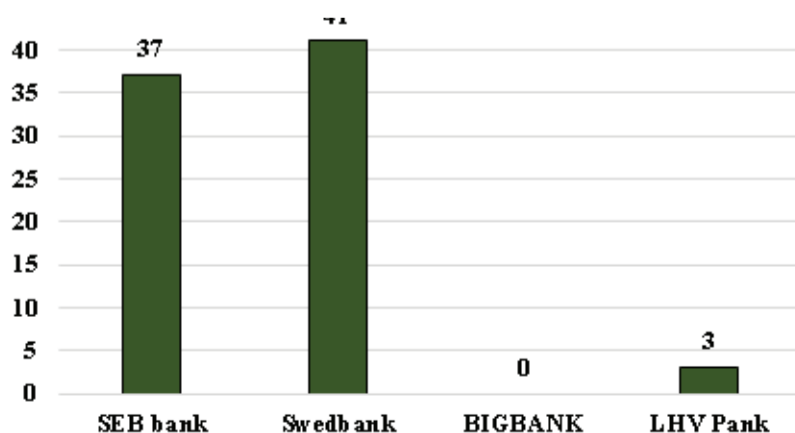
Lielākā daļa jeb 107 (38,7 %) respondenti studē par valsts budžeta līdzekļiem. 81 (32,1 %) persona no kopējā aptaujāto skaita studiju maksu sedz izmantojot studiju aizdevumu iespējas valstīs, taču 89 (29,2 %) respondenti studiju gada maksu sedz par personīgo finansējumu.

Pēc autores domām daudzi studenti ir iepazīstināti ar studiju aizdevumu iespējām savā valstī, kurā apgūst augstāko izglītību (2.attēls).

2. attēls. Respondentu zināšana par studiju kredītu pieejamību (autore izveidots)

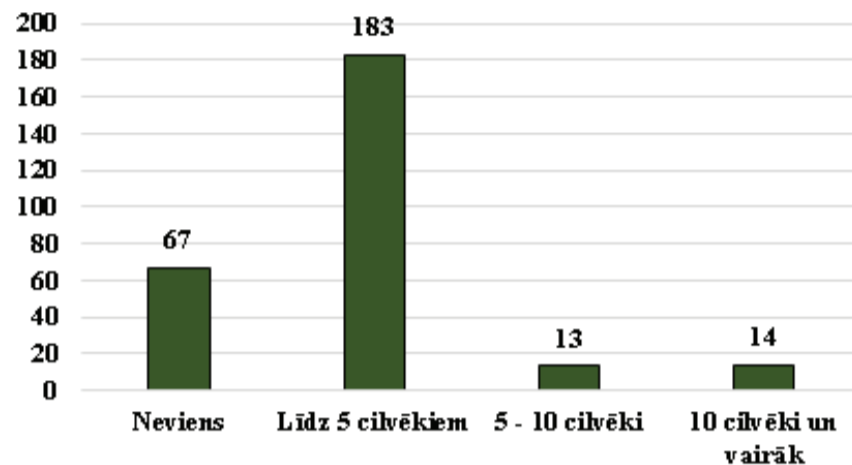
Veicot aptauju tika secināts, ka 171 (61,7%) respondents ir iepazīstināts ar informāciju par to, kuras kredītiestādes izsniedz studiju aizdevumus - par % likmēm, atmaksas kārtībām un pārējo nepieciešamo informāciju. 63 (22,7 %) respondenti atzīmēja, ka viņiem studiju laikā nav bijusi nepieciešamība par informāciju, kura saistīta ar studiju aizdevumiem. Pēc autores domām tas saistīts ar to, ka šie studenti spēj patstāvīgi apmaksāt savas studijas, kā arī daļa no studentiem studē par valsts budžeta līdzekļiem. Tikai 43 (15,6 %) respondentu atzīmēja, ka ar studiju aizdevumiem vispār nekad nav saskaršies, līdz ar to ar nekāda veida informāciju par studiju aizdevumiem nav informēti.

3.attēls. Populārākās kredītiestādes Baltijas valstīs pēc studiju aizdevuma noformēšanas (autore izveidots)

Kā autore minēja darba sākumā, kopumā Latvijā studiju aizdevumus ir iespējams saņemt 2 kredītiestādēs, Lietuvā – vienā, taču Igaunijā 4 kredītiestādēs. Kopumā vairāk pārstāvēta ir AS “SWEDBANK” - minētās kredītiestādes studiju aizdevumus izmanto 41 (50,6 %) respondents (3.attēls). Minētā kredītēšanas iestāde studiju aizdevumus izsniedz visās Baltijas valstīs. AS “SEB Bank” tiek pārstāvēta ar 37 (45,7 %) balsīm. Latvijā šī kredītiestāde ir populārāka studentu vidū, jo tā sadarbojas oficiāli ar augstākās izglītības iestādēm un sniedz kredītus ar valsts vārdā sniegtu galvojumu. AS “BIGBANK” studiju aizdevumus sniedz tikai Igaunijas Republikā, taču neviens no respondentiem neatzīmēja šo banku kā pakalpojumu sniedzēju. AS “LHV Pank” banka atzīmēja tikai 3 (3,7 %) respondenti.

4.attēls. Studiju aizdevumu popularitāte respondentu draugu/radinieku, paziņu lokā
(autores izveidots)

Aptaujas laikā autore vēlējās noskaidrot, cik starp respondentu draugu, radinieku, paziņu loka ir cilvēku, kuri studiju maksas segšanai izmanto studiju aizdevumus kredītiestādēs (4.attēls). 183 (66,1 %) respondenti atzīmēja, ka studiju aizdevumus izmanto līdz 5 cilvēkiem no draugu, radinieku, paziņu loka. 67 (24,2 %) respondenti atzīmēja, ka neviens studiju maksas segšanai neizmanto studiju aizdevumus. 13 (4,6 %) respondenti informēja, ka studiju aizdevumus izmanto no 5 līdz 10 cilvēkiem un 14 (5,1 %) respondenti – 10 un vairāk. Pēc autores domām, lielāks pazīstamo skaits, kuri izmanto studiju aizdevumus, ir tiem, kuri paši studē tādās studiju programmās, kuras budžeta vietas nav pieejamas, līdz ar to liela daļa studiju biedri izmanto studiju aizdevumu iespējas valstī.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Studiju aizdevumi ir nozīmīgi un nepieciešami jebkurā valstī, jo tie dod iespēju apmaksāt augstākās izglītības iegūšanu iedzīvotājiem, kuri dažādu aspektu dēļ nav spējīgi pretendēt budžeta studiju vietām vai segt studiju maksu no personīgiem finansējumiem.
2. Baltijas valstu vidū studiju aizdevumus piedāvā: AS “SEB Bank”, AS “SWEDBANK”, AS “LVH Pank” un AS “BIG Bank”.
3. Salīdzinot Baltijas valstis kopumā, Lietuvas Republikā ir vismazākais kredītiestāžu piedāvājums, kur ir iespējams saņemt studiju aizdevumus tikai AS “SWEDBANK”, taču valsts augstākā vara, kura izskata un pieņem studiju kredītu reglamentējošos noteikumus, varētu noteikt, piemēram, ka studiju kredītus piedāvā vairāk nekā viena vai divas kredītiestādes, lai persona, kura vēlas pieteikties studiju kredītu spētu izvērtēt izdevīgākos piedāvājumus un izvēlēties banku, kurā, piemēram, ir pastāvīgs klients, lai nebūtu nepieciešamība atvērt papildus bankas norēķinu kontus.
4. Aizdevuma ņēmējam pirms līguma noformēšanas būtiski ir iepazīstināties ar visiem noteikumiem, kuri ir ierakstīti normatīvos aktos, lai būtu zināšanas par aizdevuma piešķiršanas, atmaksas kritērijiem kā arī ar pieejamajiem atvieglojumiem.
5. Populārākā kredītiestāde respondentu vidū studiju kredītu aizdevumu saņemšanai ir AS “SWEDBANK” un AS “SEB Bank”, bet mazāk populāra – AS “LHV Pank”.
6. Lielākā daļa respondentu – 38,7 % studē par valsts budžeta līdzekļiem, taču, lai nodrošinātu kvalificētu un konkurētspējīgu darba spēku valstīs, valsts augstākām varām nepieciešams ar katru gadu palielināt izglītības sektora finansēšanu valstī, lai veicināt izglītības attīstīšanu un nodrošināt studentiem papildus valsts budžeta studiju vietu mācību programmās.
7. Kopumā 66,1 % no kopējā respondentu skaita draugu/radinieku/paziņu loka ir noformēts studiju aizdevums studiju maksas segšanai, kas apliecina, ka studiju aizdevumi ir populāri respondentu vidū, kuri studē Baltijas valstīs.

8. Tā kā ne visi valsts iedzīvotāji spēj studiju maksu segt no personīgiem naudas līdzekļiem, vai neatbilst nosacījumiem, lai saņemtu studiju aizdevumu, topošajiem studentiem jācenšas rast alternatīvu izvēlētajām studijām, kur nav pieejamas budžeta studiju vietas, jo daudzās augstākās izglītības iestādes ir līdzīgas mācību programmas un var pastāvēt lielākas iespējas, ka personai būs iespēja pretendēt budžeta studiju vietām.
9. Izvirzītā hipotēze apstiprinājās, studiju aizdevumi ir populāri Baltijas valsts iedzīvotāju vidū – studiju aizdevumus izmanto 32,1 % no kopējā respondentu skaita un lielākā daļa jeb kopumā 75,8 % respondentu draugu, radnieku, paziņu lokā izmanto studiju aizdevumus. Tā kā 61,7 % no kopējā respondentu skaita ir informēti par studiju aizdevumu iespējām valstīs, autors apstiprina, ka Baltijas valsts iedzīvotāji ir informēti par to pieejamību savas valsts ietvaros.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Noteikumi par studiju un studējošo kreditēšanu studijām Latvijā no kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem. (21.04.2020). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr.231. <https://likumi.lv/ta/id/314184-noteikumi-par-studiju-un-studejoso-kreditesanu-studijam-latvija-no-kreditiestazu-lidzekliem-kas-ir-garanteti-no-valsts-budzeta-lidzekliem>
2. *Study Allowances and Study Loans Act.* (07.09.2003). Law of the Republic of Estonia. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521032019018/consolide>
3. AS “LHV Pank” (2022). *Student loan for studies in Estonia and abroad.* <https://www.lhv.ee/et/oppelaen>
4. AS “SEB Bank” (2022). *SEB studiju kredīts.* <https://www.seb.lv/krediti-un-lizings/krediti-ikdienas-vajadzibam/krediti-studentiem/seb-studiju-kredits>
5. AS “SWEDBANK” (2022). *Piesakies valsts garantētam studiju un studējošā kredītam un apgūsti jaunas zināšanas jomā, kas tevi interesē.* <https://www.swedbank.lv/private/credit/loans/study>
6. Bigbank (2022). *Koolituslaen.* <https://www.bigbank.ee/hariduslaen/>
7. European Commission (2021). *Higher Education Funding in Lithuania.* https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-funding-44_en
8. Hassani-Nezhad, L., Anderberg, D., Chevalier, A., Lührmann, M., & Pavan, R. (2021). Higher education financing and the educational aspirations of teenagers and their parents. *Economics of Education Review*, 85, 1-<https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2021.102175>
9. Lääne, S., Grauberg, I., Mäeltsemees, S., Olle, V., & Trei, J. (2019). Education, Local Governments and Their Association: The Case of Estonia. *NORDSCI International Conference on Social Science*, 1(2), 29-41.
10. Nasir, N. S., Bang, M., & Yoshikawa, H. (2021). Reimagining American Education: Possible Futures: What might we accomplish in 25 year? *Phi Delta Kappan*, 103(2), 54-57. <https://doi.org/10.1177/00317217211051146>
11. Study in LT (2022). *Study in Lithuania.* <http://studyin.lt/>
12. Van Long, N. (2019). Financing higher education in an imperfect world. *Economics of Education Review*, 71, 23-31. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2018.06.004>

Summary

As Rainis said, “Live forever, learn forever.” Education today is one of the most important components of a citizen’s life anywhere in the world. In general, the majority of respondents – 38.7 % study with state budget funds. Study loans are offered by AS “SEB Bank”, AS “SWEDBANK”, AS “LVH Pank” and AS “BIG Bank” in the Baltic States. The proposed hypothesis was confirmed, study loans are popular among the residents of the Baltic States - 32.1 % of the total number of respondents use study loans, and the majority, or 75.8 % of respondents in the circle of friends, relatives, acquaintances, use study loans. Since 61.7 % of the total number of respondents are aware of the possibilities of study loans in the countries, the author confirms that the residents of the Baltic States are aware of their availability within their country.

LATVIJAS IESPĒJAS KOPĒJĀS LAUKSAIMNIECĪBAS POLITIKAS REALIZĀCIJĀ PĒC 2023.GADA

LATVIA'S POSSIBILITIES IN THE IMPLEMENTATION OF THE COMMON AGRICULTURAL POLICY AFTER 2023

Vēsma Šumska Latvijas Lauksaimniecības universitātes Malnavas koledža, Mg. agr.,
vesma.sumska@malnavaskoledza.lv, Malnavas pagasts, Ludzas novads, Latvija

Abstract. *The Common agricultural policy applies to all countries of the European Union. Its mission is to support farmers and improve agricultural productivity, ensure a quality food supply, enable European Union farmers to earn a decent living, prevent climate change and manage natural resources sustainably, preserve the countryside and landscape, keep the rural economy alive, promote agricultural work, create value-added products. The geopolitical situation, climate change, energy shortages, rising prices make us think about how to provide farmers with the necessary means of production and the population with food, prevent climate change and address the Common Agricultural Policy in the next programming period from 2023 to 2027.*

Keywords: *agriculture, Common agricultural policy, productivity.*

Ievads

Lauksaimniecība ir svarīga iedzīvotājiem, bet atšķiras no lielākās daļas citu nozaru ar to, ka lauksaimnieku ienākumi ir zemāki, kā citās nozarēs, ražošana ir atkarīga no klimata, laika apstākļiem un patērētāju vajadzības nevar apmierināt uzreiz. Lauksaimniekiem ne tikai jāpanāk ražošanas efektivitāte, bet arī jāstrādā ilgtspējīgi, jāsaudzē vide, augsne un jādomā par bioloģisko daudzveidību. Uzņēmējdarbības neparedzamība un lauksaimniecības ietekme uz vidi ir iemesls tam, kāpēc publiskais sektors Eiropas Savienības (turpmāk - ES) lauksaimniekiem piešķir tik lielu nozīmi.

Kopš Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts, tā iekļaujas ilgtspējīgas lauksaimniecības realizācijā un Kopējā lauksaimniecības politikā (turpmāk - KLP). Latvijas lauksaimnieki no Eiropas Savienības budžeta līdzekļiem iepriekšējos plānošanas periodos ir guvuši vērā ņemamas finansiālās investīcijas un atbalstus. Finansiālie ieguldījumi tiek izmantoti infrastruktūras un ražošanas modernizācijai, tehnoloģijās, izglītībā, zinātniskajos pētījumos un tirgu veicinošajos pasākumos. Pēdējā gada laikā lauksaimnieki ir pakļauti gan klimatiskiem, gan ģeopolitiskiem izaicinājumiem, kas varētu traucēt īstenot KLP uzdevumus pēc 2023.gada.

Šī pētījuma mērķis ir izpētīt Eiropas Savienības Kopējās lauksaimniecības politiku no 2023.gada un tās ietekmi uz Latvijas lauksaimniecību, balstoties uz patreizējo ģeopolitisko situāciju un cenu politiku.

Uzdevumi:

1. Izpētīt Eiropas KLP un Latvijas lauksaimniecības politikas attīstību un galvenās nostādnes laika periodā no 2023. – 2027.gadam.
2. Izpētīt Latvijas lauksaimniecības esošo stāvokli un iespējas KLP realizācijā.
3. Noskaidrot šī brīža izaicinājumus Kopējās lauksaimniecības politikas realizēšanā.

Darbā tiks pētīti Eiropas Savienības, Latvijas tiesiskie akti, kas attiecas uz KLP, Zemkopības ministrijas ziņojumi, Centrālās statistikas pārvaldes dati, Latvijas lauku konsultāciju un izglītības centra (turpmāk - LLKC) aptaujas dati, Lauku saimniecību datu uzskaites tīkla (turpmāk - SUDAT) pētījuma rezultāti, dažādu Latvijas institūciju sniegtā informācija publiskā telpā un semināru informācija.

Eiropas KLP un Latvijas lauksaimniecības politikas attīstība un galvenās nostādnes laika periodā no 2023. – 2027.gadam

Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika aizsākās 1962. gadā. Tā ir visām Eiropas Savienības valstīm kopīga politika. Kopējās lauksaimniecības politikas galvenie uzdevumi ir: atbalstīt lauksaimniekus un uzlabot lauksaimniecības ražību, lai būtu stabils pārtikas piedāvājums par pieņemamām cenām; gādāt, lai Eiropas Savienības lauksaimnieki spētu sev nopelnīt pienācīgu iztiku; palīdzēt iegrozīt klimata pārmaiņas un ilgtspējīgi pārvaldīt dabas resursus; Eiropas Savienībā saglabāt lauku dabu un ainavas; uzturēt dzīvu lauku ekonomiku, popularizējot darbu lauksaimniecībā, lauksaimniecības pārtikas rūpniecībā un ar to saistītajās nozarēs (*Eiropas Komisija, 2022a; Eiropas*

Komisija, 2022b Eiropas Parlaments, 2022). KLP ir balstīta uz noteiktiem normatīviem aktiem, kas ir saistoši visām Eiropas Savienības valstīm.

Pirms tika izstrādāts Latvijas Kopējās lauksaimniecības politikas saturs periodam no 2023.-2027.gadam, lauksaimnieku vidū notika visaptverošas situācijas analīzes un plašas diskusijas, kuru rezultātā Latvijas Republikas Zemkopības ministrija ir nodefinējusi vairākus stratēģiskos uzstādījumus, kas kalpos par pamatu atbilstošu rīcību īstenošanai un KLP atbalsta plānošanai:

- 1) palielināt pievienoto vērtību, sadarbojoties un ražojot konkurētspējīgu produktu vietējam un eksporta tirgiem;
- 2) kāpināt lauku saimniecību ieņēmumus līdz vidējiem valstī;
- 3) plaukstoši lauku apvidi, veicinot ekonomisko aktivitāti, nodrošinot infrastruktūru un saglabājot apdzīvotību;
- 4) zināšanās balstītu uzņēmējspēju veicināšana, sekmējot inovāciju un zinātnes rezultātu ieviešanu praksē;
- 5) katra saimniecība, efektīvi izmantojot resursus, iegulda bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un klimata pārmaiņu mazināšanā;
- 6) droša un kvalitatīva vietējā pārtika, kas pieejama ikvienam patērētājam (*Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, 2022a*).

Tai pat laikā būtiski uzsvērt, ka Latvijas pienākums ir sniegt ieguldījumu arī Eiropas Savienības Kopējās lauksaimniecības politikas mērķu realizēšanā. Nākošajam plānošanas-periodam ir noteikti 9 specifiski KLP mērķi, kas aptver attīstības ekonomisko, vides/klimata un sociālo dimensiju, kuru realizēšanai, ņemot vērā esošo ģeopolitisko situāciju, var rasties grūtības:

- 1) palielināt konkurētspēju;
- 2) nodrošināt taisnīgus ienākumus;
- 3) aizsargāt pārtikas un veselības kvalitāti;
- 4) plaukstoši lauku apvidi;
- 5) atbalstīt paaudžu nomaiņu;
- 6) saglabāt ainavas un bioloģisko daudzveidību;
- 7) vidrūpe;
- 8) mazināt klimata pārmaiņas;
- 9) varas līdzsvars pārtikas ķēdē (*Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, 2022a*).

Tiesību akti jaunajam plānošanas periodam no 2023. – 2027.gadam paredz taisnīgāku, zaļāku un vairāk uz veikumu balstītu KLP, ar ko Eiropas lauksaimniekiem nodrošinās ilgtspējīgu nākotni, sniegs mērķtiecīgāku atbalstu mazākām lauku saimniecībām, dalībvalstīm nodrošinās lielāku iespējas, pielāgojot pasākumus vietējiem apstākļiem.

Latvijas lauksaimniecības esošais stāvoklis un iespējas KLP realizācijā

Lai sekmīgi realizētu Kopējās lauksaimniecības politikas mērķus, svarīgi ir apzināt Latvijas lauksaimniecības esošo stāvokli un iespējas.

Lauku saimniecību datu uzskaites tīkls (SUDAT) nodrošina lauksaimnieciskās produkcijas ražotājus, lauksaimniecības politikas veidotājus Latvijā un Eiropas Savienībā, kā arī citus interesentus ar objektīvu ekonomisko informāciju par procesiem un attīstības tendencēm dažādas specializācijas un lieluma lauku saimniecībās, kas savu produkciju ražo tirgum (*Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, 2022b; Lauku saimniecību uzskaites datu tīkla izveidošanas, uzturēšanas un darbības kārtība, 2017*).

Rezultātā iespējams novērtēt saimniecību produktivitāti, ienākuma līmeni un attīstības tendences, kas ilgtermiņā ļauj veikt saimnieciskās darbības analīzi lauksaimniecības politikas izstrādei, īstenošanai un esošās politikas ietekmes novērtēšanai.

Nozares darbība ir cieši saistīta ar laikapstākļiem, tādēļ nozarē kopumā vērojama svārstīga izaugsme. 2019. gadā bija vērojams straujš nozares apjoma pieaugums tieši labvēlīgo laikapstākļu un augkopības nozares straujās izaugsmes dēļ. 2020. gadā kopumā nozaru apjoms nedaudz palielinājās: produkcijas apjoms palielinājās gan augkopībā un lopkopībā, gan mežsaimniecībā un mežistrādē, bet samazinājās zivsaimniecībā (*Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija, 2022*).

Pēc Zemkopības ministrijas informācijas augkopība, lopkopība, medniecība un saistītās palīgdarbības iekšzemes kopprodukta rādītājos no 2018. līdz 2020.gadam faktiskajās cenās pieaugušas no 1,82 % 2018.gadā līdz 2,25 % 2020. gadā (*Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, 2021*).

Pēc statistikas datiem Latvijas laukos samazinās iedzīvotāju skaits un pieaug vidējais vecums, kas nozīmē, ka lauku politikas veidotājiem ir jādomā par iespējamajiem risinājumiem tehnoloģiju modernizēšanā, kas ir redzams KLP pasākumos. Latvijā, pieaug augkopībā, lopkopībā un medniecībā nodarbināto īpatsvars no visa nodarbināto skaita, kas

valstī 2020.gadā veidoja 5,2 % ienākumu, kas ir par 0,2 % vairāk nekā 2019.gadā. Atalgojuma līmenis 2020.gadā lauksaimniecības sektorā liecina par to, ka ienākumi ir turpinājuši palielināties, salīdzinājumā ar iepriekšējo 2019. gadu, kurā arī bija būtisks kāpums salīdzinājumā ar 2018. gadu. Cilvēku iespējas gūt lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā ienākumus palielinājās par 46 eiro jeb 4,5 % un bija 1082 eiro (*Latvijas lauku saimniecību uzskaites datu tīkls, 2021*).

Pēc Agroresursu un ekonomikas institūta (turpmāk - AREI) apkopotās informācijas, nozīmīgākais ienākumu palielinājuma faktors ir bijis produkcijas apjoma kāpums augkopībā par 6,4 %, kā arī subsīdiu palielinājums par 6,5 % (*Latvijas lauku saimniecību uzskaites datu tīkls, 2021*).

Iepriekšējo gadu dati rāda, ka lauksaimnieku ienākumi attiecībā pret valstī vidējiem ir bijuši svārstīgi un pēc Latvijas iestāšanās ES visbiežāk atradušies 70–80 % robežās no tiem. Šos datus izvērtējot, jāņem vērā, ka lauksaimniecība ir nozare, kurā ir ļoti liela atšķirība starp ienākumiem dažādās saimniecībās – to galvenokārt nosaka saimniecības lielums, specializācija, ražošanas efektivitāte un pieeja tirgiem. Liela daļa nodarbināto atrodas mazajās (pašpatēriņa un daļēja pašpatēriņa) saimniecībās, savukārt tirgum ražojošās saimniecībās lauksaimnieku ienākumi kopumā ir ievērojami lielāki (*Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, 2021*).

Pēc Eurostat datiem (LEK 2. novērtējums), dažādās ES valstīs lauksaimnieku ienākumiem bijušas atšķirīgas tendences. Vidēji 27 ES valstīs lauksaimnieku reālie ienākumi ir samazinājusies par 1,5 %. Latvijā šis rādītājs audzis par 7,1 %. Tātad Latvijā ienākumu pārmaiņu rādītājs 2020. gadā bijis ievērojami pozitīvāks nekā vidēji ES, turklāt kopumā Latvijā sasniegts sestais lielākais ienākumu kāpums ES valstu vidū (*Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, 2022b*).

Vērtējot ikgadējās ienākumu pārmaiņas, jāpiebilst, ka uz tām lielu ietekmi atstājuši nejauši faktori – laika apstākļi, tirgus situācija. Savukārt ilgākā laikposmā – no 2010. līdz 2020. gadam, pēc Eurostat datiem, Latvijā lauksaimniecības ienākumu (indikatora A) kāpums uz nodarbināto ir par 78 %, kas nozīmīgi pārsniedz 28 ES valstu vidējo rādītāju (27 %), (*Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, 2021*).

Pēc iestāšanās Eiropas Savienībā Latvijas lauksaimnieki ik gadus var pretendēt uz ES tiešajiem atbalsta maksājumiem u.c. finanšu instrumentiem, saskaņā ar normatīvajiem aktiem, kas paredz saņemšanas nosacījumus un shēmas (*Noteikumi par valsts atbalstu lauksaimniecībai, 2013*). Ik gadus atbalsta saņemšanas nosacījumi tiek aktualizēti atbilstoši tā brīža nosacījumiem.

Šajā plānošanas periodā paredzēti maksājumi par “Klimatam un videi labvēlīgu lauksaimniecības praksi – zaļināšanas maksājums”, kas nākošajā plānošanas periodā aizvietoti ar ilgtspējīgu lauksaimniecību veicinošiem un klimatneitrāliem pasākumiem. Laikā, kad novēro lauksaimnieku vidējā vecuma pieaugumu, būtiska nozīme ir arī “Maksājumi gados jaunajiem lauksaimniekiem” un “Mazo lauksaimnieku atbalsta shēmas maksājums”, kas turpināsies arī nākošajā KLP periodā. Lai veicinātu atsevišķu grūtībā esošu nozaru attīstību, tiek veikts attiecīgs ”Brīvprātīgs saistītais atbalsts” šo nozaru veicināšanai, piemēram, par slaucamām govīm, kazām, aitām, proteīnaugiem, cietes kartupeļiem, sertificētām stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām, sertificētām labības sēklām, miežiem, dārzeniem, augļiem un ogām. Lai saņemtu maksājumus, jāievēro “Savstarpējā atbilstība”, kas ietver obligātās apsaimniekošanas prasības un laba lauksaimniecības un vides stāvokļa nosacījumus. Atbalsts ražotāju organizācijām (*Lauku atbalsta dienests, 2022*). Pašlaik atzītās ražotāju organizācijas kalpo par labu paraugu tam, kā apvienojoties var piesaistīt ES finansējumu ražošanas modernizācijai un nostiprināt savas pozīcijas ne tikai Latvijas, bet arī citu Eiropas Savienības dalībvalstu augļu un dārzeņu tirgos.

Valsts atbalsts lauksaimniecībai cels uzņēmēju konkurētspēju, turpinās attīstīt gan lauku saimniecības, gan pārtikas uzņēmumus, kā arī veicinās jaunu zinātnes pētījumu ieviešanu, tā dažādojot un pilnveidojot lauksaimniecības produkcijas ražošanu. Savukārt iedzīvotājiem pavērs vēl plašākas iespējas iegādāties kvalitatīvus vietējos ražojumus par atbilstošām cenām.

Šogad valsts atbalsts lauksaimniecībai – 8,7 miljoni eiro – paredzēts:

- 1) lopkopības attīstībai – 5,9 miljoni eiro;
- 2) augkopības attīstībai – 901 328 eiro;
- 3) starptautiskai un savstarpējai sadarbībai – 588 312 eiro;
- 4) tirgus veicināšanai – 384 782 eiro;
- 5) pārtikas kvalitātes shēmām – 477 274 eiro;
- 6) lauksaimniecības nozares profesionālo izglītības programmu pilnveidošanai – 30 000 eiro;
- 7) iepriekšējā gadā uzsākto atbalsta pasākumu izpildes finansēšanai – 410 372 eiro (*Rudzīte, 2022*).

Finansējums investīciju veicināšanai 2022. gadā ļaus turpināt atbalsta pasākumus ražotāju konkurētspējai, palīdzot uzņēmējiem dzēst aizņēmumu kredītprocentus, tādējādi mazinot finansiālo slogu uzņēmumiem un nodrošinot naudas līdzekļu ieplūšanu. Tāpat šis atbalsts ļaus nepārtraukt Zemkopības ministrijas pasūtītos zinātnes pētījumus, kas

risina nozares attīstībai svarīgus jautājumus un nodrošina analītisku izvērtējumu lauksaimniecības un pārtikas tirgus tendencēm (*Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, 2022a*).

Latvijas lauksaimniecības izaicinājumi KLP politikas realizēšanā

Pēdējā laika ģeopolitiskie notikumi varētu mainīt skatījumu uz KLP risinājumiem pasaulē un Latvijā. 2021./2022. gada sezonai lauksaimniecībā vērojamas cenu svārstības, liela cenu amplitūda un ģeopolitiska ietekme. Tas daļēji saistīts ar nelabvēlīgiem laika apstākļiem virknē valstu, kur rezultātā iegūtas zemākas ražas ar sliktu kvalitāti. Rezultātā palielinājās pārtikas kviešu pieprasījums, cenu pieaugums pasaulē un samazinājās krājumi. Ukraina saražo pusi no saulespuķu eļļas un ievērojamu apjomu kviešu, miežu, kukurūzas un citas kultūras (*Briede, 2022*).

Karš Ukrainā un Eiropas Savienības sankcijas pret Krieviju radīja degvielas cenu pieaugumu, kas ietekmē arī finanšu plūsmu lauku saimniecībā. Uzsākoties jaunai sezonai, praktiski dārgāks ir palicis viss, sākot no degvielas un beidzot ar graudiem, kas nepieciešami pārtikai un lopbarībai. Kara dēļ tiek traucēts gan graudu eksports no Ukrainas, gan pavasara sēja, gan vēl nav zināms, kā būs ar ražas novākšanu. Tiek traucēta ne tikai maizes, bet arī lauksaimniecības dzīvnieku barības ražošana ES. Savukārt Krievija bija arī viens no pasaules lielākajiem minerālmēsļu, it sevišķi kālija sāls, eksportētājiem. Arī šī sadaļa ietekmēs lauksaimniecisko ražošanu ES, atspoguļojoties pārtikas un lopbarības cenās (*Ozols, 2022*).

Eiropas Parlamenta deputāts no Itālijas un Eiropas Parlamenta Lauksaimniecības un lauku attīstības komitejas loceklis H. Dorfman atzīst “Personiski uzskatu, ka mēs nonākam arvien sarežģītākā situācijā. Pārtikas drošība Eiropā un globāli, kā arī Zaļā kursa stratēģija – nav radīta (vienam) 2022. gadam. Tā ir ilgtermiņa stratēģija. Tādēļ nav lielu problēmu, ja aizkavējas, piemēram, Pesticīdu ilgtspējīgās lietošanas direktīva. Tās dēļ vien kopējā stratēģija “No lauka līdz galdam” nav apdraudēta, Mums ir jānodrošina lauksaimnieciskā ražošana ilgtspējīgā veidā, bet mums tiešām ir arī jāražo!” (*Ozols, 2022*). Teiktais liek secināt, ka KLP realizēšanā sagaidāmas izmaiņas, lai neradītu problēmas pārtikas nodrošinājumā sakarā ar ģeopolitiskiem satricinājumiem.

Latvijas lauksaimniekus uztrauc energoresursu nodrošinājums. Latvijā blakus konvenciālai lauksaimniecībai ir bioloģiskā lauksaimniecība, kurai nākošajā KLP plānošanas periodā ir ierādīta būtiska vieta. Zaļais kurss paredz līdz 2050. gadam sasniegt klimata neitralitāti un tas attiecas uz lauksaimniecību un pārtikas ražošanu. Bioloģiskā lauksaimniecība ir viens no veidiem, kā sasniegt šos Zaļā kursa mērķus. Latvijas bioloģiskie lauksaimnieki par energoresursu nodrošinājumu pauž savu viedokli, piemēram, “Ir jā saglabā princips “daba un pārtika”, nevis “daba vai pārtika” – to Latvijas Bioloģiskās lauksaimniecības asociācijas (turpmāk - LBLA) rīkotajā konferencē sacīja asociācijas valdes priekšsēdētājs Gustavs Norkārklis. Viņš aicināja nemainīt ES Zaļā kursa ieviešanas principus, virzoties uz ilgtspējīgu lauksaimniecību arī šādas krīzes apstākļos, un neveikt soli atpakaļ, lai nebūtu atkarības no ārējiem resursiem (*Dieziņa, 2022*).

Arī “IFOAM Organics Europe” direktors Eduardo Kuoko konferencē skaidroja, ka Krievijas iebrukums Ukrainā labi parāda lauksaimniecības atkarību no Krievijas energoresursiem un izejvielām, taču bioloģiskā lauksaimniecība ir tas veids, lai lauksaimniecība nebūtu atkarīga no importa resursiem. Turklāt tas ir biznesa modelis, kā lauksaimniekiem kļūt konkurētspējīgākiem. (*Dieziņa, 2022*).

“Aloja Starkelsen” ģenerāldirektors Jānis Garančs aicināja domāt par gaidāmajām izmaiņām visā pārtikas ķēdē. Jau tagad novērojama patērētāju paradumu maiņa un redzams, ka pieaug augu izcelsmes produktu patēriņš. Mainās arī pārstrāde, kas arvien vairāk neveic dziļu izejvielu pārstrādi, domājot par vides aspektiem. Par bioloģisko produktu pieejamību un īsajām pārtikas piegādes ķēdēm vedināja domāt AREI Bioekonomikas nodaļas pētniece Maija Ušča. Īsākas piegādes ķēdes, pašapgāde un pašpatēriņš – tie ir atslēgas vārdi ilgtspējīgai un ekonomiski pamatotai nākotnei, uzskata Latvijas Bankas ilgtspējas virziena vadītājs Eduards Kušners. Izskan arī viedoklis, ka svarīgi eksportēt nevis izejvielas, bet pārtiku ar pievienoto vērtību. Šā brīža izaicinājumi ir satricinājuši pasauli, bet milzīgas pārmaiņas nav vērojamas un ražotāji strādā, ievērojot ģeopolitiskās izmaiņas, lai turpinātu iet uz priekšu (*Dieziņa, 2022*).

Protestējot pret Krievijas karaspēka sāktu uzbrukumu Ukrainai šā gada 24. februārī, daudzas pasaules valstis, starptautiskās organizācijas un dažādu tirgu dalībnieki boikotē gan Krievijas, gan arī Baltkrievijas produktus un pakalpojumus. Lai noskaidrotu Latvijas lauksaimnieku viedokli, vai viņi ir gatavi šim boikotam, Latvijas Avīze veica dažu lauksaimnieku aptauju “Vai esat gatavi atteikties no Krievijā un Baltkrievijā ražotajiem lauksaimniecības produktiem?” Aptaujas rezultāti liecina, kā norāda biedrības Zemnieku saeima valdes priekšsēdētājs Juris Lazdiņš, Latvijas lauksaimnieki izmantos iepirktos resursus un pārorientēsies uz jauniem sadarbības partneriem, lai aizstātu Krieviju un Baltkrieviju. Zemnieku saimniecības Jaunkraukļi saimnieks Jānis Kudliška, atzīmē, ka karš un tā dēļ piemērotās sankcijas būtiski ietekmēs visu saimniecību naudas ienākumus. Ja mēslojumu liek mazāk, ir mazākas ražas un, protams, arī naudas ienākumi. Izmantosim vairāk zaļmēslojumu, starpkultūras un kūtsmēsļus, kuru īpatsvars

mūsu mēslojuma bilancē ir aptuveni 10 %. Būs ražības kritums. Liela neskaidrība ir arī par pasaules graudu tirgu. Neatbildēts ir jautājums, vai Ukrainā spēs audzēt labību, tā jau pavisam drīz ir jāsāk sēt, un vai Krievija piedalīsies graudu pārdošanā. Ja ES dalībvalstīs atsakās no Krievijā ražotajiem pārtikas produktiem, vairāk ir jāsarosās Latvijas audzētājiem (*Graudiņš, 2022*).

Zemnieku saimniecības Krasta iela 7 saimnieks Modris Žentiņš atzīmē, ka bez Krievijas un Baltkrievijas produktiem ir arī ES dalībvalstīs ražotie minerālmēsli. Turklāt tie ir augstākas kvalitātes produkti. Uz kādu laiku būs jāaizmirst par sadarbību ar Krievijas un Baltkrievijas partneriem. Ir arī citi sadarbības partneri, ar kuriem var sadarboties. Esmu pārliecināts, ka rezultāts šā brīža nepieredzētajai situācijai būs mums labvēlīgs (*Graudiņš, 2022*).

Par tendencēm, kas saistītas ar minerālmēsliem nodrošinājumu un ar no tā izrietošām sekām, pētījumu veica Latvijas Lauku Konsultāciju centra speciālisti. Veiktajā pētījumā secināts, ka visos reģionos lielākā daļa lielo saimniecību jau pērn nodrošinājās ar minerālmēsliem, bet daudzas mazās un vidējās saimniecības pirkumu atlika uz šo gadu. Vidēji 60 % līdz 90 % no aptaujātajiem lielajiem saimniekiem, kas apsaimnieko virs 200 ha, minerālmēsļus šīs sezonas darbu veikšanai iepirka jau pērn un saka, ka šī gada darbu sezonai to pietiks. Vienlaikus tikai trešdaļa atzīst, ka lietos tos 100 % apmērā no iecerētā, pārējie plāno taupības pasākumus, rēķina minimālās devas, kādas lietot, lai būtiski nemazinātos ražas. Saimniecības izmērā no 100 līdz 200 ha nodrošinājušās vidēji par 45 % līdz 80 %. Šajā saimniecību grupā teju visi atzinuši, ka centīsies taupīt. Mazās saimniecībās, kas apsaimnieko līdz 100 ha, aina ir citādāka – lielākā daļa pērn minerālmēsli iegādi atlika uz šo gadu, tādēļ to nodrošinājums ir nepietiekams. Turklāt daudzi atzīst, ka augstās cenas dēļ tos vispār nepirks un centīsies iztikt vai nu ar to daudzumu, kas palicis pāri no pērnā gada, vai strādās bez minerālmēsliem (*Tomsone, 2022*).

Vaicāti par risinājumiem minerālmēsli krīzē, zemnieki uzsver kompensāciju nepieciešamību augstajām resursu – minerālmēsli un arī degvielas – cenām, nodrošināt minerālmēsli pieejamību, jo daudzviet tos pat nav iespējams iegādāties. Atsevišķi saimnieki vaicā arī pēc konsultāciju atbalsta taupības pasākumu ieviešanai. Pie risinājumiem tiek minēta arī ātrāka tiešmaksājumu izmaksa, kā arī zaļināšanas prasību atcelšana – ļaut apstrādāt papuves, lai var sēt vairāk graudu. Jāteic, ka daļa no priekšlikumiem jau tiek ieviesti.

Jāsaka, ka par gaidāmajām problēmām ar mēslojumu Latvijas Avīze jau rakstīja 2021. gada 1. decembrī, kad daļa Eiropas mēslošanas līdzekļu rūpnīcu bija slēgtas, jo rudenī pieauga gāzes cenas. Mēslošanas līdzekļu piedāvājuma samazināšanos veicina arī sankcijas pret Baltkrieviju un Ķīnas lēmums ierobežot mēslošanas līdzekļu eksportu līdz 2022. gada jūnijam, lai nodrošinātu piedāvājumu un cenas vietējam tirgum.

LLKC atrodama informācija, ka Eiropas Komisija pieņēmusi lēmumu par krīzes pagaidu regulējumu, lai atbalstītu ekonomiku sakarā ar Krievijas iebrukumu Ukrainā, tostarp paredzot virkni atbalsta pasākumu arī lauksaimniekiem:

- 1) dalībvalstis varēs izveidot shēmas ar mērķi piešķirt līdz 35 000 eiro krīzes skartam uzņēmumam, kas darbojas lauksaimniecības, zivsaimniecības un akvakultūras nozarē. Šo atbalstu var piešķirt jebkādā veidā, tai skaitā tiešo dotāciju veidā;
- 2) EK iedalīs 500 miljonus eiro valsts piešķirumiem, lai tiešā veidā atbalstītu lauksaimniekus, kurus visvairāk skārušas augstākas izejvielu izmaksas un eksporta tirgu slēgšana (ES valstis var papildināt šo atbalstu līdz pat 200 % ar valsts līdzekļiem);
- 3) ES valstis varēs maksāt paaugstinātus KLP tiešos maksājumus avansā, lai risinātu naudas plūsmas grūtības, ar kurām pašlaik saskaras lauksaimnieki;
- 4) tirgus drošības tīkla pasākumu ieviešana cūkgaļas nozarei, ņemot vērā īpaši sarežģīto situāciju, kurā tā atrodas;
- 5) atļauts audzēt kultūraugus ES atmatā atstātās zemēs, vienlaikus saglabājot lauksaimniekiem pilnus zaļināšanas maksājumus;
- 6) ir pieļaujama īpaša elastība attiecībā uz dzīvnieku barības importa prasībām, lai mazinātu spiedienu uz barības tirgu (*Tomsone, 2022*).

Latvija jau tagad pieņēmusi lēmumus ieviest daļu no krīzes pasākumiem, piemēram, par iespēju papuves izmantot ražas vai lopbarības iegūšanai.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Lauksaimniecība ir nozare, kas ražo produkciju, kuru nevar saražot ātri, un kas vajadzīga visiem iedzīvotājiem. Ražošanas laikā tiek izmantoti dabas resursi, nemitīgi notiek ietekme uz vidi, dabas daudzveidību, kas savukārt ietekmē iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Tas ir viens no pamatojuma, kāpēc Eiropas Savienība atbalsta lauksaimniecību.
2. Lauksaimniecība ir nozare, kas atkarīga no klimata un laika apstākļiem, kas ietekmē augkopībā ražību un rezultātā ienākumus. Lai novērstu klimata un laika apstākļu ietekmi, minerālmēsli izstrādā jaunus audzēšanas tehnoloģijas un jāgūst praktiska pieredze, kam nepieciešami zinātniski pētījumi un tehniski risinājumi.

3. Kopējā lauksaimniecības politika ietver sevī pasākumu sistēmu iedzīvotāju nodrošināšanai ar pārtiku, ienākumu palielināšanai, vides un dabas daudzveidības saglabāšanai, ražības celšanai, jauniem risinājumiem ražošanas tehnoloģijās un klimata izmaiņu novēršanā.
4. Latvijā pieaug lauksaimnieku vidējais vecums, ienākumi mazāki, kā vidēji strādājošiem citās nozarēs. Lai piesaistītu jauniešus laukiem, tiek veikti speciāli maksājumi gados jauniem lauksaimniekiem līdz 40 gadu vecumam, radītas dažādas projektu iespējas uzsākot nodarboties ar lauksaimniecību un modernizēt tehnoloģijas.
5. Pēdējā laikā novērojama vispārējā tendence ienākumiem no lauksaimniecības tomēr palielināties. Tas saistīts ar ražas pieaugumu, cenu palielināšanos, lauksaimnieku spēju pielietot modernākas tehnoloģijas.
6. Eiropas Savienība piešķir ievērojamus finansu līdzekļus, kas tiek izmantoti lauksaimnieciskās ražošanas modernizācijai un lauksaimnieku ienākumu palielināšanai.
7. KLP viens no būtiskākajiem uzdevumiem palielināt lauku iedzīvotāju dzīves kvalitāti, ienākumus un stimulēt paaudžu nomaiņu. Lai piesaistītu jauniešus laukiem, nepieciešama lauksaimnieciskās ražošanas modernizācija, ieguldījumi izglītībā, lai paaugstinātu spēju darboties ar modernām tehnoloģijām un sasniegtu lielāku produktivitāti.
8. Pēdējā gada laikā ģeopolitisku norišu rezultātā, kas saistīts ar karu Ukrainā, cenu celšanos energoresursiem un embargo, ceļas cenas minerālmēsliem un citām lauksaimniekiem nepieciešamajiem resursiem. Daudzi lauksaimnieki apsver iespēju lietot mazāk minerālmēsli, kas savukārt var samazināt ražības augkopības kultūrām. Tādēļ sagaidāmas problēmas ar pārtikas un lopbarības nodrošināšanu, kas var pietrūkt. Lauksaimniekiem nepieciešams meklēt jaunus risinājumus minerālmēsli aizvietošanai augu audzēšanā ar dabai draudzīgiem pasākumiem, iesaistot augsnes bioloģiskos procesus, starpkultūru un zaļmēslojumu audzēšanu. Energoresursu taupīšanas nolūkā pielieto minimālo augsnes apstrādi un kombinētos agregātus.
9. Eiropas Komisija ir piešķīrusi līdzekļus un atļāvusi atsevišķas novirzes no KLP paredzētiem pasākumiem pagaidām līdz 2022.gada noslēgumam, lai novērstu globālas problēmas pārtikas nodrošinājumā sakarā ar ģeopolitiskiem satricinājumiem.
10. Valsts atbalsts lauksaimniecībai cels uzņēmēju konkurētspēju, turpinās attīstīt gan lauku saimniecības, gan pārtikas uzņēmumus, kā arī veicinās jaunu zinātnes pētījumu ieviešanu, tā dažādojot un pilnveidojot lauksaimniecības produkcijas ražošanu un pievienotās vērtības radīšanu. Savukārt iedzīvotājiem pavērs vēl plašākas iespējas iegādāties kvalitatīvus vietējos ražojumus par atbilstošām cenām.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Lauku saimniecību uzskaites datu tīkla izveidošanas, uzturēšanas un darbības kārtība* (04.04.2017). Ministru kabineta noteikumi Nr. 195, red. uz 28.03.2022. <https://likumi.lv/ta/id/289961-lauku-saimniecibu-uzskaites-datu-tikla-izveidosanas-uzturesanas-un-darbibas-kartiba>
2. *Noteikumi par valsts atbalstu lauksaimniecībai* (17.12.2013). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr. 1524. <https://likumi.lv/ta/id/263434-noteikumi-par-valsts-atbalstu-lauksaimniecibai>
3. Dieziņa, S. (04.04.2022). *Pārtikas trūkuma dēļ celsies cenas. Vai bioloģiskā lauksaimniecība varētu būt risinājums?* <https://www.la.lv/cenas-celsies-jo-truks-partikas>
4. Eiropas Komisija (2022a). *Īsumā par kopējo lauksaimniecības politiku*. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_lv
5. Eiropas Komisija (2022b). *Jaunās KLP svarīgie mērķi*. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_lv
6. Eiropas Parlaments (2022.). *Kopējā lauksaimniecības politika (KLP) un Līgums*. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lv/sheet/103/kopeja-lauksaimniecibas-politika-klp-un-ligums>
7. Graudiņš, U. (02.04.2022). *Vai esat gatavi atteikties no Krievijā un Baltkrievijā ražotajiem lauksaimniecības produktiem?* <https://www.la.lv/vai-esat-gatavi-atteikties-no-krievija-un-baltkrievija-razotajiem-lauksaimniecibas-produktiem>
8. Latvijas lauku saimniecību uzskaites datu tīkls (2021). *Lauku saimniecības darba ekonomiskās analīzes rezultāti 2020*. https://sudat.arei.lv/pub/teksts_2020.pdf
9. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija (2022). *Latvijas makroekonomiskais apskats. 2022. gada aprīlis*. <https://www.em.gov.lv/lv/media/14123/download>
10. Latvijas Republikas Zemkopības ministrija (2021). *Latvijas lauksaimniecība 2020*. https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/02/12/76/2021_lauksaimniecibas_gada_zinojums.pdf
11. Latvijas Republikas Zemkopības ministrija (2022a). *Latvijas Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskais plāns 2023. - 2027. gadam*. www.zm.gov.lv/zemkopibas-ministrija/statiskas-lapas/latvijas-kopejas-lauksaimniecibas-politikas-strategiskais-plans-2023-2?id=24273#jump
12. Latvijas Republikas Zemkopības ministrija (2022b). *Lauku saimniecību datu uzskaites tīkls (SUDAT)*. www.zm.gov.lv/zemkopibas-ministrija/statiskas-lapas/lauku-saimniecibu-datu-uzskaites-tikls-sudat-?id=1569#jump
13. Lauku atbalsta dienests (2022). *Informatīvais materiāls platību maksājumu saņemšanai 2022. Rrokasgrāmata*. <https://www.lad.gov.lv/lv/atbalsta-veidi/platibu-maksajumi/rokasgramatas/>

14. Ozols, I. F. (10.04.2022). *Karš – izaicinājums lauksaimniecībai. Vai ES Zaļajā kursā iespējamās nobīdes.* <https://www.la.lv/kars-izaicinajums-lauksaimniecibai-10.04.2022>
15. Rudzīte, R. (15.02.2022). *Atbalsts lauku uzņēmējiem un lauksaimniecības zinātnei ļaus ražot augstvērtīgu vietējo pārtiku.* <https://www.zm.gov.lv/zemkopibas-ministrija/presei/atbalsts-lauku-uznemejiem-un-lauksaimniecibas-zinatnei-laus-razot-augs?id=12827>
16. Tomsone, I. (12.04.2022). *Pavasara darbu sezona – ar pārmaiņām.* <http://llkc.lv/lv/nozares/augkopiba-ekonomika-lopkopiba-mezsaimnieciba/pavasara-darbu-sezona-ar-parmainam>
17. Briede, G. (16.03.2022). *Graudu tirgus aktualitātes. Amazone grupas semināra “Gudrā zeme” materiāli.*

Summary

The production of agricultural products is a long-term and expensive process that the entire population need. During production, natural resources are used, there is a constant impact on the environment, the diversity of nature, which in turn affects the quality of life of the population. This is one of the reasons why the European Union supports agriculture. Agriculture is an industry that depends on climate and weather conditions, which affect crop yields and, as a result, income. In order to prevent the influence of climate and weather conditions, lack of mineral fertilizers, new cultivation technologies have to be developed and practical experience gained, which requires scientific research and modern technical solutions.

The common agricultural policy includes a system of measures for providing the population with food, increasing income, preserving the environment and natural diversity, increasing productivity, new solutions in production technologies and preventing climate change.

In Latvia, the average age of farmers is increasing, their income is lower than that of average workers in other industries. In order to involve young people to the countryside, special payments have made to young farmers up to the age of 40, various project opportunities have created to start farming and modernize technologies. Recently, however, a general tendency for income from agriculture to increase has been observed. This has related to the increase in yield and in prices, and the ability of farmers to apply technologies that are more modern.

The European Union allocates significant financial resources, which are using to modernize agricultural production and increase farmers' income.

One of the most important tasks of the Common Agricultural Policy is to increase the quality of life and income of rural inhabitants and to stimulate the change of generations. In order to attract young people to the countryside, it is necessary to modernize agricultural production, invest in education to increase the ability to work with modern technologies and achieve higher productivity.

During the last year, as a result of geopolitical developments related to the war in Ukraine, rising energy prices and embargoes, the prices of mineral fertilizers and other resources needed by farmers are rising. Many farmers are considering using less mineral fertilizers, which in turn can reduce crop yields. Therefore, problems are expected with the provision of food and fodder, which may be in short supply. Farmers need to look for new solutions for replacing mineral fertilizers in plant cultivation with nature-friendly measures, involving soil biological processes, intercropping and green manure cultivation. In order to save energy resources, minimal tillage and combined aggregates are used.

The European Commission has allocated funds and allowed certain deviations from the Common Agricultural Policy measures for the time being until the end of 2022, in order to prevent global problems in food security due to geopolitical upheavals.

State support for agriculture will increase the competitiveness of entrepreneurs, continue to develop both farms and food companies, as well as promote the introduction of new scientific research, thus diversifying and improving the production of agricultural products and the creation of added value. In turn, residents will have even wider opportunities to purchase high-quality local products at appropriate prices.

JĒDZIENU “PERSONĀLA MOTIVĀCIJA” UN “PERSONĀLA LOJALITĀTE” TEORĒTISKĀ NOZĪME

THEORETICAL SIGNIFICANCE OF THE CONCEPTS OF “EMPLOYEE MOTIVATION” AND “EMPLOYEE LOYALTY”

Imants Zahars Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, iz22003@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Dr.oec. **Iluta Arbidāne**

Abstract. The article is based on the theoretical research of the concepts of “employee motivation” and “employee loyalty” and their interpretation in the industry and scientific literature. The following research methods have been used in the research – content analysis, monographic method, logically constructive method and synthesis method. The aim of the article is to summarize the meaning of the terms “employee motivation” and “employee loyalty”. The novelty of the article lies in the comparison, analysis and synthesis of these terms from various scientific aspects. Other aspects of the concepts of definition are highlighted and their meaning is expanded.

Keywords: commitment, devotion, engagement, motives, loyalty, satisfaction.

Ievads

Jebkuras organizācijas darbības ilgtspējība ir atkarīga no tās iekšējās un ārējās vides un šo vidi veidojošajiem faktoriem – ekonomiskajiem, sociālajiem, tehnoloģiskajiem, kultūras un daudziem citiem faktoriem. Ja ārējās vides faktorus organizācija nav spējīga pārvaldīt un uzraudzīt pilnā mērā, tad iekšējās vides faktori ir pilnīgi nosakāmi un pārvaldāmi. Starp šiem faktoriem viens no būtiskajiem ir organizācijas personāls, kas ir veidots tam, lai nodrošinātu organizācijas efektīvu un ilgtspējīgu darbību. Pats darbaspēks neveido gandrīz nekādu vērtību organizācijai, ja tajā trūkst strukturētas un līdzsvarotas personāla vadīšanas politikas, kur galveno vietu ieņem personāla motivēšanas un lojalitātes jautājumi. Personāla motivēšanai ir būtiska ietekme uz organizācijas panākumiem un šī ietekme ir daudzdimensionāla un sarežģīta, kā arī ir empīriski apstiprināta. Manzūrs (*Manzoor*) savā pētījumā pierādījis, ka darbinieku pilnvarošana un darba rezultātu atzīšana paaugstina darbinieku motivāciju un pozitīvi ietekme kopējo organizācijas darbības efektivitāti (*Manzoor, 2012*). Jaunākos pētījumos tiek apgalvots, ka darbinieku atzīšana ir ļoti motivējoša, tā veicina darbinieku iesaistīšanos darbā un pozitīvi ietekmē sniegumu (*Agrawal & Singhal, 2021*). Tāpat Uka (*Uka*) un Prendijs (*Prendi*) savā pētījumā atklājuši pozitīvu saistību starp darbinieku motivāciju un uzņēmuma panākumiem. Jo motivētāki un apmierinātāki ir darbinieki, jo labāk viņi veic savu darbu, tādējādi veicinot organizācijas produktivitāti un finansiālo stabilitāti (*Uka & Prendi, 2021*). Tostarp AAS “SEB Dzīvības apdrošināšana” pētījuma rezultāti atklāj, ka 88 % darbinieku piekrīt apgalvojumam, ka motivēšana no organizācijas puses veicinātu viņu lojalitāti tai un motivētu kļūt par ilggadējo darbinieku (*AAS «SEB Dzīvības apdrošināšana», 2015*).

Raksta **mērķis** ir izpētīt jēdzienu “personāla motivācija” un “personāla lojalitāte” nozīmi un apkopot to interpretāciju. Lai sasniegtu izvirzītu mērķi, tika risināti sekojoši uzdevumi:

- analizēt motivācijas un lojalitātes teorētiskos aspektus;
- atklāt sakarību starp pētāmajām definīcijām;
- papildināt pašreizējo definīciju nozīmi.

Pētījumā tiek izmantotas sekojošas pētījuma metodes: satura analīze, monogrāfiskā metode, loģiski konstruktīvā metode un sintēzes metode.

Pētniecības bāzes periods: 2000.-2022.gads.

Motivācijas jēdziens un būtība

Zinātniskajā literatūrā ir sniegtas dažādas motivācijas definīcijas, taču visas tās atspoguļo cilvēka iekšējo faktoru nozīmi, kas mudina viņu veikt darbu, turklāt motivācija darbojas caur cilvēka pašapziņu un ir garīgās darbības rezultāts.

Termins “motivācija” nāk no latīņu vārda *movere* (*kustēties*), un attiecas uz cilvēka iekšējo spēku, tieksmi un sajūtu, kas liek viņam kustēties, rīkoties un uzvesties tā, lai sasniegtu mērķi (*Mowday et al., 1979*). Saskaņā ar Guptu (*Gupta*) termins “motivācija” ir atvasināts no vārda *motīvs*. Motīvs kā lietvārds nozīmē mērķi, bet darbības vārds nozīmē virzību uz darbību. Tāpēc motīvs vai mērķi ir spēki, kas mudina cilvēkus rīkoties tā, lai nodrošinātu motīva vai

mērķa izpildi, kas vienlaikus atspoguļo konkrētas cilvēka vajadzības (*Gupta, 2006*). Motivācija – ir spēka kopums, kas liek cilvēkiem uzvesties noteiktā veidā. Motivācija attiecas uz spēku, kas stimulē un virza cilvēka centienus (*Bateman & Snell, 2002*). Līdzīgu viedokli pauž Isahrabi (*Isahrabi*), precizējot, ka motivācija – ir cilvēka uzvedības cēlonis (*IsahRabiu, 2018*). Apzināta vai neapzināta motivācija izriet no cilvēka vajadzībām. Līdz ar to, nosakot motivāciju, var apgalvot, ka motivācija ir iekšējs stāvoklis, dzinējspēks, kas liek cilvēkam kaut ko darīt.

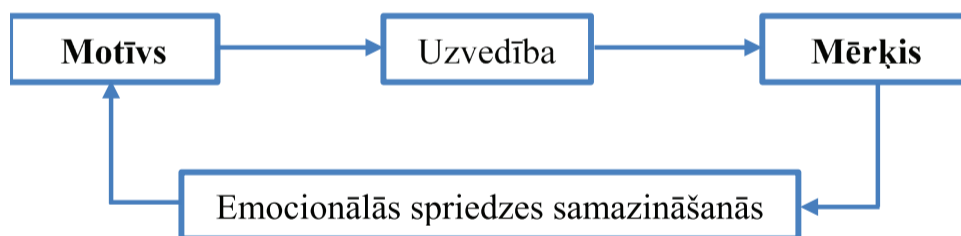
Čerri (*Cherry*) raksturo motivāciju, kā procesu, kas liek cilvēkam rīkoties. Motivācija ietver bioloģiskos, emocionālos, sociālos un kognitīvos spēkus, kas aktivizē viņa uzvedību (*Cherry, 2022*). Tostarp motivācija attiecas ne tikai uz faktoriem, kas aktivizē cilvēka uzvedību, tā ietver arī faktorus, kas virza šīs mērķtiecīgās darbības, lai gan šādi motīvi reti ir tieši pamanāmi. Rezultātā vērojot cilvēka uzvedību, bieži nākas meklēt iemeslus, kāpēc cilvēki tā uzvedas (*Nevid, 2013*). Citiem vārdiem sakot, motivācija ir cilvēka uzvedības iemesls jeb “ko” un “kāpēc” viņš dara. Cilvēks ar augstu pašmotivāciju vienmēr var atrast motīvu, negaidot ārēju pamudinājumu darba izpildei, pat ja darbs ir izaicinošs (*Ross et al., 2016*). Turpretim negatīva motivācija atspoguļo uzvedību, ko pārvalda bailes no nespējas sasniegt mērķa rezultātu. Bailes tiek uzskatītas par spēcīgu motivatoru, it īpaši, ja tās ir saistītas ar drošību un izdzīvošanu (*Li et al., 2016*).

Tātad **motivācija** ir:

- kaut kas tāds, kas cilvēkam liek rīkoties (*Dubin, 1974*);
- psihofizioloģisks process, kas ietekmē cilvēka uzvedību, nosaka tā veidu un virzienu (*Ryan & Deci, 2020*);
- iekšēju un ārēju, apzinātu un neapzinātu faktoru kopums, kas stimulē cilvēka vēlmi darīt un virzīties uz mērķi (*Cvor, 2015*);
- entuziasms, enerģijas līmenis, apņemšanās un radošuma apjoms, ko darbinieks ikdienā ienes savā organizācijā (*Southern, 2022*);
- enerģētisko spēku kopums, kas nosaka darbinieka ar darbu saistītu uzvedību, tās formu, virzienu, intensitāti un ilgumu (*Shkoler & Kimura, 2020*).

Ņemot vērā to, ka motivācija ir cieši saistīta ar tādiem terminiem kā vēlmes, vajadzības, tieksme, tad motivāciju var saprast, kā metodi, kas ir saistīta ar cilvēka iekšējo pamudinājumu veikt noteiktu darbību, lai sasniegtu izvīzītus mērķus.

Autors motivācijas procesu attēlo grafiski (1.attēls).

1.attēls. **Motivācijas process** (autora veidots pēc *Souders, 2021*)

Saskaņā ar attēloto motivācijas procesu darbinieka *uzvedība* ietver dažādas darbības, to savukārt motivē vēlme sasniegt mērķi. Lai prognozētu darbinieka uzvedību, vadītājiem ir jāsaprot motīvi. *Motīvi* mudina darbinieku rīkoties. Tie ir galvenie uzvedības stimulatori, uzvedības “ceļi” un darbības galvenie virzieni. Tie lielā mērā ir subjektīvi, atspoguļo darbinieka garīgās jūtas un nosaka uzvedības vispārējo virzienu. Motīvi ir vērsti uz *mērķiem*. Motīvi parasti rada cilvēka fizioloģisku vai psiholoģisku nelīdzsvarotības stāvokli. Vēlme sasniegt šo līdzsvaru un apmierināt savas vēlmes un vajadzības virza cilvēku uz mērķi. Viens darbinieks vēlas apmierināt vajadzību pēc atzinības, bet cits pēc varas. Tādējādi vajadzību var apmierināt ar vairākiem alternatīviem mērķiem (*Souders, 2021*).

Makuškins (*Makushkin*) skaidro, ka motivācija ir ķēdes process, kas sākas ar nepieciešamības rašanos, trūkuma vai zaudējuma sajūtu. To vada vēlme un tieksme pēc vēlama mērķa. Šī procesa nepārtrauktība nodrošina vajadzību apmierināšanu, tāpēc motivācija mudina un pārliecina cilvēkus kaut ko darīt (*Makushkin, 2019*).

Kopumā ir jāatzīmē, ka motivācijas koncepcija ir sarežģīta un daudzveidīga, un prasa tās visaptverošu izpēti. Personāla motivēšanu var uzskatīt kā jebkura darba vadītāja galveno funkciju, jo tieši šī funkcija palīdz ietekmēt personālu un tā uzvedību organizācijā.

Rezumējot motivācijas definīciju, jāatzīmē, ka motivācija ir sarežģīts un ļoti ietilpīgs termins, kas ietver sevī zināšanas par spēkiem, kas liek cilvēkam rīkoties. Izpratne par motivācijas principiem sniedz iespēju atrast praktiskus risinājumus reālām motivācijas problēmām. Jo kas varētu būt svarīgāks par cilvēka iedrošināšanu mērķa sasniegšanai, jaunas pieredzes iegūšanai, paša produktivitātes celšanai, veselīgai attīstībai un noturīgas pašapziņas saglabāšanai.

Tostarp motivācijas izziņāšana var palīdzēt novērst vai tikt galā ar impulsīvām vēlmēm, ierasto pieredzi, mērķa neveiksmi, negatīvām emocijām, garlaicību un disfunkcionālu attīstību. Motivācija ir cilvēka dzinējspēks ceļā uz panākumiem.

Lojalitātes jēdziens un būtība

Motivācija ir cieši saistīta ar personāla lojalitāti, darbinieku uzticību savai organizācijai, viņu vēlmi pielikt visas pūles tās interesēs, dalīties tās vērtībās un mērķos. Pētot motivāciju, tiek pētīta arī darbinieku apmierinātība ar darbu un piesaistīšanās organizācijai, jo tas ir savstarpēji saistīts.

Saskaņā ar *Flexjob* datiem ap 80 % darbinieku atzīst, ka viņi būtu lojālāki savam darba vadītājam, ja tas piedāvātu elastīgu darba grafiku (*Reynolds, 2019*). Pēc *Addison Group* datiem starp galvenajiem iemesliem, kādēļ darbinieki ir lojāli savai organizācijai un darba vadītājam, ir darba specifika (55 %), algojums (50 %) un attiecības ar tiešo darba vadītāju (39 %) (*Bolden-Barrett, 2019*). Tostarp 81 % darbinieku, kas saņem dažāda veida atbalstu no sava darba vadītāja, jūtas lojāli, un 79 % lepojas ar to, ka strādā savā organizācijā (*Bruce, 2018*).

Viena no izplatītākajām organizatoriskās lojalitātes definīcijām nāk no Meijera (*Meyer*), kas lojalitāti definē, kā “darbinieka gatavību pielikt lielas pūles organizācijas interesēs, spēcīgu vēlmi palikt organizācijā un tās galveno mērķu un vērtību pieņemšanu” (*Kassaw & Golga, 2019*). Cits pētnieks lojalitāti definē, kā “stāvokli, kurā cilvēks identificējas ar organizāciju un tās mērķiem un vēlas saglabāt piederību tai, lai veicinātu šo mērķu sasniegšanu” (*Beehive, 2020*). Lojālie darbinieki ir tādi darbinieki, kuri ir gatavi kolektīvi augt kopā ar organizāciju, kuriem ir augsta atbildības sajūta, un kuri apzinās, ka pilda savu lomu, lai palīdzētu organizācijai sasniegt stratēģiskos mērķus (*Chen et al., 2022*).

Tātad **lojalitāte** ir:

- emocionāla pieķeršanās organizācijas vērtībām – kultūrai, normām un ētikai (*Arshad et al., 2013*);
- darbinieku uzticēšanās organizācijai, augsta apmierinātība ar darbu, organizācijas kultūru un saņemtajiem ieguvumiem (*Joshi, 2021*);
- darbinieku piesaistīšanās organizācijai, vēlme ieguldīt savus spēkus organizācijas mērķu sasniegšanai (*Ojaokomo, 2022*);
- darbinieku motivēta uzvedība, kas izpaužas kā vēlme strādāt labāk, sasniegt augstos darba rezultātus, būt nodarīgām un izvairīties no tā, kas var kaitēt ikdienas darbībai (*Лобачева, 2012*).

Savukārt organizācijas lojalitāte nozīmē, ka tā veido saviem darbiniekiem pieņemamu korporatīvo kultūru un vidi un nodrošina viņiem attīstības iespējas, kā arī materiālo atbalstu, lai viņi varētu nodoties savam darbam un integrēt savu personīgo attīstību organizācijas attīstībā (*Chen, et al., 2022*). Secīgi darbinieku lojalitāte rodas no organizācijas lojalitātes. Tāpēc lojalitāti raksturo spēcīga vēlme strādāt organizācijas labā, kurai ir pozitīva ietekmē uz tās darbinieku noturēšanu.

Ar darbinieku lojalitāti ir saistīti vairāki faktori. Pētnieki ir uzskaitījuši vairākus dažādus faktoros, kas ietekmē darbinieku lojalitāti: algu, pabalstus, paaugstināšanu amatā, stimulus un daudzus citus. Būtībā šie faktori rada darbinieku motivāciju, kas veicina lojalitātes attīstību (*Khuong et al., 2020*).

Poterjahins (*Poterjahin*) uzsver, ka darbinieku lojalitāte pārliecības līmenī organizācijai ir ļoti vērtīga, jo tā pozitīvi ietekmē profesionālo motivāciju. Lojāli darbinieki maksimāli nododas darbam, ir aktīvi problēmu novēršanā, bieži ir uzlabojumu iniciatori un spēj izvirzīt konstruktīvus priekšlikumus. Darbinieki ar šādu lojalitātes līmeni ir atbildīgāki. Viņi jūt savu pienākumu darīt visu precīzi, pareizi, efektīvi. Pēc speciālistu novērojumiem, lojāli darbinieki vieglāk pārcieš organizācijai grūtos laikus un paliek tajā strādāt, saglabājot lojalitātes un piederības sajūtu (*Потеряхин, 2019*).

Vinerjana (*Vinerean*) uzsver, ka darbinieku noturēšana ir galvenais organizācijas panākumu faktors. Organizācijas galvenais mērķis var tikt sasniegts tikai tad, ja darbinieki ir lojāli. Bieži gadās, ka darba devējs no saviem darbiniekiem sagaida uzticību, taču nespēj nodrošināt attiecīgu darba atmosfēru. Pareizas darbinieku lojalitātes vides veidošanas galvenais mērķis ir veicināt situāciju, kurā darbinieki apņemas un uzņem atbildību par saviem darba rezultātiem. Lai sasniegtu vēlamo darbinieku lojalitāti, vadītājiem ir jāizmanto dažādas taktikas, kas liks darbiniekiem justies, ka viņiem ir īpaša loma organizācijas attīstībā (*Vinerean, 2015*).

De Smets (*De Smet*) u.c. atzīmē, ka, mēģinot noskaidrot, cik lojāli ir konkrēti darbinieki, organizācijai jāņem vērā divi svarīgie aspekti: pirmais, kā darbinieki jūtas strādājot organizācijā, un kādas ir viņu cerības (alga, karjeras attīstība, personīga izaugsme). Organizācijas parasti vēlas noturēt lieliskus darbiniekus, taču, lai tas notiktu, ir jāzina viņu vēlmēs, un jānodrošina tāda vide, kas veicinātu darbinieku pilnveidošanos un profesionālo attīstību (*De Smet et al., 2021*).

Rezumējot lojalitātes definīciju, jāsecina, ka lojalitāte attiecas uz darbinieka vēlmi rīkoties organizācijas interesēs un par to runāt pozitīvi. Tas ietver apņēmību, uzticamību, paklausību un atbilstību, kā arī gatavību atbalstīt organizāciju pat vissliktākajos laikos. Tieši darbinieki, kuru apņemšanās ir balstīta uz vīziju, misiju, pamatvērtībām un mērķiem, visticamāk,

būs lojāli organizācijai. Apņēmīgs un lojāls darbinieks organizācijai ir vērtīgāks, nekā neiesaistīts un neapmierināts darbinieks, kurš šodien var strādāt organizācijā, bet, organizācijai saskaroties ar izaicinājumu, atkāpjas no amata. Jāpiebilst, ka lojalitātes līmenis katram darbiniekam ir atšķirīgs, jo cilvēkus motivē dažādas lietas. Tāpēc organizācija vienmēr stāv priekšā problēmai: kā motivēt darbiniekus strādāt efektīvāk un kas visvairāk veicina viņu lojalitāti.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Jebkuras organizācijas attīstības un izaugsmes pamatā ir darbinieki un viņu sniegums. Darbinieku lojalitāte izpaužas pozitīvā un uzticamā attieksmē pret organizāciju un darba devēju, sirsnīgā vēlmē strādāt un reizēm veikt pat vairāk, nekā noteikts amata aprakstā. Nav noslēpums, ka nereti cilvēki neuzticas darba devējiem un pilda tikai savus pienākumus, lai saņemtu nolīgto atalgojumu. Šādi darbinieki neizrāda darba iniciatīvu, un nav brīnums, ka katrs darba devējs sapņo par citiem, lojāliem darbiniekiem. Šajā gadījumā lielu nozīmi ieņem darbinieku motivācija, ko sasniedz ar dažādām iesaistīšanās taktikām. Iesaistīti darbinieki ir apmierināti un ārkārtīgi motivēti, ar pozitīvu attieksmi un augstu produktivitāti.
2. Lai izveidotu motivētu un lojālu darba kolektīvu, darba devējam, pirmkārt, ir jānodrošina droši, ērti un darbam piemēroti darba apstākļi, otrkārt, darbinieki taisnīgi ir jāatlīdzina par sasniegtiem rezultātiem, treškārt, darba devējam vienmēr ir jānodrošina atgriezeniska saikne ar saviem padotajiem. Beidzot darba iniciatīvas atbalsts un zināma darba autonomija veicina radošu, enerģisku un entuziasmu pilnu kolektīvu, kas vērsts uz jauniem atklājumiem un novitāti.

Izmantotie avoti un literatūra

1. AAS "SEB Dzīvības apdrošināšana". (2015). *SEB: 88% darbinieku sagaida papildus labumus no darba devēja ilgtermiņa lojalitātei*. <https://www.laa.lv/seb-88-darbinieku-sagaida-papildus-labumus-no-darba-deveja-ilgtermina-lojalitatei/>
2. Agrawal, A., & Singhal, H. (2021). Impact of Employee Motivation on Organizational Performance. *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, 10(2(5)), 143-150.
3. Arshad, M. A., Masood, M. T., & Amin, G. (2013). Effects of Performance Appraisal Politics on Job Satisfaction, Turnover Intention and Loyalty to Supervisor: Study With Reference to the Telecom Organizations of Pakistan. *International Review of Management and Business Research*, 2(3), 653-673. <https://www.irmbrjournal.com/papers/1379412617.pdf>
4. Bateman, T. S., Snell, S. A. (2000). *Management Competition in the New Era*. 5th edition. McGraw Hill.
5. Beehive (2020). *7 Ways to Increase Customer Loyalty and Retention*. <https://beehiveresearch.co.uk/increase-customer-loyalty-retention/>
6. Bolden-Barrett, V. (2019). *8 in 10 employees would seek a new job after 1 bad day*. <https://www.hrdiver.com/news/8-in-10-employees-would-look-for-a-new-job-after-1-bad-day/547676/>
7. Bruce, C. (2018). *Earn Employee Loyalty Through Benefits Technology*. <https://www.linkedin.com/pulse/earn-employee-loyalty-through-benefits-program-marta-blocka>
8. Chen, S., Xu, K., & Yao, X. (2022). Empirical Study of Employee Loyalty and Satisfaction in the Mining Industry Using Structural Equation Modeling. *Scientific Reports*, 12, 1-15. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-05182-2>
9. Cherry, C. (2022). *What Is Motivation?* <https://www.verywellmind.com/what-is-motivation-2795378#:~:text=Motivation%20involves%20the%20biological%2C%20emotional,driving%20force%20behind%20human%20actions>
10. Cvor. (2015). *Motivācija un darbinieku motivēšanas īpatnības Latvijā*. <https://cvor.lv/darba-tirgus-zinas/darbinieku-motivacija/>
11. De Smet, A., Dowling, B., Mugayar-Baldocchi, M., & Schaninger, B. (2021). *'Great Attrition' or 'Great Attraction'? The choice is yours*. <https://www.mckinsey.com/business-functions/people-and-organizational-performance/our-insights/great-attrition-or-great-attraction-the-choice-is-yours>
12. Dubin, R. (1974). *Human Relations in Administration*. Prentice-Hall of India.
13. Gupta, R. N. (2006). *Business Organization and Management Remigrations*. Deih S. Chand and Company Ltd.
14. IsahRabiu, U. (2018). The Role of Personnel Management and Workers Motivation in an Organization. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 20(4), 22-32.
15. Joshi, S. (2021). *Employee Loyalty In Organization – Know the Ways to Enhance It*. <https://factohr.com/employee-loyalty-in-organization/>
16. Kassaw, E. S. Golga, D. N. (2019). Employees' Organizational Commitment in Higher Educational Setting. *Preprints*, 2019040029. <https://www.preprints.org/manuscript/201904.0029/v2>
17. Khuong, M., Mai, T., & Phuong, N. (2020). The Impacts of Human Resource Management Practices on Employees' Motivation and Loyalty. *Management Science Letters*, 10(11), 2673-2682. DOI: 10.5267/j.msl.2020.3.025
18. Li, R., Bunk, J., Smidt, E. (2016). Understanding Faculty and Student Attitudes about Distance Education: The Importance of Excitement and Fear. *Handbook of Research on Humanizing the Distance Learning Experience*, 410-434.
19. Makushkin, S. A. (2019). Company's personnel motivation. *Revista Espatios*, 40, 1-23.
20. Manzoor, Q. A. (2012). Impact of Employees Motivation on Organizational Effectiveness. *European Journal of Business and Management*. 3(3), 36-44.
21. Mowday, R. T., Porter, L. W., & Steers, R. M. (1979). The Measurement of Organizational Commitment. *Journal of Vocational Behaviour*, 14(2), 224-247. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(79\)90072-1](https://doi.org/10.1016/0001-8791(79)90072-1)
22. Nevid, J. S. (2013). *Psychology: Concepts and Applications*. Wadsworth Cengage Learning.
23. Ojaokomo, N. (2022). *13 Actionable Ways to Improve Employee Loyalty in 2022*. <https://nectarhr.com/blog/employee-loyalty>
24. Reynolds, B. V. (2019). *FlexJobs 2019 Annual Survey: Flexible Work Plays Big Role in Job Choices*. <https://www.flexjobs.com/blog/post/survey-flexible-work-job-choices/>

25. Ross, M., Perkins, H., Bodey, K. (2016). Academic Motivation and Information Literacy Self-Efficacy: The Importance of a Simple Desire to Know. *Library & Information Science Research*, 38(1), 2-9. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2016.01.002>
26. Ryan, R. M., Deci, E. L. (2020). Intrinsic and Extrinsic Motivation from a Self-Determination Theory Perspective: Definitions, Theory, Practices, and Future Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 61, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>
27. Shkoler, O., Kimura, T. (2020). How Does Work Motivation Impact Employees' Investment at Work and Their Job Engagement? A Moderated-Moderation Perspective through an International Lens. *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00038>
28. Souders, B. (2021). *Motivation and What Really Drives Human Behavior*. <https://positivepsychology.com/motivation-human-behavior/>
29. Southern, M. (2022). *A Guide to Improve Employee Motivation in 2022*. <https://www.oak.com/blog/employee-motivation/#:~:text=Employee%20motivation%20is%20defined%20as, every%20task%20will%20be%20interesting>
30. Uka, A., & Prendi, A. (2021). Motivation as an Indicator of Performance and Productivity from the Perspective of Employees. *Management & Marketing. Challenges for the Knowledge Society*, 16(3), 268-285. <https://doi.org/10.2478/mmcks-2021-0016>
31. Vinerean, A. (2015). Loyal Employees. A Key Factor in the Success of a Company. *Expert Journal of Marketing*, 3(2), 73-78. https://marketing.expertjournals.com/ark:/16759/EJM_310vinerean73-78.pdf
32. Лобачева, М. М. (2012). Лояльность к компании как инструмент управления мотивацией персонала. Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Социология. Политология, 12 (4), 46-48.
33. Потеряхин, А. (2019). Лояльность персонала как условие профессиональной мотивации. <https://psycho.ru/library/3237>

Summary

The sustainability of any organization depends on its internal and external environment and the factors that shape it – economic, social, technological, cultural and many other factors. If the organization is not able to fully manage and control the external environmental factors, then the internal environmental factors are fully identifiable and manageable. Among these factors, one of the most important is the organization's staff, which is designed to ensure the efficient and sustainable operation of the organization. The workforce itself creates almost no value to the organization if it lacks a structured and balanced personnel management policy, where staff motivation and loyalty issues play a key role.

To summarize the definition of motivation, it should be noted that motivation is a complex and very voluminous term that includes knowledge of the forces that make a person act. Understanding the principles of motivation provides an opportunity to find practical solutions to real motivation problems. Because what could be more important than encouraging a person to achieve a goal, gain new experience, increase their own productivity, develop healthy and maintain self-confidence. Among other things, learning motivation can help prevent or deal with impulsive desires, routine experiences, goal failure, negative emotions, boredom, and dysfunctional development. Motivation is the driving force behind success.

In turn, employee loyalty is manifested in a positive and trustworthy attitude towards the organization and the employer, a sincere desire to work and sometimes do even more than specified in the job description. It is no secret that people often do not trust employers and perform only their duties in order to receive the agreed remuneration. Such employees do not show initiative, and it is no wonder that every employer dreams of other, loyal employees. In this case, the motivation of employees, which is achieved through various tactics of involvement, is of great importance. The employees involved are satisfied and extremely motivated, with a positive attitude and high productivity.

TIESĪBU ZINĀTNE
LAW SCIENCE

TAISNĪGUMA KATEGORIJA KĀ CIVILTIESĪBU IDEJA UN PRINCIPS *THE CATEGORY OF JUSTICE AS AN IDEA AND PRINCIPLE OF CIVIL LAW*

Aleksandrs Baikovs Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Dr. iur., aleks_baikov@inbox.lv, Rēzekne, Latvija

Abstract. *The article examines the problem of distinguishing the categories “idea of law” and “principles of law”, emphasizes the inadmissibility of characterizing the principles of civil law as corresponding ideas, draws attention to their relationship and correlation. It is especially emphasized that in the process of transformation of ideas of law into principles of law, their differentiation takes place.*

At the same time, for the understanding of the essence of law, the number of the allocated principles is not of fundamental importance. It becomes fundamentally important to identify and study the essential characteristics of the ideas of civil law, the patterns of their development, as a deep level of knowledge of law. The ideas of law in the philosophical and legal literature are considered as a combination of three components: justice, expediency and legal stability. Attention is drawn to the difference in the functional role of the principles and ideas of law. At the same time, it is especially emphasized that a principle is not an arbitrary concept of thinking, but a category that reflects the lawful relations of reality.

Emphasizing the direct connection between justice and law, the types of existing normative models of justice are noted. The legal form is organically inherent in justice. Justice presupposes the legal equality of the subjects of law.

Keywords: *axioms of law, dogma of law, economic basis, idea of equality, idea of freedom, idea of law, idea of principles of law, justice, legal law, legal matter.*

Ir obligāti skaidri jānošķir “tiesību idejas” kategorija no “tiesību principu” kategorijas (Гонгало, 2004, 94). Bieži tiesību principi tiek definēti kā galvenās civillikuma idejas, atspoguļojot to nozīmi (Щенникова, 2002, 45), kas, šķiet, nav precīza. Doma, ka nav pieļaujams tiesību principus raksturot kā idejas, ir izskanējusi ne reizi vien daudzus gadus. Līdzās likumdošanā nostiprinātajiem tiesību principiem izcēla juridiskās apziņas lokalizētus tiesību principus.

Tiesību idejas, kas darbojas kā sava veida tiesību principu vēstneši, kā mantisko un personisko nemantisko attiecību civiltiesiskā regulējuma politikas galvenie virzieni, ir jāskata augstākā filozofiskā, acīmredzami aksioloģiskā līmenī, kas raksturo tiesību nozīmi un mērķi sabiedrības un indivīdu dzīvē. Galu galā tiesību principi ir tiesību ideju ārējā noformējuma un pastāvēšanas līdzeklis, kas nosaka to būtību, sociālā regulatora iezīmes, tiesību arhitektoniku un, visbeidzot, darbības robežas citu sociālo regulatoru sistēmā.

Privāto tiesību idejas, kuru dominējošā sastāvdaļa ir civiltiesības, ir to mūžīgās, nemainīgās vērtības. Pirmo reizi tiesību vēsturē civiltiesību idejas tika formulētas romiešu privāttiesībās. Saskaņā ar I. S. Pereterski “Romā privāttiesības ir individuālisma galējā izpausme un lielākā brīvo iedzīvotāju īpašumtiesību slāņu juridiskās pašnoteikšanās brīvība” (Перетерский и др., 2004, 7). Citiem vārdiem sakot, ekonomiskā apgrozījuma prasības Senajā Romā tika samazinātas līdz nepieciešamībai konsolidēt un juridiskā formā izteikt īpašuma ideju kā ekonomiskās attiecības, Romas pilsoņu brīvības un vienlīdzības idejas, t.i., ierobežotam cilvēku lokam.

Tā kā tiesības ir virsstrukturāla parādība, tiesību idejas, protams, ir nosacītas ar esošo ekonomisko bāzi un nevar tai neatbilst. Attiecīgi to semantisko saturu nosaka sabiedriskās attīstības likumi. Savukārt jebkura principa saturs ir noteikta ideja. Bez tā jebkurš princips pārvēršas par bezjēdzīgu abstrakciju, kurai nav nekādas nozīmes tiesiskā regulējuma procesā.

Tiesību idejas ir intelektuālas, garīgas nostādnes, kas iespiežas pašā tiesību būtībā, kas noteiktā veidā tiek objektivizētas tiesību pamatprincipu, tiesību principu veidā, darbojas kā visas tiesību matērijas centrālā saite. Tiesību ideju zināšanas iespējamas, pētot pozitīvās tiesības (normatīvo materiālu), kuru normas atspoguļo tiesību principus un attiecīgi tiesību idejas.

Kā uzskata D. A. Dimitrijevs, katrs atsevišķi ņemts princips un visi principi kopā pauž tādas civiltiesību idejas kā īpašuma ideja, brīvības ideja un vienlīdzības ideja (Димитриев, 2007).

Tiesību ideju pārveidošanas procesā tiesību principos, idejas tiek diferencētas. Noteiktā tiesību principā noteikta ideja kļūst par dominējošu, un pārējās idejas ieņem otršķirīgu, pakārtotu stāvokli. Citiem vārdiem sakot, katrs tiesību princips lielākā mērā atspoguļo vienu ideju, kas nevis izslēdz, bet drīzāk paredz citu savstarpēji saistītu un papildinošu ideju atspoguļojumu tajā.

Zinātniskajā literatūrā pastāvošā diskusija par civiltiesību principu sistēmu un nosaukšanu ir bezjēdzīga bez tiesību ideju zināšanām un izpēti. Verifikācijas līdzeklis konkrēta principa iekļaušanas civiltiesību principu sistēmā nosacītībai ir šajā kontekstā noskaidrot pamatjautājumu: vai tas pauž visas civiltiesību idejas ar kādas no tām

dominējošo nozīmi. Šajā sakarā tiesību būtības izzināšanai izdalīto principu skaitam nav fundamentālas nozīmes; kļūst fundamentāli svarīgi apzināt un pētīt civiltiesību ideju būtiskās īpašības, to attīstības likumsakarības kā dziļu tiesību izziņas līmeni.

Kā nereti norādīts zinātniskajā literatūrā, princips un ideja ir vienā jēdzienu secībā un darbojas kā vienas vai otras koncepcijas, noteiktu zināšanu sistēmas sākumpunkts (*Васильев, 1976, 222*).

Bieži vien princips tiek definēts caur ideju un otrādi. Bet šajā gadījumā tas nav princips šī vārda tiešā nozīmē, bet gan vispārināta tā būtības izpausme, kurai ir filozofisks saturs. Bieži vien ideja pat nevar tikt izteikta īsas formulas veidā, kas ir raksturīgi principam. Principa un idejas funkcionālā loma arī ir atšķirīga. Ideja visplašāk un abstraktāk atspoguļo pētāmās realitātes pamatīpašības un var kalpot par pamatu atbilstoša principa veidošanai, kas spēj ne tikai apvienot teorijas visus komponentus, bet arī kļūst par tās izveides metodi.

Tomēr princips nav patvaļīga domāšanas koncepcija, bet gan kategorija, kas atspoguļo realitātes likumsakarīgas attiecības. Filozofijā un civiltiesību literatūrā princips bieži tiek izskatīts kā likums. Piemēram, S. N. Bratus principu saprata kā dzinējspēku jeb likumu (*Братусь, 1963, 136*). Attiecīgi tiesību princips ir konkrēta idejas izpausme. Tā ir arī tiesību dogmas izpausme gan kopumā, gan atsevišķu nozaru līmenī. Pēc būtības tiesību dogmu zināmā mērā var nosacīti attēlot kā tiesību principu sistēmu. Tiesību aksiomu veidā tās ir zināmas jau ilgu laiku, kopš romiešu tiesību laikiem (*Алексеев, 1999, 293*). Šādas tiesību aksiomas atsevišķās nozarēs izpaužas tiesību principu veidā un ir nostiprinātas likumdošanā. Bet ir jāsaprot, ka principi un aksiomas ir dažādas parādības, jo ne visiem principiem, bet tikai dažiem ir aksiomu raksturs. Turklāt ne katra aksioma var pilnībā raksturot noteiktu principu, jo tā drīzāk izsaka dažas tā pazīmes un īpašības. Principi izsaka tiesību pamatprincipus, savukārt aksiomas nevar pretendēt uz to. Vēl G. F. Šeršeņevičs atzīmēja, ka šāds apgalvojums, un tam neapšaubāmi ir aksiomātisks raksturs, “neviens nevar nodot tiesības citam vairāk kā ir viņam pašam” nevar tikt klasificēts kā tiesību princips (*Шершеневич, 1995, 15*).

Filozofiskajā un juridiskajā literatūrā ir izveidota pieeja tiesību ideju raksturošanai kā trīs komponentu kopums: taisnīgums, lietderība un tiesiskā stabilitāte: “visi trīs ir cieši savstarpēji saistīti, bet tajā pašā laikā ir pretrunā viens otram” (*Падбрых, 2004, 88*). Vienlaikus jāatzīmē, ka parasti minēto jēdzienu analīzē uzsvars tiek likts uz to formālajiem kritērijiem un īpašībām. Tieši šī iemesla dēļ tiesību ideju praktiskā pielietošana ir saistīta ar lielām grūtībām. Tiesību idejas un principi var darboties tikai kā vispārīgs orientieris, un šajā sakarā jautājums par to apjomu un par pieļaujamo to kompromisa apjomu paliek atklāts. Līdz ar to jautājums par to, kā tiesību idejas tiek pārveidotas tiesību normās, joprojām paliek atklāts un līdz ar to aktuāls. Ne mazāk sarežģīts un strīdīgs ir jautājums par tiesību ideju faktisko īstenošanu praktiskā darbībā. Šajā sakarā nevar neatcerēties V. Šappa domu, kurš apgalvoja, ka pastāv zināmas atšķirības starp ideju vai vērtību definīciju zinātnē un to, kā cilvēki to uztver (*Schapp, 1910*). Objektīvās tiesības, kas konsekventi izpaužas kā: (1) pozitīvās tiesības; (2) individuālās tiesības; (3) konkrētās tiesības un (4) faktiskās tiesības, kā pareizi norāda V. M. Sīrihs, “izpaužas caur indivīdu un citu sabiedrības locekļu subjektīvi praktisko darbību”, kas ir pēdējais posms objektīvo tiesību pārejas procesā uz faktiskajām tiesībām (*Сырых, 2013, 20-21*).

Tiesībām (nevis likumam, bet tieši tiesībām vispārējā filozofiskā nozīmē) ir jānodrošina taisnīgums. Un, tā kā likums var būt gan tiesisks, gan prettiesisks, pēdējā piemērošana noteikti noved pie netaisnības triumfa. Kā atzīmēja G. Radbruhs, likums pārvēršas par “nepareizu” tad, “kad spēkā esošais likums kļūst tik klaji nesavienojams ar taisnīgumu, ka likums kā “netaisnīgs likums” noliedz taisnību” (*Падбрых, 2004, 234*). Jau kopš senatnes pastāv priekšstats, īpaši izteikts dabisko tiesību jēdzienos, ka tiesības vienmēr ir taisnīgas, ka tikai tās nodrošina sabiedrisko attiecību taisnīgumu. Aristotelis uzskatīja, ka taisnīguma jēdziens ir saistīts ar valsts jēdzienu, jo tiesības, kas kalpo kā taisnīguma kritērijs, ir politiskās komunikācijas regulējoša norma. Katrs likums savā būtībā paredz tiesības. Likuma atkāpšanās no tiesībām noved pie likuma deģenerācijas par despotisma līdzekli. Tiešo saikni starp taisnīgumu un tiesībām norādīja sengrieķu filozofs Protagors (480. – 411. p.m.ē.), kurš teica, ka taisnīgums vai netaisnīgums nenāk no dabas, bet no tiesībām. Tajā pašā laikā sofista Frasmaha doma izklausās kā sava veida brīdinājums: “Katra vara ievieš likumus sev par labu”, un “nodibinot likumus, pasludina tos par taisnīgiem saviem pavalstniekiem” (*Платон, 2005, 174*). Sokrāts taisnīgumu sauca par priekšmetu, kas “dārgāks par jebkuru zeltu” (*Платон, 1994, 91*). Viņš centās pierādīt vienota un vispārēja taisnīguma jēdziena esamību, saistot to ar morāli un zināšanām. Netaisnība ir pretdabiska, jo tā ir neziņas un maldu auglis. Nodibinot saikni starp tikumu un gudrību, izceļot saprāta, jēgas, apziņas skaistumu, viņš rezumēja taisnīguma izpratnes loģisko pamatu. Sokrāts sprieda: “Taisnīgums un visi citi tikumi ir gudrība. Taisnīga rīcība, un vispār visa darbība, kas balstīta uz tikumu, ir skaista un laba” (*Ксенофонт Афинский, 1935, 119*). Aristotelis, attīstot Platona domas par diviem vienlīdzības veidiem - taisnīgumu, izcēla taisnīgumu (1) izlīdzināšanu un (2) sadalīšanu (*Аристотель, 1984, 324 - 332*). Viņš taisnīgumu uzskatīja par principu, saskaņā ar kuru cilvēks atsakās piesavināties jebkādu citu cilvēku labumus, un uzskatīja, ka taisnīguma jēdziens ir saistīts ar valsts ideju, jo tiesības, kas kalpo kā taisnīguma kritērijs, ir politiskās komunikācijas regulējošā norma. Katrs likums savā būtībā paredz tiesības. Tiesību atkāpšanās no likuma noved pie likuma deģenerācijas par despotisma līdzekli.

Ir skaidrs, ka ne visi domātāji piekrita šim viedoklim. Tā N. A. Berdjajevs vadījās no tā, ka tiesības un likums ir nesavienojami pretstati, tādējādi izslēdzot paša tiesiska likuma pastāvēšanas iespēju. Kritizējot pozitīvās tiesības (ar to domātas prettiesisks likums), viņš rakstīja, ka “tiesības kā valsts orgāns un instruments, kā tās neierobežotās varas faktiskā izpausme pārāk bieži ir meli un viltus – tā ir likumība, dažiem cilvēkiem noderīga, bet tāla un pretrunā Dieva likumam. Tiesības ir brīvība, valsts ir vardarbība, likums ir Dieva balss indivīdā, valsts ir bezpersoniska un bezdievīga” (Бердяев, 1990, 291). Anarhisma un nihilisma garā N. A. Berdjajevs noliedz taisnīguma tiesisko regulējumu, uzskatot to par nepieņemamu vardarbīgu taisnīguma īstenošanas veidu. Turklāt viņš kristīgo patiesības ideju novieto augstāk par taisnīgumu. Ja pievēršamies filozofisko un juridisko ideju vēsturei, jāatzīst, ka jau 16.-17.gs. mijā holandiešu jurista Hugo Grocija darbos kritika tika veltīta N. A. Berdjajeva izmantotajai idejai par taisnīguma īstenošanas tiesisko vardarbību. H. Grocijs rakstīja, ka apgalvojums, ka cilvēki ar sava veida vardarbību tiek spiesti īstenot taisnīgumu, attiecas nevis tiesībām, bet gan “tikai uz tām nostādņēm un likumiem, kam būtu jāveicina tiesību īstenošana praksē” (Нерсесянц, 1997, 451).

Un tā, taisnīgums paredz tiesību principa pastāvēšanu sabiedrībā un tā pielietošanas veidus sabiedrisko attiecību regulēšanai.

Pēc O. Hoffes domām, var izdalīt šādus taisnīguma eksistējošo normatīvo modeļu veidus: (1) modelis, kura pamatā ir kooperācija un konsensusa veidošana; (2) uz līgumu balstīts modelis; (3) modelis, kura pamatā ir racionāli jēdzieni un kategorijas; (4) modelis, kura pamatā ir savstarpēja atcelšana un saziņa (Хёффе, 2007). Visi iepriekš minētie attiecību normalizācijas modeļi izriet no taisnīguma pazīmēm kā vadmotīvs pozitīva rezultāta sasniegšanai attiecīgā procesa dalībniekiem. Civiltiesiskā regulējuma izpratnē pievilcīgākie ir divi modeļi: uz savstarpēju apmaiņu un komunikāciju (Радбрых, 2004) balstīts modelis un uz līgumu balstīts modelis.

Taisnīgums nozīmē tiesību subjektu tiesisko vienlīdzību. Tas nozīmē nepieciešamību pēc vispārējas spēkā esamības un tiesību prasību vienādības attiecībā uz visiem, arī tiem, kas ir pie varas, kas rada likumus. Taču saprotot taisnīgumu kā vienlīdzību, tā ir abstrakta kategorija, kas pēc būtības necieš un neļauj konkretizēt. Kā argumentēja G. Radbruhs, ar taisnīguma palīdzību hipotētiski var noteikt tikai vienu - vai priekšrakstam ir juridiska forma (Радбрых, 2004, 88-89). Šķiet, ka taisnīgums ir jebkuras juridiskās konstrukcijas pamatā. Romiešu tiesībās bija noteikums: tiesības, kuras kāds uzskata par taisnīgām attiecināt uz citu personu, ir jāatzīst par spēkā esošām viņam pašam. Tika arī prasīts, lai visi būtu pakļauti likumam. Tomēr, kā norāda F. K. Savinji, pati taisnība, nebalstās ne uz kādiem principiem (Савиньи, 2004, 457).

Tiesiska forma ir organiski raksturīga taisnīgumam. Taisnīguma tiesiskā rakstura noraidīšana noved pie tā, ka par taisnīgumu tiek uzskatīts kaut kāds beztiesisks princips, kura piemērošana apdraud sabiedrību un valsti ar destabilizāciju. Šādi beztiesiski principi var būt prasības pēc faktiskas vienlīdzības un privilēģijām, morāles normām un reliģiskajām vērtībām, nacionālām vai ekonomiskajām interesēm. Šajā gadījumā tiesiskā, tas ir, universālā un vienlīdzīgā taisnīguma nozīme visiem, tiek aizstāta ar atsevišķu, privātu, patvaļīgu interesi. Šīs privātās intereses var nostiprināt beztiesiskā likumā, kas nekādā veidā neveicina sabiedrības un tās konkrēto pilsoņu labklājību. Aurēlijs Augustīns apgalvoja, ka taisnīgums ir nepieciešama tiesību īpašība un darbojas kā kritērijs, lai atšķirtu tiesiskumu no beztiesiskuma un vardarbības, valsti no laupītāju bandas.

Komentējot taisnīguma atšķirības idejas attīstību Aristoteļa darbos, I. J. Kozļihins raksta, ka “taisnīguma izlīdzināšanas kritērijs netiek ieviests no ārpuses kā pirmajā gadījumā, bet gan iekšēji esošs, tas ir, imanents tiesībām”. Šajā gadījumā pušu “nopelniem” nav nozīmes, puses darbojas kā vienlīdzīgi tiesību subjekti. Citiem vārdiem sakot, Aristotelis, uzskata autors, plāno nodalīt politikas un privātās dzīves jomas, sabiedriskās jomas u. tml. (Козлихин, 1996, 20-21). Pozitīvisma un dabisko tiesību teorijas (jusnaturālisma) integrācijas kontekstā taisnīgums izpaužas kā tiesību princips. Pēc O. Hoffes domām, “pirmajā tuvinājumā ar to (taisnīguma jēdziens - AB) saprot gan tiesību būtisku vērtību no objektīva viedokļa, gan kādas personas integritāti no subjektīva viedokļa” (Хёффе, 2007, 10). Taisnīgums, zināmā mērā izteikts kā tīra sirdsapziņa, darbojas kā vispārējs privāttiesisku darījumu dalībnieku uzvedības noteikums un šajā sakarā uzliek vispārējus, fundamentālus pienākumus visiem civiltiesisko attiecību dalībniekiem, aicina uz tiesību saprātīgu izmantošana atbilstoši to mērķim, pienācīgai pienākumu veikšanai, cieņai pret savu darījuma partneri, uzticamu attiecību nodibināšanai ar viņu, taisnīguma, sadarbības, savstarpējas palīdzības gara piesātinātiem, redzot darījuma partneri sev līdzvērtīgu, atzīstot viņu par tādu, t.i., normālu ekonomisko attiecību veidošanās, nevis atkāpšanās no tām, un rezultātā noved pie pastāvīgas tiesību atražošanas, sākotnēji elementārā un galu galā vispārējā, universālā līmenī. Šāda tiesību izpratne bija raksturīga G. V. F. Hēgelim, kurš Tiesību filozofijā rakstīja, ka “Man jau pieder īpašums ne tikai caur lietu un paša gribu, bet arī pēc citas gribas un līdz ar to kaut kādā vispārējā gribā. Līgums paredz, ka tie, kas tajā stājas, atzīst viens otru par personām un īpašniekiem atzīšanas brīdis tajā jau ir ietverts un paredzēts” (Гегель, 1990, 128). Pamatojoties uz vēsturisko materiālu, Hēgeļa idejas attīsta D. V. Doždevs “Cita gribas atzīšana, cieņa pret darījuma partnera autonomiju izrādās viens no savas autonomijas izpausmes veidiem,

apgalvojums par savas personības sociālo vērtību. Ievērojot noteiktos uzvedības noteikumus, subjekts nodrošina savas gribas efektivitāti, vienas vai otras viņa radītās sociālās saiknes aizsardzību un spēku [...]. Individuālās uzvedības attieksmju un vērtību orientāciju līmenī šāda atbilstība taisnīguma principiem pauž apzinīguma jēdzienu. Šis tiesiskās uzvedības psiholoģiskais aspekts, būdams formālās vienlīdzības un proporcionalitātes tiesiskā principa produkts apmaiņas attiecībās, atspoguļo tiesiskās komunikācijas subjekta nepieciešamo līdzdalību tiesisko nostādņu un principu veidošanā un uzturēšanā” (Дождев, 2000, 96-97).

Jaunas vērtību sistēmas veidošanās kontekstā stabilas attīstības prasību ievērošana ietver tiesību definīcijas saturisku izstrādi. Materiālistiskā tiesību teorija var kļūt par patiesi integrējošu tiesību doktrīnu. Saskaņā ar šo doktrīnu, kurai būtībā nav nekā kopīga ar padomju laikā dominējošo normatīvo interpretāciju, tiesības ir sociāla saikne, kurā persona, mijiedarbojoties ar citām, var īstenot savas subjektīvās tiesības, neaizskarot citu personu tiesības un brīvības (Сырых, 2013, 20).

Ja izejam no izpratnes par taisnīgumu kā subjektu uzvedības atbilstību sabiedrībā valdošajām morāles, ētikas un tikumības normām (Иванова, 2005, 47), tad jānorāda, ka daudzi normatīvi tiesību akti aicina uz taisnīgumu. Tā Latvijas Republikas Civillikuma (turpmāk – CL) 5. pants, kas principā ir caurstrāvots ar taisnīguma ideju, noteic, ka gadījumos, kad lietu izskata pēc tiesas ieskatiem vai atkarībā no svarīgiem iemesliem taisnīgums tiek īstenots, vadoties pēc taisnīguma apziņas un vispārējiem tiesību principiem. Nevar nepieminēt CL 1415. pantu, kurā likumdevējs, lai arī netieši, bet alegoriski apelē pie taisnības. Taisnīgums izteiktāk un pamanāmāk izpaužas prasībās, kas izriet no personiskām sadursmēm (CL 2347.-2351. pants), prasībās par atlīdzību par darbībām, kas vērstas pret personas brīvību, godu, cieņu un pret sievietes nevainību (CL 2352. - 2353. pants), prasībās par mantas prettiesisku bojājumu (CL 2354. - 2357. pants), prasībās par dzīvnieku nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu (CL 2363.-2368. pants), prasībās, kas izriet no negodīgas iedzīvošanās (CL 2369.-2392. pants) (Civillikums, 1937). Taisnīgums ļoti skaidri izpaužas civiltiesiskā atbildībā 15.12.1992. likuma “Par tiesu varu” 3. panta 2. daļa norāda uz nepieciešamību tiesai ievērot taisnīguma prasības (Par tiesu varu, 1992). Taisnīgas tiesas princips nereti tiek minēts Latvijas Satversmes tiesas lēmumos (Илжанова, 2005, 38, 81).

Taisnīgums visciešāk ir saistīts ar interesēm, kuru sakritība tiek nodrošināta dialoga, komunikācijas procesā un galu galā arī civiltiesiskās aprites jomā, tiek iemiesota pušu saskaņotā uzvedības modelī, kas nodrošina to īstenošanu. Tajā pašā laikā individuālās intereses atgriežas pie grupu, korporatīvajām un citām, vispārīgākām interesēm, kas nekādā gadījumā nav monolītas, bet drīzāk iekšēji pretrunīgas. Tāpēc cilvēku priekšstati par taisnīgumu, ja tie nav korelēti ar interesēm un konkrētām aktivitātēm to īstenošanai, kļūst nenotverami. Uz to savulaik uzmanību vērta E. Dērheims, kurš uzsvēra, ka cilvēcisko vērtību pasaules noteiktā robeža starp taisnīgumu un netaisnīgumu ir nestabila, un indivīds to var pārvietot gandrīz patvaļīgi (Дюркгейм, 1990, 6).

Taisnīgums paredz tiesisku sākumu pastāvēšanu sabiedrībā un to pielietošanas veidus sabiedrisko attiecību regulēšanai. Taču, ņemot vērā priekšstatu par taisnīguma vēsturisko mainīgumu, tiesību normas nav neapstrīdamas ne to pieņemšanas brīdī, ne vēlāk, to īstenošanas brīdī. Kā trāpīgi atzīmēja E. Levijs, “noteiktā nozīmē tiesību normas nekad nav neapstrīdamas, ja normām tādām būtu jābūt jau pirms to izveidošanas, cilvēku sabiedrība vispār nevarētu pastāvēt” (Леви, 1995, 5). Līdz ar to tikai tik daudz, cik ārēji izpaužas dažādu tiesību subjektu solidaritāte, interešu un vērtību saskaņotība, ikvienam ir iespējams atzīt konkrēta jautājuma risinājumu par taisnīgu (Ильин, 2011, 313).

Tajā pašā laikā ne visi pētnieki piešķir izšķirošu nozīmi “taisnīguma” kategorijai tiesību būtisku pazīmju sistēmā. Piemēram, materiālistiskās tiesību teorijas piekritēji, lai arī izmanto šo kategoriju, tomēr par galveno tiesību pazīmi uzskata nevis taisnīgumu, bet ekvivalenci. Kā norāda G. V. Maļcevs, “šajā gadījumā runa ir par sadales attiecību kopumu starp cilvēkiem un sociālajām grupām (klasēm, kolektīviem), kas dod tiem tiešu pieeju patēriņam, kā to raksturo politekonomija, kā arī plaša spektra pozitīva vai negatīva dzīves apstākļu piesavināšanās, asimilācija, kas veido konkrēta subjekta reālo statusu sabiedrībā [...]. Tas ietver ne tikai priekšmetus, lietas, pakalpojumus, naudu utt., kas ir pakļauti izplatīšanai, bet arī vairākus ideālus objektus, īpašas vērtības, kas var būt savstarpēju priekšstatu vai sadalījuma priekšmets starp klasēm, sociālajām grupām un indivīdiem (Мальцев, 1977, 20, 66). Ievērojams skaits attieksmju ir indifirentas pret jebkāda veida ideoloģiskiem vērtējumiem, ieskaitot taisnīgumu. Var norādīt uz tādām ar materiālo un garīgo labumu ražošanu saistītām attieksmēm kā: (1) tehniskā un ražošanas (tehnoloģiskā); (2) attiecības izglītības jomā, medicīnisko pakalpojumu sniegšana; (3) transports un citi pakalpojumi; (4) procesuālās attiecības likumdevēju institūciju, kā arī tiesas un citu tiesībaizsardzības un tiesībaizsardzības iestāžu darbības jomā.

Atsevišķas metodes, kas nodrošina tiesību darbību un aizsardzību ar valsts piespiedu palīdzību un ir nepieciešams tiesiskā regulējuma nosacījums, neietilpst mūsdienu taisnīguma izpratnes kritērijos. Diez vai tas atbilst civiltiesību normu taisnīguma principam, kas ļauj izņemt no maksātspējīgas personas (bankrotējušas) materiālos līdzekļus un naudu, atņemt tai nekustamo īpašumu.

Tādā veidā tajās sabiedrisko attiecību jomās, kas ir neitrālas attiecībā uz taisnīguma ideju, tās vietu aizstāj ekvivalences ideja, attiecīgi, taisnīguma princips neattiecas uz visu tiesību sistēmu.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Civillikums*. (28.01.1937). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums>
2. *Par tiesu varu*. (15.12.1992). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/62847-par-tiesu-varu>
3. Цјанова, D. (2005). *Vispārējo tiesību principi nozīme un piemērošana*. Ratio iuris.
4. Schapp, W. (1910). *Beitrage zur Phanomenologie der Wahrnehmung*. Halle.
5. Алексеев, С. С. (1999). *Право: Азбука - теория – философия. Опыт комплексного исследования*. Статут.
6. Аристотель (1984). *Большая этика. Сочинения в четырех томах, т.4*. Мысль.
7. Бердяев, Н. А. (1990). *Государство. Власть и право. Из истории русской правовой мысли*. Лениздат.
8. Братусь, С.Н. (1963). *Предмет и система советского гражданского права*. Государственное издательство юридической литературы.
9. Васильев, А. М. (1976). *Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права*. Юридическая литература.
10. Гегель, Г. В. Ф. (1990). *Философия права*. Пер. с нем. В. Г. Столпвера & М. И. Левинойд. Мысль.
11. Гонгало, Б. М. (2004). Идеи частного права: должное и сущее. *Цивилистические записки: Межвузовский сборник научных трудов*, 3, 74-97. «Статут», Екатеринбург; Институт частного права.
12. Димитриев, Д. А. (2007). *К вопросу об основных идеях российского гражданского права*. <http://www.jurclub.ru/docs/civil/article223.html>
13. Дождев, Д. В. (2000). Добросовестность (bona fides) как правовой принцип. *Политико-правовые ценности: история и современность*, 96–128.
14. Дюркгейм, Э. (1990). *О разделении общественного труда. Метод социологии*. Пер. с фр. Л. Б. Гофмана. Наука.
15. Иванова, С. А. (2005). Значение принципа социальной справедливости для гражданского права как отрасли частного права. *Современное право*, 5, 42–47.
16. Ильин, И. (2011). *Национальная Россия - наши задачи*. Эксмо; Алгоритм.
17. Козлихин, И. Ю. (1996). *Право и политика*. Санкт-Петербургский университет.
18. Ксенофонт Афинский (1935). *Сократические сочинения: Воспоминания и Сократе. Защита Сократа на суде*. Academia.
19. Леви, Э. (1995). *Введение в правовое мышление*. Наука.
20. Мальцев, Г.В. (1977). *Социальная справедливость и право*. Издательство «Мысль».
21. Нерсесянц, В. С. (1997). *Философия права. Учебник для вузов*. Норма.
22. Перетерский, И. С., Краснокутский, В. А., Флейшиц, Е. А., Розенталь, И. С., & Новицкий, И. Б. (2004). *Римское частное право. Учебник*. Юристъ.
23. Платон (1994). *Собрание сочинений в 4-х томах, т.3*. Мысль.
24. Платон (2005). *Государство*. Наука.
25. Радбрух, Г. (2004). *Философия права. Международные отношения*.
26. Савиньи, Ф. К. (2004). *Обязательственное право*. Пер. с нем. В. Фукса и Н. Мандро. Издательство «Юридический центр Пресс».
27. Сырых, В. М. (2013). Материалистическое понимание права и справедливости. *Правоведение*, 2, 18-34.
28. Хёффе, О. (2007). *Справедливость: Философское введение*. Пер. с нем. О. В. Кильдюшова. Праксис.
29. Шершеневич, Г. Ф. (1995). *Учебник русского гражданского права*. Спарк.
30. Щенникова, Л. В. Принципы гражданского права: достижения цивилистики и законодательный эффект. *Цивилистические записки. Межвузовский сборник научных трудов*, 2, 41-59.

Summary

The categories “idea of law” and “principles of law” are different, albeit closely related, legal entities. In this regard, neither their identification nor the characterization of the principles of law as ideas is allowed.

In relation to the principles of law, the ideas of law are primary, respectively, principles of law are secondary. The perception and implementation of the ideas of law in the form of principles of law is carried out through their transformation and concretization in the process of scientific and, of course, rule-making activities. In a certain principle of law, as a rule, one idea is reflected. However, it is not excluded that a particular combination is reflected in a specific principle.

The ideas of law, acting as a kind of heralds of the principles of law, as the main directions of the policy of civil law regulation of property and personal non-property relations, must be considered at a higher philosophical, obviously, axiological level, characterizing the meaning and purpose of law in the life of society and individuals. Ultimately, the principles of law are a means of external design and existence of ideas of law that determine its nature, features as a social regulator, the architectonics of law, and finally, the limits of action in the system of other social regulators.

Justice, organically combined with freedom and equality, presupposes the existence of a legal principle in society and ways to use it to regulate social relations.

APSŪDZĒTĀ LIECĪBAS UN TO PĀRBAUDE KRIMINĀLPROCESĀ TESTIMONY OF THE ACCUSED PERSON AND ITS CHECKING IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Ilona Bulgakova Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Dr. iur., ilona.bulgakova@rta.lv, Rēzekne, Latvija

Abstract. On July 6, 2020, the law “Amendments to the Criminal Procedure Law” entered into force, which significantly changed the attitude of the legislator towards the right of the accused to testify. The aim of the study is to examine the testimony of the accused and their examination, paying special attention to the examination of the testimony of the accused in court.

The object of the research is the testimony of the accused person and their examination in the criminal proceedings. Tasks of the research: 1) to find out the status of the testimony of the accused from the point of view of proof; 2) to analyze the regulation of the testimony of the accused and the legal consequences after the amendments to the Criminal Procedure Law of 6 July 2020; 3) to summarize the practice of the Supreme Court in 2020-2022; 4) to develop conclusions and proposals for solving the identified problems.

Hypothesis of the research: the problem of the accused's testimony became relevant after the contradictory amendments to the Criminal Procedure Law, which entered into force on July 6, 2020, the uniform application of which is not ensured in practice.

Keywords: accused, criminal law, criminal proceedings, testimony of the accused.

Ievads

Šajā pētījumā termins *Apsūdzēto liecības* tiek lietots plašākā kontekstā, aptverot personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, liecības.

2020. gada 6. jūlijā stājās spēkā grozījumi likumā “Kriminālprocesa likums”, ar kuru būtiski mainīta likumdevēja attieksme pret apsūdzētā tiesībām liecināt (*Grozījumi Kriminālprocesa likumā, 2020*). Minētie grozījumi noteica, ja apsūdzētais izvēlas izmantot tiesības sniegt liecības, tad liecības apsūdzētajam jāsniedz patiesas, pretējā gadījumā tās var tikt uzskatītas par apzināti nepatiesām liecībām un pat pie notiesājošā sprieduma var izraisīt juridiskās sekas, konkrēti, tās var tikt atzītas par apzināti nepatiesām, un savukārt Krimināllikuma 48. pants no 2020. gada 6. jūlija papildināts ar jauno 17. punktu, proti, ar jauno atbildību pastiprinošu apstākli: ja apsūdzētais sniedza apzināti nepatiesas liecības (*Krimināllikums, 1998*).

Pētījuma mērķis ir izpētīt apsūdzētā liecību un to pārbaudes problemātiku, īpašu uzmanību pievēršot apsūdzēta liecību pārbaudei iztiesāšanā.

Pētījuma objekts ir apsūdzētās personas liecības un to pārbaude kriminālprocesā.

Pētījuma priekšmets ir apsūdzētās personas liecības kā pierādīšanas līdzeklis, to pārbaudes līdzekļi un juridiskās sekas pirmstiesas procesā un iztiesāšanā.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) noskaidrot apsūdzētā liecību statusu no pierādīšanas viedokļa;
- 2) analizēt apsūdzētā liecību un juridisko seku reglamentāciju pēc 2020. gada 6. jūlija grozījumiem Kriminālprocesa likumā;
- 3) apkopot Augstākās tiesas atziņas pēdējo divu gadu laikā;
- 4) izstrādāt secinājumus un priekšlikumus konstatētu problēmu risinājumam.

Pētījuma hipotēze: apsūdzētā liecību problemātika aktualizējusies līdz ar grozījumiem Kriminālprocesa likumā, kas stājās spēkā ar 2020. gada 6. jūliju, kuru vienveidību praksē nodrošināt ir problemātiski.

Apsūdzēto personu liecības no pierādīšanas viedokļa

Apsūdzēto liecības būtu jāaplūko no to būtības un nozīmes pierādīšanas procesā, jo apsūdzētā liecības kriminālprocesa tiesībās tiek uzskatītas par vienu no pierādīšanas līdzekļiem. Analizējot juridiskajā literatūrā izteiktos viedokļus, jāmin profesora A. Liedes domu, ka pierādīšanas līdzeklis ir pierādījuma avota procesuālās nostiprināšanas forma (*Liede, 1980*).

Likums paredz vairākas pierādījumu avotu procesuālās nostiprināšanas formās, t.i., liecības, eksperta vai revidenta atzinums, kompetentās institūcijas atzinums, lietiskais pierādījums, dokuments, elektroniskie pierādījumi, izmeklēšanas darbībās iegūtas ziņas. Runājot par liecībām kā pierādīšanas līdzekli, jāmin Kriminālprocesa likuma

131. panta pirmās daļas norma, konkrēti “Par pierādījumu kriminālprocesā var būt ziņas par faktiem, ko savā liecībā pratināšanas laikā vai aptaujas laikā sniedz persona par kriminālprocesā pierādāmajiem apstākļiem un ar tiem saistītajiem faktiem un palīgfactiem” (*Kriminālprocesa likums, 2005, 131.p., 1.daļa*). No teorijas viedokļa šajā tiesību normā ir šādi būtiskākie punkti:

- *liecību saturs ir ziņas par faktiem*, kas izriet no pierādījumu definīcijas, kas nostiprināta Kriminālprocesa likuma 127. panta pirmajā daļā);
- *liecības tiek sniegtas personīgi* un neviens cits nevar to aizvietot liecību sniegšanā, tas notiek divu iespējamo izmeklēšanas darbību ietvaros – pratināšana un aptauja;
- *liecība attiecas uz pierādīšanas priekšmetu* saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 124. pantu.

Savukārt Kriminālprocesa likuma 131. panta otrā daļa paredz, ka “*liecība ir arī pirmstiesas iestādei, prokuratūrai vai tiesai adresēts personas pašas uzrakstīts un parakstīts paskaidrojums par konkrētiem faktiem vai apstākļiem*” (*Kriminālprocesa likums, 2005, 131.p., 2.daļa*). Apsūdzētās personas liecība šajā ziņā nav izņēmums, ikviena liecinoša persona izmeklēšanas iestādei, prokuratūrai vai tiesai (atkarībā no tā, kas ir procesa virzītājs liecības sniegšanas laikā) sniegtās liecības vai liecības uzrakstīt pašrocīgi un tās parakstīt.

Jāpiebilst, ka ikvienam pierādījumam jāatbilst trīs pamata īpašībām - ticamībai, attiecināmībai un pieļaujāmībai, kuru kritēriji arī ir stingri reglamentēti Kriminālprocesa likuma 128., 129. un 130. pantā. Aizdomās turēto un apsūdzēto personu liecības nav izņēmums. No kriminālprocesa tiesību teorijas viedokļa ir svarīgi saprast, ka personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību nav liecību sniegšanas pienākums, tās ir tiesības. Kriminālprocesa likuma 131. panta trešās daļas norma paredz, ka ja personai atbilstoši Kriminālprocesa likumam bija tiesības atteikties sniegt liecību un persona par to bija informēta, bet šo liecību tomēr sniedza, tad šī liecība vērtējama kā pierādījums (*Kriminālprocesa likums, 2005*). Minētā norma pilnā mērā attiecināma uz apsūdzēto personu liecībām. Tā vērtējama kopsakarā ar Kriminālprocesa likuma 60.2 panta pirmās daļas 8. punkta normu, kas paredz būtiskākas personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pamattiesības uz liecību sniegšanu. Konkrēti, norma likumā iestrādāta šādā redakcijā “8) klusēt, sniegt liecību vai atteikties liecināt” (*Kriminālprocesa likums, 2005, 60.²p.*).

Jāatzīmē, ka Kriminālprocesa likuma 60.² pants satur “Personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pamattiesības kriminālprocesā” (*Kriminālprocesa likums, 2005*) un attiecināms uz visām personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību, kā arī uz visām kriminālprocesa stadijām, izņemot spriedumu un tiesas lēmumu izpildes stadiju. Tādējādi kriminālprocesā apsūdzētajam no liecību viedokļa var veidoties trīs dažādas pozīcijas: klusēšanas, liecību sniegšanas vai atteikšanās sniegt liecību/tiesību neliecināt izvēles pozīcija. Visas šīs pozīcijas ir tiesiskās, turklāt jāpiebilst, ka Kriminālprocesa likumā pasvītrots, ka liecību nesniegšana nav vērtējama kā traucēšana noskaidrot patiesību lietā un izvairīšanās no pirmstiesas procesa un tiesas (*Kriminālprocesa likums, 2005, 60.² p., 2.daļa*). Vairākos Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmumos atzīts, ka tiesības klusēt piemēro no brīža, kad policija uzsākt personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nopratināšanu, un persona būtu jāinformē par tiesībām neliecināt (*The European Court of Human Rights Judgment, 1994, No.14310/88*), kā arī Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvās šādas normas ir būtiskas. Tāda norma ir iestrādāta Kriminālprocesa likuma 150. panta ceturtajā daļā.

Aizdomās turētajam ar Kriminālprocesa likuma 66. panta pirmās daļas 11. punkta normu tiek piešķirtas papildus tiesības mutvārdos vai rakstveidā paust savu attieksmi pret izteiktajām aizdomām (*Kriminālprocesa likums, 2005*). Tādā veida tiesību realizācija praksē atsevišķos gadījumos nepamatoti var tikt traktēta kā aizdomās turētā pienākums lēmumā par atzīšanu par aizdomās turēto attiecīgajā ailē ierakstīt savas domās par izvirzītajām aizdomām. Tomēr tās ir vienīgi tiesības, kuru izmantošanu vai neizmantošanu var izvēlēties pati aizdomās turētā persona. Un procesa virzītājam nav pilnvaru uzstāt, lai aizdomās turētais obligāti paustu savu viedokli attiecībā uz izvirzītajām aizdomām, nav arī pamata pieprasīt, lai aizdomās turētais ar savu roku izdarītu ierakstu attiecīgajā ailē.

Jāmin vēl viens Kriminālprocesa likuma 131. panta trešās daļas praktiskās nozīmes aspekts. Minētā norma jāsaprot paplašināti, jo attiecināma arī uz cietušo un liecinieku tiesībām, jo minētie procesa dalībnieki sniedz paskaidrojumus par sevi vai savu tuvinieku. Tā, atbilstoši Kriminālprocesa likuma 110. panta trešās daļas 2. punktam, lieciniekam ir tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem un šo tiesību neizmantošanas gadījumā, t.i., ja liecinieks tomēr liecina, tad šī liecība vērtējama kā pierādījums.

Attiecībā uz liecību procesuālo nostiprināšanu, jāmin vēl viena būtiskā prakses problēma, ka aizdomās turētā un apsūdzētā nopratināšanas protokolos, kuros tiek fiksētas minēto personu liecības, netiek dokumentēti (procesuāli fiksēti) procesa virzītāju uzdodamie jautājumi. Tādā situācijā aktualizējas jautājums par aizdomās turētā un apsūdzētā nopratināšanas protokolu satura atbilstību Kriminālprocesa likuma 326. panta prasībām.

Vēl viens praktiskās dabas aspekts, kas ir būtisks, pratinot aizdomās turēto un apsūdzēto personu pēc ievērojamā laika atstarpes, ir tas, ka papildus liecībās var ieviesties neprecizitātes, pat pretrunas. Saistībā ar to, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais pēc ievērojama laikā varētu aizmirst notikuma detaļas, par kurām izmeklēšanai varētu būt interese,

procesa virzītājam varētu būt apgrūtināši atšķirt apzināti nepatiesu liecību no vienkāršas cilvēciskās aizmiršanas. Taču minētais jautājums attiecināms uz apsūdzētā liecību pārbaudi kopsakarā ar šo liecību novērtēšanu kriminālprocesā gala nolēmumā – tiesas spriedumā, prokurora priekšrakstā par sodu, lēmumā par kriminālprocesa izbeigšanu. Tomēr liecību novērtēšanas aspekts šajā referāta netiek aplūkots.

Apsūdzēto liecību pārbaude kriminālprocesā

Līdzīgi, kā citiem pierādījumiem, arī apsūdzētā sniegto paskaidrojumu saturs var tikt pakļauts pārbaudei atbilstoši Kriminālprocesa likumā paredzētajai kārtībai, izmantojot vairākus tiesiskus instrumentus. Pirmstiesas procesā šādi tiesiskie instrumenti ir izmeklēšanas darbības. Tā, personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, liecības no izmeklēšanas darbību viedokļa atkarībā no personas procesuālā statusa tiek apzīmētas kā personu, pret kuru uzsākts kriminālprocess nopratināšana; aizturētā, aizdomās turētā vai apsūdzētā nopratināšana. Ņemot vērā izvēlēto pozīciju sniegt liecību, tās var tikt pārbaudītas izmeklēšanas darbībā – liecību pārbaude uz vietas. Šādi var tikt pārbaudīts liecībā minētais vai aprakstītais fakts, saistībā ar konkrētu vietu, kas attiecināma uz šo faktu. Un izmeklētāja darbības algoritms šādā situācijā, kad tiek konstatēta liecībām minēta fakta pārbaudes nepieciešamība, varētu izskatīties šāds: *Liecību pārbaude uz vietas - Faktā pārbaudes vietas apskate – Ja tiek konstatēta pretruna starp liecību un konkrētu faktu – aicinājums personai izskaidrot šo iemeslu, to fiksējot pratināšanas vai aptaujas protokolā.* Ja pretruna nav konstatēta, tad jautājums par apsūdzētā liecību ticamību tiek analizēts novērtējot to kopsakarā ar citiem lietā esošajiem pierādījumiem.

Tiesu praksē ir vairāki judikatūras nolēmumi, kuros tika analizēti jautājumi par personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, kā arī to liecību saturu un pārbaudes līdzekļu piemērošanu. Tā, Augstākās tiesas Senāta 28.05.2021. lietā Nr. SKK-86/2021, tika vērtēta apsūdzētā kasācijas sūdzībā izteiktie argumenti par viņa liecību pārbaudē uz vietas pieļautajām kļūdām. Konkrētajā gadījumā apsūdzētais pirms viņa nopratināšanas aizdomās turētā statusā policijā uzrakstīja vaļsirdīgo atzišanos, norādot, ka 2016. gada jūlijā Jelgavā izdarījis trīs zādzības no mājām, nozagtās mantas realizējis tirgū. Savu vainu atzīst un nožēlo izdarīto (*Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums, 2021, Nr.SKK-86/2021*). Tiesa konkrētajā lietā nav konstatējusi tiesību liecināt pārkāpumu, arī kopsakarā ar tiesībām sevi neapsūdzēt. Šajā lietā apelācijas instances tiesa atzinusi apsūdzētā veikto liecību pārbaudi uz vietas par ierobežoti pieļaujamu pierādījumu, konstatējot pārkāpumu, kas nav būtisks un neietekmēja apsūdzētā liecības. Konkrēti, tiesa konstatēja, ka protokola noformēšanā ir pieļautas pārrakstīšanas kļūdas (protokolā ir konstatēts apsūdzētā paraksts vietā, kur tiek izskaidrotas liecinieka tiesības un pienākumi), taču tiesa konstatēja, ka tas neietekmēja liecību saturu. Augstākās tiesas Senāts nav konstatējis būtisko likuma pārkāpumu, un vērtējot apsūdzētā liecības un to pārbaudi, nonāca pie šāda secinājuma “Procesa virzītāja pienākums izskaidrot personai tiesības neliecināt pret sevi attiecināms uz Kriminālprocesa likumā paredzēto nopratināšanu. Ja persona Kriminālprocesa likuma 131. panta otrās daļas kārtībā pēc brīvas gribas sniedz informāciju citam, tajā skaitā policijas darbiniekam, nepastāvot pratināšanas nosacījumam, tad šī persona pati uzņemas atbildību, ka paustās ziņas var tikt izmantotas pret viņu. Vērtējot personas pašas uzrakstīto paskaidrojumu par pierādīšanas priekšmetā ietilpstošiem apstākļiem, ir izvērtējams, vai paskaidrojumu sniegšanā nav konstatējamas pazīmes, kas paskaidrojumu sniegšanu pielīdzina pratināšanai, kurā personai ir tiesības sevi neinkriminēt” (*Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums, 2021, Nr.SKK-86/2021*).

Apsūdzētā liecību pārbaudes un novērtēšanas rezultāts var būt arī konstatējums, ka liecības ir apzināti nepatiesas. Šādā situācijā tiesību piemērotājs konstatē, ka apsūdzētais izmantoja tiesības liecināt, tātad izvēlējās liecību sniegšanas pozīciju. Taču kriminālprocesa gaitā atklājies, ka sniegtas liecības ir apzināti nepatiesas. Juridiskās sekas šādi situācijai ir gala nolēmumā – pirmās instances tiesas spriedumā vai prokurora priekšrakstā par sodu šo liecību atzīšana par atbildību pastiprinošu apstākli atbilstoši Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 11. punktam (*Grozījumi Krimināllikumā, 2020*). Kopsakarā ar Krimināllikuma 46. panta trešo daļu, atbildību pastiprinošie apstākļi tiek ņemti vērā notiesājošā spriedumā, nosakot soda mēru apsūdzētajam.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Kriminālprocesa likuma grozījumi, kas stājās spēkā 2020. gada 6. jūlijā, aktualizēja apsūdzēta liecību un to pārbaudes jautājumu.
2. Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 17. punktā ar 2020. gada jūlija likumu “Grozījumi Krimināllikumā” iekļauto atbildību pastiprinošu apstākli, t.i., “ja noziedzīgu nodarījumu izdarījusī persona sniegusi apzināti nepatiesu liecību” vienvērtīgas piemērošanas nodrošināšanai tiesību piemērošanas praksē traucē nepietiekama uzmanība apsūdzētā liecību ieguves, procesuālās kārtības un to pārbaudes procesuālās kārtības ievērošanai, kā arī netiek nodrošināts

līdzsvars starp indivīda – apsūdzētā likumīgām interesēm un sabiedrības interesēm uz krimināltiesisko attiecību taisnīgo noregulējumu.

3. Problēmu ar personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, tiesību uz liecību sniegšanu pilnvērtīgas realizācijas nodrošinājumu, var risināt divējādi:
  - 3.1. precīzi reglamentējot Kriminālprocesa likuma attiecīgo normu, kas paredz brīdi, kad persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiek iepazīstināta ar tās tiesībām, nepiešķirot procesa virzītājam iespējas pielietot taktiku dažādās situācijās, tādējādi novēršot iespējamās provokācijas riskus;
  - 3.2. ieviešot Prokuratūras metodiskās rekomendācijas saistībā ar aizdomās turēto un apsūdzēto liecību ieguves, procesuālā nostiprinājuma un pārbaudes procesuālo dokumentāciju, kā arī izstrādājot algoritmus (standarta jautājumi) attiecīgu lietu kategorijās, uzliekot par pienākumu procesa virzītājiem ievērot šīs rekomendācijas praksē.
4. Pratinot apsūdzēto personu pēc ievērojama laika atstarpes pēc iepriekšējās pratināšanas, lai pieņemtu pareizu lēmumu attiecībā uz šo liecību pārbaudi, varētu būt vairāki risinājumi, konkrēti:
  - 4.1. procesa virzītāju vienotas pozīcijas izstrāde praksē (piemēram, vienotu metodisko vadlīniju izstrāde Prokuratūrā), ka aizdomās turētajam un apsūdzētajam, arī viņu aizstāvjiem katrā gadījumā atsevišķi būtu jāizvērtē piešķiramas tiesības iepazīties ar pašu aizdomās turēto un apsūdzēto iepriekš sniegtajām liecībām, paredzēt izņēmuma gadījumus, kad šāda iepazīstināšana nevar notikt. Tādējādi ar metodisko noteikuma palīdzību varētu rast vienveidīgu pieeju tiesību piemērošanas praksē. Iespējams, ar laiku parādīsies nepieciešamība iestrādāt šādas normas Kriminālprocesa likumā;
  - 4.2. kaut gan formāli liegums aizdomās turētajam un apsūdzētajam iepazīties ar viņu iepriekš sniegtajām liecībām Kriminālprocesa likumā nav paredzēts, tomēr jautājuma risinājums tiek pārlikts uz procesa virzītāju nevis tas tiktu risināts tiesību piemērošanas praksē. Un vēl viens risinājuma variants varētu būt jaunas normas iestrādē Kriminālprocesa likumā, kuras būtībā būtu atrunātas tiesības iepazīties ar iepriekš sniegto liecību saturu.
5. Kriminālprocesa likuma 60.² panta pirmo daļu varētu papildināt ar jauno punktu šādā redakcijā: *iepazīties ar savām iepriekš sniegtajām liecībām*. Minētā norma varētu līdzsvarot likumdevēja stingro pozīciju attiecībā uz Krimināllikuma 48. pantā 17. punktā iestrādāto atbildību pastiprinošu apstākli (t.i., ja tiek konstatētas apsūdzētā apzināti nepatiesas liecības).
6. Praksē trūkst izpratne par apsūdzēto liecību pārbaudes jautājumu, kopsakarā ar nepieciešamību stingri ievērot Kriminālprocesa likuma 60.² pantā reglamentētas personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, pamattiesības kriminālprocesā. Lai veidotu izmeklētāju izpratni pēc būtības un vienveidīgu piemērošanas praksi, būtu nepieciešama vienotu metodisko norādījumu izstrāde prokuratūras līmenī, apspriedēs ar izmeklēšanas iestāžu/struktūrvienību vadītājiem.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Grozījumi Krimināllikumā* (11.06.2020). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/315653-grozijumi-kriminallikuma>
2. *Grozījumi Kriminālprocesa likumā* (11.06.2020). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/315655-grozijumi-kriminalprocesa-likuma>
3. *Krimināllikums* (17.06.1998). Latvijas Republikas likums, red. uz 02.02.2021. <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>
4. *Kriminālprocesa likums* (21.04.2005). Latvijas Republikas likums, red. uz 01.01.2022. <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>
5. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 28.05.2021. lēmums lietā Nr. SKK-86/2021. <http://www.at.gov.lv>
6. Liede, A. (1980). *Latvijas PSR kriminālprocess. Vispārīgā daļa. Tiesu pierādījumi*. Zvaigzne.
7. The European Court of Human Rights 28.10.1994 Judgment No. 14310/88 “Case of Murray v. the United Kingdom”. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["14310/88"\],"itemid":\["001-57895"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

Summary

The Article deals with the problems of the testimony of the accused and their examination. The term testimony of the accused is used extensively in the report, extending it to all persons who have the right to defense in the context of Article 60.² of the Criminal Procedure Law.

Attention is paid to the procedural documentation of the giving of evidence, the position of the accused with regard to the giving of evidence. It has been established that the insufficient understanding and examination of the accused's evidence in practice may lead to unjustified criminal consequences (recognition as an aggravating circumstance).

Solutions to the identified problems are offered, include it is proposed to supplement Article 60.² of the Criminal Procedure Law with a norm that would allow to get acquainted with the previously provided testimony. This proposal would harmonize the application of different legal practices in this matter.

MEDIĀCIJAS INSTITŪTA JĒDZIENS UN TIESISKAIS RAKSTUROJUMS THE CONCEPT AND LEGAL CHARACTERISTICS OF THE INSTITUTE OF MEDIATION

Ivo Burmeisters Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, ib18072@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Mg.iur. **Inguna Tabore**

Abstract. *Mediation is one of the alternative dispute resolution methods. In recent years, mediation as an institute has developed very rapidly. Resolving disputes through alternative methods can be much faster, more efficient and the end result is satisfactory to both parties. Disputes as such have existed since the beginning of humanity. Therefore, in today's world, this type of alternative dispute resolution needs to be developed in order to deal more successfully and effectively with the relations of modern society. Nowadays, there is an increasing development of society and technology, as a result of which mediation as a legal institution will develop more and more rapidly. In Latvia, mediation is regulated by the Mediation Law. The regulation of Latvian legislation must be developed so that mediation as an institute can also develop.*

Keywords: *alternative method, concept, history, mediation, mediator.*

Ievads

Mūsdienās mediācija kļūst par aizvien aktuālāku institūtu un aizvien vairāk personas izmanto šo alternatīvo strīdu risināšanas veidu, lai ietaupītu laika resursu un finansiālos līdzekļus, kā arī efektīvāk atrisinātu strīdus. Mediācija nav iespējama bez mediatora. Mediācija ir attīstījusies jau kopš seniem laikiem, kad Senajā Romā tika risināti strīdi, kā arī Senajā Ķīnā Konfūcija mācības ietekmē. Ejojot laikam uz priekšu, šis institūts ir attīstījies un 20. gadsimta 20 gados ir ieguvis mūsdienu izpratni sabiedrībā. Vairākās pasaules valstīs (piemēram, ASV), kā arī Eiropas Savienības valstīs notiek aktīva strīdus risināšana izmantojot šo alternatīvo strīdu risināšanas metodi. Aizvien vairāk, izmantojot mediāciju, ir iespējams atklāt regulējumu nepilnības. Tomēr rodas jautājums kā pareizi notiek šī institūta darbība un kā izplatās informācija par šī institūta pielietojumu Latvijas praksē. Latvijā, lielākoties mediācijas institūta darbību nosaka „Mediācijas likums”. Svarīgs jautājums ir par to, vai mediācija notiek efektīvi un normatīvo aktu prasībām, kā arī netiek pārkāpti šī institūta pamatprincipi. Mediācija ir brīvprātīgas sadarbības process, kurā puses cenšas panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos savu domstarpību atrisināšanai ar mediatora starpniecību.

Darba **mērķis** ir analizēt mediācijas institūta jēdzienu un tā tiesisko raksturojumu, konstatēt nepilnības un problēmas normatīvo aktu regulējumā un rast risinājumus.

Pētījumā tika izvirzīti uzdevumi:

- 1) analizēt mediācijas jēdzienu;
- 2) izpētīt mediācijas idejas vēsturisko attīstību;
- 3) izpētīt mediācijas pamatprincipus;
- 4) konstatēt nepilnības mediācijas institūta normatīvajā regulējumā un rast tā risinājumu.

Pētījuma laikā autors izmantoja dažādas pētījuma metodes: semantiskā, gramatiskā, sistēmiskā, analītiskā, vēsturiskā, teleoloģiskā, salīdzinošā, teorētiskā metode.

Par darba bāzi tika izvēlēta literatūra latviešu valodā, gan svešvalodā, gan juridiskās prakses materiāli, gan normatīvie akti.

1. Mediācijas institūta idejas vēsturiskā attīstība

Mediācijas institūts Latvijas tiesību sistēmā ir parādījies pavisam nesen. Vārds „mediation” ir cēlies no latīņu valodas un tulkojumā nozīmē starpniecība (*Trossen, 2010*). Tomēr pasaulē mediācija ir zināma jau kopš Seniem laikiem. Piemēram, Japānā, Ķīnā un Āfrikā strīdus risināja cilšu vecākie. Mūsdienu mediācijas prakse sākās Amerikas Savienotajās Valstīs 20. gadsimta 20. gados, kad ķīniešu izcelsmes imigranti ASV ieviesa mediācijas sistēmas savās kopienās (*Ose, 2021*).

Mediācija Tuvajos Austrumos pastāvēja pirms simtiem gadu. Arābu/islāma tradīcijās ir ļoti iesakņojies jēdziens, ka strīda izšķiršanai jāpieņem lēmums neitrālai un objektīvai trešajai pusei. Turklāt Tuvo Austrumu *sulh* (apmetnes) un *musalaha* (samierināšanās) rituāli ir konfliktu mazināšanas veidi, kas ir raksturīgi šim reģionam. *Sulh* ir līguma veids,

kas ir juridiski saistošs gan personas, gan kopienas līmenī. *Sulh* rezultātā tiek iegūti divu veidu rezultāti: kopējais *sulh* un daļējs vai nosacījums. Pirmais izbeidz visu veidu konfliktus starp abām pusēm, bet otrs izbeidz konfliktu starp abām pusēm saskaņā ar nosacījumiem, par kuriem panākta vienošanās izlīguma procesā. *Sulh* rituālais process parasti beidzas ar publisku izlīguma ceremoniju. Aizvien mūsdienās *sulh* un *musalaha* rituāli tiek izmantoti Libānas lauku apvidos (*Fatahi, 2018*). Prakse arī attīstījās Senajā Grieķijā (kas pazina bezlaulības mediatoru kā *proxenetas*) un Romas civilizācijā (Romas tiesību akti, sākot ar Justiniāna kodeksu). Romieši mediatorus sauca dažādi - *internuncius, medium, intercessor, philanthropus, interpolator, conciliator, interlocutor, interpres*, kā arī *mediator* (*Thomas, 2010*). Senās Ķīnas sabiedrībā mediācijas iedīgļus var redzēt Konfūcija mācībā. Konfūcijs bija filozofs, kurš ticēja, ka cieņa viens pret otru mazina likuma pārkāpumu un ar to saistītos konfliktus. Filozofs ieteica, ka labākais risinājums konfliktiem esot ētisks samierinājums. Tomēr Konfūcijs uzstāja, lai puses, kas nepiekrīt, labprātīgi piekrīt šim izlīgumam. Tad starpnieki satiktos ar abām pusēm atsevišķi un runātu ar tām. Pateicoties Konfūcija dziļajai ietekmei uz Ķīnas kultūru, starpniecība kļuva par vadošo veidu, kā atrisināt strīdus Ķīnā tūkstošiem gadu (*Vinther & Reynolds, 2021*). Tādējādi ir secināms, ka Senajos laikos mediāciju izmantoja ļoti bieži kā strīdus risināšanas veidu.

Viduslaikos garīdznieki bija starpnieki starp noziedzniekiem, kuriem bija dota svētņīca, un varas iestādēm (*Focusmediation, 2017*). Piemēram, par vienu no galvenajiem garīgajiem pīlāriem, tā laika kanonisko tiesību strīdu starpniecības pīlāriem, tiek uzskatīta Sv. Mateja evaņģēlijā noteiktā procedūra. Procedūra paredz, ka potenciālā strīda pusēm vispirms ir jāmēģina atrisināt šo jautājumu sarunās savā starpā. Ja viņiem neizdodas, tad viņiem ir atļauts izmantot starpniecību (*Aliyev, 2020*). Var teikt, ka baznīcas tiesībās par mediatoru var uzskatīt priesteri, kam ir spēja pārliedzināt un izšķirt strīdus pareizi. Krievijas teritorijā mediācijas institūts sāka veidoties no 14. gadsimta beigām. Atsauces uz strīdu risināšanu miermīlīgā līguma ceļā ir atrodamas Novgorodas bērza mizas hartā, 1397. gada Pleskavas tiesu hartā, 1497. gada Ivana III tiesu kodeksā (*Пятый арбитражный апелляционный суд, 2020*).

Mediāciju izmantoja ASV darba nemieros, kas notika 19.-20. gadsimtā. Strādnieku arodbiedrības pieprasīja lielākas algas un labākus darba apstākļus. Viens no rezultātiem bija darba koplīguma slēgšanu attīstība, par galveno izvirzot mediācijas procesu (*Saul, 2012*). Ķīniešu izcelsmes migranti ieceļojot ASV 20. gadsimta 20. divdesmitajos gados attīstīja mediācijas sistēmu savās sabiedrībās, arī ebreju kopiena Ņujorkā sāka izmantot mediāciju, ko lietoja vēlāk laulības šķiršanās, ģimenes un citu strīdu gadījumos (*Bolis & Gereiša, 2015*).

Tādējādi ir secināms, ka mediācijas institūts ir pazīstams jau kopš senajiem laikiem. Tomēr, attīstoties pasaules uzskatiem un sabiedrībai ir attīstīties arī šis institūts. Senajos laikos, it īpaši Ķīnā mediācija bija pamats strīdu izšķiršanai. Viduslaikos mediācijas institūts vairāk saistījās ar baznīcu, jo mediatori lielākoties bija priesteri. Jaunajos laikos aizvien vairāk uzmanības tika pievērsts mediācijai un sāk uzskatīt kā alternatīvu strīdus risināšanas veidu un sāk to attīstīt. Nākotnē iespējams šis institūts attīstīsies vēl vairāk, jo pirmkārt, attīstās tehnoloģijas un pilnīgi iespējams arī tehnoloģijas varēs atvieglot mediācijas procesu kā tādu. Otrkārt, ir zināms cik dārgas ir tiesvedības un šāda institūta izmantošana ļauj ietaupīt līdzekļus. Treškārt, gadu laikā arī attīstās cilvēku inteliģence un prāts, kā rezultātā iespējams, ka nākotnē sabiedrības aizvien vairāk izmantos šo alternatīvo strīds risināšanas metodi, kas ļautu jebkuru civiltiesisko strīdu atrisināt miermīlīgā ceļā bez tiesas iejaukšanās.

2. Mediācijas jēdziens

Mediācijas likuma pirmā panta 1. punktā noteikts, ka mediācija ir brīvprātīgas sadarbības process, kurā puses cenšas panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos savu domstarpību atrisināšanai ar mediatora starpniecību (*Mediācijas likums, 2014*). Lielākā nozīme mediācijas regulējuma izveidē ir Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komerclietās. Šajā direktīvā ir ietverts, ka mediācija ir strukturēts process, neatkarīgi no tā, kā tas būtu nosaukts vai minēts, kurā divas puses vai vairāki strīdā iesaistītie paši brīvprātīgi cenšas vienoties par izlīgumu ar mediatora palīdzību. Šo procesu var sākt strīdā iesaistītās puses vai arī to var ieteikt vai noteikt tiesa, vai arī tas ir paredzēts dalībvalsts tiesību aktos (*Par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komerclietās, 2008*). Tomēr skatoties plašākā nozīmē mediācija ir pārrunu process jebkurā tiesību jomā neitrālas un objektīvas trešās personas klātbūtnē, kura nepieņem pusēm saistošu lēmumu, ievērojot konfidencialitātes un mediatora neitralitātes un objektivitātes principu (*Rone, 2021*). Administratīvajās, krimināltiesībās šo institūtu sauc par izlīgumu, bet autortiesībās - vidutāja institūtu, tomēr tam katram ir savas atšķirības, saistībā ar mediācijas institūtu, kas ir noteikts Mediācijas likumā.

Vācijas normatīvajos aktos mediācija tiek apzīmēta kā konfidenciālu un strukturētu procesu, kurā puses brīvprātīgi un autonomi cenšas panākt labvēlīgu konflikta atrisinājumu ar viena vai vairāku mediatoru palīdzību (*Mediation Act, 2012*).

Jēdziena definīcijā, ko piedāvā Mediācijas likums, uzmanība sākotnēji ir jāpievērš brīvprātībai. Mediācijas

process nav tiesisks, ja tas nav brīvprātīgs. Var teikt, ka brīvprātīgs process ir tāds, ko veic pēc paša gribas, ierosmes. Tādējādi mediāciju puses nevar veikt, ja to pašas negrib. Ja tā notiek, tad tas neatbilst ne mediācijas jēdziena definīcijai, ne mediācijas pamatprincipiem.

Tādējādi ir secināms, ka Eiropas Parlamenta direktīvā ir noteikts daudz plašāks mediācijas jēdziena skaidrojums. Autoraprāt ir nepieciešams paplašināt Mediācijas likumā ietvertot mediācijas jēdzienu. Autoraprāt definīcija varētu būt, ka „*Mediācija ir brīvprātīgas un strukturētas sadarbības process, kurā iesaistītās puses brīvprātīgi cenšas panākt savstarpēji pieņemamu alternatīvu vienošanos domstarpību atrisināšanai ar mediatora starpniecību*”. Šādā definīcijā tiktu vairāk uzsvērts tieši uz brīvprātību, mediāciju strukturizētību un alternatīvu, ko puses meklē sava strīda risināšanā. Kā zināms mediācija ir alternatīvais strīdu risināšanas veids un iekļaujot mediācijas definīcijā „alternatīvs”, tiktu uzsvērtā šī institūta alternatīvā izmantošana un pielietojumu.

3. Mediācijas pamatprincipi

Mediācijas pamatprincipi izriet no likumā ietvertā jēdziena skaidrojuma, kā arī tie ir uzskaitīti Mediācijas likumā. Tie ir brīvprātība, konfidencialitāte, pušu vienlīdzība un sadarbība, kā arī mediatora neitralitāte un objektivitāte (*Mediācijas likums, 2014*).

Saistībā ar brīvprātību, Civilprocesa likumā ir noteikts, ka visi civiltiesiskie strīdi ir pakļauti tiesai, ja likumā nav noteikts citādi. Tas neatņemot pusēm tiesības, savstarpēji vienojoties, griezties strīda izšķiršanai šķīrējtiesā vai izmantot mediāciju. Tāpat arī pie pušu tiesībām ir paredzētas griezties mediācijā (*Civilprocesa likums, 1998*). Mediācijas pamatiezīme ir tāda, ka pusēm ir iespēja un tiesības kontrolēt ne tikai panāktās vienošanās saturu, bet arī šīs vienošanās panākšanas un izstrādāšanas kārtību. Šī iezīme padara mediāciju par īpašu institūciju starp dažādām strīdu izšķiršanas metodēm (*Kronis, 2013*).

Konfidencialitāte mediācijā ir tikpat svarīgs princips kā pārējie mediācijas pamatprincipi. Lai mediācijas process būtu veiksmīgs, tad ir jābūt diviem soļiem - mediācijas dalībniekiem jāuzticas mediatoram un mediācijas dalībniekiem ir jābūt pārliecinātiem par mediācijas konfidencialitāti (*Rone, 2021*). Šajā gadījumā mediators nedrīkst izpaust nevienai trešajai persona informāciju, ko saņēmis mediācijas procesā.

Mediācijas procesa veiksmīgai virzībai ir jāpastāv vienlīdzībai un sadarbībai. Pusēm mediācijā ir vienādas iespējas un tiesības, kā arī puses pieņem lēmumus sadarbojoties (*Mediācijas likums, 2014*). Latvijas Republikas Satversmē ir noteikts, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas (*Latvijas Republikas Satversme, 1922*). Tādējādi mediācijas procesā ir jāievēro vienlīdzība, lai pusēm nerastos diskriminācija un lēmums, kas būtu mediācijas gala rezultāts ir tiesīgs un taisnīgs.

Kā pēdējais no mediācijas pamatprincipiem ir neitralitāte un objektivitāte. Mediatora attieksme pret pusēm ir neitrāla. Viņš ļauj pusēm pašām panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos. Mediators nav personiski ieinteresēts mediācijas rezultātā. Mediatoram ir pienākums paziņot pusēm visus apstākļus, kas var ietekmēt viņa neitralitāti vai objektivitāti, kā arī mediators ir tiesīgs uzsākt vai arī turpināt jau iesāktu mediāciju, ja puses tam piekrīt (*Mediācijas likums, 2014*).

No mediatora viedokļa, pusēm ir pilnīgi vienādas tiesības, pienākumi, piekļuve resursiem, informācijai, mediatora laikam. Vērā netiek ņemti nedz reliģiskie, nedz vecuma vai dzimuma, vai jebkuri citi aizspriedumi, kas pastāv katrā sabiedrībā (*Gereiša & Kalniņa, 2019*). Mediatoru ētikas kodeksā ir noteikts, ka mediators nedrīkst darboties vai, ja ir sācis darboties, turpināt darboties, iekams nav atklājis pusēm jebkurus apstākļus, kas varētu vai par kuriem varētu šķist, ka tie varētu ietekmēt viņa neatkarību vai radīt interešu konfliktu (*Biedrība „Mediācijas padome”, 2013*).

Tādējādi neitralitāte un objektivitāte ir viens no svarīgākajiem mediatora principiem. Mediācijas likums ir galvenais no Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem, kas regulē mediāciju, tādējādi būtu nepieciešams grozīt mediatora jēdzienu, kur tiktu nostiprināti šie pamatprincipi. Autors uzskata, ka pareizāks mediatora jēdziens būtu: „*mediators – neitrāla un objektīva pušu brīvi izraudzīta fiziskā persona, kura ir piekritusi vadīt mediāciju*”. Tādējādi tiktu aizvien vairāk uzsvērts uz mediatora neitralitāti un objektivitāti.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Mediācijas institūts ir pazīstams jau kopš Senajiem laikiem. Tomēr, attīstoties pasaules uzskatiem un sabiedrībai ir attīstījies arī šis institūts. Mūsdienās aizvien vairāk uzmanības tika pievērsts mediācijai un sāk uzskatīt kā alternatīvu strīdus risināšanas veidu un sāk to attīstīt aizvien straujāk. Nākotnē iespējams šis institūts attīstīsies vēl vairāk, jo pasaulē vērojama tehnoloģiju attīstība un personām ir iespējams ieekonomēt līdzekļus strīda izšķiršanas gadījumam.
2. Mediācijas jēdziens nav konkrēti formulēts Latvijas tiesību normatīvajos aktos, tādējādi personām var rasties

nepareiza mediācijas jēdziena izpratne. Autors iesaka, grozīt un papildināt Mediācijas likuma 1. pantu un izteikt šādā redakcijā: „Mediācija ir brīvprātīgas un strukturētas sadarbības process, kurā iesaistītās puses brīvprātīgi cenšas panākt savstarpēji pieņemamu alternatīvu vienošanos domstarpību atrisināšanai ar mediatora starpniecību”.

3. Mediatora dalība mediācijas procesā ir ļoti svarīga. Mediators ir neitrāla persona, kura palīdz izšķirt strīdu. Mediācijas likumā būtu jāgroza mediatora jēdziens, kurā skaidri tiktu uzsvērtā tā neitralitāte un objektivitāte, kas ir viens no galvenajiem pamatprincipiem mediācijā. Autors iesaka grozīt Mediācijas likuma 1. pantu un izteikt šādā redakcijā: „Mediators – neitrāla un objektīva pušu brīvi izraudzīta fiziskā persona, kura ir piekritusi vadīt mediāciju”.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Civilprocesa likums*. (14.09.1998). Latvijas Republikas likums, red. uz 23.12.2021. <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums>
2. *Latvijas Republikas Satversme*. (15.02.1922). Latvijas Republikas likums, red. uz 16.10.2018. <https://likumi.lv/ta/id/266615-mediācijas-likums>
3. *Mediation Act* (21.07.2012). Law of the Federal Republic of Germany. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_mediationsg/englisch_mediationsg.html
4. *Mediācijas likums* (22.05.2014). Latvijas Republikas likums, red. uz 01.01.2020. <https://likumi.lv/ta/id/266615-mediācijas-likums>
5. *Par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās*. (21.05.2008). Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2008/52/EK. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj/?locale=LV>
6. Aliyev, R. R. (2020). *History of Dispute Mediation and Evolution of Church Dispute Mediation*. https://www.academia.edu/44711937/History_of_Dispute_Mediation_and_Evolution_of_Church_Dispute_Mediation
7. Biedrība „Mediācijas padome” (2013). *Mediatoru ētikas kodekss*. http://www.mediacija.lv/?download=2013_10_14_Mediatoru_Etikas_Kodekss.pdf
8. Bolis, J., & Gereiša, Z. (2015). *Mediācija un sarunas*. Juridiskā koledža.
9. Fatahi, N. (2018). *The History of Mediation in the Middle East and Its Prospects for the Future*. <http://mediationblog.kluwerarbitration.com/2018/01/23/history-mediation-middle-east-prospects-future/>
10. Focusmediation (04.04.2017). *History A brief history of mediation*. <https://focus-mediation.co.uk/2017/04/04/a-brief-history-of-mediation/>
11. Gereiša, S. Z., & Kalniņa, D. (2019). Mediatora izaicinājumi. *Mediācijas Aktuālie Problēmjaudājumi un Nākotnes Perspektīvas*, 248-255. <https://doi.org/10.22364/iscful.7.21>
12. Kronis, I. (2013). Mediācijas loma strīdu izšķiršanas sistēmā mūsdienu Latvijas sabiedrībā. *Politiskās, Ekonomiskās, Sociālās un Tiesiskās Sistēmas Transformācijas Latvijā un Pasaulē*, 425. https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Zin%C4%81tnes%20departaments/VIII%20sekcija/mediācijas_loma.pdf
13. Ose, D. (12.07.2021). *Alternatīvie strīdus risināšanas mehānismi*. <https://enciklopedija.lv/skirklis/4253>
14. Rone, D. (2021). Konfidencialitātes princips mediācijā un tā izņēmumi. *Tiesības un Tiesiskā Vide Mainīgos Apstākļos*, 397-407. <https://doi.org/10.22364/juzk.79.45>
15. Saul, A. (2012). The Legal and Cultural Roots of Mediation in the United States. *Opinio Juris in Comparatione*, 1/2012, 1-12. <https://rb.gy/mrj295>
16. Thomas (2010). *History of mediation*. http://en.wikimediacion.org/index.php?title=History_of_mediation
17. Trossen, A. (2010). Mediācija – par „mediācijas” jēdzienu Latvijā. http://www.mediacija.lv/?download=mediacija_lv.pdf
18. Vinther, J., Reynolds, T. T. (2021). *The History of Mediation and Why It Is Still in Use Today*. <https://www.mediate.com/articles/vinther-history.cfm>
19. *Пятый арбитражный апелляционный суд*. (2020). История медиации. https://5aas.arbitr.ru/process/history_mediac

Summary

It is necessary to develop the concept of mediation as in other European countries, such as Germany. Latvia needs to follow the experience of other countries in this field and development. Specifically, “Mediation is a process of voluntary and structured cooperation in which the parties voluntarily seek a mutually acceptable alternative agreement to resolve a dispute through a mediator”.

It is also necessary to improve the concept of mediator in legislation, as a result of which more emphasis would be placed on the basic principles of mediation. “A mediator is a neutral and objective physical person who has agreed to conduct the mediation.”

The institute of mediation has been known since ancient times. However, with the development of worldviews and society, this institute has also evolved. Nowadays, more and more attention is being paid to mediation and it is beginning to be considered as an alternative way of resolving disputes and is starting to develop more and more rapidly. In the future, this institute is likely to develop even more, as technology is advancing and it is possible for individuals to save money in case of dispute resolution.

DRAUDZES VADĪTĀJA ADMINISTRATĪVĀ ATBILDĪBA ADMINISTRATIVE LIABILITY OF LEADER OF THE CONGREGATION

Laura Grodze Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, lauragrodze@gmail.com, Rēzekne, Latvija
Zinātniskais vadītājs Mg.iur. Māris Šlakota

Abstract. *The subject of the article is administrative liability of leader of the congregation. The influence of the church on the affairs of the state has decreased, which means that society is becoming secular, one in which the churches separate from the state, but in any case, church exists but does not dominate over the state. So, the responsibility of the church leader must also be separated from religious affairs. The liability of the leader of the congregation should not be considered as religious movement specified in the statutes of the congregation, but as complying of the duties delegated by the state. The research aim is to analyse the duties of the leader of the congregation and the basis of administrative liability, define in which cases the normative regulation provides for administrative liability, offer solutions in the normative regulation where the type of liability is not specified. Propose amendments to the existing regulatory framework. The conclusions of the research work shows that if the administrative liability of the leader of the congregation for incomplete comply or failure of the duties delegated by the state is provided for in the normative regulation, then the existing polity is protected and the relations between the state and the church are more precisely regulated.*

Keywords: congregation, duties, law, leader, liability.

Ievads

Mūsdienās, kad baznīcas ietekme uz valsts lietām ir samazinājusies, pazūd arī nepieciešamība tās darbību regulēt konstitucionālā līmenī (*Dimitrovs, 2022*). Tas nozīmē, ka sabiedrība kļūst sekulāra, tāda, kurā reliģija - baznīca nodalās no valsts, bet jebkurā gadījumā, baznīca pastāv, bet ne dominē (*National Secular Society, 2017*). Reliģisko organizāciju, tai skaitā arī draudzes, un valsts attiecību pamati, pienākumi, un tiesības ir norādīti Reliģisko organizāciju likumā un astoņos speciālajos likumos, kuri attiecas uz Civillikumā norādītajām astoņām Latvijā atzītajām tradicionālajām konfesijām: Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likums; Latvijas Vecticībnieku Pomoras Baznīcas likums; Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas likums; Latvijas Baptistu Draudžu Savienības likums; Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likums; Rīgas ebreju reliģiskās draudzes likums un Latvijas Republikas un Svētā krēsla līgums.

Draudzes vadītāja atbildība nav noteikta nevienā no likumiem, taču uz to tiek norādīts Civillikumā, kur paredzēts, ja draudzes vadītājs nesniedz dzimtsarakstu nodaļai četrpadsmit dienu laikā nepieciešamās ziņas, viņu var saukt pie administratīvās atbildības. Civillikumā ir paredzēta atbildība, bet tieši nav paredzēta sankcija par pārkāpumu. Atbildības veidu, atkarībā no tiesībpārkāpuma rakstura iedala kriminālatbildībā, civiltiesisko atbildībā, administratīvajā atbildībā un disciplinārajā atbildībā (*Džugleja, 2011*). Šajā darbā tiks apskatīta administratīvā atbildība. Lai saprastu, kas ir draudzes vadītāja administratīvā atbildība, ir jāsaprot kādi pienākumi draudzes vadītājam tiek deleģēti no valsts puses. Šajā rakstā tiks apskatīti draudzes vadītāja pienākumi, kuri izriet no Civillikuma un Reliģisko organizāciju likuma normām, kā arī citu speciālo likumu normām: šķēršļu laulības noslēgšanai pārbaude; laulības noslēgšana; ziņu par laulību noslēgšanu sniegšana dzimtsarakstu nodaļai; draudzes darbības atbilstība cilvēktiesībām; reliģiskās darbības atbilstība sabiedriskajiem kārtības noteikumiem; kultūras pieminekļu aizsardzība.

Reliģisko organizāciju likums paredz, ka draudze tiek reģistrēta kā juridiska persona, kuras vārdā darbojas pilnvarota persona (*Reliģisko organizāciju likums, 1995*), savukārt Administratīvās atbildības likums paredz, ka juridiska persona saucama pie administratīvās atbildības, ja juridiskā persona nav pildījusi vai ir nepienācīgi pildījusi kādu uz to attiecināmu pienākumu vai pārkāpumu juridiskās personas interesēs, tās labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā šīs juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis, balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu, darboties tās uzdevumā vai pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā, vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros (*Administratīvās atbildības likums, 2018*).

Mērķis: analizēt draudzes vadītāja pienākumus un administratīvās atbildības pamatu, konstatēt kādos gadījumos normatīvajā regulējumā tiek paredzēta administratīvā atbildība un piedāvāt grozījumus normatīvajā regulējumā.

Uzdevumi:

1. Analizēt draudzes vadītājam valsts deleģētos pienākumus.
2. Apskatīt normatīvo regulējumu, kurā ietverti draudzes vadītāja pienākumi un normatīvo regulējumu, kurā ir paredzēta administratīvā atbildība un sankciju veidi.
3. Raksturot draudzes vadītāja atbildības pamatu.

Rakstā tika izmantotas šādas pētījuma **metodes**:

- 1) semantiskā metode, skaidrojot un apkopojot jēdzienus, kuri attiecas uz draudzes vadītāja administratīvo atbildību normatīvajā regulējumā un literatūras avotos;
- 2) gramatiskā metode, pārbaudot raksta teksta atbilstību gramatikas likumiem;
- 3) analītiskā metode, apskatot normatīvajā regulējumā paredzēto administratīvo atbildību, tās pamatu un veidus;
- 4) vēsturiskā metode, apskatot administratīvās atbildības pamatu, kādos gadījumos var saukt pie atbildības draudzes vadītāju un piedāvājot priekšlikumus normatīvajā regulējumā;
- 5) salīdzinošo metodi, apskatot draudzes vadītāja administratīvās atbildības pamatu;
- 6) sistemātisko metodi, salīdzinot normatīvo regulējumu, kurā ietverta administratīvā atbildība ar citu valstu likumiem, kuri regulē draudzes vadītāja atbildību;
- 7) teleoloģisko metodi, skaidrojot, kāpēc draudzes vadītāja atbildība jāparedz normatīvajā regulējumā;
- 8) empīriski – teorētisko metodi, veidojot secinājumus, kuri izriet gan no izmantotajiem avotiem, gan personiskās pieredzes.

Sasniedzamie rezultāti: draudzes vadītāja administratīvajai atbildībai par valsts deleģētu pienākumu nepienācīgu izpildi jābūt paredzētai normatīvajā regulējumā, tad tiek aizsargāta pastāvošā valsts iekārta un tiks precīzāk noregulēti reliģiskajām organizācijām valsts deleģētie pienākumi, tātad arī baznīcas un valsts attiecības.

Draudzes vadītāja pienākumi

Valsts ir atdalīta no baznīcas, reliģiskās organizācijas veic tai atvēlētās valsts funkcijas likumā paredzētajos gadījumos, kā arī attiecības, kuras pastāv starp valsti un reliģiskām organizācijām var regulēt speciāli likumi (*Reliģisko organizāciju likums, 1995*). Draudzei, tātad arī tās vadītājam, jādarbojas saskaņā gan ar spēkā esošajiem likumiem, gan draudzes statūtos noteikto kārtību (*Reliģisko organizāciju likums, 1995*). Reliģisko organizāciju likumā ir tieši noteikts, ka valsts neiejaucas reliģisko organizāciju reliģiskajā darbībā, taču uzrauga vai reliģiskā darbība atbilst normatīvajiem aktiem (*Reliģisko organizāciju likums, 1995*). Attiecīgi no Reliģisko organizāciju likuma un citiem avotiem, var secināt, ka tieši draudzes vadītājs ir tas, kurš nodrošina reliģiskās organizācijas, t.i., draudzes darbību. Tātad arī pienākumi, kuri izriet gan no valsts, gan no baznīcas, ir jāveic draudzes vadītājam.

Civiltiesiskās atbildības priekšnosacījums ir tiesiskās attiecības, kuru aizskārums gadījumā rodas mantisks zaudējums vai personas aizskārums (*Bitāns, 1997*), savukārt administratīvās atbildības priekšnosacījums ir pārkāpums, par kuru, likumā vai pašvaldību saistošajos noteikumos ir paredzēta administratīvā atbildība (*Administratīvās atbildības likums, 2018*), kriminālatbildības priekšnosacījums ir izdarīts kāds no Krimināllikuma normās norādītais noziedzīgs nodarījums (*Krimināllikums, 1998*). Draudzes vadītāju valsts deleģētie pienākumi ir noteikti valsts normatīvajā regulējumā un draudzes statūtos. Dažos likumos ir norāde, ja šādi pienākumi netiek pildīti vai tiek pildīti neatbilstoši normatīvajam regulējumam, iestājas administratīvā atbildība. Atbildības veids tieši nav noteikts nevienā no reliģisko organizāciju speciālajiem likumiem, taču atbildības veids, par draudzes vadītāja pienākumu pārkāpumiem, ir norādīts citos likumos, piemēram, Civillikumā, Publisko izklaides un svētku pasākumu drošības likumā, likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību”, tā ir administratīvā atbildība.

Civillikuma normas paredz tiešus pienākumus draudzes vadītājam, par kuru nepildīšanu vai nepienācīgu izpildi ir paredzēta administratīvā atbildība. Civillikuma 58.pantā ir norāde, ka par draudzes vadītāja pienākuma, kā ziņot par laulības reģistrāciju, nepildīšanas gadījumā draud administratīvā atbildība. Tātad ir noteikts administratīvās atbildības veids, bet nav noteikts administratīvā soda veids vai kompetentās iestādes vai amatpersonas, kas veic administratīvā pārkāpuma procesu. Var secināt, ka normatīvajā regulējumā pastāv nepilnības, kas var neprecīzi regulēt valsts un baznīcas attiecības.

Draudzes vadītāja valsts deleģētos pienākumus, apskatot normatīvo regulējumu, var iedalīt trijās grupās:

- 1) tādi, par kuriem nav paredzēta administratīvā atbildība;
- 2) tādi, par kuriem ir paredzēta administratīvā atbildība un sankcija par pārkāpumu;
- 3) tādi, par kuriem ir paredzēta administratīvā atbildība, taču nav paredzēta sankcija par pārkāpumu.

Draudzes vadītāja valsts deleģētie pienākumi, kuri izriet no Reliģisko organizāciju likuma 8.panta, ir pārliecināties vai draudzes darbība atbilst cilvēka tiesībām, demokrātiskajai valsts iekārtai, sabiedrības drošībai, labklājībai un tikumībai, lai Tieslietu ministrija sniegtu atzinumu reliģiskās organizācijas iekļaušanai Uzņēmumu reģistrā; atbilstoši 14.pantam, pienākums saņemt atļauju no pašvaldības, ja reliģiskā darbība tiek veikta publiskās

vietās, kā arī pārliecināties vai reliģiskā darbība nepārkāpj sabiedriskās kārtības noteikumus; 16.panta pienākums nodrošināt kultūras pieminekļu, tādu kā dievnamu, mākslas darbu u.c. aizsardzību (*Reliģisko organizāciju likums, 1995*). Par pienākuma neizpildi vai nepienācīgu izpildi, kurš izriet no Reliģisko organizāciju likuma 8.panta, nav paredzēta administratīvā atbildība. Pienākumi, kuri izriet no Reliģisko organizāciju likuma 14. un 16. panta ir tādi pienākumi par kuriem ir paredzēta administratīvā atbildība Publisku izklaides un svētku pasākuma likumā un likumā “Par kultūras pieminekļu aizsardzību”. Savukārt par draudzes vadītāja valsts deleģēto pienākumu neizpildi vai nepienācīgu izpildi, kuri izriet no Civillikuma 51., 54. un 58. panta: laulību noslēgšana; šķēršļu laulības neesamībai pārbaudīšana; ziņu par laulību noslēgšanu paziņošana dzimtsarakstu nodaļai, tiek paredzēta administratīvā atbildība taču nav paredzēta sankcija par pārkāpumu (*Civillikums, 1937*).

Latvijas Republikas Satversmes 1.pants paredz, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika (*Latvijas Republikas Satversme, 1922*). Tātad Latvija ir tāda valsts, kurā pilsoņiem pieder suverēnā vara, valsts formā – demokrātiska republika, t.i., pilsoņi var brīvi līdzdarboties sabiedrībai nozīmīgu jautājumu risināšanā, apspriešanā, kā arī līdzdarboties valsts pārvaldē (*Lībiņa-Egnere, 2022*). Savukārt Satversmes astotajā nodaļā ir ietvertas cilvēka pamattiesības, kur vienas no tām ir reliģijas pārliecības brīvība. Likumā noteiktos gadījumos, personas pamattiesības var ierobežot, lai nodrošinātu un aizsargātu citu personu tiesības un intereses, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību (*Latvijas Republikas Satversme, 1922*).

Autore secina, ka draudzes vadītāja pienākums ir ne tikai gādāt par cilvēka pamattiesību ievērošanu draudzes darbībā, bet arī, lai sākotnēji dibinot draudzi tās mērķi atbilstu šīm pamatprasībām. Ievērojot draudzes darbībā Satversmē ietvertās pamattiesības, draudzes vadītājam nav tādu tiesību kā, piemēram, pieprasīt no draudzes dalībnieka maksu par dalību tajā, aizliegt personai pārvietoties vai mainīt dzīves vietu ārpus draudzes teritorijas, diktēt politisko vai sabiedrisko nostāju un brīvi paust nostāju par to u.t.t. Kā, piemēram, Septītās dienas Adventistu rokasgrāmatā norādīts, ka visi draudzes dalībnieki, atsevišķi no ziedojumiem, “godīgi nodod draudzes mantnīcā desmito tiesu – vienu desmito tiesu no saviem ienākumiem” ar kuriem uztur draudzes darbiniekus (*Septītās dienas Adventistu baznīca, 2005*). Autore uzskata, ka šāda prasība nav savienojama ar cilvēktiesībām – reliģiskās pārliecības brīvību, jo Satversmē noteiktā reliģijas brīvība nebalstās uz cilvēka finansiālo stāvokli, bet gan uz garīgajām vērtībām. Augstākā tiesa atzinusi, ka reliģijas brīvība sastāv no divām daļām – iekšējās ticības, kas attiecas uz personas *forum internum* (reliģiskās pārliecības brīvības iekšējais aspekts) un ir absolūta tiesība, jo katram ir tiesības ticēt vai neticēt kam tas vēlas, un reliģiskās pārliecības izpaušanas, kas nav absolūta tiesība. Vēlme rīkoties atbilstoši reliģiskajai pārliecībai vai paust savus reliģiskos uzskatus balstās reliģiskajā mācībā. No tiesību viedokļa katrs gadījums ir izvērtējams vai konkrētā izpausme ietilpst reliģiskās brīvības tvērumā un līdz ar to aizsargājama vai nē (*Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums, 2010, Nr. SKA-160/2010*). Latvijas Republikas Satversmes 116. panta ierobežojums ir vienīgi attiecināms uz reliģiskās pārliecības ārējo paušanu un nav attiecināms uz *forum internum* tiesību – pārliecības iekšējo aspektu (*Balodis, 2011*). Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 18.panta 2.punkts paredz, ka nevienam nedrīkst pakļaut piespiešanai, kas mazinātu viņa reliģijas vai ticības brīvību vai brīvību pieņemt reliģiju vai ticību pēc savas izvēles (*Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 1966*). Tādā veidā, ja persona vēlas būt draudzes dalībnieks, bet tā nav pietiekami finansiāli nodrošināta, var rasties grūtības kļūt par dalībnieku draudzē. Arī gadījumos, kad persona atdod “desmito tiesu” draudzei, personai var rasties finansiālas problēmas, piemēram, finanšu līdzekļu trūkums pamatvajadzībām – dzīvesvietas uzturēšanai, veselības aprūpei, pārtikai. Autore uzskata, ka šādos gadījumos ir pārkāptas *forum internum* tiesības, kuras aizsargā valsts.

Reliģisko organizāciju likuma 14.panta trešās daļa nosaka saņemt atļauju no pašvaldības, ja reliģiskā darbība tiek veikta publiskās vietās, kā arī pārliecināties vai reliģiskā darbība nepārkāpj sabiedriskās kārtības noteikumus balstās uz draudzes reģistrāciju (*Reliģisko organizāciju likums, 1995*). Bez draudzes reģistrācijas var pastāvēt draudze, taču tās darbība var neatbilst normatīvajam regulējumam, t.i., draudzei pastāvēt un veicot reliģiskās darbības bez reģistrācijas:

- 1) var pārkāpt sabiedrības intereses un neievērot normatīvo regulējumu;
- 2) neiesniedz ikgadējos pārskatus par tās darbību;
- 3) nav pārraugāma valsts institūcijām vai to darbība atbilst normatīvajam regulējumam.

Savukārt par reliģisko darbību publiskās vietās un pašvaldības atļauju tādām darbībām var secināt, ka šeit ir jānodala draudzes reliģisko darbību vieta – baznīca, kas arī ir publiska vieta, t.i., draudzes dalībnieku kopiena ar kopīgu ticību un reliģiskiem uzskatiem, kura pulcējas baznīcas telpās (*Rogers, 2019*) un ārpus baznīcas publiska vieta, t.i., jebkura vieta, kura neatkarīgi no tās faktiskās izmantošanas vai īpašuma formas kalpo sabiedrības kopējo vajadzību un interešu nodrošināšanai un kura par maksu vai bez maksas ir pieejama ikvienai fiziskajai personai, kas nav attiecīgās vietas īpašnieks, tiesiskais valdītājs, turētājs, algots darbinieks vai cita persona, kuras atrašanās attiecīgajā vietā ir saistīta ar darba pienākumu izpildi, pasākuma organizēšanu vai ir uz uzņēmuma līguma pamata (*Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums, 2005*).

Var secināt, ka pēc Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likuma un Reliģisko organizāciju likuma, reliģiskā darbība baznīcā nav atdalāma no cita veida publisko pasākumu organizēšanas, jo abos likumos ir norādes uz baznīcas kā publiskās vietas statusu. Kā, piemēram, 2020. gada Covid-19 infekcijas izplatība bija par iemeslu reliģiskās darbības ierobežošanai, tātad arī draudzes dalībnieki un citi cilvēki nevarēja pilnvērtīgi apmeklēt reliģiskos pasākumus, kuri notika publiskās vietās – baznīcās, kapsētās u.c., ko paredzēja Ministru kabineta 2020. gada 12. marta rīkojums Nr. 103 “Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu”, kā arī vēlāk tika pieņemts Ministru kabineta 2020. gada 29. marta rīkojums Nr. 138 “Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 12. marta rīkojumā Nr. 103 “Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu””, ar kuriem pilnībā aizliedza reliģisko darbību pulcējoties, izņemot bērnu ceremoniju, ievērojot epidemioloģiski drošus pasākumus (*Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu, 2020*). Tātad var secināt, kaut arī baznīca ir atdalīta no valsts, tās darbība tiešā veidā var būt ierobežota ar valstī pastāvošo normatīvo regulējumu. Likuma “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” 21.pants paredz, ka par ārkārtējās situācijas laikā noteikto ierobežojumu vai aizliegumu pārkāpšanu piemēro naudas sodu juridiskajai personai — no divdesmit astoņām līdz tūkstsots naudas soda vienībām (*Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli, 2013*). Tā kā draudze ir reģistrēta kā juridiska persona, kuras vārdā darbojas draudzes vadītājs, tad arī gadījumos, kad tiek rīkoti nesankcionēti reliģiskie pasākumi ārkārtējās situācijas laikā, tādā kā Covid-19 pandēmijas laikā, draudzes vadītājam var tikt piemērots sods.

Publisko izklaides un svētku pasākumu drošības likuma 3.panta otrās daļas 1.punkts paredz, ka šis likums neattiecas uz reliģisko organizāciju rīkotajiem pasākumiem baznīcās, lūgšanu namos, kapsētās, klosteros vai šo organizāciju īpašumā (valdījumā) esošā teritorijā (*Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums, 2005*). Tātad likums attiecas tikai uz reliģiskiem pasākumiem, kurus rīko ārpus reliģisko organizāciju īpašuma. Likuma 19.pants paredz par pasākumu rīkošanas un norises kārtības pārkāpšanu brīdinājumu vai naudas sodu juridiskajai personai — līdz piecīpssimt astoņdesmit naudas soda vienībām (*Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums, 2005*). Tā kā draudze ir reģistrēta, juridiska persona, tad no šī likuma var secināt, ka gadījumos, ja draudzes vadītājs nav saskaņojis ar pašvaldību reliģisko pasākumu rīkošanu ārpus reliģisko organizāciju īpašuma, tad pašvaldības vai Valsts policija var uzsākt administratīvā pārkāpuma procesu.

Draudzes vadītājs ir ne tikai atbildīgs par draudzes reliģisko uzskatu uzturēšanu un saglabāšanu, bet arī atbildīgs par baznīcas telpu un lietu lietošanu atbilstoši draudzes vajadzībām. No Reliģisko organizāciju likuma 16.panta izriet pienākums nodrošināt kultūras pieminekļu, tādu kā dievnamu, mākslas darbu u.c., aizsardzību (*Reliģisko organizāciju likums, 1995*), kas ir ne tikai draudzes, bet arī kopējās sabiedrības interesēs. Balstoties uz Reliģisko organizāciju likuma 16.pantā minēto, ka draudzes īpašumā var būt gan kustama, gan nekustama manta, tad attiecīgi var secināt, ka jebkura šī manta var tikt atzīta par kultūras pieminekli. No likuma “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” izriet, kādi kustamas un nekustamas mantas kultūras pieminekļu veidi var būt draudzes īpašumā, piemēram, mākslas darbi, senlietas, ceremoniju atribūtika, kā arī ēkas – baznīca, klosteris u.c. (*Par kultūras pieminekļu aizsardzību, 1992*). Tātad no šiem diviem likumiem izriet princips, ka draudze un tās vadītājs ir atbildīgi par šo kultūrvēstures pieminekļu aizsardzību. Likums “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” paredz, ka par kultūras pieminekļu aizsardzības noteikumu pārkāpšanu piemēro brīdinājumu vai naudas sodu juridiskajām personām - no divsimt līdz divtūkstoš naudas soda vienībām, administratīvo pārkāpumu procesu veic Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde.

Draudzes vadītāja administratīvās atbildības pamats

Administratīvās atbildības pamats ir administratīvā pārkāpuma pazīmju konstatēšana – personas prettiesiskas rīcības, darbības vai bezdarbības, konstatēšana vainojamā rīcībā, par ko likumā vai pašvaldības saistošajos noteikumos ir paredzēta administratīvā atbildība (*Administratīvās atbildības likums, 2018; Bitāns, 1997*). Savukārt Administratīvais pārkāpums ir tāds pārkāpums, kas ir prettiesiska, darbība vai bezdarbība, par kuru likumā vai pašvaldību saistošajos noteikumos, iestājas administratīvā atbildība, ja par to likumā nav paredzēta kriminālatbildība un, ja nepastāv apstākļi, kas izslēdz administratīvo atbildību. Tātad administratīvā atbildība iestājas tikai gadījumos, kad ir veikts administratīvais pārkāpums (*Administratīvās atbildības likums, 2018*). Lai izprastu vai draudzes vadītāju jāsauc pie administratīvās atbildības ir nepieciešams izvērtēt lietderības un samērīguma principu. Abi principi ir cieši saistīti savā starpā. Samērīguma princips kalpo sabiedrības interešu labā un ir piemērojams atbilstoši attiecīgajam gadījumam, t.i., princips tiek individualizēts. Individāda intereses un tiesības nevar tikt ierobežotas vairāk nekā tas nepieciešams konkrētajā gadījumā, lai sasniegtu mērķi (*Briede, 2013*), t.i., šajā gadījumā lai atzītu draudzes vadītāja darbību vai bezdarbību par administratīvo pārkāpumu. Parasti samērīgums jāvērtē lietderības apsvērumu ietvaros, gadījumā, kad iestādei tiesību normās piešķirta rīcības brīvība (*Briede, 2013*). Administratīvā pārkāpumu likuma 10.panta pirmā daļa paredz, ka amatpersona vai tiesa var neuzsākt administratīvā pārkāpuma procesu un nepiemērot sodu, ja pārkāpums ir maznozīmīgs. Uz rīcības brīvību šeit norāda vārdi “var neuzsākt”. Tātad jau sākotnēji, amatpersonai vai iestādei,

jāpieņem lietderības apsvērumi un tad sekojoši jāizmanto rīcības brīvība par pārkāpuma atzīšanu vai neatzīšanu par maznozīmīgu. Ar lietderības apsvērumiem jāsaprot administratīvā pārkāpuma soda:

- 1) nepieciešamība, lai sasniegtu tiesisku mērķi;
- 2) piemērotība attiecīgā tiesiskā mērķa sasniegšanai;
- 3) vajadzība, t.i., vai tiesisko mērķi nav iespējams sasniegt citiem līdzekļiem;
- 4) atbilstība indivīda aizskārumam ar sabiedrības interesēm (*Administratīvā procesa likums, 2001; Baltais, 2005*).

Šādu regulējumu paredz Administratīvā procesa likums, taču lietderības apsvērumus, pēc autores domām, var piemērot arī gadījumā, kad jānosaka vai draudzes vadītājs pienākumu neizpildes vai nepienācīgas izpildes gadījumā ir saucams pie administratīvās atbildības.

Tātad, var secināt, ka kompetentai amatpersonai vai iestādei, konstatējot administratīvo pārkāpumu draudzes vadītāja darbībā vai bezdarbībā veicot atvēlētos pienākumus, jāizvērtē lietderības apsvērumi. Vērtējot katru pienākumu var rast skaidrojumu tam vai administratīvais pārkāpums ir maznozīmīgs. Civillikums paredz, ka laulības var noslēgt tikai tie draudzes vadītāji, kuriem ir attiecīgās konfesijas atļauja (*Civillikums, 1937*). Ja draudzes vadītājs atsakās noslēgt laulību, no juridiskās puses pastāv kritērijs, ka attiecīgi pirms laulības noslēgšanas jāpārbauda šķēršļi, kuri liedz noslēgt laulību (*Civillikums, 1937*). Tātad, gadījumā, kad draudzes vadītājs nenoslēdz laulību, to nevar uzskatīt par administratīvo pārkāpumu, jo šādas tiesības ir paredzētas likumā. Savukārt, ja laulība noslēgta, draudzes vadītājam nepārbaudot šķēršļus, Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 20.pants paredz, ka dzimtsarakstu nodaļa veic laulības reģistrā ierakstu un par to paziņo Valsts policijas pārvaldei (*Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums, 2012*). Taču šajā likumā, skaidri nav norādīts, ka par draudzes vadītāja vai personu starp kurām noslēgta šāda laulība, darbībām tiek ziņots Valsts policijas pārvaldei. Var secināt, ka tieši draudzes vadītāja darbība paredz atbildību, jo draudzes vadītājs ir tas, kurš ir atbildīgs par šķēršļu pārbaudi. Šajā gadījumā var secināt, ka atbildība jāparedz gan par laulības noslēgšanu, gan par šķēršļu nepārbaudīšanu, jo šie pienākumi ir savstarpēji neatdalāmi. Šāds pārkāpums, pēc autores domām, nav uzskatāms par maznozīmīgu, jo noslēdzot laulību nepārbaudot šķēršļus, pārkāpj ne tikai sabiedrības morāles uzskatus par laulību būtību, bet arī pārkāpj likuma normās noteikto.

Ministru kabineta noteikumu "Noteikumi par civilstāvokļa aktu reģistriem" 48.punkts paredz, ka dzimtsarakstu nodaļa, draudzes vadītāja sniegto paziņojumu par laulības noslēgšanu, iekļauj Fizisko personu reģistrā (*Noteikumi par civilstāvokļa aktu reģistriem, 2013*). Paziņojumā ir ziņas par laulības noslēgšanu, kas norādītas Ministru kabineta noteikumos "Ziņu iekļaušanas un aktualizēšanas kārtība Fizisko personu reģistrā" (*Ziņu iekļaušanas un aktualizēšanas kārtība Fizisko personu reģistrā, 2021*). Savukārt Civillikuma 58.pants paredz, ka par šādu ziņu nesniegšanu dzimtsarakstu nodaļai četrpadsmit dienu laikā, var saukt pie administratīvās atbildības (*Civillikums, 1937*). Tātad Civillikumā ir norāde par administratīvo atbildību, bet nav norādes par kompetento iestādi vai amatpersonu, kas uzraudzītu draudzes vadītāja šādu bezdarbību nav. Var arī secināt, ka četrpadsmit dienas ir pietiekams laiks, lai draudzes vadītājs iesniegtu ziņas dzimtsarakstu nodaļai, jo faktiski tās tiek sagatavotas jau laulības noslēgšanas laikā. Pie tam, ja civiltiesisko stāvoklis – laulības fakts, netiek iekļauts civilstāvokļa aktu reģistrā, tātad secīgi arī fizisko personu reģistrā, valsts institūcijām un amatpersonām nav iespējams identificēt fiziskās personas civiltiesisko stāvokli (*Fizisko personu reģistra likums, 2017*). Ja laulības netiek iekļautas reģistros, tad attiecīgi var secināt, ka netiek izmainītas ar personas radniecību saistītās ģimenes un citas mantiskās un nemantiskās tiesības un pienākumi (*Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums, 2012*).

Savukārt draudzes vadītāja administratīvās atbildības pamati par pienākumu nepildīšanu saņemt pašvaldību piekrišanu reliģiskajai darbībai publiskās vietās un draudzes vadītāja pienākumu nodrošināt kultūras pieminekļu, tādu kā dievnamu, mākslas darbu u.c., aizsardzību, ir norādīti Publisko izklaides un svētku pasākumu drošības likuma 19.pantā un likuma "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" 32.pantā. Soda veids ir norādīts naudas soda vienības, Publisko izklaides un svētku pasākumu likumā tās ir līdz sešsimt četrdesmit naudas soda vienības, t.i., līdz 3200 EUR, savukārt likumā "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" tās ir no divsimt līdz divtūkstoš naudas soda vienības, t.i., no 1000 līdz 10 000 EUR. Var secināt, ka šāda veida pārkāpums jau ir noteikts likumā un draudzes vadītājs šādu pārkāpumu gadījumos būtu saucams pie administratīvās atbildības. Kā piemēru, par draudzes vadītāja pārkāpumiem reliģiskajos pasākumos publiskajā vietā var pieminēt kādreizējās Reliģisko lietu pārvaldes veikto aptauju pašvaldībās par reliģisko organizāciju aktivitātēm pašvaldībās. Reliģisko lietu pārvaldes pašvaldībām izsūtīja aptaujas vēstules ar dažādiem jautājumiem, kur viens no tiem bija – vai administratīvajā teritorijā ir notikuši reliģiska rakstura pasākumi. Līvānu pilsētas dome informēja, ka laikā no 1996. gada vairākkārt domes Sociālo, izglītības un kultūras jautājumu komitejā tika izskatīta reliģiskās organizācijas "Jaunā paaudze" likuma "Par sapulcēm, gājieniem un piketiēm" pārkāpumi, kas saistīti ar publisko pasākumu organizēšanu, kur par minētajiem pārkāpumiem sastādīti administratīvie protokoli (*Balodis, 2001*). Arī Latvijas Republikas Satversmes 116.pants paredz, ka reliģiskās pārliecības paušanu var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību (*Latvijas Republikas Satversme, 1922*).

Latvijas Republikas Satversmes 91.pants paredz, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma priekšā (*Latvijas*

Republikas Satversme, 1922). Savukārt, ja šo vienlīdzības principu apskata no reliģiskās pārliecības puses (*Balodis, 2011*), tad Bībelē minēts, ka Dieva priekšā visi cilvēki ir vienlīdzīgi, t.i., “Gods, slava un labklājība ikvienam, kas dara labu, jūdam vispirms un arī grieķim! Jo Dievs neuzlūko cilvēka vaigu (personu). Kas bez bauslības grēkojuši, bez bauslības ies bojā, bet, kas grēkojuši, pazīdami bauslību, pēc tās tiks tiesāti.” [Apustuļa Pāvila vēstule romiešiem 2:10 – 12] (*Latvijas Bībeles biedrība, 1997*). Var secināt, ka reliģijas kanoni nenosaka nekādas privilēģijas vai apstākļus, kad atbildība Dieva priekšā tiktu izslēgta. Autore uzskata, ka reliģijā, tāpat kā likumā, pastāv uzvedības normas, kuru ievērošanu nosaka Bībeles raksti, tātad juridiskā valodā to var nosaukt par “reliģijas likumu ievērošanu”. “[..] un ka tu no mazām dienām zini svētos rakstus, kas spēj padarīt tevi gudru pestīšanai caur ticību Kristū Jēzū. Visi šie raksti ir Dieva iedvesti un ir noderīgi mācībai, vainas pierādīšanai, labošanai, audzināšanai taisnībā, lai Dieva cilvēks būtu pilnīgs, sagatavots katram labam darbam.” [Pāvila otrā vēstule Timotejam 3:15-17] (*Latvijas Bībeles biedrība, 1997*). “Tiesību normu neievērošana indivīdam draud ar fiziski apjaušamu sodu, mūsdienās reliģisku normu neievērošanas sankcija ir garīgas ciešanas vai sirdsapziņas pārmetumi [.]” (*Balodis, 2002*). Tātad Svētajos rakstos ir norāde uz atbildību Dieva priekšā. Var secināt, ka draudzes vadītājam nav imunitātes no normatīvajā regulējumā noteiktās atbildības, tikai tādēļ, ka tas ir reliģiskas organizācijas dalībnieks un reliģijas sludinātājs. Kaut arī baznīca un valsts ir atdalītas, likumā noteiktajos gadījumos, par valsts deleģēto pienākumu neizpildīšanu vai nepienācīgu izpildi, draudzes vadītājam jāatbild kā ikvienam.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Valsts un baznīca ir atdalītas viena no otras, taču, lai ievērotu valsts tiesisko iekārtu, sabiedrības intereses un aizsargātu baznīcas tiesības, ir nepieciešama sadarbība. Valsts deleģē reliģiskajām organizācijām pienākumus, kurus pilda draudzes vadītājs. Šie pienākumi, kaut arī tos pilda draudzes vadītājs, neaizskar reliģisko pārliecību vai darbību. Tā kā reliģiskās organizācijās – draudzes tiek reģistrētas kā juridiskas personas, tad arī draudzes vadītājs atbild par šo pienākumu izpildi kā juridiska persona. Tātad draudzes vadītāja administratīvā atbildība balstās uz valsts tiesiskās iekārtas pamatiem, nevis reliģiskās darbības ierobežošanu.
2. Normatīvajā regulējumā nav atsevišķa draudzes vadītāja pienākumu uzskaitījuma. Tie izriet no Civillikuma un Reliģisko organizāciju likuma normām. Autore uzskata, ka ir nepieciešams vienots draudzes vadītāja valsts deleģēto pienākumu uzskaitījums, jo nepieciešams, lai tajos viegli būtu orientēties, gan draudzes vadītājam, gan administratīvā pārkāpumu procesa veicējam. Autore piedāvā sekojošu klasifikāciju draudzes vadītāja valsts deleģētajiem pienākumiem:
  - 1) pienākumi, par kuru nepienācīgu izpildi vai neizpildi ir paredzēta atbildība, taču tā ir paredzēta citos ar reliģijas darbību nesaistītos likumos;
  - 2) pienākumi, par kuru nepildīšanu vai nepienācīgu izpildi nav noteikta administratīvā atbildība nevienā likumā;
  - 3) pienākumi, par kuru nepildīšanu vai nepienācīgu izpildi ir noteikta atbildība Civillikumā, bet nav paredzēta sankcija par pārkāpumu.
3. Izteikt Civillikuma 58.panta otro teikumu šādā redakcijā: “*Par šā pienākuma neizpildīšanu garīdznieku var saukt pie administratīvās atbildības saskaņā ar Reliģisko organizāciju likumu.*”
4. Papildināt Reliģisko organizāciju likumu ar 5.² pantu sekojošā redakcijā:

“*5.² pants. Reliģisko organizāciju valsts deleģētie pienākumi*
Reliģisko organizāciju valsts deleģētie pienākumi ir:

  - 1) *šķēršļu laulības noslēgšanai pārbaude;*
  - 2) *laulību noslēgšana (laulāšana);*
  - 3) *ziņu par laulību noslēgšanu sniegšana dzimtsarakstu nodaļai;*
  - 4) *kultūras pieminekļu aizsardzība;*
  - 5) *citos likumos paredzētie reliģisko organizāciju valsts deleģētie pienākumi.*”
5. Reliģisko organizāciju likumā un astoņos speciālajos likumos, t.i., Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likumā, Latvijas Vecticībnieku Pomoras Baznīcas likumā, Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas likumā, Latvijas Baptistu Draudžu Savienības likumā, Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likumā, Rīgas ebreju reliģiskās draudzes likumā un Latvijas Republikas un Svētā krēsla līgumā nav minēta draudzes vadītāja administratīvā atbildība, ja tas nav pienācīgi izpildījis vai nepilda valsts deleģētos pienākumus. Reliģisko organizāciju darbība balstās uz speciālajiem likumiem, taču gadījumos, kad darbība netiek tajos regulēta, reliģiskai organizācijai sava darbība jābalsta uz Reliģisko organizāciju likumā paredzētajām normām. Tātad arī jānosaka kompetentā amatpersona vai institūcija, kas veic administratīvā pārkāpuma procesu.
6. Papildināt Reliģisko organizāciju likumu ar 20.pantu sekojošā redakcijā:

“*20.pants Reliģisko organizāciju administratīvie pārkāpumi valsts deleģēto pienākumu izpildē*
Par valsts deleģēto pienākumu, kuri norādīti šā likuma 5.² pantā, neizpildi vai nepienācīgu izpildi piemēro brīdinājumu vai naudas sodu līdz 4000 naudas soda vienībām.”

7. Papildināt Reliģisko organizāciju likumu ar 21.pantu sekojošā redakcijā:
“21.pants. *Kompetence administratīvo pārkāpumu procesā*
Administratīvā pārkāpuma procesu par šā likuma 20. pantā minētajiem pārkāpumiem veic Valsts policija vai pašvaldības policija.”

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Administratīvā procesa likums*. (25.10.2001). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/55567-administrativa-procesa-likums>
2. *Administratīvās atbildības likums* (25.10.2018). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/303007-administrativas-atbildibas-likums>
3. *Civillikums*. (28.01.1937). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums>
4. *Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums*. (29.11.2012). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/253442-civilstavokla-aktu-registracijas-likums>
5. *Fizisko personu reģistra likums*. (14.12.2017). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/296185-fizisko-personu-registra-likums>
6. *Krimināllikums* (17.06.1998). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>
7. *Latvijas Republikas Satversme*. (15.02.1922). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>
8. *Noteikumi par civilstāvokļa aktu reģistriem*. (03.09.2013). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr.761. <https://likumi.lv/ta/id/259879-noteikumi-par-civilstavokla-aktu-registriem>
9. *Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu*. (12.03.2020). Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojums Nr. 103. <https://likumi.lv/ta/id/313191-par-arkartejas-situacijas-izsludinasanu>
10. *Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli*. (07.03.2013). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/255713-par-arkartejo-situaciju-un-iznemuma-stavokli>
11. *Par kultūras pieminekļu aizsardzību*. (12.02.1992). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/72551-par-kulturas-piemineklu-aizsardzibu>
12. *Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums*. (16.06.2005). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/111963-publisku-izklaides-un-svetku-pasakumu-drosibas-likums>
13. *Reliģisko organizāciju likums*. (07.09.1995). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums>
14. *Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām*. (16.12.1966). Apvienoto Nāciju Organizācija, starptautisks daudzpusējs dokuments. <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705>
15. *Ziņu iekļaušanas un aktualizēšanas kārtība Fizisko personu reģistrā*. (22.06.2021). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr. 412. <https://likumi.lv/ta/id/324219-zinu-ieklausanas-un-aktualizesanas-kartiba-fizisko-personu-registra>
16. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 6.maija spriedums lietā Nr. SKA-160/2010. <https://www.tiesas.lv>
17. Balodis, R. (09.11.2001). Informācija “Par Reliģisko organizāciju aktivitātēm pašvaldību teritorijās”. *Latvijas Vēstnesis*, 162.
18. Balodis, R. (2002). *Baznīcu tiesības*. Reliģijas Brīvības Asociācija.
19. Balodis, R. (Red.). (2011). *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Latvijas Vēstnesis.
20. Baltais, M. (17.05.2005). Iestādes rīcības brīvība un lietderības apsvērumi. *Jurista Vārds*, 18.
21. Bitāns, A. (1997). *Civiltiesiskā atbildība un tās veidi*. Izdevniecība AGB.
22. Briede, J. (Red.). (2013). *Administratīvā procesa likuma komentāri*. Tiesu namu aģentūra.
23. Dimitrovs, A. (15.02.2022). Valsts un baznīca. *Jurista Vārds*, 7.
24. Džugleja, T. (2011). *Tiesību pamati*. Talsu tipogrāfija.
25. Latvijas Bībeles biedrība. (1997). *1965. gada Bībeles tulkojuma revidētais teksts*. <https://www.bible.com/lv/bible/488/GEN.1.RT65>
26. Lībiņa–Egnere, I. (15.02.2022). Republika. *Jurista Vārds*, 7.
27. National Secular Society. (2017). *What is secularism*. <https://www.secularism.org.uk/what-is-secularism.html>
28. Rogers, K. (2019). Church. Christian community. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/church-Christianity>
29. Septītās dienas Adventistu baznīca (2005). *Draudzes rokasgrāmata*. <https://ted.adventist.org/images/secretariat/Church%20Manual%20-%20Latvian%20translation%202005.pdf>

Summary

To understand what the administrative liability of a church leader is, necessary to understand what duties state delegate to the church leader. In this article the duties of the leader of congregation will be considered, which follow from the articles of the Civil Law and the Law on Religious Organizations - examination of obstacles to marriage; marriage; to make sure that the movement of the congregation comply with human rights; make sure that religious activity does not violate public order; ensure the protection of cultural monuments. When examining the duties, it can be concluded that they can be divided into three groups - 1) those for which administrative liability and the type of liability are provided by law; 2) those for which administrative liability is not provided by law; 3) those for which administrative liability is provided, but the type of liability is not specified. Since the congregation is registered as a legal entity, the responsibility of the legal entity must also be considered.

According to the author opinion, the leader of the church should have administrative liability, regardless

of whether the leader of the church represents a traditional or a new denomination. In this case, the responsibility of the leader of the congregation should not be seen as the person performing the religious movement specified in the statutes of the congregation, but as the person performing the duties delegated by the state. In this way, it eliminates misunderstandings about state interference in church affairs, and the church leader acts as the legal entity's representative in state affairs. In author opinion article is relevant in the current situation, when more and more often, not only in unregistered congregations, but also in registered congregations.

The author proposes to include in the Law of Religious Organizations the duties delegated by the state to the religious organizations and the administrative responsibility for non-fulfilment or improper fulfilment of these duties.

MEDIĀCIJAS JĒDZIENS UN MEDIĀCIJAS PAMATPRINCIPI *THE CONCEPT OF MEDIATION AND BASIC PRINCIPLES OF MEDIATION*

Viktors Gžibovskis Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, vg08076@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskais vadītājs Mg.iur. *Aldis Kaļva*

Abstract. *Mediation is a structured process of voluntary cooperation in which the parties seek a mutually acceptable solution to a dispute through a mediator. Mediation is an alternative dispute resolution in civil law with the help of a neutral third party (mediator). It promotes and supports the harmonization of relations, social cooperation and mutual ethics in legal relations. Mediation is a relatively new legal institution with a number of issues.*

Keywords: *alternative dispute resolution, conflict, mediation, mediator, volunteering.*

Ievads

Pēdējos gados juridiskajā literatūrā un plašsaziņas līdzekļos arvien vairāk tiek diskutēts par ārpusiesas strīdu izšķiršanu, t.i., alternatīvajiem domstarpību risināšanas veidiem, kuros iekļaujas arī pētījumā izvēlētais temats – mediācija. Mediācijas process visām strīdā iesaistītajām pusēm ir saudzējošāks nekā tiesvedība; tā ļauj strīdā iesaistītajām pusēm apzināt savas un pretējās puses intereses un vajadzības, tādējādi ļaujoties, ar mediatora starpniecību, iespējami mierīgākam strīda risinājumam, kurā gan viena, gan otra puse apmierinājušas savas vajadzības un intereses.

Latvijā mediācijas normatīvais regulējums tika ieviests 2014. gada 22. maijā pieņemot Mediācijas likumu, kas mediācijas institūtu tiesību sistēmā nostiprina kā atsevišķu alternatīvo domstarpību risināšanas veidu. Taču ideja par mediācijas ieviešanu civiltiesisku strīdu risināšanā ir senāka. Ministru kabinets 2009. gada 18. februārī izdeva rīkojumu Nr. 121 “Par koncepciju “Mediācijas ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā”” (*Par koncepciju “Mediācijas ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā”, 2009*), pamatojoties uz kuru tika izstrādāts plāns mediācijas ieviešanai civiltiesisku strīdu risināšanā.

Mediācija ir brīvprātīgs un strukturēts sadarbības process, kas vērsts uz konflikta atrisināšanu. Mediācijas process ļauj strīda pusēm izprast savas patiesās vajadzības un intereses, kā rezultātā ir iespējams sasniegt stāvokli, kurā abas puses ir guvušas savu interešu un vajadzību apmierinājumu. Šāds rezultāts ne vienmēr ir panākams tiesājoties, kur strīda risinājuma iespējas ir atkarīgas no pušu pieteiktajām prasībām. Īpaši ģimenes strīdos, kuros ir iesaistīti bērni, svarīgi ir mediācijas ceļā ļaut konfliktējošajām pusēm atjaunot savstarpējo komunikāciju, tādējādi radot iespēju arī turpmāk kopīgi risināt jautājumus, kas saistīti ar bērnu aprūpi. Ģimenes konfliktos šāda iespēja ir īpaši būtiska, jo atstāj ietekmi ne tikai uz konkrēto pāri, bet arī uz viņu bērniem (*Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, 2020*).

Pētījuma **mērķis** ir analizēt mediācijas jēdzienu un tās pamatprincipus, konstatēt problēmas un piedāvāt to risinājumus.

Pētījuma **objekts** ir alternatīvā domstarpību risināšana.

Pētījuma **priekšmets** ir mediācijas jēdziens un mediācijas pamatprincipi.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, autors izvirzīja vairākus **uzdevumus**:

- 1) analizēt mediācijas jēdzienu, kurš ietverts normatīvajā regulējumā un literatūrā;
- 2) aplūkot mediācijas vēsturisko attīstību;
- 3) analizēt mediācijas pamatprincipus;
- 4) atklāt nepilnības normatīvajā regulējumā un piedāvāt to risinājumus.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, darba izstrādāšanā izmantotas vairākas pētījuma **metodes**: vēsturiskā, analītiskā, salīdzinošā, gramatiskā, semantiskā, teleoloģiskā un sistēmiskā pētīšanas metode, kā arī induktīvā un deduktīvā metode.

Darba tapšanas procesā, lai tiktu izpildīti izvirzītie uzdevumi, tika izmantota juridiskā literatūra (monogrāfijas, zinātniskie raksti) un normatīvie akti. Literatūru bija nepieciešams aplūkot latviešu valodā un svešvalodā, lai noskaidrotu citu valstu pieeju mediācijas normatīvajā regulējuma izstrādē, mediācijas ideju ieviešanu. Ideju nostiprināšanai izmantoti normatīvie akti gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī.

Mediācijas jēdziens un tā vēsturiskā attīstība

Mūsdienās katrai fiziskai un juridiskai personai ir tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā (*Civilprocesa likums, 1998*). Tiesas darbība galvenokārt tiek vērsta uz strīda izšķiršanu procesā, kurš lielākoties noslēdzas ar iznākumu, kurš ir par labu vienai no strīdus pusēm. Tiesas kompetencē ietilpst strīdu izšķiršana, nevis atrisināšana, kas ir pretēji mediācijas institūtam, jo šī procesa ietveros notiek problēmu atrašana un tiek aplūkoti iespējamie risinājumi, kuri būtu par labu abām strīdus iesaistītajām pusēm, secināms, ka mediācija ir alternatīva tiesas procesam. Gan tiesvedībai, gan strīda risināšanai ar mediācijas starpniecību ir raksturīgi savi principi pēc kuriem abi iepriekš minētie savā darbībā vadās, tādējādi, pastāvot dažādām idejām par to, kā var tikt risināts vai izšķirts strīds.

Konfliktu risināšana ir sena, taču mediācija mūsdienu izpratnē vēsturiski skatāma no 20. gadsimta, kad norisinājās liela daļa mediācijas procesa strukturēšanas, kas sagatavoja šī procesa institucionalizāciju un leģitimizāciju kā regulārs juridisks instruments. Septiņdesmito gadu vidū, arvien vairāk cilvēku meklēja ārpus tiesas laulības šķiršanas iespējas, jo tiesas process bija apgrūtinošs un nogurdinošs. Šis sociālais fenomens aizsākās Kalifornijā, kura bija viena no pirmajām gan ASV, gan pasaulē, kas formāli iekļāva laulības samierināšanas mediāciju kā tiesas pakalpojumu. Īsi pēc tam ASV radās laulību šķiršanas privātais tirgus, kas tika balstīts Atlantijas jurista O.J. Kuglera (*O. J. Coogler*) darbībā, kurš izveidoja mediācijas procesu tā, lai to varētu atkārtot un iemācīties. Līdz 20. gadsimta 80. gadiem procesa strukturizācija ļāva mediācijai izplatīties visā Amerikā, kā arī ārpus tās. Šī mediācijas struktūras un formāta izveide ļāva procesu lietot un pielāgot ne tikai laulības šķiršanas un ģimenes lietās, bet arī citu strīdu kontekstā, atstājot izmantoto kodolu un modeli nemainīgu (*Benjamin, 2012*). Vēlāk par mediāciju sāka interesēties Vācija, kam par paraugu kalpoja ASV gūtā pieredze. Laika gaitā izpratne par mediāciju un tās nozīmi Vācijā būtiski mainījās un attīstījās citā virzienā, nekā tas notika ASV. Tika ieviesti jauni mediācijas modeļi un attīstītas pieejas dažādu strīdu risināšanā. Uz šo brīdi Vācija ar vairāk kā 30 gadu pieredzi mediācijas izmantošanā, ir viena no vadošajām šīs nozares „attīstītājām” pasaulē, kuras pieredzi un radītos mediācijas modeļus tieši vai netieši (atvasinot un pielāgojot) ir ieviesušas un turpina ieviest daudzas Eiropas valstis, tajā skaitā arī Latvija (*Linters, 2012*).

Neskatoties uz to, ka strīdu pastāvēšana un risināšana ir gadsimtiem veca, termins “mediācija” Eiropas valstīs radies tikai ap 1970. gadu (*Truskovska, Orska, Ušča, 2014*). Dažādos avotos, lai apzīmētu alternatīvo strīdu risināšanas veidu tiek lietoti tādi jēdzieni kā mediācija, starpniecība, samierināšana u. c. Arī Latvijā mediācijas jautājumam kļūstot aktuālākam, notika diskusijas par terminu lietojumu. Izvērtējot vairākus priekšlikumus, koncepcijā tika nonākts pie šādu terminu lietojuma: mediācija (kā process), mediators (kā darbības subjekts), meditējamie (kā iesaistītās puses) un mediēt (kā darbības vārds). Šāda terminoloģija arī lietota Mediācijas direktīvas oficiālajā tulkojumā latviešu valodā (*Pētersone, 2012*).

Mediācijas kā atsevišķa institūta attīstības pirmsākumi Latvijā meklējami jau 1998. gadā, kad profesors Jānis Bolis, balstoties uz savu ilggadējo mediatora pieredzi ASV, organizēja mediatoru apmācības Juridiskajā augstskolā un citās mācību iestādēs. Ņemot vērā to, ka Latvijā informācijas un apmācību nebija pietiekams, tad tiem, kuri bija ieinteresēti to apgūt un pilnveidot savas zināšanas, devās uz tālākizglītības semināriem ārvalstīs, lai smeltos mediācijas zinības un iegūtu mediatora sertifikātu. Arī mediatoru apmācības programmas un sertifikācija sākotnēji (un arī joprojām) dažādās valstīs (un pat vienas valsts robežās) bija atšķirīga, jo nebija sakārtota normatīvā bāze un ieviesti vienoti mediācijas pamatprincipi (*Pētersone, 2012*). Ļoti iespējams, ka tieši dažādo valstu pieeja bija iemesls tam, ka mediācija Latvijā attīstījies ļoti lēnu.

Pagrieziena punkts Latvijā mediācijas attīstībā ir saistošā Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 21. maija Direktīva 2008/52/EK Par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās, (*Par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās, 2008*) pamatojies uz kuru 2008. gadā Tieslietu ministrija sāka darbu pie koncepcijas “Mediācijas ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā”. Direktīvā uzsvērts, ka Mediācija var nodrošināt strīdu civillietās un komercietās izšķiršanu ārpus tiesas, bez pārmērīgām izmaksām un ātri, izmantojot procesus, kas ir pielāgoti pušu vajadzībām [...], kā arī lai tiktu veicināta mediācijas izmantošana un nodrošinātu, ka iesaistītās puses, izmantojot mediāciju, var paļauties uz paredzamu tiesisko regulējumu, jāizstrādā pamatregulējums [...] (*Par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās, 2008*).

Mediācija ir strukturēts pušu sadarbības process, kurā neitrālā persona (mediators), izmantojot dažādas metodes un profesionālās prasmes, palīdz strīda pusēm sasniegt brīvprātīgu, savstarpēji pieņemamu strīda risinājumu. Mediāciju nedrīkst jaukt ar samierināšanu, jo mediāciju vienmēr vada īpaši apmācīts vadītājs – mediators, un mediācijas process nav haotisks – tas notiek pēc noteiktas shēmas, jo katrs solis ir svarīgs nākamā soļa potenciālajā veiksmē. Pasaulē ir pazīstamas dažādas mediācijas skolas un mediācijas modeļi, līdz ar to mediatori mēdz strādāt atšķirīgi, tomēr mediācija vienmēr būs strukturēta. Parasti tā ietver tādus pamatetus kā faktu un domstarpību atklāšana (pušu stāstījums par

notikušo), pušu vajadzību un interešu (nevis prasījumu) noskaidrošana, ideju ģenerēšana par iespējamiem risinājumiem, piemērotākā risinājuma atrašana un vienošanās konkretizēšana. Turklāt mediators ir atbildīgs par mediācijas procesu – lai novadītu kvalitatīvu sarunu, kas, pēc iespējas, noved pie pušu vienošanās, bet pašas puses – par mediācijas rezultātā panāktās vienošanās saturu, kuru mediators neregulē (*Par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās, 2008*). No iepriekš minētā izriet, ka mediācija ir brīvprātīgas sadarbības process, kurā puses cenšas panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos savu domstarpību atrisināšanai ar mediatora starpniecību, kā arī mediācijā ir jābūt pusēm, starp kurām pastāv strīds un mediatoram, kurš vada mediāciju – strīda esamība ir pirmais priekšnoteikums, lai tiktu pielietots mediācijas institūts.

Normatīvajā regulējumā mediācijas sistēma Latvijā ir ieviesta 2014. gadā, stājoties spēkā Mediācijas likumam. Mediācijas skaidrojumu šaurākā nozīmē sniedz Mediācijas likums, nosakot, ka mediācija ir brīvprātīgas sadarbības process, kurā puses cenšas panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos savu domstarpību atrisināšanai ar mediatora starpniecību (*Mediācijas likums, 2014*). Savukārt mediācija plašākā nozīmē Latvijā ir pārrunu process jebkurā tiesību jomā neitrālas trešās personas klātbūtnē, kura nepieņem pusēm saistošu lēmumu (*Rone, 2021*). Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 21. maija Direktīva 2008/52/EK mediāciju definē kā strukturētu procesu, neatkarīgi no tā, kā tas būtu nosaukts vai minēts, kurā divas puses vai vairāki strīdā iesaistītie paši brīvprātīgi cenšas vienoties par izlīgumu ar mediatora palīdzību, šo procesu var sākt strīdā iesaistītās puses vai arī to var ieteikt vai noteikt tiesa, vai arī tas paredzēts dalībvalstu tiesību aktos (*Par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās, 2008*). No minētā izriet, ka nav nozīmes tam, kā dalībvalstī process tiek apsaukts, būtiski, lai pastāvētu strīds starp pusēm un brīvprātīga vēlme izlīgt, pieaicinot trešo personu.

Lietuvā 2019. gada janvārī stājās spēkā pārstrādātais Lietuvas Republikas likums par izlīgumu civiltiesisko strīdu gadījumos. Likuma mērķis ir veicināt un pilnveidot mediācijas izmantošanu civiltiesiskos strīdos un izveidot vienotu mediācijas sistēmu. Minētajā likumā netiek skaidrots termins “mediācija”, bet gan “samierinošā mediācija civilstrīdos”, nosakot, ka tā ir civiltiesiskā strīda izšķiršanas procedūra, kurā viens vai vairāki civilstrīda starpnieki palīdz civilstrīda pusēm panākt mierizlīgumu (*Law on Conciliatory Mediation in Civil Disputes, 2008*). No minētā izriet, ka Lietuvas Republikā, lai apzīmētu mediāciju un šajā procesā iesaistītos dalībniekus tiek lietoti atšķirīgi termini, taču saglabājot mediācijas ideju, kura transponēta nacionālā līmeņa normatīvajos aktos no valstīm saistošās direktīvas.

Dažādu jomu regulējošos normatīvajos aktos iespējams sastapties ar mediācijas idejai līdzīgiem strīdu izšķiršanas modeļiem. Autortiesību likuma 10.¹ nodaļa regulē strīda izšķiršanas kārtību ar vidutāja starpniecību (*Autortiesību likums, 2000*). Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 19. pantu Bāriņtiesa izšķir domstarpības tādās jomās kā bērna aprūpes un aizgādības jautājumi, bērna un vecāku radušās domstarpības, bērna un aizbildņa domstarpības utt. (*Bāriņtiesu likums, 2006*). Darba likuma 8. nodaļa paredz strīdu izšķiršanu izlīgšanas komisijā, nosakot, ka tiesību un interešu strīdus, kas izriet no darba koplīgumu attiecībām vai ir ar tām saistīti, izšķir izlīgšanas komisija. Izlīgšanas komisiju veido darba koplīguma puses, abas pilnvarojot vienādā skaitā savus pārstāvjus, kā arī tiek noteikts, ka izlīgšanas komisija pieņem lēmumu vienojoties (*Darba likums, 2001*). Notariāta likuma 265. pants nosaka, ka ja mantojuma pieņēmēšie mantinieki rakstveida izteikuši iebildumus, ar tiem iepazīstina pārdzīvojušo laulāto, kā arī zvērināts notārs veic darbības, ļauj tuvinātu pušu viedokļus un panāktu vienošanos (*Notariāta likums, 1993*). Civillikuma 149. panta otrā daļa nosaka, ka sagatavojot lietu iztiesāšanai, tiesnesis cenšas puses samierināt, kā arī piedāvā strīdu atrisināt izmantojot mediāciju; 163. panta otrā daļa paredz tiesas pienākumu noskaidrot strīda izskatīšanā pēc būtības, vai prasītājs uztur prasību, vai atbildētājs atzīst prasību un vai puses nevēlas noslēgt izlīgumu vai nodot lietu izskatīšanai šķīrējtiesai (*Civilprocesa likums, 1998*). Kriminālprocesa likuma 381. pants paredz izlīguma īstenošanu, nosakot, ka izlīguma gadījumā cietušās personas un personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, samierināšanos var veicināt Valsts probācijas dienesta apmācīts starpnieks (*Kriminālprocesa likums, 2005*). Autors konstatē, ka Latvijas normatīvajā regulējumā pastāv mediācijas jēdziena daudzējādība un nereti tā apzīmēšanai tiek lietots pavisam cits termins, kā arī netiek ietverta norāde uz Mediācijas likumu.

Vācu zinātnieki A. Trosens, R. Hofmans, D. B. Rotfišere terminu “mediācija” definē kā brīvprātīgu procesu, kurā konflikta partneri ar neitrālas trešās personas palīdzību, kuram nav saturisku lēmējpilnvaru, vienojas par kopīgiem, abpusēji attiecināmiem, pēc iespējas auglīgiem lēmumiem, kuri veidojas no abu pušu realitātes skatījuma izpratnes (*Trosens u.c., 2004*). Sertificētu mediatoru padomes priekšsēdētāja E. Kļave norāda, ka mediācija ir ne tikai saruna, bet arī strīdu risināšanas kultūras attīstīšana kopumā (*Studente, 2021*). No minētā izriet, ka mediācijas jēdziens tiek attiecināts uz jebkuru nozari, kurā vien mediācijas pielietošana būtu iespējama un lietderīga. Mediācija, tas ir domstarpību risināšanas process, kurā strīdā iesaistītās puses abpusējā sadarbībā cenšas panākt risinājumu ar trešās personas – mediatora atbalstu (*LV portāls, 2022*). Kopš Mediācijas likuma spēkā stāšanās, t.i., 2014. gada, mediācijas skaidrojums nav mainījies. Autoraprāt, lai arī tas ietver mediācijas procesa būtiskās pazīmes, tā tomēr ir šaura definīcija. No literatūrā sastopamajiem viedokļiem konstatējams, ka mediācija, pirmkārt, ir balstīta uz pušu

brīvprātību, otrkārt, mediācija ir ārpusstiesas strīda risināšanas veids, kurā trešā persona, neietekmējot nevienu no strīdus pusēm, sniedz palīdzību, tādējādi palīdzot nonākt abām strīdus pusēm pie savstarpēji pieņemama strīda atrisinājuma. Iepriekš minētais parāda to, ka mediācijai piemīt daudzķautnainība, tā sevī ietver pazīmes, kas netiek ietvertas Mediācijas likuma sniegtajā termina skaidrojumā. Autora ieskatā mediācijas likumā būtu nepieciešams veikt grozījumus, izstrādājot plašāku mediācijas termina skaidrojumu.

Mediācijas pamatprincipi

Mediācija balstās uz četriem galvenajiem, Mediācijas likumā minētajiem, mediācijas **pamatprincipiem** – brīvprātību, konfidencialitāti, pušu vienlīdzību un sadarbību, un mediatora neitralitāti un objektivitāti.

Mediācijas likums nosaka, ka pusēm ir tiesības brīvi lemt par piedalīšanos mediācijā, tās uzsākšanu, mediatora izvēli, mediācijas norisi mediatora noteiktajās robežās, pārtraukšanu un izbeigšanu ar vienošanos vai bez tās (*Mediācijas likums, 2014*). Ar minēto principu saprotot, ka mediācija var notikt tikai pēc abu pušu brīvprātīgas piekrišanas. Tāpat brīvprātība izpaužas mediatora izvēlē – puses pašas izraugās konkrētu mediatoru/mediatorus. Uz brīvprātības principiem puses lemj par mediācijas norisi (piemēram, cik bieži mediācijas seansi notiks), izbeigšanu (ja kāda no domstarpībā iesaistītajām pusēm vairs nevēlas izmantot mediāciju, nedrīkst tikt izmantots piespiedu mehānisms) un vienošanos (piemēram, slēgt vienošanos vai nē, kāds būs vienošanās saturs, brīvprātīga panāktās vienošanās pildīšana) (*Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, 2012*). Būtībā brīvprātība izpaužas divējādi, pirmkārt, pusēm brīvprātīgi jāpiekrīt piedalīties mediācijā un brīvprātīgi jālemj par tās procesa gaitu un, otrkārt, pusēm labprātīgi jāvēlas pieņemt tos lēmumus, kas pušu starpā tiek savstarpēji pieņemti mediācijas procesa gala iznākumā.

Otrs būtisks pamatprincips, kas ievērojams mediācijā, ir konfidencialitāte. Minētais princips noteic, ka informācija, kas iegūta mediācijā vai ir ar to saistīta (piemēram, informācija par mediācijas izmantošanas faktu) ir konfidenciāla, ja vien puses nav vienojušās citādi (*Mediācijas likums, 2014*). Tāpat minētais princips noteic pienākumu mediatoram neizpaust pusei otras puses sniegto informāciju, ja mediācijas sesijas ir notikušas katrai no domstarpībā iesaistītajām pusēm atsevišķi. Šāda prasība netiek piemērota, ja informācijas paudējs piekrīt, ka viņa izpaustā informācija tiek atspoguļota otrai pusei (*Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, 2012*). Autoraprāt, šāda principa esamība ļauj nodrošināt pušu uzticamību mediatoram, tādējādi domstarpību risināšanas laikā pusēm ļaujot brīvāk un atklātāk paust savas sajūtas un viedokli, veicinot strīda risināšanai labvēlīgākus apstākļus, līdz ar to pusēm nonākot pie abpusēji izdevīgākā strīda risinājuma. Apzinoties šī principa nozīmīgumu, tiek radīta vide, kurā puses spēj apspriest problēmjautājumus un domstarpību rašanās pamatus. Konfidencialitāte mediācijas procesa laikā ievieš drošības sajūtu, puses zina, ka var uzticēties mediatoram, atklāt savas sajūtas un pozīciju konkrētajā situācijā. Tāpat minētais princips noteic aizliegumu mediatoru noprotināt kā liecinieku par faktiem, kas viņam kļuvuši zināmi mediācijā vai ir ar to saistīti. Arī mediācijas dalībniekiem ir tiesības atteikties liecināt par faktiem, kas viņiem kļuvuši zināmi mediācijā vai ir ar to saistīti. Savukārt, ja šāda informācija (kas kļuvusi zināma mediācijā vai ir ar to saistīta) nepieciešama tiesību aizsardzības un tiesu varas institūcijām normatīvajos aktos noteiktās kompetences ietvaros, ja tās izpaušana ir nepieciešama, lai nodrošinātu bērna tiesību vai interešu aizsardzību un novērstu kaitējumu personas fiziskai un psiholoģiskai integritātei, kā arī, ja mediācijā panāktās vienošanās satura izpaušana ir vajadzīga, lai īstenotu vai izpildītu konkrēto vienošanos, konfidencialitātes princips uz to neattiecas (*Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, 2012*).

Attiecībā uz personas fizisko un psiholoģisko integritāti paskaidrojams, ka tas ir viens no personas privātās dzīves tiesību satura veidojošiem elementiem – vardarbības aizliegums, goda un cieņas neaizskaramība. Līdz ar to, ja pret personu ir vardarbības apdraudējums, vai ir nodarīts kaitējums personas godam un cieņai, konfidencialitātes princips attiecībā uz informāciju, kas kļuvusi zināma mediācijā vai ir ar to saistīta, nav attiecināms (*Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, 2012*).

Mediācijas konfidencialitātei ir duāla daba – tā rada gan tiesības, gan pienākumus. No konfidencialitātes izrietošais pienākums liek kā mediatoram, tā mediācijas procesa dalībniekiem turēt slepenībā un neizpaust nekādu informāciju, kas iegūta mediācijas laikā, bet pienākumā pārkāpumā gadījumā – atlīdzināt ar šo pārkāpumu nodarītos zaudējumus un radīto kaitējumu. Savukārt no konfidencialitātes principa izrietošās tiesības nozīmē tiesības prasīt, lai ikviena persona atturētos no mediācijā iegūtas informācijas izpaušanas, tiesības netikt noprotinātam par mediācijā iegūto informāciju un tiesības prasīt zaudējumu un kaitējuma atlīdzināšanu Civilprocesuālā kārtībā, ja tāds nodarīts, izpaužot mediācijā iegūto informāciju. Tā, piemēram, pret mediatoru var celt prasību, ja tas, pārkāpjot konfidencialitātes pienākumu, ir izpaudis mediācijas procesā iegūtas ziņas (*Rone, 2021*). No Mediācijas likuma izriet, ka par sertificētiem mediatoriem Sertificētu mediatoru padomē var iesniegt sūdzību, proti, piemēram, ja tiek pārkāptas personas tiesības, t.sk., konfidencialitātes princips. Iesniegtā sūdzība tiek nodota mediatoru sertifikācijas un atestācijas komisijai, kura

sniedz atzinumu. Ja komisija konstatē, ka mediators būtiski pārkāpis normatīvos aktus vai mediatora profesionālās ētikas normas, tad padome pieņem lēmumu par mediatora sertifikāta darbības apturēšanu, savukārt, ja komisija atzinusi, ka pārkāpuma nav bijis vai konstatētais pārkāpums nav būtisks, padome var izskaidrot sertificētam mediatoram viņa rīcības nepareizību (*Mediācijas likums, 2014*). No minētā izriet, ka normatīvais regulējums paredz sūdzību iesniegšanu padomē par sertificētiem mediatoriem, neregulējot mediatoru, kuri nav ieguvuši sertifikātu, sūdzību izskatīšanu vai rīcību, ko persona var darīt pārkāpumu gadījumā.

Mediācijas konfidencialitāte ir aizsargāta arī ar Civilprocesa likumu (turpmāk – CPL), aizliedzot izsaukt un noprotināt liecinieka statusā personas, kuras piedalījušās mediācijā konkrētajā vai ar to saistītā lietā (*Civilprocesa likums, 1998*). CPL nav *expressis verbis* aizliegts noprotināt liecinieka statusā personas, kuras piedalījušās izlīguma procesā krimināllietā, vai personas, kuras piedalījušās vidutāja procesā autortiesību strīdā. Lai gan CPL 106. panta 1. punkts aizliedz noprotināt liecinieka statusā arī plašāka tvērumā “personas, kurām pēc sava amata vai profesijas nav tiesību izpaust tām uzticētās ziņas”, tomēr šīs normas aizsardzību mediācijas jomā var izmantot tikai izlīguma vadītājs administratīvajā procesā vai kriminālprocesā un vidutājs autortiesību strīdā, kuriem izlīguma vadītāja vai vidutāja procesa vadītāja darbs ir kvalificējams kā amats vai profesija. Savukārt izlīguma procesa dalībniekiem krimināllietas nav civilprocesuāla pamata atteikties no liecināšanas civilprocesā (*Rone, 2021*).

Pušu vienlīdzība un sadarbība izpaužas tādējādi, ka pusēm mediācijā ir vienādas iespējas un tiesības. Abām pusēm ir līdzvērtīgas tiesības izteikties, tikt uzklausītām. Puses apņemas kopīgi risināt savas domstarpības, savstarpēji sadarbojoties. Lēmumus puses pieņem pašas un uzņemas atbildību par savu domstarpību risinājumiem. Pušu starpā panāktā vienošanās ir labprātīga un apzināta (*Mediators, 2022*). Autoraprāt, liela nozīme šā principa ievērošanā ir mediatoram, jo mediators ir tas, kas mediāciju vada un nodrošina taisnīguma ievērošanu procesā. Ņemot vērā to, ka mediācijai jānoris atbilstoši normatīvajiem aktiem, no tā izriet, ka arī lēmumiem, ko puses pieņem, jābūt saskaņā ar likumu, līdz ar to nebūtu pieļaujama situācija, ka puses pieņem tādu lēmumu, kas atzīstama par pretēju likumam, tikumiem vai nav reāli izpildāma.

Mediatora neitralitāte un objektivitāte, kā viens no galvenajiem mediācijas pamatprincipiem nostiprināts Mediācijas likumā, Mediatoru ētikas kodeksā, t.sk., Sertificētu mediatoru ētikas kodeksā. Mediatoru ētikas kodeksā un Sertificētu mediatoru ētikas kodeksā ir ietverti principi, kurus mediatoriem mediācijas procesā nepieciešams ievērot, lai nodrošinātu visu mediācijas pamatprincipu sinhronu ievērošanu – principi, kuri ietverti ētikas kodeksos izriet no Mediācijas likuma.

Gan pirms mediācijas uzsākšanas, gan turpinot jau iesāktu mediāciju, sertificēts mediators paziņo pusēm par visiem apstākļiem, kuri varētu ietekmēt viņa neatkarību vai radīt interešu konfliktu. Šādi apstākļi ietver, pirmkārt, jebkuras personiskas vai profesionālas attiecības ar kādu no pusēm, otrkārt, jebkādu finansiālu vai cita veida tiešu vai netiešu ieinteresētību mediācijas rezultātā, treškārt, ja sertificēts mediators vai kāds viņa biroja vai uzņēmuma darbinieks ir jau darbojies kādas puses vai pušu labā ne kā mediators. Šādā gadījumā sertificēts mediators var uzsākt vai arī turpināt jau iesāktu mediāciju, ja puses tam piekrīt. Arī pēc pušu piekrišanas saņemšanas sertificēts mediators var uzsākt vai turpināt mediāciju tikai pie nosacījuma, ka viņš ir pārliecināts par savu spēju veikt mediāciju pilnīgi neatkarīgi un neitrāli (*Sertificētu mediatoru kopsapulce, 2015*). Autora ieskatā minētais sliecas vairāk uz objektivitāti, neitralitāti pastumjot malā, jo, autoraprāt, neitralitāte varētu vairāk izpausties tajā aspektā, ka mediators ar savu rīcību nenoslēdzas vienai vai otrai pusei par labu – tā būtu vienlīdzīga attieksme pret abām pusēm. No minētā izriet, ka neitralitātei jādarbojas kopā ar vienlīdzības principu. Mediators nedrīkst pieņemt kādas puses viedokli un balstīties uz to, līdz ar to nonākt pie situācijas, ka kāda no pusēm gūst prioritāti strīdā un uz tā pamata gala rezultātā gūst sev labvēlīgu iznākumu. Tāpat mediators nepilda tiesneša funkcijas un neizlemj lietu no pareizuma vai likuma viedokļa. Tāpēc liela vērtība ir tam, kā mediators pieturas pie katras no pusēm ar mērķi labāk izprast tās problēmas redzējumu, un tajā pašā laikā ieturēt distanci un nenonākot jūtu un pārdzīvojumu plūsmā. Nozīmīgi ir ne tikai mediatoram saglabāt neitralitāti, bet arī aktīvi demonstrēt pusēm tās nozīmi, radot papildus pārliecību par mediatora godīgumu un cieņu pret pusēm (*Railijs, 2003*). No minētā secināms, ka mediatoram jāpiemīt spējai apslāpēt savas emocijas, kas var rasties strīda risināšanas gaitā, vai tā būtu klusēšana pieņemamā daudzumā vai izvairīšanās no žestikulēšanas, kas varētu pazemināt vienas puses stāvokli pret otru pusi.

Teorijā iespējams sastapties ar vēl vienu principu, t.i., klienta kontrolēts iznākums. Konflikta pusēm ir iespēja izdomāt plānu savu problēmu risināšanai, ja tos nodrošina ar neitrāla mediācijas procesa struktūru un atbalstu. Mediatori palīdz pusēm:

- 1) definēt problēmas, ar ko tie saskaras;
- 2) identificēt vienošanās jomas, strīda jautājumus un variantus atrisinājumam;
- 3) izvēlēties variantus, kurus tie uzskata par vislabākajiem sev un otrai pusei.

Šīs palīdzības efekts ir iespējas došana indivīdiem pieņemt lēmumus, kas ir būtiski viņu konflikta atrisināšanai.

Mediatoriem bieži vien ir risinājumu idejas pušu iesniegtajām problēmām, dažreiz pat mediācijas procesa sākumā. Tomēr, ja mediatori atturas no šo ideju izpaušanas, puses var nākt klajā ar saviem risinājumiem (*Railijs, 2003*).

Visi iepriekš minētie mediācijas principi kopsakarā, autoraprāt, veido veiksmīgāku mediācijas procesu, palielinot iespēju ar mediācijas starpniecību nonākt pie abām pusēm izdevīga lēmuma pieņemšanas. Konfidencialitāte un cieņa vienam pret otru palīdz strīdus pusēm ieraudzīt vienam otru citādos, vienlīdzīgos apstākļos, tādējādi pārvarot pretējos viedokļus, ar mērķi panākt vienlīdz izdevīgu vienošanos, kas spētu apmierināt abas konfliktā iesaistītās puses.

Mediācija ir radusies no dažādām zinātniskajām starpdisciplīnām, kura mūsdienu juridiskās zinātnes aprītē, autora ieskatā, nav vēl stabili nostiprinājusies. Mediācija attīstās pieaugoši, no vienkāršām strīdu risināšanām pirms daudziem tūkstošiem gadu, līdz dalībvalstīm saistošu starptautisko dokumentu izstrādei, pamatojoties uz kuriem mediācijas idejas tiek transponētas nacionālā līmeņa normatīvajos aktos.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Domstarpības sabiedrībā pastāv jau kopš seniem laikiem, taču ideja par mediācijas institūtu attīstījusies tikai ap 20. gadsimtu. Vispirms tā attīstījusies pasaules attīstītākajās valstīs, un vēlāk, izmantojot citu valstu pieredzi un iegūtās atziņas, mediācijas ideja sāka nostiprināties vairākās Eiropas Savienības valstīs, tai skaitā Latvijā. Pagrieziena punkts Eiropas Savienībā ir 2008. gada 21. maijā pieņemtā Direktīva par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās, pamatojoties uz kuru Latvijā tika pieņemta koncepcija par mediācijas normatīvā regulējuma izstrādi.
2. Mediācijas jēdzienu iespējams aplūkot šaurākā un plašākā nozīmē. Šaurākā nozīmē mediācija tiek skaidrota, ņemot vērā nozares specifiku. Autors konstatē, ka Latvijas normatīvajā regulējumā mediācijas institūtam piemīt universāls raksturs, proti, mediāciju iespējams pielietot tādās tiesību nozarēs kā civiltiesības, administratīvās tiesības, krimināltiesības. Pielāgojoties attiecīgai nozarei konstatējama mediācijas jēdziena daudzējādība; tiek lietoti tādi termini kā “mediācija”, “izlīguma process”, “vidutāja process”.
3. Mediācijas likumā ietvertais termina “mediācija” definējums ir šaurs, nepilnīgi iekļaujot visas mediācijas procesu raksturojošās pamata pazīmes. Autors piedāvā grozīt Mediācijas likuma 1. panta pirmo punktu un izteikt to šādā redakcijā:
“1) Mediācija ir brīvprātīgs ārpus tiesas sadarbības process, kurā neitrāls mediators, nepieņemot strīdus pusēm saistošu lēmumu, palīdz strīdus pusēm nonākt pie savstarpēji pieņemamas vienošanās savu domstarpību atrisināšanai”.
4. Mediācija balstās uz četriem galvenajiem mediācijas pamatprincipiem – brīvprātību, konfidencialitāti, pušu vienlīdzību un sadarbību, un mediatora neitralitāti un objektivitāti. Principu ievērošana un nodrošināšana ir jāskata kopsakarā, jo katrs no tiem savstarpēji mijiedarbojas, tādējādi nodrošinot pēc iespējas efektīvāku mediācijas procesu, tai skaitā mediācijas procesa rezultātu.
5. Ņemot vērā to, ka teorijā iespējams sastapties ar vēl vienu mediācijas principu, t. i, puses kontrolēts iznākums, autors piedāvā papildināt Mediācijas likumu ar 6.¹ pantu ar nosaukumu “Puses kontrolēts iznākums” un izteikt to šādā redakcijā:
“6.¹ Puses kontrolēts iznākums.
(1) Mediatoram ir pienākums palīdzēt pusēm definēt savas problēmas, identificēt vienošanās jomas, strīda jautājumus un vēlamos strīda atrisinājumus.
(2) Mediators atturas no sava viedokļa paušanas pušu definētajās strīdus problēmās, ļaujot pusēm pašām izdarīt secinājumus un nonākt abpusēji izdevīgākās vienošanās strīda risinājumam”.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Autortiesību likums.* (06.04.2000). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/5138-autortiesibu-likums>
2. *Bāriņtiesu likums.* (22.06.2006). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums>
3. *Civilprocesa likums.* (14.10.1998). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums>
4. *Darba likums.* (20.06.2001). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums>
5. *Kriminālprocesa likums.* (21.04.2005). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>
6. *Law on Conciliatory Mediation in Civil Disputes* (15.07.2008). Republic of Lithuania Law. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.404617?jfwid=46jperckl>
7. *Mediācijas likums.* (22.05.2014). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/266615-mediācijas-likums>
8. *Notariāta likums.* (01.06.1993). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/59982-notariata-likums>
9. *Par koncepciju “Mediācijas ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā”.* (18.02.2009). Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojums Nr.121. <https://likumi.lv/ta/id/188058-par-koncepciju-mediācijas-ieviesana-civiltiesisku-stridu-risināsana>
10. *Par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās.* (21.05.2008). Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2008/52/

- EK. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32008L0052>
11. Benjamin, R. (2012). *The Natural History of Negotiation and Mediation: The Evolution of Negotiative Behaviors, Rituals and Approaches*. <https://www.mediate.com/articles/NaturalHistory.cfm>
  12. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. (2020). *Mediācija*. <https://www.tm.gov.lv/lv/mediacija>
  13. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. (29.10.2012). *Likumprojekta "Mediācijas likums" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija)*. http://tap.mk.gov.lv/doc/2005/TMAnot_291012_Mediacija_1734.docx
  14. Linters, K. (2012). *Mediācija un tās attīstība Latvijā*. <http://www.mediacija.lv/?download=2012.09%20Mediācijas%20attīstība%20Latvijā%20Linters.pdf>
  15. LV portāls. (21.01.2022). *Bezmaksas mediācija ģimenes strīdu risināšanā arī 2022.gadā*. <https://lvportals.lv/norises/336952-bezmaksas-mediacija-ģimenes-stridu-risinasanai-ari-2022-gada-2022>
  16. Mediators. (2022). *Par mediāciju*. <https://www.musumediators.lv/par-mediaciju>
  17. Pētersone, Z. (2012). Tiesas atvasinātā mediācijas modeļa ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā Latvijā. *Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens*, 4, 12-16. https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/at_biletens4_web.pdf
  18. Raiļijs, T. F. (2003). *Apmācības rokasgrāmata mediatoram tiešai mediācijai*. Tulkojums no angļu valodas Sorosa fonda - Latvija un Rīgas Juridiskās augstskolas projekta 2002-M034-0 ietvaros. <https://adr.mediacija.lv/wp-content/uploads/2015/03/ASV-mediatoru-apmacibas-rokasgramata.pdf>
  19. Rone, D. (2021). Konfidencialitātes princips mediācijā un tās izņēmumi. *Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos*, 398-407. <https://doi.org/10.22364/juzk.79.45>
  20. Sertificētu mediatoru kopsapulce. (14.01.2015). *Sertificētu mediatoru ētikas kodekss*. http://www.mediacija.lv/?Mediatoru_sertifik%C4%81cija:Sertific%C4%93tu_mediatoru_%C4%93tikas_kodekss
  21. Studente, L. (28.01.2021). *Mediācija – iespēja uzlabot strīdu risināšanas kultūru*. <https://lvportals.lv/viedokli/324288-mediacija-iespeja-uzlabot-stridu-risinanas-kulturu-2021>
  22. Trosens, A., Hofmans, R., & Rotfišere, D. B. (2004). *Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē*. <http://www.mediacija.lv/?Resursi:Grāmatas>
  23. Truskovska, Ž., Orska, R., & Ušča, S. (2014). Mediācija – mūsdienīgs un produktīvs problēmsituāciju un konfliktu skolā risināšanas ceļš. *Izglītības reforma: izglītības satura pētījumi un ieviešanas problēmas*, 101-113.

Summary

Mediation is a voluntary and learning-oriented collaborative process in which persons with opposing positions, accompanied by a mediator, try to reach a mutually acceptable agreement or settlement. First, mediation developed in the world's most developed countries, and later, using the experience of other countries and the knowledge gained, the idea of mediation began to gain strength in several countries of the European Union, including Latvia. Mediation is based on four main basic principles of mediation - voluntariness, confidentiality, equality and cooperation of the parties, and neutrality and objectivity of the mediator. In addition to the traditional litigation system, mediation is an increasingly widely used and promoted way of resolving disputes, as it creates a reasonable society and relieves the courts.

VIENLĪDZĪBAS PRINCIPA IEVĒROŠANA PUBLISKAJOS IEPIRKUMOS COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLE OF EQUAL TREATMENT IN PUBLIC PROCUREMENTS

Samanta Jurāne Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, sj18023@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Mg.iur., Mg.soc.sc., Mg.sc.ing. *Ilga Krampuža*

Abstract. On 1 March 2007, the new Public Procurement Law entered into force, which aims to ensure free competition of economic operators, as well as equal and fair treatment thereof. However, the practice of Procurement Monitoring Bureau shows that one of the most common causes of complaints made to Procurement Monitoring Bureau is non-compliance with the principle of equal treatment by contracting authority both in the wording of tender regulations, namely, by inclusion of non-equal requirements in relation to different categories of tenderers, and in the assessment process of the tenders of the tenderers. This imposes unjustified restrictions on competition and serves as a basis for corruption.

Keywords: Public Procurements, principle of equal treatment, assessment of tenders, elaboration of regulations, Procurement Monitoring Bureau

Ievads

Līdz 2006. gada 1. maijam spēkā bija 2001. gada 20. jūlija likums „Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām” (*Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām, 2001*), kam par pamatu bija Eiropas Savienības direktīvas publisko iepirkumu jomā 92/50/EEK (*Par procedūru koordinēšanu valsts pakalpojumu līgumu piešķiršanai, 1992*), 93/36/EEK (*Ar ko koordinē piegāžu valsts līgumu piešķiršanas procedūras, 1993*), 93/37/EEK (*Par to, kā koordinēt būvdarbu valsts līgumu piešķiršanas procedūras, 1993*) un 97/52/EK (*Kas groza Direktīvu 92/50/EEK, Direktīvu 93/36/EEK un Direktīvu 93/37/EEK par to, kā koordinēt procedūras, ar ko piešķir attiecīgi pakalpojumu valsts līgumus, piegāžu valsts līgumus un būvniecības valsts līgumus, 1997*), kā arī direktīva 89/665/EEK (*Par to normatīvo un administratīvo aktu koordinēšanu, kuri attiecas uz izskatīšanas procedūru piemērošanu, piešķirot piegādes un uzņēmuma līgumus valsts vajadzībām, 1989*), kas regulē pārskatīšanas procedūras. 2004. gada 31. martā tika pieņemta jauna Eiropas Savienības direktīva 2004/18/EK, kas koordinē būvdarbu līgumu, piegāžu līgumu un pakalpojumu līgumu piešķiršanas procedūras (*Par to, kā koordinēt būvdarbu valsts līgumu, piegādes valsts līgumu un pakalpojumu valsts līgumu slēgšanas tiesību piešķiršanas procedūru, 2004*). Tika noteikts, ka Eiropas Savienības dalībvalstīm ir pienākums ieviest nacionālajos normatīvajos aktos direktīvu 2004/18/EK līdz 2006. gada 31. janvārim, kā rezultātā, tika izstrādāts jauns likumprojekts publisko iepirkumu jomā. 2006. gada 1. maijā spēkā stājās Publisko iepirkumu likums (*Publisko iepirkumu likums, 2006*). Minētais apstākļi ievadīja jaunu posmu valsts iepirkumu procedūras jomā.

Savukārt 2017. gada 1. martā spēkā stājās jaunais Publisko iepirkumu likums, ar kuru tika pastiprināts regulējums, t.sk. arī vienlīdzīgas un taisnīgas attieksmes princips pret pretendentiem publisko iepirkumu jomā (*Publisko iepirkumu likums, 2016*). Saskaņā ar Publisko iepirkumu likuma 2. panta 2. punktu šī likuma mērķis ir nodrošināt piegādātāju brīvu konkurenci, kā arī vienlīdzīgu un taisnīgu attieksmi pret tiem (*Publisko iepirkumu likums, 2016, 2.p. 2.punkts*). Taču kā rāda Iepirkumu uzraudzības biroja prakse pretendentu sūdzību izskatīšanas jomā, ne reti tiek izskatītas sūdzības par iepirkumu procedūrās pieļautajiem pārkāpumiem un viens no biežākajiem sūdzību iesniegšanas iemesliem Iepirkumu uzraudzības birojā ir tieši vienlīdzības principa neievērošana no pasūtītāju puses gan konkursu nolikumu redakcijās, proti, ietverot nevienlīdzīgas prasības attiecībā uz dažādām pretendentu kategorijām, gan pretendentu piedāvājumu vērtēšanas procesa ietvaros. Jāatzīmē, ka likumā nav sīkāk definēts vienlīdzīgas attieksmes jēdziens, kas bieži vien arī rada domstarpības pasūtītāju un pretendentu starpā. Ņemot vērā minēto, vienlīdzības principa ievērošanas problemātikas iepirkumu jomā pētīšana ir aktuāla tēma, kuras izpēte ļaus izdarīt secinājumus par būtiskām pasūtītāju apzinātām/ neapzinātām kļūdām iepirkumu nolikumu izstrādes procesā un piedāvājumu vērtēšanas procesā, kā arī sniegt juridiska rakstura secinājumus un priekšlikumus līdzīgu pārkāpumu novēršanai.

Pētījuma **mērķis** ir konstatēt praksē pastāvošās problēmas un izstrādāt priekšlikumus kompetento iestāžu un likumdevēja darbībām, lai novērstu vienlīdzīgas attieksmes pret pretendentiem principa pārkāpumu risku publisko iepirkumu jomā.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, darba autore izvirza sekojošu **uzdevumu**: izpētīt un izanalizēt vienlīdzības principa ievērošanas problēmas iepirkuma nolikumu izstrādes procesā un pretendentu piedāvājumu vērtēšanas procesā.

Pētījuma **objekts** ir tiesiskās attiecības publisko iepirkumu jomā.

Pētījuma **priekšmets** ir vienlīdzības principa ievērošanas problēmas publisko iepirkumu jomā.

Lai sasniegtu darbā izvirzīto mērķi, darba izstrādāšanā tiek izmantotas vairākas pētījuma **metodes**: gramatiskā, semantiskā, analītiskā, sistēmiskā, salīdzinošā un teleoloģiskā pētīšanas metode, kā arī induktīvā un deduktīvā metode. Gramatiskā un semantiskā metode tiek izmantota, lai noskaidrotu vienlīdzības principa nozīmi un jēgu publiskajos iepirkumos. Analītiskā metode tiek izmantota, vērtējot normatīvos aktus un tiesu prakses materiālus, kas saistīti ar vienlīdzības principa ievērošanu publiskajos iepirkumos. Sistēmiskā metode tika izmantota, tulkojot normatīvajos aktos ietvertu normu tekstuālo jēgu un skatot to kopsakarā ar citās normās ietvertu. Salīdzinošā metode tiek pielietota, salīdzinot dažādu pasūtītāju izstrādātajos iepirkumu nolikumos, kas pieejami Elektronisko iepirkumu sistēmā, ietvertās prasības. Savukārt teleoloģiskā metode tika pielietota, lai noskaidrotu vienlīdzības principa nepieciešamību un mērķi publisko iepirkumu ietvaros. Induktīvā un deduktīvā metode tiek izmantota, veicot darbā pausto atziņu analīzi un sniedzot konkrētus secinājumus attiecībā uz normatīvā regulējuma pilnveidi.

Lai tiktu izpildīts izvirzītais uzdevums, darba tapšanas procesā autore izmanto juridisko literatūru, t.sk. zinātniskos rakstus, Iepirkumu uzraudzības biroja skaidrojumu un vadlīnijas, Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas lēmumus un Elektronisko iepirkumu sistēmā pieejamos iepirkumu procedūras dokumentus, normatīvos aktus gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī, kā arī Latvijas Republikas un Eiropas Savienības tiesu judikatūru.

Vienlīdzības principa ievērošana iepirkuma nolikumu izstrādes procesā

Iepirkumu uzraudzības biroja prakse pretendentu sūdzību izskatīšanas jomā rāda, ka no pretendentu puses ne reti tiek saņemtas sūdzības par vienlīdzības principa neievērošanu no pasūtītāja puses, izstrādājot konkursu nolikumu redakcijas, proti, ietverot nevienlīdzīgas prasības attiecībā uz dažādām pretendentu kategorijām. Tas var būt saistīts ar vairākiem aspektiem, piemēram, pasūtītājs jau pirms nolikuma izstrādes zināmu iemeslu dēļ ir ieinteresēts noslēgt līgumu ar konkrētu piegādātāju un iepirkuma nolikuma izstrādes stadijā ietver prasības, kas izpildāmas konkrētam piegādātājam, vai pasūtītājs pretendentiem izvirzītās prasības nolikumā nav formulējis pietiekami skaidri un viennozīmīgi, un tādēļ rada atšķirīgu prasību interpretāciju pretendentu vidū.

Ne reti tiek dzirdēts par pašvaldību ieinteresētību sadarboties un noslēgt iepirkuma līgumus ar vietējiem uzņēmumiem, kas attiecīgi ir viens no nepamatotas konkurences ierobežojuma un vienlīdzīgas attieksmes principa pret pretendentiem pārkāpumu cēloņiem (*Butulis & Oja, 2019*). Iespējams, pasūtītāju favorītisms varētu būt saistīts ar to, ka pasūtītāji vēlas dot priekšroku savā reģionā strādājošiem uzņēmumiem, jo valsts budžeta iespējas ir ierobežotas un vietējām pašvaldībām šādā veidā tiktu sniegtas iespējas iekasēt savos budžetos nodokļus no vietējo uzņēmumu darbinieku ienākumiem (palielinātos ienākumi pašvaldību budžetā, tiktu rastas iespējas palielināt sociālās garantijas, sakārtotos infrastruktūra, kultūras dzīve u.tml.). Piemēram, Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisija 2021. gada 16. decembrī pieņēma lēmumu Nr.4-1.2/21-259, ar kuru Saldus novada pašvaldības izsludinātā nolikuma tehniskajā specifikācijā ietvertā prasība par to, ka mazumtirdzniecības atrašanās vietai jābūt ne tālāk kā 5 km no Saldus novada pašvaldības administratīvā centra, tika atzīta par konkurenci ierobežojošu (*Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas lēmums, 2021, Nr. 4-1.2/21-259*). Publisko iepirkumu likumā ir noteikts, ka tehniskās specifikācijas nodrošina vienādas iespējas visiem pretendentiem un nerada nepamatotus ierobežojumus konkurencei iepirkumā (*Publisko iepirkumu likums, 2016, 20.p. 1.daļa*). Iesniegumu izskatīšanas komisija ir atsaukusies arī uz Senāta spriedumu, kurā noteikts, ka pasūtītājam ir tiesības noteikt tādas kritērijus, kas vislabāk ļauj novērtēt piedāvājuma efektivitāti attiecībā pret nepieciešamo preci vai pakalpojumu un vienlaikus maksimāli novērst nekvalitatīva izpildījuma risku. Taču pasūtītājam ir pieļaujams izvirzīt tikai tādas prasības, kas objektīvi vērstas uz iepirkuma mērķu sasniegšanu, proti, kvalitatīva izpildījuma saņemšanu. Savukārt tādas prasības, kas ir vērstas uz konkrētu pretendentu interešu nodrošināšanu, radot tiem nepamatotas priekšrocības iepirkumā iepretim citiem konkurentiem, vai konkurences ierobežošanu pašu par sevi, nav pieļaujamas (*Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums, 2021, Nr. SKA-322/2021, 7.punkts*). Attiecīgi lēmumā tika atzīts, ka, lai arī apstrīdētā prasība vienlīdz attiecas uz visiem pretendentiem, tomēr tā rada būtiskas priekšrocības (iespēju izpildīt konkrēto tehniskās specifikācijas prasību) tiem pretendentiem, kuru mazumtirdzniecības vietas jau šobrīd atrodas 5 km attālumā no Saldus pilsētas administratīvā centra. Par cik šādai prasībai nav konstatējams objektīvs pamatojums, tad secināms, ka apstrīdētā prasība ir radījusi nepamatotu vienlīdzīgas attieksmes principa pret pretendentiem pārkāpumu. Darba autore secina, ka jebkuras prasības konkursa nolikumā un tehniskajā specifikācijā zināmā mērā ierobežo kāda potenciālā piegādātāja iespējas piedalīties iepirkuma procedūrā, tādējādi prioritārais jautājums ir prasību pamatotība, nevis kāda piegādātāja iespējas minētās prasības izpildīt.

Viena no kļūdām, izstrādājot konkursa nolikumus, ir tāda, ka pasūtītājs ne vienmēr prasības pretendentiem

ir noformulējis skaidri un nepārprotami, proti, tā, lai visi pretendenti šīs prasības interpretētu vienādi. Praksē nākas saskarties ar situācijām, kad pretendents nepareizi iztulko pasūtītāja izvirzītās kvalifikācijas prasības, vai arī pasūtītājs pats, nepievēršot pietiekamu rūpību, prasības nav noformulējis korekti, kas apzināti vai arī neapzināti var novest pie vienlīdzības principa pārkāpuma. Piemēram, pasūtītājs nolikumā par kancelejas preču piegādi ir noteicis pieredzes prasību – izpildīti vismaz 2 (divi) līgumi, kuru ietvaros tika veikta kancelejas preču piegāde. Pretendenti šādos gadījumos ne reti pieredzi apliecina ar līgumiem, kuru ietvaros pretendents ir veicis kancelejas preču piegādi, taču līgums vēl joprojām ir spēkā esošs, respektīvi, tas nav izpildīts, kā to paredz nolikuma prasība. Līdz ar to rodas situācija, kad pretendents būtībā atbilst pasūtītāja izvirzītās prasības mērķim, taču formālu iemeslu dēļ – tāpēc, ka līgums ir spēkā esošs – tas jāatzīst par neatbilstošu nolikuma prasībām (*Rēzeknes valstspilsētas dome, 2021*). Darba autore secina, ka pasūtītājs, izvirzot šādu pieredzes prasību, ir radījis diskriminējošu attieksmi pret pretendentiem. Būtībā pasūtītāja mērķis ir pārliecināties, ka pretendents ir pieredze kancelejas preču piegādē, nevis tas, vai konkrētais līgums ir līdz galam izpildīts (tā termiņš var būt gads un pat vairāk). Kā alternatīvs piemērs minētajai pieredzes prasībai, kurš sekmētu vienlīdzīgas attieksmes principu pret pretendentiem, varētu būt sekojošs – „Izpildīti vismaz 2 (divi) līgumi, kuru ietvaros tika veikta kancelejas preču piegāde, vai veiktas vismaz 2 (divas) kancelejas preču piegādes.” Līdz ar to autore secina, ka pasūtītājam ir precīzi un detalizēti jāpievērš uzmanība nolikumā izvirzīto prasību formulējumam, lai, gramatiski tulkojot norādīto prasību, netiktu radīts vienlīdzīgas attieksmes principa pārkāpums.

Līguma slēgšanas tiesības jāpiešķir, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem, kas nodrošina atbilstību vienlīdzības principam. Līgumslēdzējas iestādes publisku līgumu slēgšanas tiesības balsta uz saimnieciski visizdevīgāko piedāvājumu. Līgumslēdzējām iestādēm saimnieciski visizdevīgāko piedāvājumu nosaka pēc cenas vai izmaksām, izmantojot rentabilitātes pieeju, un tajā var būt ietverta labākā cena un kvalitātes attiecība, ko vērtē pēc vairākiem kritērijiem, tostarp pēc kvalitātes, vides un/ vai sociālajiem aspektiem, kas saistīti ar attiecīgā publiskā līguma priekšmetu (*Par publisko iepirkumu un ar ko atceļ Direktīvu 2004/18/EK, 2014, 67.p.*). Eiropas Komisijas un Eiropas Padomes ieskatā minētie 2 (divi) piedāvājumu vērtēšanas veidi ir saistīti ar vienlīdzības principa ievērošanu publisko iepirkumu ietvaros, un tie attiecīgi ar pārformulēšanas metodi ir ietverti Publisko iepirkumu likumā (*Publisko iepirkumu likums, 2016, 51.p. 2.daļa*). Savukārt darba autore apšaubā vislētākā piedāvājuma kā vērtēšanas kritērija lietderību publisko iepirkuma jomā. Autors uzskats pamatojas uz to, ka bieži vien pretendenti savos finanšu piedāvājumos norāda nepamatoti lētu cenu, kas noved pie nepienācīgas līguma izpildes un līgumcenas paaugstināšanas. Savukārt pasūtītājs, lai nodrošinātu iepirkuma līguma izpildi, ir spiests pakļauties pretendenta prasībām paaugstināt līgumcenu (kā pamatu tam pretendents norāda visdažādākos faktoros, piemēram, inflācija, degvielu cenu celšanās, piegādātāju cenu celšanās utt.). Pēc līguma pilnīgas izpildes tiek konstatēts, ka pretendents izmaksātā summa nemaz nav vislētākais piedāvājums, salīdzinot ar citu konkursā piedalījušos pretendentu piedāvājumiem. Ņemot vērā minēto, pretendents, kura cena vispār zināmi ir nepamatoti lēta, bet ar kuru noslēgts iepirkuma līgums, tiek nostādīts labvēlīgākos apstākļos par citiem pretendentiem, un tas izmanto šos apstākļus, lai manipulētu ar pasūtītāju. Tādos gadījumos jau nebūt nevar secināt, ka vislētākā piedāvājuma izvēle jebkāda veidā sekmētu vienlīdzības principa ievērošanu publisko iepirkumu ietvaros. Savukārt saimnieciski izdevīgākā piedāvājuma vērtēšanas kritērija ietvaros pasūtītājs ir tiesīgs ietvert vairāku kritēriju īpatsvarus (piemēram, piedāvātā cena – 80%, tehniskais piedāvājums – 10%, garantijas termiņš – 10% utt.), tādējādi veicinot pretendentu konkurenci dažādu vērtēšanas kritēriju ietvaros. Turklāt ne vienmēr vislētākais piedāvājums sniegs pasūtītājam gaidīto rezultātu un kvalitatīvu līguma izpildi. Ņemot vērā minēto, darba autore uzskata, ka pasūtītājam, izstrādājot atklātu konkursu nolikumu, kā vienīgais piedāvājumu vērtēšanas kritērijs ir jānosaka saimnieciski visizdevīgākais piedāvājums, kurš tiek noteikts, ņemot vērā cenu/ izmaksas un ar iepirkuma līguma priekšmetu saistītus kvalitātes kritērijus.

Pasūtītājs iepirkuma procedūras dokumentos norāda izšķirošo piedāvājuma izvēles kritēriju, atbilstoši kuram izvēlēsies piedāvājumu. Pašreiz Publisko iepirkumu likums paredz, ka pasūtītājs, gadījumā, ja pretendentiem ir vienādas piedāvātās līgumcenas, priekšroku ir tiesīgs dot piegādātājam, kas ir nacionāla līmeņa darba devēju organizācijas biedrs un ir noslēdzis koplīgumu ar arodbiedrību, kas ir nacionāla līmeņa arodbiedrības biedre (*Publisko iepirkumu likums, 2016, 51.p. 7.daļa*). Par darba devēju organizācijas biedru var būt fiziskā vai juridiskā persona, kas uz darba līguma pamata nodarbina vismaz vienu darbinieku (*Darba devēju organizāciju un to apvienību likums, 1999*). Kaut arī minētais kritērijs nav pretrunā ar Publisko iepirkumu likuma 51. panta septītās daļas regulējumu, Eiropas Komisijas auditori iepirkumu audita ietvaros ir norādījuši, ka šāds izšķirošais piedāvājuma izvēles kritērijs ir diskriminējošs, proti, šis noteikums ir traktējams kā vienlīdzības principa pārkāpums. Tā vietā ieteicams, lai izšķirošais piedāvājuma izvēles kritērijs būtu saistīts ar konkrētā līguma priekšmetu (*Iepirkumu uzraudzības birojs, 2022*). Tāpat iepirkuma nolikumos vērojams iekļauts sekojošs nosacījums, proti, gadījumā, ja pretendenti, kuriem būtu piešķiramas līguma slēgšanas tiesības, piedāvātās līgumcenas būs vienādas, līguma slēgšanas tiesības tiks piešķirtas atklātas izlozes kārtībā. Arī šis nosacījums nav pretrunā ar Publisko iepirkumu likumu, tomēr tas uzskatāms par diskriminējošu, jo

šajā gadījumā priekšroka tiek dota nevis tam pretendētājam, kurš atbilst, piemēram, augstākiem kvalitātes kritērijiem, bet gan pretendētājam, kurš tiek izvēlēts pēc nejaušības principa. Līdz ar to autore uzskata, ka minētajā tiesību normā ir jāveic grozījumi, nosakot, ka gadījumā, ja pretendētājam būtu piešķiramas līguma slēgšanas tiesības, piedāvātās līgumcenas būs vienādas, izšķirošais piedāvājuma izvēles kritērijs būs saistīts ar konkrētā līguma priekšmetu. Par piemēru darba autore aplūko Rēzeknes valstspilsētas domes rīkotā iepirkuma ar identifikācijas numuru RPD 2021/137 ESF „Veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu organizēšana Rēzeknes valstspilsētā (ESF projekta Nr. 9.2.4.2/16/I/064 ietvaros)” nolikumu, kura ietvaros kā atsevišķa iepirkuma daļa tiek paredzēta „Veselības veicināšanas nedēļas”, un attiecīgi šīs daļas ietvaros kā viena no kvalifikācijas prasībām tiek izvirzīta sekojošu speciālistu piesaiste – psihologs, sporta pedagogs un pirmsskolas skolotājs (*Rēzeknes valstspilsētas dome, 2021*). Savukārt kā piedāvājumu izvērtēšanas izšķirošais kritērijs tiek noteikts atklāta izlozes kārtība, kas pats pēc savas būtības ir diskriminējošs. Tā vietā pasūtītājam kā izšķirošo piedāvājumu izvērtēšanas kritēriju darba autore piedāvā noteikt tādu kritēriju, kas būtu saistīts ar konkrētā līguma priekšmetu, piemēram, priekšroka dodama tam pretendētājam, kuru piesaistītie speciālisti būs ar augstāku kvalifikāciju (piemēram, ar maģistra grādu un vēl papildus apgūtām neformālās izglītības programmām, kursiem u.tml.). Šādā gadījumā tiktu ievērots vienlīdzīgas attieksmes princips, jo gan pretendētājam starpā būtu taisnīgi noregulēts jautājums un radīta vienota izpratne par to, kuram tiks dota priekšroka vienādu piedāvāto līgumcenu gadījumā, tādā veidā pat motivējot pretendētājus iesniegt pēc iespējas kvalitatīvāku piedāvājumu, gan arī pasūtītājs saņemtu saimnieciski izdevīgāku piedāvājumu un pēc iespējas kvalitatīvāku līguma izpildi.

Vienlīdzības principa ievērošana pretendētāju piedāvājumu vērtēšanas procesā

Piedāvājumu vērtēšanas procesā ir novērojama pasūtītāju atšķirīga attieksme pret piegādātājiem, kas attiecīgi nepamatoti ierobežo konkurenci un var būt pamats koruptīvām darbībām. Neatkarīgi no tā, vai pasūtītāja atšķirīga attieksme pret pretendētājiem ir apzināta vai neapzināta, tā aizskar pretendētāju brīvās konkurences tiesības un tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi, ko aizsargā ne tikai Publisko iepirkumu likums (*Publisko iepirkumu likums, 2016, 2.p. 2.punkts*), bet arī Latvijas Republikas Satversme (*Latvijas Republikas Satversme, 1922, 91.p.*).

Ja pasūtītājs konstatē, ka pretendētājs pieteikumā vai piedāvājumā ir iesniedzis neskaidru vai nepilnīgu informāciju, tad pasūtītājs pieprasa, lai pretendētājs izskaidro vai papildina minēto informāciju vai dokumentu vai iesniedz trūkstošo dokumentu, nodrošinot vienlīdzīgu attieksmi pret visiem pretendētājiem (*Publisko iepirkumu likums, 2016, 41.p. 6.daļa*). Tātad pretendētāju piedāvājumu vērtēšanas procesā pasūtītājam ir tiesības nosūtīt pretendētājam informācijas pieprasījumu par tā piedāvājumā iesniegtu neskaidru vai nepilnīgu informāciju. Taču piedāvājumu vērtēšanas procesā pasūtītājam jāņem vērā svarīgs priekšnoteikums, proti, ka pretendētājs pēc piedāvājumu iesniegšanas termiņa beigām nav tiesīgs savu sākotnēji iesniegtu piedāvājumu grozīt vai papildināt. Piemēram, piedāvājuma neatļauta papildināšana var izpausties tā, ka pretendētājam nav prasīto pieredzes objektu, bet pēc pieteikuma iesniegšanas termiņa beigām tas papildina informāciju par savu kvalifikāciju ar trešās personas izpildītiem līgumiem un šīs personas apliecinājumu par savu resursu nodošanu šī komersanta rīcībā. Tāpat piedāvājuma neatļauta papildināšana var izpausties tā, ka pretendētājs piedāvājumus ir iesniedzis Elektronisko iepirkumu sistēmā, iepirkums dalīts daļās, un vienā no daļām pretendētājs pievienojis uz šo daļu attiecināmu finanšu piedāvājumu, taču kļūdas pēc pievienojis nepareizu tehnisko piedāvājumu un vēlas iesniegt iztrūkstošo piedāvājuma daļu (*Gaile, 2019*).

Iepirkumu uzraudzības biroja saņemtās sūdzības liecina par to, ka praksē pretendētājiem bieži vien trūkst izpratnes par to, kādos gadījumos uzskatāms, ka pretendētājs savu piedāvājumu ir grozījis un kādos gadījumos – pretendētājs ir tikai sniedzis papildus informāciju par tā sākotnēji iesniegtā piedāvājumā neskaidru vai nepilnīgu informāciju saskaņā ar Publisko iepirkumu likuma 41. panta sesto daļu. Piemēram, Iepirkumu uzraudzības biroja tika saņemta sūdzība no pretendenta par to, ka viņš ir ticis noraidīts iepirkuma procedūras ietvaros, jo, sniedzot papildus informāciju, ir iesniedzis vēl vienu pieredzi apliecinājošo līgumu, kurš sākotnējā pretendenta piedāvājumā netika norādīts. Noraidīšanas pamatojums ir bijusi pretendenta kvalifikācijas neatbilstība iepirkuma nolikuma prasībām. Tomēr pretendētājs ir norādījis, ka pasūtītājs viņu ir nepamatoti noraidījis, jo pretendētājam pieredze, kas tika prasīta nolikumā, jau ir pastāvējusi pirms pieteikuma iesniegšanas termiņa beigām, un nav nozīmes tam, kurš no pieredzi apliecinājošajiem līgumiem to pierāda. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisija nepiekrīt Iesniedzēja viedoklim un norāda, ka no Publisko iepirkumu likuma 41. panta sestās daļas izriet, ka tiesības skaidrot un papildināt piedāvājumu attiecas uz tajā ietvertu neskaidru un nepilnīgu informāciju, nevis uz jaunas, piedāvājumā neietvertas informācijas norādīšanu. Attiecīgi nav pieļaujams, ka, sniedzot papildus informāciju, tiktu pieņemta un vērtēta sākotnēji piedāvājumā neiesniegta informācija (*Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas lēmums, 2019, Nr.4-1.2/19-81*). Līdzīgi arī Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts skaidro, ka Publisko iepirkumu likuma 41. panta sestā daļa paredz pretendenta tiesības izskaidrot un papildināt pieteikumā jau norādīto

informāciju, nevis iesniegt jaunu, pieteikumā sākotnēji nenorādītu informāciju. Līdz ar to lietā nav nozīmes apstāklim, ka pasūtītāja prasītā pieredze pretendētājam pastāvēja jau pirms pieteikuma iesniegšanas termiņa beigām un tā ir objektīvi pārbaudāma. Tieši pretendētājam jau sākotnēji jāizrāda pietiekama rūpība un piedāvājums jā sagatavo atbilstoši nolikuma prasībām. Pretendētājam nevar pašauties, ka informācijas precizēšanas aizsegā tas varēs grozīt piedāvājumā norādīto informāciju pēc būtības (*Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums, 2021, Nr.A420293918, SKA-176/2021*). Uz izskatāmo lietu ir attiecināmas Eiropas Savienības Tiesas atziņas, ka vienlīdzīgas attieksmes un diskriminācijas aizlieguma princips, kā arī pienākums nodrošināt pārskatāmību nepieļauj nekādas sarunas starp līgumslēdzēju iestādi un kādu no pretendentiem piedāvājumu vērtēšanas laikā, kas nozīmē, ka principā piedāvājums pēc tā iesniegšanas vairs nevar tikt grozīts ne pēc līgumslēdzēja iestādes, ne pēc pretendenta ierosmes (*Eiropas Savienības Tiesas spriedums, 2016, Nr.C324/14, EU:C:2016:214, 62.p.*). Taču ar piedāvājumu saistītie dati vietām var tikt laboti vai papildināti, citastarp tāpēc, ka tie vienkārši acīmredzami ir jāprecizē vai lai novērstu acīmredzamas pārrakstīšanās kļūdas. Šim nolūkam līgumslēdzējai iestādei ir jānodrošina, lai piedāvājuma precizēšanas lūgums neizraisītu situāciju, ka attiecīgais pretendents faktiski iesniedz jaunu piedāvājumu (*Eiropas Savienības Tiesas spriedums, 2016, Nr.C324/14, EU:C:2016:214, 63. un 64. p.*). Tāpat neprecīzas informācijas precizēšana nepieciešamības gadījumā ir akceptējama, ja tā nenoved pie piedāvājuma grozīšanas (*Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums, 2018, Nr.SKA-1006/2018 10.p.*). Kā norādījusi Eiropas Savienības tiesa, ir nepieciešams, lai uz pretendentu piedāvājumiem tiktu piemēroti vienādi nosacījumi, pretendentiem būtu vienādas iespējas izteikt savus piedāvājumus un lai pretendenti būtu vienlīdzīgā situācijā brīdī, kad tie gatavo savus piedāvājumus (*Eiropas Savienības tiesas spriedums, 2017, Nr.C-298/15*). Līdz ar to darba autore secina, ka pretendētājam nav tiesību grozīt savu piedāvājumu pēc pieteikuma iesniegšanas termiņa beigām, taču likumā šis pretendenta noraidīšanas priekšnoteikums nav paredzēts, šī atziņa ir balstīta vienīgi uz judikatūru. Iepirkumu nolikumos mēdz būt iestrādāti noteikumi, ka pretendents tiks noraidīts, ja tas pēc pieteikuma iesniegšanas termiņa beigām grozīs savu piedāvājumu, lai arī likums šādu noteikumu neparedz (*Rēzeknes valstspilsētas dome, 2022; Rīgas Tehniskā Universitāte, 2022*). Tomēr ne visos nolikumos šāds pretendenta noraidīšanas gadījums tiek iekļauts (*SIA „Rēzeknes Slimnīca”, 2022*). Līdz ar to arī nav iespējas izkontrolēt pasūtītāja turpmāko rīcību pretendenta piedāvājumu vērtēšanas procesā – vai pasūtītājs ievēro tiesu praksi un nepārkāpj vienlīdzīgas attieksmes principu pret pretendentiem, vai gluži pretēji – pasūtītājs pretendenta iesniegto papildus informāciju, kas sākotnēji nav bijusi iekļauta piedāvājumā, neuzskata par piedāvājuma grozījumiem. Būtībā, ja pasūtītājs nav ietvēris nolikumā, kā vienu no pretendenta noraidīšanas gadījumiem, tā piedāvājuma grozījumus, tad pasūtītājam formāli nav juridiska pamatojuma, lai pretendentu noraidītu, jo arī likums to neparedz. Līdz ar to pastāv risks, ka pasūtītājs var pat neapzināti pārkāpt vienlīdzīgas attieksmes principu pret pretendentiem gadījumā, ja pasūtītājs piedāvājumu vērtēšanas procesā nenoraida pretendentu, kurš grozījis savu sākotnējo piedāvājumu. Līdz ar to ar mērķi mazināt vienlīdzīgas attieksmes pārkāpumu risku autore piedāvā Publisko iepirkumu likumā iekļaut normu, kurā būtu noteikts pasūtītāja pienākums noraidīt pretendentu, ja tas groza savu sākotnējo piedāvājumu pēc piedāvājumu iesniegšanas termiņa beigām.

Iepirkumu uzraudzības birojs strādā pie Publisko iepirkumu likuma normu tulkošanas un skaidrošanas gan pasūtītājiem, gan pretendentiem. Iepirkumu uzraudzības biroja izdotie skaidrojumi un ieteikumi ir saistoši un piemērojami visā iepirkuma procedūras norises laikā, jo tikai tādā veidā iespējams radīt vienotu pieeju un praksi Publisko iepirkumu likuma normu piemērošanā. Pārbaudot pretendenta Elektronisko iepirkumu sistēmu uz nodokļu parādiem, sistēmā tika uzrādīts, ka pretendētājam piedāvājumu iesniegšanas termiņa pēdējā dienā un dienā, kad pieņemts lēmums par iespējamu iepirkuma līguma slēgšanas tiesību piešķiršanu, Latvijā ir nodokļu parādi, kas kopsummā pārsniedz 150 euro (*Publisko iepirkumu likums, 2016, 9.p. 8.daļas 2.punkts; 42.p. 1.daļas 2.punkts*). Publisko iepirkumu likums nosaka, ka pretendents, lai apliecinātu, ka tam nebija nodokļu parādu, kas kopsummā Latvijā pārsniedz 150 euro, likumā noteiktajā termiņā iesniedz Valsts ieņēmumu dienesta vai pašvaldības kompetentās institūcijas izdota lēmuma kopiju par nodokļu samaksas termiņa pagarināšanu vai atlikšanu vai citus objektīvus pierādījumus par nodokļu parādu neesību (*Publisko iepirkumu likums, 2016, 42.p. 6.daļas 3.punkts*). Iepirkumu uzraudzības birojs attiecībā uz minēto normu ir sniedzis skaidrojumu, kurā noteikts, ka Valsts ieņēmumu dienesta lēmums „Par samaksas termiņa pagarinājuma piešķiršanu” un lēmums „Par samaksas termiņa pagarināšanu” nav uzskatāms par nodokļu parādu Publisko iepirkumu likuma izpratnē, savukārt lēmums „Par nokavēto nodokļu maksājumu labprātīgu izpildi” – ir uzskatāms par nodokļu parādu (*Iepirkumu uzraudzības birojs, 2021*). Ņemot vērā, ka pretendents iesniedza tieši pēdējo no minētajiem lēmumu veidiem, tad, pamatojoties uz Publisko iepirkumu likuma 9. panta astotās daļas 2. punktu un Iepirkumu uzraudzības biroja izdoto skaidrojumu attiecībā uz šo normu, Iepirkumu komisija pieņēma lēmumu par pretendenta izslēgšanu no iepirkuma procedūras. Taču pretendents, norādot, ka Iepirkuma uzraudzības biroja kā trešās personas skaidrojumi pasūtītājam nevar būt saistoši, pārsūdzēja Iepirkumu komisijas pieņemto lēmumu Administratīvajā rajona tiesā (*Rēzeknes valstspilsētas dome, 2021-2022*). Šādas situācijas tikai liecina par to, ka ne

visi Iepirkumu uzraudzības biroja sniegto tiesību normu interpretāciju ievēro, attiecīgi pastāv risks, ka arī pasūtītāji piedāvājumu vērtēšanas procesā piemēro Publisko iepirkumu likuma normu dažādu interpretāciju, tādā veidā radot vienlīdzīgas attieksmes principa pārkāpumu. Piemēram, ārkārtīgi pretdabiska būtu situācija, ja Augstākā tiesa neņemtu vērā savas norādes, kuras izteiktas dažādos tiesu prakses apkopojumos un katru reizi izskatītu lietu citādi. Visu valsts iestāžu līdzīga rīcība novestu pie haosa valstī. Līdz ar to darba autores ieskatā būtu lietderīgi izvērtēt iespēju ietvert normatīvajos aktos nosacījumu, ka Iepirkumu uzraudzības biroja normatīvo aktu interpretācija un to skaidrojumi ir saistoši šīs iestādes darbiniekiem, pretendentiem, pasūtītājiem utt. Faktiskās situācijas izmaiņu gadījumā kompetentā iestāde būtu tiesīga veikt grozījumus savos skaidrojumos un normatīvo aktu interpretācijā. Iepriekš minētās izmaiņas normatīvajā regulējumā ne tikai stabilizētu situāciju Iepirkumu uzraudzības birojā un citu valsts iestāžu praksē, bet arī ļautu izvairīties no nevienlīdzīgas attieksmes pret pretendentiem piedāvājumu vērtēšanas procesā dažādu pasūtītāju vidū, kā arī no korupcijas riska valsts amatpersonu vidū, proti, pieņemt tādu lēmumu, kāds konkrētai komisijai vai amatpersonai ir izdevīgs.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Pasūtītājam, izstrādājot iepirkuma nolikuma un tehniskās specifikācijas prasības, jāievēro vienlīdzīgas attieksmes pret pretendentiem princips. Tas nozīmē, ka pasūtītājs ar izvirzītajām prasībām nevienam pretendentam nav tiesīgs radīt labvēlīgākus apstākļus dalībai iepirkuma procedūrā. Jebkuras prasības konkursa nolikumā un tehniskajā specifikācijā zināmā mērā ierobežo kāda potenciālā piegādātāja iespējas piedalīties iepirkuma procedūrā, tādējādi pasūtītājam katra tā izvirzītā prasība pirms konkursa izsludināšanas jāspēj objektīvi pamatot. Līdz ar to darba autore piedāvā Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumu Nr. 107 "Iepirkuma procedūru un metu konkursu norises kārtība" 2.14. punktu izteikt sekojošā redakcijā: „2.14. Pamatotas un objektīvas prasības attiecībā uz pretendenta iespējām veikt profesionālo darbību, pretendenta saimniecisko un finansiālo stāvokli un tehniskajām un profesionālajām spējām, kā arī iesniedzamo informāciju, kas nepieciešama, lai pretendentu novērtētu saskaņā ar minētajām prasībām, un nodrošinot, ka minētās prasības nerada nepamatotus konkurences ierobežojumus”. Darba autore arī piedāvā minēto noteikumu 2.19. punktu izteikt sekojošā redakcijā: „2.19. Konkurenci neierobežojošus un objektīvi salīdzināmus vai izvērtējamus piedāvājuma izvērtēšanas kritērijus.”
2. Gadījumos, kad konkursa nolikumā par galveno piedāvājumu vērtēšanas kritēriju ir noteikta vislētākā cena, pretendenti ne reti finanšu piedāvājumos norāda nepamatoti lētu cenu. Tas var novest pie nepienācīgas līguma izpildes un līgumcenas paaugstināšanas. Pasūtītājs, lai nodrošinātu iepirkuma līguma izpildi, ir spiests pakļauties pretendenta prasībām paaugstināt līgumcenu, kā rezultātā pretendentam izmaksātā summa nemaz nav „vislētākais piedāvājums”, salīdzinoši ar citu konkursā piedalījušos pretendentu piedāvājumiem. Līdz ar to darba autore secina, ka vislētākā piedāvājuma izvēle apdraud vienlīdzīgas attieksmes pret pretendentiem principa ievērošanu, jo pretendents, kura cena vispārzināmi ir nepamatoti lēta, bet ar kuru noslēgts iepirkuma līgums, tiek nostādīts labvēlīgākos apstākļos par citiem pretendentiem. Darba autore piedāvā Publisko iepirkumu likuma 51. panta ceturto daļu izteikt sekojošā redakcijā: „Pasūtītājs piedāvājumu salīdzināšanai un izvērtēšanai ir tiesīgs izmantot tikai cenu, ja iepirkums tiek veikts šā likuma 9. vai 10. pantā noteiktajā kārtībā vai ja sagatavotā tehniskā specifikācija ir detalizēta un citiem kritērijiem nav būtiskas nozīmes piedāvājuma izvēlē, izņemot šā likuma 8.panta pirmās daļas 1. punktā noteikto gadījumu.”
3. Pasūtītājs iepirkuma procedūras dokumentos norāda izšķirošo piedāvājuma izvēles kritēriju, atbilstoši kuram izvēlēsies piedāvājumu. Pašreiz Publisko iepirkumu likums paredz, ka pasūtītājs vienādu līgumcenu gadījumā priekšroku ir tiesīgs dot piegādātājam, kas ir nacionāla līmeņa darba devēju organizācijas biedrs un ir noslēdzis koplīgumu ar arodbiedrību, kas ir nacionāla līmeņa arodbiedrības biedre. Tomēr šāds likuma regulējums uzskatāms par diskriminējošu, jo tādā veidā pretendentam, kurš atbilst sociālās aizsardzības prasībām, tiek nepamatoti izrādīta lielāka labvēlība. Līdz ar to ar mērķi novērst diskriminējošu attieksmi pret pretendentu un ar mērķi pasūtītājam gūt saimnieciski izdevīgāku piedāvājumu un pēc iespējas kvalitatīvāku līguma izpildi, darba autore piedāvā Publisko iepirkumu likuma 51. panta septīto daļu izteikt sekojošā redakcijā: „Pasūtītājs iepirkuma procedūras dokumentos norāda izšķirošo piedāvājuma izvēles kritēriju, atbilstoši kuram izvēlēsies piedāvājumu, ja pirms tam, kad pieņems lēmumu par iepirkuma līguma slēgšanas tiesību piešķiršanu, konstatēs, ka vismaz divu piedāvājumu novērtējums ir vienāds. Pasūtītājs par izšķirošo piedāvājuma izvēles kritēriju nosaka tādu kritēriju, kurš ir saistīts ar konkrētā līguma priekšmetu.”
4. No tiesu un Iepirkumu uzraudzības biroja prakses izriet, ka pretendentam nav tiesību grozīt savu piedāvājumu pēc pieteikumu iesniegšanas termiņa beigām, taču likums šādu prasību neparedz. Attiecīgi, ja pasūtītājs nav ietvēris nolikumā kā vienu no pretendenta noraidīšanas gadījumiem pretendenta piedāvājuma grozījumus, tad

pasūtītājam formāli nav juridiska pamatojuma, lai pretendentu noraidītu. Nav arī izstrādāts kontroles mehānisms, lai pārliecinātos par to, vai visi pasūtītāji ņem vērā tiesu praksē noteikto. Līdz ar to ar mērķi mazināt vienlīdzīgas attieksmes pārkāpumu risku darba autore piedāvā Publisko iepirkumu likumā iekļaut 41. panta septīto prim daļu un izteikt to sekojošā redakcijā: „Pasūtītājs noraida pretendenta piedāvājumu, ja pasūtītājs saskaņā ar šā panta sesto daļu ir pieprasījis izskaidrot vai papildināt pieteikumā vai piedāvājumā ietvertu vai kandidāta vai pretendenta iesniegto informāciju, bet kandidāts vai pretendents tā rezultātā ir izdarījis sākotnējā piedāvājuma grozījumus.”

5. Iepirkumu uzraudzības biroja izdotās vadlīnijas un skaidrojumi par Publisko iepirkumu likuma normu piemērošanu ir saistoši kā pasūtītājiem, tā pretendentiem visā iepirkuma procedūras laikā. Nav pieļaujamas situācijas, kad pasūtītāji piedāvājumu vērtēšanas procesā dažādi interpretē Publisko iepirkumu likuma normas. Tādēļ ar mērķi veidot vienlīdzīgu pieeju no pasūtītāju puses pretendentu vērtēšanas procesā darba autore piedāvā Publisko iepirkumu likuma 66. panta pirmās daļas 3. punktu izteikt sekojošā redakcijā: „3) sniegt metodisku palīdzību un konsultācijas un rīkot mācības pasūtītājiem, preču pārdevējiem, iznomātājiem, būvdarbu veicējiem un pakalpojumu sniedzējiem par publiskos iepirkumus regulējošu normatīvo aktu piemērošanu, kas ir saistoši visiem publiskos iepirkumus regulējošu normatīvo aktu piemērotājiem.”

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Ar ko koordinē piegāžu valsts līgumu piešķiršanas procedūras.* (114.06.993). Padomes Direktīva 93/36/EEK, spēkā līdz 30.01.2006. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A31993L0036>
2. *Darba devēju organizāciju un to apvienību likums.* (29.04.1999). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/24467-darba-deveju-organizaciju-un-to-apvienibu-likums>
3. *Iepirkuma procedūru un metu konkursu norises kārtība* (2017.28.febr.). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr.107. <https://likumi.lv/ta/id/289086-iepirkuma-proceduru-un-metu-konkursu-norises-kartiba>
4. *Kas groza Direktīvu 92/50/EEK, Direktīvu 93/36/EEK un Direktīvu 93/37/EEK par to, kā koordinēt procedūras, ar ko piešķir attiecīgi pakalpojumu valsts līgumus, piegāžu valsts līgumus un būvniecības valsts līgumus.* (13.10.1997). Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 97/52/EK, spēkā līdz 30.01.2006. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A31997L0052&qid=1650528089096>
5. *Latvijas Republikas Satversme.* (15.02.1922). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>
6. *Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām.* (05.07.2001). Latvijas Republikas likums, spēkā līdz 01.05.2006. <https://likumi.lv/ta/id/26309-par-iepirkumu-valsts-vai-pasvaldibu-vajadzibam>
7. *Par procedūru koordinēšanu valsts pakalpojumu līgumu piešķiršanai.* (18.06.1992). Padomes Direktīva 92/50/EEK, spēkā līdz 30.01.2006. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/50/oj/?locale=LV>
8. *Par publisko iepirkumu un ar ko atceļ Direktīvu 2004/18/EK.* (26.02.2014). Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2014/24/ES. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32014L0024>
9. *Par to normatīvo un administratīvo aktu koordinēšanu, kuri attiecas uz izskatīšanas procedūru piemērošanu, piešķirot piegādes un uzņēmuma līgumus valsts vajadzībām.* (21.12.1989). Padomes direktīva 89/665/EEK. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A01989L0665-20140417>
10. *Par to, kā koordinēt būvdarbu valsts līgumu piešķiršanas procedūras.* (14.06.1993). Padomes Direktīva 93/37/EE, spēkā līdz 30.01.2006. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1993/37/oj/?locale=LV>
11. *Par to, kā koordinēt būvdarbu valsts līgumu, piegādes valsts līgumu un pakalpojumu valsts līgumu slēgšanas tiesību piešķiršanas procedūru.* (31.03.2004). Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/18/EK, spēkā līdz 18.04.2016. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/18/oj/?locale=LV>
12. *Publisko iepirkumu likums.* (06.04.2006). Latvijas Republikas likums, spēkā līdz 01.03.2017. <https://likumi.lv/ta/id/133536-publisko-iepirkumu-likums>
13. *Publisko iepirkumu likums.* (15.12.2016). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/287760-publisko-iepirkumu-likums>
14. Butulis, B., Oja, K. (26.02.2019). Favorītisms publiskajos iepirkumos: aktualitātes un iespējamie risinājumi. *Jurista Vārds*, 8 (1066), 21.-26.
15. Eiropas Savienības Tiesas 2016.gada 7.aprīļa spriedums lietā „Partner Apelski Dariusz pret Zarząd Oczyszczania Miasta”, Nr.C324/14, EU:C:2016:214. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0324>
16. Eiropas Savienības tiesas 2017.gada 5.aprīļa spriedums lietā Nr. C-298/15. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:62015CJ0298&from=FI>
17. Gaile, D. (2019). *Godīga konkurence un atklātība publiskajos iepirkumos.* https://delna.lv/wp-content/uploads/2019/12/1_DGaile_IUB_Delna_konference_11.12.2019-1.pdf
18. Iepirkumu uzraudzības birojs (2021). *Skaidrojums “Nodokļu parādu neesamības apliecināšana”.* <https://www.iub.gov.lv/lv/skaidrojums-nodoklu-paradu-neesamibas-apliecinasana>
19. Iepirkumu uzraudzības birojs (2022). *Biežāk uzdotie jautājumi un atbildes par Publisko iepirkumu likuma piemērošanu.* <https://www.iub.gov.lv/lv/publisko-iepirkumu-likums-pil>
20. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2021.gada 18.jūnija spriedums lietā Nr.A420293918, SKA-176/2021. <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/publiskie-iepirkumi>
21. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2018.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr. SKA-

- 1006/2018. <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/publiskie-iepirkumi>
22. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2021.gada 31.marta spriedums lietā Nr. SKA-322/2021. <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/publiskie-iepirkumi>
  23. Rēzeknes valstspilsētas dome (2021). *Iepirkuma „Veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu organizēšana Rēzeknes valstspilsētā (ESF projekta Nr. 9.2.4.2/16/I/064 ietvaros)” Nr. RPD 2021/137 ESF nolikums.* <https://www.eis.gov.lv/EKEIS/Supplier/Procurement/67987>
  24. Rēzeknes valstspilsētas dome (2022). *Iepirkuma „Ielu apgaismojuma tīklu un ceļu satiksmes regulēšanas luksoforu apkope Rēzeknes valstspilsētā” Nr. RPD2022/8 nolikums.* <https://www.eis.gov.lv/EKEIS/Supplier/Procurement/70679>
  25. Rīgas Tehniskā Universitāte. (2022). *Iepirkuma „Augstsprieguma barošanas avota iekārtas iegāde” Nr. RTU2022/33 nolikums.* <https://www.eis.gov.lv/EKEIS/Supplier/Procurement/80363>
  26. SIA „Rēzeknes Slimnīca”. (2022). *Iepirkuma „Degvielas iegāde SIA „Rēzeknes Slimnīca” vajadzībām” Nr. RS2022/29 nolikums.* <https://www.eis.gov.lv/EKEIS/Supplier/Procurement/80315>
  27. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2021.gada 16.decembra lēmums Nr. 4-1.2/21-259.
  28. Iepirkumu uzraudzības biroja Iesniegumu izskatīšanas komisijas 2019.gada 25.jūnija lēmums Nr. 4-1.2/19-81.
  29. Rēzeknes valstspilsētas dome (2021). *Iepirkuma „Kancelejas preču piegāde Rēzeknes pilsētas domes un tās struktūrvienību vajadzībām” Nr.RPD 2021/11 procedūras dokumenti.*
  30. Rēzeknes valstspilsētas dome (2021-2022). *Iepirkuma „Būvuzraudzības pakalpojumu nodrošināšana objektā Futbola halle, Rūpnīcas ielā 11, Rēzeknē” Nr. RPD2021/79 procedūras dokumenti.*

Summary

Although the principle of equal treatment have been strengthened not only at national but also at international level, in practical implementation of public procurements both intentional and unintentional violations are still detected. Along with that, it is necessary to make several amendments in laws and regulations regulating public procurements with the aim to reduce the risk of non-equal treatment of the tenderers. Author concludes that it is necessary to make amendments to the regulations of public procurement, determining that the demands set by the customer against applicants are justified and objective, which do not create unreasonable restrictions on competition. It can also be concluded that choosing the cheapest offer threatens equal treatment of applicants. According to the above, criteria other than price should be set in open tenders. However if the evaluation of the offers of at least two applicants is the same, then the customer determines the decisive criterion for the selection of the offer, which is related to the subject of contract. Additionally, the author concludes that the regulatory framework should adopt the European Union judicial practice, that the applicant's offer must be rejected if the applicant has made changes to the initial offer during the evaluation of the offers. Author of the work proposes to determine that the explanations of the Procurement Monitoring Bureau are legally binding for everyone who applies the regulatory acts of public procurement.

CRIMINAL LIABILITY OF MINORS IN LITHUANIA LIETUVAS NEPILNGADĪGO PERSONU KRIMINĀLATBILDĪBA

Nerija Kovalenkoviėnė Kaunas University of Applied Sciences, nerija.mikal@gmail.com, Kaunas, Lithuania
Rasa Šemiotienė Kaunas University of Applied Sciences, Kaunas, Lithuania

---

Abstract. *The basic principles of criminal law applicable to juveniles were formed more than a century ago, and this area of law is constantly changing in an attempt to strike a balance between the protection of the rights of the offender and the public interest. As minors are the most vulnerable and affected group of individuals, they must be punished differently from adults. Although the basic regulations applied to juvenile offenders are the same as those applied to majors, Lithuanian law nevertheless provides features that alleviate or otherwise mitigate the situation of the accused persons who have not reached the age of majority at the time of the offence. However, do the exceptionally applied rules on the imposition of penalties on minors ensure the purpose of the sentence and are those sentences effective?*

Keywords: *criminal offence, juvenile, punishment, responsibility.*

Introduction

Minors are one of the most vulnerable groups in our society. The crimes and misdemeanors they commit are one of the biggest problems these days. At various stages in the development of society, delinquency has been tried for many years with the harshest punishments, but this has never been effective in achieving the goal of punishment. On the contrary, this has led to even greater resistance and re-offending. In the criminal law of Lithuania, the most advanced ideas have been implemented regarding the protection of the rights of juveniles under national laws. As there are often ambiguous opinions in society about less severe punishments for minors and the fact that juveniles were not mature when they committed offence, this topic has always been one of the most relevant in the field of law.

The aim is to reveal the application of criminal liability to minors in Lithuania.

The subject is the criminal liability of minors.

The problem is to identify whether the peculiarities of criminal liability for juveniles adequately fulfil the function of reformation in criminal matters and whether the goals of imposing less severe sentences are achieved.

The objectives are:

1. To disclose the status of a minor as a subject of a criminal offence.
2. To analyse the legal regulation of criminal liability applicable to minors.
3. To analyse the types and purpose of punishments and educational measures imposed on minors, as well as the practical aspects of immunity from criminal liability.

A minor as a subject of a criminal offence

The concept of a minor is used in law, however, in different branches of law the concept of a “minor” usually differs depending on the specific content of a particular branch of law, the specificity of which is determined by the object and subject of regulation of the branch of law. In general, Lithuanian law uses two concepts that go hand in hand: a minor and a juvenile. A minor is usually a person who has not reached the age of majority. The Collins Dictionary describes a minor as a child or young person who is not mature enough to be considered an adult (*Collins Dictionary, 2022*). A minor is similarly described in the Lithuanian dictionary, as it describes a minor as an adult who does not yet have all civil rights (*Gutauskas, n.d.*). The United Nations Convention on the Rights of the Child defines a minor as a person under the age of 18 unless law has recognized the age of majority (*Convention on the Rights of the Child, 1989*). Slightly differently, juveniles are defined by the Juvenile Justice Program, where in Article 6, Part 2 it is stated that juveniles is one of the most active and vulnerable groups in society, which is sufficiently sensitive to various socio-cultural, economic and political changes in society. Another description of the concept of “juvenile” is provided by Drakšas and Drakšienė, who state that “juvenile” includes all persons who have not reached the age of majority (18 years) but have reached the age from which they may be prosecuted. It should be noted that this description is most appropriate for criminal law. The concept of a minor is associated not only with the biological characteristics of a certain human age, but also with social, spiritual experiences, moral traits, and awareness. The concept of a minor

is usually equated with the concepts of a child or adolescent. In Chapter 11 of Article 2 of the Law of the Republic of Lithuania on the Fundamentals of the Protection of the Rights of the Child, the term “minor” is substituted by the synonymous term “child”, which in the provision, describes that “a child is a person under the age of 18, unless otherwise provided by the Law of the Republic of Lithuania on the Fundamentals of the Protection of the Rights of the Children. If a person’s age is unknown and there are reasons to believe that he or she is a minor, such a person is considered a child until the contrary is established” (*Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996*). The Law on Education of the Republic of Lithuania uses such terms as “pre-school children”, “school-age children”, “pupils”, which are also identified with the concept of “minor” (*Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011*).

The Criminal Code of the Republic of Lithuania establishes such age groups as a preteen age (persons under 14 years of age) and the age of minority (persons from 14 to 18 years of age). The Criminal Code also proclaims Article 13, by which the age at which a person may be prosecuted is set, i. e. under the Criminal Code, persons who have reached the age of sixteen before committing a crime or criminal offence and, in exceptional cases for serious and very serious crimes (for murder, rape, serious harm to health, theft, sexual assault, extortion or destruction of property, etc.) are liable to punishment from the age of fourteen. It should be noted that a person who has not reached the age of fourteen at the time of the commission of a criminal offence might be subject to educational measures in accordance with the law (*Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 2000*). In addition to age, accountability is also a very important element in bringing a minor to justice.

Thus, the status of a minor is enshrined in Lithuanian criminal law by various legal acts, both national and international, which not only help to properly punish, but also contribute to the defensive function in criminal proceedings, where the suspects or accused are juveniles.

Legal regulation of criminal liability of minors

Juvenile delinquency has existed in Lithuania for a long time and has its own history, but its constant quantitative and qualitative changes are a concern not only for lawyers, but also for society as a whole. Legal regulation is an important aspect, as juveniles can only be prosecuted based on approved and current legislation. The most important of them is the Constitution of the Republic of Lithuania. It is the underlying basis for all other remaining legal acts and other important laws, as no other document can contradict this most important act. Chapter XI of the Criminal Code of the Republic of Lithuania regulates the imposition of punishment on minors. The main peculiarities of the criminal liability of minors are enshrined in the Criminal Code in the following ways:

1. Establishing a narrower list of types of penalties for minors.
2. Taking into account the specificities of the imposition of these penalties.
3. The possibility of application of alternative educational measures.
4. Applying more lenient conditions for acquittal and punishment.
5. Reduced terms of conviction and others.

The implementation and enforcement of criminal law principles is crucial for the prosecution of minors. These principles are those of justice, humanism, and proportionality.

The principle of justice is one of the most important principles of criminal law. Laws, including criminal ones, symbolize justice, and this principle requires that the values (health, life, liberty, property, ownership, and others) are protected and defended by law. A fair punishment is a punishment that has been imposed with due regard to the gravity of the crime committed, the peculiarities of the crime committed, the subjective features (guilt, motives) of the delinquent, his or her personality and whether its imposition violates the law. Justice must not be confused with the severity or leniency of punishments. A cruel punishment can be right, and a gentle punishment can be wrong. This principle is therefore important because the implementation of the principle of justice can require a correctly applied sentence for a minor.

The principle of humanism - encourages the court to impose the lightest possible punishment on a minor, taking into account such factors as the severity of the crime, the personality of the offender. The principle of humanism is enshrined in Article 21 of the Constitution of the Republic of Lithuania (*Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992*). This provision states that a person may not be tortured, harmed, humiliated or treated cruelly, and that means nothing else than that criminal law must ensure humane treatment to all defendants.

The proportionality principle - this principle is one of the components of the principle of individualisation of responsibility. This principle means that the focus must be on wider educational measures to help the delinquent change his or her behaviour and thinking towards a more positive and affirmative outcome.

Hence, the analysis of the legal regulation of juvenile criminal liability shows that it is regulated sufficiently to

achieve the purposes of punishment. Nevertheless, statistics on juvenile delinquency shows that the balance between the enforcement of justice and the effective achievement of the purpose of punishment is still not found.

The system of penalties and educational measures for minors and the legal aspects of immunity from criminal liability

Punishment is the most severe measure of coercion imposed by the state, and its imposition can also affect a person's future and have an impact on his or her career and personal life, as the imposition of punishment gives rise to a conviction. However, the law not only provides for the punishment of a juvenile who has committed a criminal offense, but he or she may also be released from criminal liability, or he or she may be subjected to educational measures.

The Criminal Law provides for the general purpose of both educational measures and punishments:

- 1) to ensure that the liability corresponds to the age and social maturity as established by the Criminal Code of the Republic of Lithuania;
- 2) to limit custodial sentences and increase the possibilities of applying educational measures to minors;
- 3) to help a juvenile to adjust his or her lifestyle and conduct by combining punishment for the committed criminal offence with the development of his or her personality;
- 4) to deter a person from committing new criminal offences (*Švedas et al., 2020*).

It should be noted that the terms of the sentence of juveniles convicted of intentional crimes should be halved after serving the sentence or after release from the sentence.

Juveniles living in the Republic of Lithuania are prone to crime, but the criminal jurisdiction is fighting it rapidly and has achieved positive results over a period of several years. According to the data of the Official Statistics Portal, juveniles committed 1,708 criminal offences (including 1,482 crimes and 226 criminal offences) in 2020; in 2019, there were slightly more of them - 1,717 criminal offences, of which 1,526 crimes and 1,919 criminal offences (*Oficialiosios Statistikos Portalas, 2022*).

For comparison, in the seven-year period from 2013 until 2020, the highest number of juvenile delinquencies committed took place in 2014. There were as many as 3,386 criminal offences, of which 3,053 were crimes and 333 criminal offences. Looking back to an even earlier period, in 2004, minors committed 5,021 criminal offences; in 2005 - 4,308 criminal offences; in 2010 – 3,260 criminal offences (*Oficialiosios Statistikos Portalas, 2022*). However, efforts have always been made to find the possibilities to avoid conviction for the first-time offender.

The criminal law provides the grounds on which a minor may be released from criminal liability, namely:

- 1) the victim has been apologised and fully or partially compensated by the juvenile delinquent by his or her work or money or they have eliminated the property damage caused; *or*
- 2) the offender has been subject to diminished responsibility; *or*
- 3) has pleaded guilty and regrets having committed a criminal offence or there are other grounds for believing that the minor will comply with the law and will not commit any new criminal offences (*Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 2000*).

Exemption from liability may result in an educational measure.

Under the Criminal Code of the Republic of Lithuania, “a measure of educational effect is a measure of coercion imposed by a court, which restricts certain rights or obligations of juveniles who have committed a criminal offence.” These measures are usually aimed at educating a minor, helping to change his or her conduct, by helping to re-socialise and integrate into society. Educational measures for minors between the ages of 14 and 18 shall be imposed only by the court of law and only for such illegal acts that were prohibited at the time of the commission of the criminal offence. The following types of educational measures are provided for under the Criminal Law:

- 1) a warning;
- 2) the compensation for pecuniary damage or its elimination;
- 3) free public work;
- 4) transfer to the education and supervision of parents or other natural or legal persons who take care of children;
- 5) restriction of behaviour;
- 6) transfer to a special educational institution” (*Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 2000*).

The measure of educational effect is not a punishment, but it is intended to improve the behaviour of a young offender, with the possibility of helping the person to socialize. There are cases, however, when a minor fails to comply with the educational measures imposed on him or her, in that case the court shall issue a written formal warning to the minor at least twice and warn him or her. If the juvenile does not respond to the warnings, the court of law may change the educational measure to another, except for handing over to a special institution. A minor fails to carry out educational measures in the following cases: when he or she fails to perform his or her obligations, fails to comply

with the court obligations, disregards a court warning for the commission of new criminal offences, and disregards the court prohibitions.

According to the Lithuanian Criminal Law, a punishment is a measure of state coercion imposed on a person who, by a court decision, has committed a crime or criminal offence. The purpose of sentence is to punish a person, i.e. to apply certain sanctions aimed at regulating or otherwise altering the conduct of an adult or a minor. According to V. Piesliakas “A sentence is the punishment of a person. A punishment is the essence of sentence” (*Piesliakas, 2009*). In the Lithuanian doctrine of criminal law, the term “sentence” is interpreted in two ways, as some authors believe that a sentence is equated with justice, while other authors argue that a sentence is simply a punishment of a person for the purpose of proportionate remuneration and a punishment for a criminal offense.

The punishment imposed on a minor will always be less severe than the punishment imposed on an adult.

The penalties imposed by the court of law on minors are regulated by Part 1 of Article 90 of the Criminal Code, and these are:

- 1) public work (they may not be allocated for more than 240 hours);
- 2) a fine (from 5 to 50 MLS - *minimum life standard*);
- 3) restriction of liberty;
- 4) detention (from 5 to 45 days);
- 5) term imprisonment (shall not exceed 10 years), (*Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 2000*).

Juveniles can only be sentenced to a limited term of imprisonment, as the law does not provide for the rule that juveniles may be sentenced to an indefinite term “for life”. Statistically, the most common is a custodial sentence. In 2020, 171 juveniles were convicted by it, in 2019 – 211 and in 2018 - 313 minors (*Oficialiosios Statistikos Portalas, 2022*). It should be emphasized that the principle of justice and the individualisation of punishment shall be guaranteed in the purpose of punishment.

Conclusions

1. The Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania stipulates the norm that a minor is a natural person who has not reached the age of eighteen at the time of the performance of the act. The most important precondition for the application of a juvenile’s criminal liability is responsibility, because only the fully responsible individual shall be required to behave lawfully and understand why one or another rule is imperative.
2. The legal framework governing the criminal liability of juveniles is very clear, but statistics on juvenile delinquency shows that a balance between the administration of justice and the effective achievement of the goal of punishment has not been found yet.
3. Minors are subject to very similar penalties as adults, but much more lenient. Courts also often take into account the fact that a minor regrets having committed a criminal offence, and may, for that reason alone, impose a lesser punishment as provided by law. Punishment of minors must be a measure of last resort, in the case when it is not possible to achieve the objective of criminal responsibility in any other way.
4. When imposing a sentence, it is necessary to take into consideration not only the seriousness of the crime, but also the personality of the person who committed the crime. In the case law practice, the measures of education and criminal effect imposed are selected by taking into account the minor’s personality and the severity and seriousness of the committed criminal offence.

Bibliography

1. *Convention on the Rights of the Child*. (20.11.1989). The United Nations General Assembly resolution No. 44/25 <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text#>
2. *Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas*. (26.08.2000). Lietuvos Respublikos vaiko Nr. VIII-1968. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>
3. *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas*. (14.03.2002). Lietuvos Respublikos vaiko Nr. IX-785. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>
4. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. (25.10.1992). Lietuvos Respublikos piliečių referendume <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.1890>
5. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. (25.06.2011). Lietuvos Respublikos vaiko Nr. I-1489. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.1480>
6. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas*. (14.03.1996). Lietuvos Respublikos vaiko Nr. I-1234. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.26397>
7. Collins Dictionary. (2022). *Definition of ,minor‘*. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/minor>
8. Gutauskas, A. (n.d.). *Nepilnamečiai. Visuotinė lietuvių enciklopedija*. <https://www.vle.lt/straipsnis/nepilnameciai/?fbclid=IwAR12qFuLbglQj8FZuCyUE049dJ1ETTwwFF2f5813NiOMB5Ap7FjWw3pxCKM>

9. Oficialiosios Statistikos Portalas. (2022). *Nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų skaičius*. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=4955d741-b918-4005-b910-856a102255ac#/>
10. Piesliakas, V. (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Justitia.
11. Švedas, G., Abramavičius, A., & Prapiestis, J. (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė: bendroji dalis, 2 knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis

Kopsavilkums

Raksta pirmajā daļā tiek atklāts nepilngadīgā kā noziedzīga nodarījuma subjekta statuss. Šajā teorētiskajā daļā ir izklāstīts dažādu autoru piedāvātais nepilngadīgā jēdziens. Tas arī nodrošina juridiskos aspektus pēc dažiem gadiem un par to, par kādiem nodarījumiem nepilngadīgais var tikt saukts pie atbildības. Minēts arī cits kritērijs nepilngadīgajam kā noziedzīga nodarījuma subjektam.

Raksta otrajā daļā aplūkots tiesiskais regulējums, kas atklāj nepilngadīgo kriminālatbildības tiesiskos aspektus. Tiek pieminētas nacionālās un starptautiskās tiesības, kas regulē nepilngadīgā saukšanu pie atbildības un kriminālprocesa organizēšanu pret nepilngadīgo.

Pētījuma pēdējā daļa ir veltīta kriminālatbildības piemērošanai. Tiek atklāts jautājums par to, kāda ir nepilngadīgo kriminālatbildības sistēma Lietuvā. Argumentācijā tiek izmantoti Lietuvas oficiālās statistikas dati par nepilngadīgo personu izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem.

NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA LABTICĪGA IEGUVĒJA AIZSARDZĪBA *PROTECTION OF BONA FIDE ACQUIRERS OF REAL ESTATE*

Elvita Rancāne Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, elvita.rancane2@inbox.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskais vadītājs Mg.iur. Māris Šlakota

Abstract. *Good faith acquisition in real estate in Latvian law is very little regulated, and is not defined directly in the regulatory enactments, while the protection of the good faith acquirer stems from interpretations of the legal provisions.*

In view of the lack of material-legal regulation and uncertainties in it, in particular, the question of obtaining good faith acquisition in real estate refers to conflicting and unpredictable case law - in seemingly similar situations, the court tends to take diametrically opposed decisions. The legislator has not developed guidelines and clear criteria for how, when and by which time, a good faith acquirer of real estate is protected. These conflicting decisions give rise to a debate in the public on the good faith acquirer institute in general and on how the legal provisions relating to it are to be interpreted.

Keywords: *bona fide, land register, protection of bona fide, real estate.*

Ievads

Labticīga ieguvēja institūts lietu tiesībās bija pazīstams jau vēsturiski - no Romiešu civiltiesībām. Neskatoties uz labticīga ieguvēja institūta seno izcelsmi, joprojām pastāv problēmas un neskaidrības par šo civiltiesību institūta regulējošo tiesību normu interpretāciju un piemērošanu. Nekustamā īpašuma labticīga iegūšana Latvijas tiesībās ir regulēta visai maz, labticīga ieguvēja jēdziens normatīvajos aktos tieši nav definēts, savukārt, labticīga ieguvēja aizsardzība izriet no tiesību normu interpretācijām. Sevišķi aktuāls labticīga ieguvēja aizsardzības jautājums ir nekustamā īpašuma labticīgas iegūšanas gadījumos.

Ņemot vērā materiāltiesiskā regulējuma trūkumu un neskaidrības tajā, īpaši aktualizējies jautājums, analizējot tiesu praksi, ir lietās par nekustamā īpašuma labticīgu iegūšanu – lietā pastāvot līdzīgiem faktiskajiem apstākļiem, tiesa mēdz pieņemt diametrāli pretējus nolēmumus. Likumdevējs nav izstrādājis vadlīnijas un skaidrus kritērijus, kā, kad un līdz kuram brīdim nekustamā īpašuma labticīgs ieguvējs tiek aizsargāts. Šāda pretrunīgā tiesu prakse rada diskusiju sabiedrībā par labticīga ieguvēja institūtu, kā arī par to, kādas tiesību normas un tiesiskie mehānismi ir piemērojami labticīga ieguvēja aizsardzībai.

Pētījuma **mērķis** ir nekustamā īpašuma labticīga ieguvēja aizsardzības principu un ar to saistīto problēmjautājumu izpēte.

Pētījuma **objekts** ir līdzēju tiesiskās attiecības privāto tiesību jomā.

Pētījuma **priekšmets** ir tiesiskie nosacījumi nekustamā īpašuma labticīga ieguvēja aizsardzībai.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, autore izvirzīja vairākus uzdevumus:

- 1)labticīgas iegūšanas jēdziena un nekustamā īpašuma labticīgas iegūšanas jēdziena izpēte;
- 2)Zemesgrāmatas publiskās ticamības principa analīze nekustamā īpašuma labticīgas iegūšanas kontekstā;
- 3)nekustamā īpašuma labticīgas iegūšanas priekšnoteikumu analīze;
- 4)labticīga ieguvēja nekustamā īpašuma iegūšana no neīpašnieka izpēte.

Lai sasniegtu darba izvirzīto mērķi, darba izstrādāšanā izmantotas vairākas pētījuma metodes: deskriptīvā, analītiskā un salīdzinošā.

Darba tapšanas procesā, lai tiktu izpildīti izvirzītie uzdevumi, tika izmantota juridiskā literatūra (normatīvo aktu komentāri, zinātniskie raksti) un normatīvie akti. Juridisko literatūru autore aplūkoja latviešu valodā un svešvalodā, lai noskaidrotu labticīga ieguvēja jēdziena būtību un saturu, kā arī lai noskaidrotu, kāda loma ir atsavināšanas līguma koroborācijai attiecībā uz nekustamā īpašuma ieguvēja labticīgumu.

Labticīgas iegūšanas jēdziens

Juridiskajā vārdnīcā jēdziens labticīgs (attiecināms uz ieguvēju) tiek skaidrots kā pircējs, kurš nezināja, ka ir ticis apmānīts vai maldināts par pārdevēja īpašuma tiesību esamību (*The Gale Group, 2008*).

Likumdevējs labticīga ieguvēja jēdzienu netieši ir iekļāvis Civillikuma Ģimenes tiesību daļā, konkrētāk Civillikuma 122. pantā, kas paredz, ka persona ir atzīstama par labticīgu ieguvēju, ja tā nav zinājusi (nav vajadzējis <https://doi.org/10.17770/iss2022.7025>

zināt), ka kustama lieta pieder abiem laulātajiem kopīgi vai tikai otram laulātajam (*Civillikums, 1937*). Šis civillikuma pants dod iespēju personai būt par labticīgu ieguvēju tikai kustamas mantas iegādes gadījumā, kā arī tas attiecas tikai uz vienu specifisku gadījumu – kad viens laulātais pārdod abiem kopīgi piederošu lietu vai otram laulātajam piederošu lietu. Līdz ar to iepriekš minētā Civillikuma norma nesniedz pilnīgu un tiešu labticīga ieguvēja jēdziena skaidrojumu un būtību. Ir redzams, ka tiešs un skaidrs regulējums, kas definētu labticīga ieguvēja jēdzienu ne Civillikumā, ne citā normatīvajā aktā, nav atrodamas.

Lai noskaidrotu jēdziena „labticīgs ieguvējs” saturu autore rosina pielietot divas dažādas pieejas, kuras netieši likumdevējs ir iekļāvis Civillikumā:

1. pieeja, kas ir piemērojama attiecībā uz trešajām personām, proti, ieguvēja nezināšana par lietas iegūšanas faktiskiem šķēršļiem.

Uz 1. pieejas realizēšanu attiecināms Civillikuma 1013. panta pirmās daļas frāze: „lai iegūtu lietu [...] tā jāvalda labā ticībā, t.i., nezinot šķēršļus, kas nepielaiž iegūt to par īpašumu”, kā arī par piemēru var kalpot Civillikuma 1013. panta trešā daļa - ieguvēja nezināšana par lietas faktiskiem šķēršļiem, liecina par labticību, bet var arī neliecināt par lietas reālu situāciju (*Civillikums, 1937*).

2. pieeja ir trešās personas pilnīga pārliecība par to, ka lieta tiek iegūta no lietas īpašnieka.

Šai pieejai, kā piemēru autore min, Civillikuma 1014. pantu: „Kas neatzīst sev tiesību iegūt lietu [...] nav uzskatāms par labticīgu [...]” (*Civillikums, 1937*).

Kā ir redzams no piemēriem Civillikumā ir ietvertas abas labticīga ieguvēja pieejas. Tomēr, lai atzītu ieguvēja labticīgumu, nav pietiekams iemesls nezināt, ka nevienam nav tiesību, ir nepieciešams pārliecināties, ka nevienam nav tiesību (*Буковский, 1914*).

Zemesgrāmatu publiskās ticamības princips nekustamā īpašuma labticīga ieguvēja kontekstā

Zemesgrāmatu uzdevums ir radīt drošu pamatu nekustamu īpašumu apgrozībā, nodrošinot drošas un noteiktas tiesiskās attiecības, kas saistītas ar nekustamiem īpašumiem. Zemesgrāmatai ir jādod noteiktas, skaidras un publiski ticamas ziņas par visiem zemesgrāmatā ierakstītajiem nekustamiem īpašumiem un ar tiem saistītajām tiesībām. Par nekustama īpašuma īpašnieku atzīstams tikai tas, kas par tādu ierakstīts zemesgrāmatās (*Civillikums, 1937, 994.p.*). Iepriekš minētais atspoguļo nekustamā īpašuma kā lietu tiesības būtību, kas uzliek par pienākumu jebkurai trešajai personai to respektēt, jo tikai ierakstot īpašumu zemesgrāmatā, tas top zināms trešajām personām.

Nekustamā īpašuma iegūšanas gadījumā ir jāņem vērā, ka Zemesgrāmatu likuma 1. pants, paredz divus nozīmīgus aspektus – zemesgrāmatu publisko ticamību un lietu tiesību nostiprināšanas obligātumu (*Zemesgrāmatu likums, 1937*). Analizējot iepriekš minēto normu kopsakarā ar Civillikuma 994. panta pirmo daļu, kas paredz, ka par nekustamā īpašuma īpašnieku ir atzīstama tikai tāda persona, kura ir norādīta zemesgrāmatā, varētu uzskatīt, ka ar zemesgrāmatu informācijas pārbaudi ir pietiekami, lai ieguvējs varētu apgalvot, ka viņš nezināja un nevarēja zināt, ka atsavinātājam, kurš kā īpašnieks ir ierakstīts zemesgrāmatā, nav bijušas īpašuma tiesības. Augstākās tiesas Senāts vienā no saviem judikatūras spriedumiem ir apstiprinājis, ka, lai nekustamā īpašuma ieguvējs būtu atzīstams par labticīgu, pietiek ar to, ka atsavināšanas līguma noslēgšanas brīdī zemesgrāmatā īpašums bija reģistrēts uz pārdevēja vārda un ka nebija reģistrēti atsavināšanas aizliegumi vai citi apgrūtinājumi (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums, 2004, SKC-614*).

Publiskās ticamības princips ir kā garants, ka zemesgrāmatā ierakstītais īpašnieks ir patiess; persona var paļauties uz šo ierakstu, tādējādi šis princips ir cieši saistīts ar labticīgumu. Ieguvējs ir ļaunticīgs tad, ja viņš ir zinājis par to, ka viņa līdzējs nav lietas īpašnieks. Valdītāja zināšana par lietas iegūšanas prettiesiskumu ir kvalificējama kā ļauns nolūks (Civillikuma 1641. pants). Lietas atsavināšana bez īpašnieka piekrišanas noved pie viņa īpašuma tiesību aizskārums. Likums tiesisko seku ziņā rupju neuzmanību pielīdzina ļaunam nolūkam (Civillikuma 1645. panta 2. daļa), ieguvējs, kas rupjas neuzmanības dēļ nezināja par juridiskajiem šķēršļiem lietas saņemšanai savā īpašumā, ir atzīstams par ļaunticīgu (*Rudāns, 2006*). Publiskās ticamības princips nav attiecināms uz darījumiem, uz kuru pamata nekustamie īpašumi tiek reģistrēti zemesgrāmatā, tas ir attiecināms vienīgi uz zemesgrāmatas ierakstiem.

Likumdevējs ir noteicis, ka zemesgrāmatu publiskās ticamības princips ir piemērojams tiktāl, ciktāl pušu tiesisko attiecību pamatā nav prettiesiskas rīcības, kas rezultējas ar zemesgrāmatu nepatiesumu.

Zemesgrāmatu nepatiesums var izpausties, ierakstot zemesgrāmatā darījumu, kurš ir absolūti spēkā neesošs vai arī nosacīti spēkā neesošs. Civillikuma 1480. pants nosaka, ka darījuma iekšējos trūkumus korroborācija nenovērš, un akts, kas nav spēkā pēc sava satura, neiegūst ar to (korroborāciju) nekādu spēku (*Civillikums, 1937*). Tomēr Civillikuma 1480. pantu var attiecināt tikai uz darījumiem, kuri ir absolūti spēkā neesoši. Gadījumā, ja īpašums nonāk jau tālāk trešo personu rokās, būtisku lomu spēlē, vai nepatiess darījums ir absolūti spēkā neesošs vai nosacīti spēkā neesošs,

kā arī, vai trešā persona ir informēta par to, vai īpašums vai kāda cita lietu tiesība nepieder atsavinātājam.

Ja darījums ir absolūti spēkā neesošs, būtiski ir vērtēt trešās personas attieksmi pret realizēto darījumu. Gadījumā, ja trešā persona zināja, ka darījums nav spēkā un atsavinātājs nav lietas īpašnieks, tad nekustamais īpašums ir atprasāms no šādas nelabticīgas trešās personas. Savukārt, ja trešā persona arī absolūti spēkā neesoša darījuma gadījumā ir labticīga, nekustamo īpašumu no šīs personas atprasīt nevar (*Muciņš, 2003*).

Veicot tiesiskos darījumus ar nekustamajiem īpašumiem, tiesību subjektiem ir tiesības nevis pienākums pārliedzināties, ka viņu darījumu partneris ir pilntiesīgs nekustamā īpašuma īpašnieks, kas ļauj viņam rīkoties ar atsavināmo lietu atbilstoši Civillikuma 927. pantam, izmantojot zemesgrāmatu, kurā ir iekļautas publiski ticamas ziņas par visiem zemesgrāmatā ierakstītajiem nekustamajiem īpašumiem. Autoresprāt, informācija, kas ir pieejama trešajām personām zemesgrāmatā – par nekustamā īpašuma piederību, apgrūtinājumiem un atsavināšanas aizliegumiem, nav pilnīga un izsmeļoša, un nav atrauti vērtējama nekustamā īpašuma labticīgas iegūšanas gadījumā, jo arī nelabticīgs nekustamā īpašuma ieguvējs var iegūt īpašumu no zemesgrāmatā reģistrēta īpašnieka, nepastāvot nekustamā īpašuma atsavināšanas aizliegumiem vai apgrūtinājumiem.

Nekustamā īpašuma pircējam, noslēdzot darījumu par nekustamo īpašumu zem tirgus vērtības vai steidzīgā kārtā, daļēji ir jāuzņemas risks un iespējamā atbildība par sekām, jo iepriekš minēto darījumu noslēgšanas apstākļi var liecināt par darījumu prettiesisko būtību un iespējamajiem riskiem īpašuma realizēšanai nākotnē.

Labticīga ieguvēja aizsardzība civilprocesa un kriminālprocesa kārtībā

Satversmē paredzētās tiesības uz īpašumu primāri būtu jāsaprot kā valsts pienākums nodrošināt privātīpašuma esamību kā tādu, kā arī indivīdam piemītošo īpašumtiesību aizsardzība (*Balodis, 2011*).

Ņemot vērā, ka labticīgs ieguvējs patiesībā nav ieguvējs, varētu šķist, ka līdz ar to nebūtu pamata piesaukt pamattiesības, konkrēti tiesības uz īpašumu. Tomēr Satversmes tiesa skatot pieteikumu par Kriminālprocesa normu atbilstību Satversmei ir nostiprinājusi, ka labticīga ieguvēja īpašuma tiesības arī ir aizsargājamas ar Satversmi (*Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums, 2017, Nr. 2016-07-01*).

Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2017.gada 8.martā izskatīja lietu „Par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas un 360. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam”. Satversmes tiesa norādīja, ka publiskās ticamības principa atvasinātais labticīga ieguvēja aizsardzības princips var tikt ierobežots būtisku sabiedrības interešu nodrošināšanai, proti, nosakot, ka tādi ieraksti, kas zemesgrāmatā izdarīti pēc noziedzīga nodarījuma, nevar tikt atzīti par tiesiskiem. Satversmes tiesa ir konstatējusi, ka līdzīgu gadījumu izskatījusi arī Lietuvas Konstitucionālā tiesa. Tā norādījusi, ka var izveidoties tāda situācija, ka persona, kas likumīgi vēlas iegādāties īpašumu, iegādājas īpašumu, kuru tā īpašnieks ir zaudējis citu personu izdarīta noziedzīga nodarījuma rezultātā, bet persona, respektīvi, pircējs, to nezina un nebūtu varējusi zināt. Šai sakarā jāatzīmē: pat ja persona iegūst īpašumu, nezinot un bez jebkādas iespējas zināt, ka šo īpašumu tā īpašnieks zaudējis nozieguma rezultātā, nevar uzskatīt, ka tai, respektīvi, pircējam, šāda iegūšana radītu īpašuma tiesības. Kā vairākkārt atzinusi Lietuvas Konstitucionālā tiesa, no pretlikumīgas darbības nevar rasties tiesības (*Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums, 2017, Nr. 2016-07-01*).

Pašlaik nekustamā īpašuma labticīga ieguvēja aizsardzībā pastāv divejāda situācija. No vienas puses, Satversmes tiesas apstiprinājumu ir guvusi Kriminālprocesa likuma procedūra (*Kriminālprocesa likums, 2005*), kurā nekustamais īpašums tiek atgriezts tā īpašniekam, nevērtējot labticīga ieguvēja statusu un tiesības, bet gan atjaunojot iepriekšējo stāvokli un panākot taisnīgu rezultātu. No otras puses, civilprocesa kārtībā vēl joprojām, šķiet, risinājums būtu citādāks, balstoties uz Augstākās tiesas judikatūru, par pamatu izmantojot Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2010. gada 12.maija spriedumu lietā Nr. SKC – 11. Tādējādi tiesu praksē faktiski pastāv izņēmums no labticīga ieguvēja aizsardzības principa, gadījumā, ja darījuma pamatā ir noziedzīgs nodarījums (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums, 2010, Nr. SKC-11*). Pēc autores domām, demokrātiski tiesiskā valstī nedrīkst rasties situācija, kad vienādos faktiskajos apstākļos tiesiskais risinājums dažādos procesos būtu pretējs viens otram.

Likumdevējam ir pienākums nodrošināt tiesību sistēmas vienotību, tiesību normu mērķtiecīgu funkcionēšanu tiesību sistēmā un tiesisko paļāvību sabiedrības vidū, kas rezultēsies ar tiesiskas valsts principa ievērošanu, tādējādi, pēc autores domām, labticīga ieguvēja aizsardzība civiltiesībās izpaužas kā labticīga ieguvēja īpašuma tiesību atzīšana, nevis kā labticīgā ieguvēja – cietušā kriminālprocesā tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību.

Labticīga ieguvēja nekustamā īpašuma iegūšana no neīpašnieka

Juridiskajā literatūrā tiek izteikts viedoklis, ka „saskaņā ar likumu labticīga ieguvēja institūts attiecās uz situāciju, kad persona saņem lietu no neīpašnieka” (*Rudāns, 2006*).

Pirmā no aplūkojamām atsavinājuma līguma koncepcijām balstās uz atzinumu, ka otrā atsavinājuma līguma spēks ir neatkarīgs no ieguvēja zināšanas par iepriekšējo atsavinājuma līgumu. Ja piekrīt viedoklim, ka otrā atsavinājuma līguma spēks ir neatkarīgs no ieguvēja, tad arī jāpiekrīt, ka atbildība par šo līgumu ir uzlikta vienīgi atsavinātājam. Attiecīgi, ja uzskatīt, ka ir atbildīgs tikai atsavinātājs, tad netiek vērtēts gadījums, kad ieguvējam bija zināms par iepriekš noslēgto atsavinājuma līgumu. Kā arī netiek vērtēts vai otrais ieguvējs bija informēts par pirmo atsavinājuma līgumu.

Savukārt, ieguvējam var būt zināms, ka kaut kad agrāk ticis noslēgts atsavinājuma līgums, nezinot neko tuvāk par šo līgumu un tā izpildes apstākļiem, kā arī, ieguvējam var būt zināms par visiem pirmā līguma noslēgšanas un izpildes apstākļiem. Tā kā atsavinātājam izdevies otrreiz atsavināt īpašumu ir jāatzīst, ka viņam bija iespēja to izdarīt. Proti, ka viņam faktiski bija iespēja un tiesības turpināt rīkoties ar minēto īpašumu. Turklāt iespēja un tiesības rīkoties ir savstarpēji saistītas.

Koncepcija balstās uz atzinuma, ka, noslēdzot atsavinājuma līgumu, atsavinātājam netika atņemtas faktiskās un fiziskās iespējas, arī tiesības rīkoties ar lietu, bet tika uzlikts viņam par pienākumu atlīdzināt zaudējumus. Proti, pēc atsavinājuma līguma noslēgšanas kustamais īpašums faktiski atrodas atsavinātāja rokās vai ja nekustamais īpašums nav koroborēts jaunā īpašnieka vārdā. Kamēr kustamais īpašums atrodas atsavināja rokās, viņam ir fiziska iespēja rīkoties ar īpašumu. Attiecībā uz nekustamo īpašumu, kamēr nekustamais īpašums ir nostiprināts zemesgrāmatā atsavinātāja vārdā, tad viņam ir tiesības un faktiskās iespējas rīkoties ar nekustamo īpašumu. Līdz ar to, otrā atsavinājuma līguma noslēgšana, kā arī atsavinātāja rīcība ir atkarīga no pirmā atsavinājuma līguma līdzēja izdarības, bet atsavinājuma līguma izpildījums ir atkarīgs no atsavinātāja rīcības un visa atbildība ir uz atsavinātāja pleciem.

Kā tas izriet no otrās koncepcijas, piekrītot uzskatam, ka neatkarīgi no ieguvēja labticības, otrais atsavinājuma līgums nav spēka, tad jābalstās uz atsavinātāja rīcību. Ja ieguvēja rīcība netiek vērtēta, tad tiek vērtēta atsavinātāja rīcība. Šo atzinumu piekritēji uzsver, ka, atsavinātāja, proti, nekustamā īpašuma īpašnieks nevar nezināt, ka konkrētais īpašums jau ir atsavināts. Tātad, noslēdzot otro atsavinājuma līgumu, īpašnieks rīkojies apzināti. Līdz ar ko, atkārtoti atsavinot vienu un to pašu nekustamo īpašumu, atsavinātājs zina par to, ka atsavinājuma līgums ir otrais pēc skaitļa un sakarā ar šo zināšanu tiek uzskatīts par ļaunticīgu atsavinātāju. Savukārt, tāda apzināta, ļaunticīga ieguvēja darbība tiek uzskatīta jeb kvalificēta kā prettiesiska (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums, 2005, Nr. SKC-625*). Līdz ar ko, ja darbība tiek uzskatīta par prettiesisku, tad saskaņā ar Civillikuma 1415., 5. un 1. pantiem darījums nav spēkā no noslēgšanas brīža, proti, tādām līgumam nav spēkā esamības, jo otra atsavinājuma līguma noslēgšana uzskatāma par pretlikumīgu jeb uzskatāma par neatļautu. Kā, piemēram, Augstākās tiesas Senātu sprieduma tēze skan: „Taisot spriedumu saskaņā ar Civillikuma 5. pantu un atzīstot īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu, tiek izslēgta Civillikuma 994. panta piemērošana” (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums, 2005, Nr. SKC-625*). Šajā spriedumā Senāts uzskata par pamatotu atcelt zemesgrāmatā izdarītās trešās personas atzīmes, pamatojoties uz to, ka pirmā atsavinātā līguma ieguvēja izpilda savas līguma saistības - samaksāja pirkuma summu un pārņēma nekustamo īpašumu valdījumā, tāpēc pārējās atzīmes, kuras tika izdarītas par šo nekustamo īpašumu, pēc atsavinājuma līguma noslēgšanas ir prettiesiskas un dzēšamas.

Ir vērts pieminēt, ka arī valdījuma tiesības zemesgrāmatā nebija koroborētas. Respektīvi, neskatoties uz to, ka ieguvēja savas īpašuma tiesības neierakstīja zemesgrāmatā gandrīz piecus gadus, un neskatoties uz to, ka par nekustamā īpašuma īpašnieku gandrīz piecus gadus zemesgrāmatā tiek uzskatīts atsavinātājs, tiesa atzina, ka atsavinātāja darījums par jau viņam nepiederošo īpašumu ir „spēkā neesošas un tiesas sprieduma pamata ir dzēšamas zemesgrāmatā ierakstītās ķīlas un maksātnešpējas atzīmes” (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums, 2005, Nr. SKC-625*).

Pēc autores domām tieši tāpēc, ka pastāv daudz atšķirīgu viedokļu par līguma spēkā esamību, par līguma iekšējiem trūkumiem un par atsavinājuma īpašuma īpašnieka tiesībām, rodas problēmas saistībā ar labticīga ieguvēja aizsardzību. Tāpēc tieši līgums kā dokuments un kā atsavinājuma tiesiskais pamats prāvas laikā vienmēr kalpos par darījuma pierādījumu. Jo, kā redzams no atsavinājuma līguma interpretācijas, pastāv šaubas, vai ievērot labticīga ieguvēja statusu un vai ņemt vērā vispār ieguvēja labticīgumu vai ne.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Lai noskaidrotu jēdziena „labticīgs ieguvējs” saturu autore rosina pielietot divas dažādas pieejas, kuras netieši likumdevējs ir iekļāvis Civillikumā: 1. pieeja, kas ir piemērojama attiecībā uz trešajām personām, proti, ieguvēja nezināšana par lietas iegūšanas faktiskiem šķēršļiem (Civillikuma 1013. panta pirmās daļas frāze: „lai iegūtu lietu [...] tā jāvalda labā ticībā, t.i. nezinot šķēršļus, kas nepielaiž iegūt to par īpašumu”, kā arī par piemēru var kalpot Civillikuma 1013. panta trešā daļa - ieguvēja nezināšana par lietas faktiskiem šķēršļiem, liecina par labticību, bet var arī neliecināt par lietas reālu situāciju), 2. pieeja ir trešās personas pilnīga pārlicība par to, ka lieta tiek iegūta no lietas īpašnieka, šai pieejai, kā piemēru autore min, Civillikuma 1014. pantu: „Kas neatzīst sev tiesību iegūt lietu [...] nav uzskatāms par labticīgu [...]”.
2. Veicot tiesiskos darījumus ar nekustamajiem īpašumiem, tiesību subjektiem ir tiesības nevis pienākums pārlicēties, ka viņu darījumu partneris ir pilntiesīgs nekustamā īpašuma īpašnieks, kas ļauj viņam rīkoties ar atsavināmo lietu atbilstoši Civillikuma 927. pantam, izmantojot zemesgrāmatu, kurā ir iekļautas publiski ticamas ziņas par visiem zemesgrāmatā ierakstītajiem nekustamiem īpašumiem. Autoresprāt, informācija, kas ir pieejama trešajām personām zemesgrāmatā – par nekustamā īpašuma piederību, apgrūtinājumiem un atsavināšanas aizliegumiem – nav pilnīga un izsmeljoša, un nav atrauti vērtējama nekustamā īpašuma labticīgas iegūšanas gadījumā, jo arī nelabticīgs nekustamā īpašuma ieguvējs var iegūt īpašumu no zemesgrāmatā reģistrēta īpašnieka, nepastāvot nekustamā īpašuma atsavināšanas aizliegumiem vai apgrūtinājumiem.
3. Nekustamā īpašuma pircējam, noslēdzot darījumu par nekustamo īpašumu zem tirgus vērtības vai steidzīgā kārtā, daļēji ir jāuzņemas risks un iespējamā atbildība par sekām, jo iepriekš minētie darījuma noslēgšanas apstākļi var liecināt par darījuma prettiesisko būtību un iespējamajiem riskiem īpašuma realizēšanai nākotnē.
4. Pašlaik nekustamā īpašuma labticīga ieguvēja aizsardzībā pastāv divejāda situācija. No vienas puses, Satversmes tiesas apstiprinājumu ir guvusi Kriminālprocesa likuma procedūra, kurā nekustamais īpašums tiek atgriezts tā īpašniekam, nevērtējot labticīga ieguvēja statusu un tiesības, bet gan atjaunojot iepriekšējo stāvokli un panākot taisnīgu rezultātu. No otras puses, civilprocesa kārtībā vēl joprojām, šķiet, risinājums būtu citādāks, balstoties uz Augstākās tiesas judikatūru, par pamatu izmantojot Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2010. gada 12. maija spriedumu lietā Nr. SKC-11. Tādējādi tiesu praksē faktiski pastāv izņēmums no labticīga ieguvēja aizsardzības principa, gadījumā, ja darījuma pamatā ir noziedzīgs nodarījums.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Civillikums*. (28.01.1937). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/doc.php?id=225418#piel0>
2. *Kriminālprocesa likums*. (21.04.2005). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>
3. *Zemesgrāmatu likums*. (22.12.1937). Latvijas Republikas likums. <http://m.likumi.lv/doc.php?id=60460>
4. Balodis, K. (red.). (2011). *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Civīļa pamattiesības*. Latvijas Vēstnesis.
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2004.gada 3.novembra spriedums lietā Nr. SKC-614. <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2004>
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2010.gada 12.maija spriedums lietā Nr. SKC -11. <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3226&cd=1&hl=lv&ct=clnk&gl=lv>
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2005.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr. SKC-625. <https://www.at.gov.lv/media/DdCIPJP5sYXB6jn2Em3LjrikJPWfnY8e.pdf>
8. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2017.gada 8.marta spriedums lietā Nr. 2016-07-0. https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/05/2016-07-01_Spriedums.pdf
9. Muciņš, L. (2003). *Zemesgrāmatu principi. Zemesgrāmatas Latvijā*. Tiesu namu aģentūra.
10. Rudāns, S. (06.06.2006). Nekustamā īpašuma labticīga iegūšana. *Jurista Vārds*, 22.
11. Rudāns, S. (30.05.2006). Nekustamā īpašuma labticīga iegūšana. *Jurista Vārds* 21.
12. The Gale Group (2008). “Bona fide.” *West’s Encyclopedia of American Law*, edition 2. <https://legaldictionary.thefreedictionary.com/bona+fide>
13. Буковскій, В. (1914). *Сводъ гражданскійхъ узаконеній губерній прибалтійскихъ*, том I. Типография Г. Гемпель и Ко.

Summary

Currently, two aspects can be noticed in the protection of a bona fide acquirer of real estate. On the one hand, the Criminal Procedure Law has gained its approval from the Constitutional Court. This indicates that the real estate is returned to its owner without assessing the rights and status, thus, restoring the previous situation and achieving a fair result. On the other hand, in civil proceedings, it seems that there would be a different solution based on the Supreme Court’s case law. Based on the judgment of the Senate of the Supreme Court of the Republic of Latvia on the 12th of May 2010, in the case No. SKC-11. Therefore, there is an exception to the protection principle of a real estate beneficiary in case law where the transaction is based on a criminal offense.

NOSACĪTAS PIRMSTERMIŅA ATBRĪVOŠANAS NO KRIMINĀLSODA AKTUALITĀTES

TOPICALITY OF CONDITIONAL EARLY RELEASE

Liāna Santalova Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, santalova.liana@inbox.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Dr.iur. *Iona Bulgakova*

Abstract. *Conditional early release is a topical issue nowadays that can be faced by any convict who is eligible for parole. It is important not only to impose a sentence, but also to separate those convicted persons from the total number of convicts who are aware of the dangers of criminal activity and who should not serve their sentence in full, and their further correction is possible without isolation from society. Parole allows a prisoner to leave prison and return to society subject to certain restrictions and conditions. During parole, the prisoner will be subject to parole conditions and supervision. Parole provides prisoners with a structured, supported and supervised transition.*

Keywords: *conviction, freedom, justice, pardon, punishment, rights.*

Ievads

Nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu var definēt kā notiesātā pirmstermiņa atbrīvošanu no turpmākas soda izciešanas ar nosacījumu, ka neizciestajā soda laikā neizdara jaunu noziegumu, pilda uzliktus pienākumus un ievēro sabiedrisko kārtību. Nosacītās pirmstermiņa atbrīvošanas tiesiskie pamati paredzēti Krimināllikumā un Sodu izpildes kodeksā, tā procesuālā kārtība noteikta Kriminālprocesa likumā, līdz ar to minētais institūts būtu uzskatāms par starpdisciplināru tiesību institūtu. Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir tieši saistīta ar personas, kura izcieš sodu, likumīgu uzvedību, tās apzinīgu attieksmi pret darbu, apmācībām un izglītojošām aktivitātēm. Pamatojoties uz šiem rādītājiem, var secināt, ka notiesātajam, lai izpildītos visi Krimināllikuma 35. pantā noteikti sodu mērķi, nav nepieciešams pilnībā izciest sodu. Taču ir ļoti būtiski izprast, ka un vai personu var nosacīti atbrīvot no soda.

Pētījuma mērķis ir analizēt nosacītas atbrīvošanas no soda institūta attīstību un tā aktualitātes.

Pētījuma objekts ir nosacītas pirms termiņa atbrīvošanas no kriminālsoda institūta izpratne un tās tiesiskās sekas.

Pētījuma priekšmets ir nosacītas pirms termiņa atbrīvošanas no kriminālsoda institūta izpratne Krimināllikumā, Sodu izpildes kodeksā un Kriminālprocesa likumā, tā piemērošana un efektivitāte.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) noskaidrot nosacītas atbrīvošanas no soda institūta jēdzienu, nozīmi un attīstību;
- 2) izanalizēt nosacītas atbrīvošanas no soda tiesiskos priekšnoteikumus un procesuālo kārtību;
- 3) pētīt tiesu prakses materiālus, aplūkot nosacītas atbrīvošanas no soda piemērošanu;
- 4) izstrādāt secinājumus un priekšlikumus konstatētu problēmu risinājumam.

Pētījuma hipotēze: nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda izciešanas tiesiskais regulējums tiesību piemērošanas darbībā tiek sašaurināts līdz nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai no brīvības atņemšanas soda izciešanas un līdz ar to atbrīvošana no citu sodu veidu izciešanas nav aktuāla.

Lai izpildītu darba uzdevumus un sasniegtu izvirzīto pētījuma mērķi, tika izmantotas speciālās pētījuma metodes. Konkrēti, tiesību vēsturiskā metode, pētīt nosacītas atbrīvošanas no soda vēsturisko attīstību Latvijā un ārvalstīs; analītiskā metode, pētīt dažādos literatūras avotus un interneta resursos ietvertās atziņas un informāciju par nosacītu atbrīvošanu no soda, kā arī sniedzot autores viedokli pētījuma ietvaros; tiesību salīdzinošā metode, salīdzinot nosacītas atbrīvošanas no soda attīstību laika gaitā, sasniegto konkrētus secinājumus un pausto atziņu analīzi.

Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošana no soda raksturojums

Nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda varētu definēt kā atbrīvošanu no soda izciešanas notiesātās personas labās uzvedības dēļ. Vienkārši sakot, nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir tad, kad notiesātais tiek atbrīvots no cietuma, bet nav izcietis visu piespriesto termiņu. Notiesātā persona var būt nosacīti atbrīvota ar visiem no minētā statusa izrietošajiem pienākumiem un tiesībām. Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana var tikt piemērota tikai tad, ja nosacītās pirmstermiņa atbrīvošanas komisija izskata lietu un konstatē, ka ieslodzītajam ir bijusi laba uzvedība cietumā un

<https://doi.org/10.17770/iss2022.7029>

tas nerada turpmākus draudus sabiedrībai, atbilst Kriminālprocesa likumam un Sodu izpildes kodeksam, iesniedz iesniegumu tiesai pēc notiesātā soda izciešanas vietas.

Atbrīvošana no soda ļauj ieslodzītajam iziet no cietuma un atgriezties sabiedrībā, ievērojot noteiktus ierobežojumus un nosacījumus. Personas, kuras pārkāpj kādu no noteikumiem, var tikt nosūtītas atpakaļ uz cietumu uz atlikušo laiku, taču tām var piemērot papildus sodu. Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana angļu valodā nozīmē ieslodzīto atbrīvošana pirms ieslodzījuma termiņa beigām, ar vienošanos, ka viņš uzvedīsies labi (*Cambridge dictionary, 2022*).

Kā minēts Krimināllikuma 61. panta komentāros, nosacīti pirms termiņa var atbrīvot no pamatsoda izciešanas, ja ir pamats uzskatīt, ka persona pēc atbrīvošanas spēs iekļauties sabiedrībā, neizdarot noziedzīgus nodarījumus (*Krastiņš & Liholaja, 2015*). Personām, kuras ir nosacīti pirmstermiņa atbrīvotas, ir pienākums pildīt Valsts probācijas dienesta amatpersonas noteiktos pienākumus un likumīgās prasības. Lai ierobežotu notiesātās personas brīvu pārvietošanos var tikt piemērota elektroniskā uzraudzība, kas ir ieviesta visai nesen. Elektronisko uzraudzību nosaka tiesa uz laiku un šādas personas uzraudzību tiesas noteiktajā laikā veic Valsts probācijas dienests.

Personām, kuras ir pavadījušas kādu noteiktu laiku ieslodzījuma vietā, ir grūti iekļauties sabiedrībā, jo nav stingrā ieslodzījuma vietas režīma, darbības netiek kontrolētas, tāpēc šīm personām ir nepieciešama resocializācija. Resocializācija ir svarīga pēc apcietinājuma, lai notiesātās personas var atgriezties sabiedrībā, nenodarot jaunus noziedzīgus nodarījumus, bet gan pievērsties dzīvei, kur noziedzīgu nodarījumu izdarīšana vairs nav aktuāla. To var raksturot kā notiesātās personas pāraudzināšanu, pārveidošanu par sabiedrībai nekaitīgu personu. Tomēr ir tādas personas, kuras ir atbrīvotas no soda izciešanas vietām, saskaroties ar problēmām iekļauties sabiedrībā, nereti veicina atgriešanos ieslodzījuma vietā, izdarot jaunu noziedzīgu nodarījumu. Resocializācija ir cilvēka sagatavošana, lai varētu iekļauties kultūrā un vidē, kura ir kļuvusi sveša krīzes, traumas vai dzīves izmaiņu rezultātā (*Barker, 2003*). Resocializācija tiek definēta arī kā mācību process, kurā vecā uzvedība tiek aizstāta ar jaunu (*Cambridge dictionary, 2022*).

Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošanas laikā uz ieslodzīto tiks piemēroti nosacītas atbrīvošanas nosacījumi un uzraudzība. Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana nodrošina ieslodzītajiem strukturētu, atbalstītu un uzraudzītu pāreju. Atbalstot ieslodzīto atgriešanos sabiedrībā, tie atrodas uzraudzībā, ko īsteno Valsts probācijas dienests, līdz soda izciešanas beigām vai iespējama uzraudzība arī pēc tā laika, jo viens no mērķiem ir palielināt sabiedrības drošību (*Corrections Victoria, 2022*).

Probācijas dienests ir valsts aģentūra, kas pārrauga notiesātos un koriģē viņu sociālo uzvedību, lai samazinātu noziedzības līmeni valstī. Šī iestāde sniedz iespēju piemērot alternatīvus soda veidus un citus pasākumus par nozieguma izdarīšanu, kas var aizstāt reālu brīvības atņemšanu. Valsts probācijas dienests uzrauga nosacīti notiesātas personas; nosacīti pirmstermiņa no soda izciešanas atbrīvotās personas; personas, pret kurām izbeigts kriminālprocess, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības; personas, kurām piemērots papildsods - probācijas uzraudzība (*Valsts probācijas dienesta likums, 2003*).

Šī institūta regulējums ir plašs, jo šis institūts ir minēts gan Latvijas Sodu izpildes kodeksā, gan Ministru kabineta noteikumos, gan Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā, kas norāda uz šī institūta aktualitāti un biežo pielietojumu, jo tiek piedāvāts regulējums, tā izpildes kārtība un sekas.

Nosacītas atbrīvošanas no kriminālsoda attīstība

Iepazīstoties ar zinātniskās literatūras citiem informācijas avotiem, autore var secināt, ka nosacīta pirmstermiņa atbrīvošanas institūts sāka veidoties aptuveni 18.gadsimtā.

Atsevišķos avotos tiek minēts, ka nosacīta atbrīvošana tika pielīdzināta apžēlošanai (*Tournier, 2004*). Ideja par nosacītu atbrīvošanu parādījās apžēlošanas sistēmā, kas tika ieviesta Austrālijā 18. gadsimta beigās. Apžēlošanas vēsturiskā attīstība sākās ar valdnieku Hammurapi, kurš apžēloja vergu, kurš bija pakļauts nāvei. Hammurapi bija Babilonas ķēniņš gandrīz četrdesmit gadus un kā īsts valdnieks, viņš nodarbojās ar taisnīgumu un tā noteikšanu. Pēc divu gadu valdīšanas izdeva "Taisnīguma deliktu, kas ietvēra sevī ieslodzīto amnestēšanu, atbrīvojot parādu vergus un nelikumīgu darījumu pārraušanu" (*Santalova, 2021*).

Pirmās dokumentētās oficiālās pirmstermiņa atbrīvošanas no cietuma izmantošana Amerikas Savienotajās Valstīs tika piedēvēta Semjuelam G. Hovam Bostonā 1847. gadā, taču pirms tam citas programmas, kurās izmantoja apžēlošanu, panāca būtībā tādu pašu rezultātu. Faktiski vēl 1938. gadā nosacīta atbrīvošana daudzos štatos bija vienkārši nosacīta apžēlošana.

Aleksandrs Makonokijs Anglijā vadīja Norfolkas salas cietumu. Savas darbības laikā viņš ieviesa sistēmu, saskaņā ar kuru ieslodzītie tiks sodīti par pagātņi un apmācīti nākotnei. Viņš uzskatīja, ka ieslodzītos var rehabilitēt, tāpēc viņš ieviesa beztermiņa notiesāšanas struktūru, kurā ieslodzītajiem bija "jānopelna" atbrīvošana, izejot trīs

posmus, un katrs posms palielināja viņu brīvību un pienākumus. Ieslodzītajiem bija dots laika posms, lai nopelnītu nākamo līmeni. Atbilstība tam nozīmēja virzīšanos uz brīvību, bet pārkāpumu rezultātā tika atgriezts iepriekšējā stadijā, tādējādi pagarinot sodu. 1968. gadā Anglijā, saskaņā ar 1967. gada Krimināllikumu, tā kļuva par neatkarīgu izpildvaras ne resoru valsts iestādi. Saskaņā ar 1994. gada Krimināllikumu un Sabiedriskās kārtības likumu, tika izveidota nosacītās atbrīvošanas padome, kas ir neatkarīga iestāde, kas veic ieslodzīto riska novērtējumu, lai noteiktu, vai tos var droši atbrīvot sabiedrībā. Pirmā nosacītā pirmstermiņa atbrīvošanas sistēma tika izveidota Norfolkas salas soda kolonijā deviņpadsmitā gadsimta vidū. Ieslodzītie varēja nopelnīt “atzīmes” kā stimulu darbam un labai uzvedībai. Kad viņi bija sakrājuši pietiekami daudz punktu, viņus varēja atbrīvot no cietuma, saņemot “atvaļinājuma biļeti”, kuru varēja anulēt, ja personai nebija redzamu atbalsta līdzekļu, saistībā ar personām, kurām ir slikts raksturojums. Pirmā persona, kurai Kanādā tika piešķirta atvaļinājuma biļete, bija Henrijs A. Klermons, kurš tika notiesāts par vēstules zādzību. 1899. gada 29. novembrī viņš tika atbrīvots no Sentvinsenta de Pola cietuma Monreālā. No 71 personas, kurai 1899. gadā tika piešķirtas atvaļinājuma biļetes (vai licences), tikai pieciem tika anulētas apliecības par neatbilstību nosacījumiem, un tikai septiņiem tika atņemtas licences vēlākas notiesāšanas dēļ. Pārējie 59 nosacīti atbrīvotie sodu pabeidza sabiedrībā (*Nicolas, 1981*).

No minētā izriet, ka nosacītās pirmstermiņa atbrīvošanas institūts ir zināms un izmantots vairākus gadu simtus. Laika gaitā tas ir attīstījies, tika ieviesti vairāki regulējumi un noteikumi, lai šis institūts tiktu pielietots. Praksē tas arī tiek pielietots ļoti bieži.

Nosacītās pirmstermiņa atbrīvošanas no soda procesuālā kārtība

Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir piemērojama, ņemot vērā notiesātā personību un uzvedību soda izciešanas laikā. Krimināllikuma 61. pantā ir minēti gadījumi, kad notiesātai personai var noteikt nosacītu atbrīvošanu. Tādējādi institūta tiesiskā reglamentācija neparedz tā obligātu piemērošanu. Atbrīvošanu no soda var noteikt, ja:

- notiesātais ir sasniedzis noteiktu resocializācijas rezultātu;
- notiesātais ir labprātīgi atlīdzinājis ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu;
- notiesātajam pēc atbrīvošanas ir iespējas tiesiskā ceļā iegūt eksistences līdzekļus;
- ir pagājis kriminālsodu izpildi noteiktais laiks pēc soda piemērošanas par soda izciešanas režīms pārkāpumu un nav spēkā esošu sodu par brīvības atņemšanas soda izpildes laikā izdarītiem administratīvajiem pārkāpumiem;
- notiesātais risina un ir gatavs risināt savas psiholoģiskās problēmas, kas izraisīja vai varētu izraisīt noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;
- notiesātais piekritis ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījis to atkarības dēļ (*Krimināllikums, 1998*).

Saskaņā ar Latvijas Soduzpildes kodeksa 79.¹ pantu, notiesātais nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas, tai skaitā ar elektroniskās uzraudzības noteikšanu, var lūgt, ja viņš faktiski ir izcietis Krimināllikumā noteikto soda daļu un atbilst citiem Krimināllikumā un šajā kodeksā noteiktajiem kritērijiem (*Latvijas Soduzpildes kodekss, 1970*). Nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas ar elektroniskās uzraudzības noteikšanu neierosina, ja notiesātais jau ir izcietis Krimināllikumā noteikto soda daļu, kas jāizcieš, lai varētu tikt ierosināta nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda izciešanas (*Latvijas Soduzpildes kodekss, 1970*).

Sākotnēji, notiesātā persona, kura izrāda vēlmi tikt atbrīvota nosacīti pirms termiņa, ir tiesības vērsties ar lūgumu pie brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka, pie nosacījuma, ja ir faktiski izcietis pamatsoda laiks. Iesniegtais iesniegums tiek pārbaudīts triju darba dienu laikā, pārbaudot vai iesnieguma iesniedzējs atbilst tiem nosacījumiem, kas ir minēti Latvijas Soduzpildes kodeksa 79.¹ pantā, ir izcietis krimināllikumā noteikto soda daļu (*Latvijas Soduzpildes kodekss, 1970*). Valsts probācijas dienests pēc brīvības atņemšanas iestādes administrācijas pieprasījuma sniedz izvērtēšanas ziņojumu par notiesāto, kurš iesniedzis iesniegumu ar lūgumu par viņa nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas (*Valsts probācijas dienesta likums, 2003.*). Latvijas Soduzpildes kodeksa 79.² pantā ir noteikta kārtība, kādā kārtībā iesniegums tiek izvērtēts.

Nosacītu atbrīvošanu no soda regulē Krimināllikuma 58.¹ pants. Balstoties uz šajā pantā nostiprinātu tiesību normu, nosacīti pirmstermiņa atbrīvot no soda var arī personu, kuru apsūdz smaga nozieguma izdarīšanā.

Taču Kriminālprocesa likums paredz vēl vienu institūtu – nosacīta atbrīvošana no kriminālatbildības, kas ir atsevišķs tiesību institūts un atšķirībā no nosacītās atbrīvošanas no soda izciešanas, minētais institūts piemērojams nevis pret personu, kas ir notiesātā statusā, bet gan pret apsūdzēto un tas neizraisa apsūdzētajam tādas tiesiskās sekas, kuras izraisīja notiesātajam jau pirms nosacītās pirmstermiņa atbrīvošanas personas notiesāšana (proti, sodāmība). Nosacīti atbrīvot no kriminālatbildības var personu, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu. Prokuroram ir tiesības atbrīvot personu no kriminālatbildības nosacīti, ņemot vērā nodarījuma raksturu un radīto

kaitējumu un ir iegūta pārlicība, ka apsūdzētais turpmāk neizdarīs noziedzīgus nodarījumus. Kā arī noteiktajā likuma kārtībā ir tiesības nosacīti atbrīvot personu, kuru apsūdz smaga nozieguma izdarīšanā un kura būtiski ir palīdzējusi atklāt smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kas ir smagāks par pašas personas izdarīto.

Nosacīti atbrīvojot no soda, personai var piemērot elektronisko uzraudzību. Pēc Krimināllikuma 61.¹ panta elektroniskā uzraudzība ir intensīvas kontroles pasākumi, kurus nosaka tiesa, lai ierobežotu notiesātā brīvu pārvietošanos. Lai īstenotu elektronisko uzraudzību, pie notiesātā ķermeņa piestiprina elektronisku ierīci, kas ļauj kontrolēt viņa atrašanos noteiktā vietā un laikā (*Krimināllikums, 1998.*).

Elektronisko uzraudzību jeb monitoringu mūsdienās plaši izmanto kā alternatīvu cietumam. Noziedznieku virzība uz atbrīvošanu ir viena no sodu piespriešanas procesa daļām, kur pēdējos gados arvien vairāk tiek izmantota elektroniskā uzraudzība. Elektroniskā uzraudzība Latvijā tika ieviesta 2015. gada jūlijā. Izvēlētais tehnoloģiskais risinājums ir balstīts uz radiofrekvenču tehnoloģiju, lai kontrolētu personas atrašanās vietu. Latvijā, elektroniskā uzraudzība tiek uzskatīta par alternatīvu ieslodzījumam un tiek ieviesta kā viena no papildu nosacījumiem nosacītai atbrīvošanai. Tiesa elektronisko uzraudzību var piespriest uz laiku no viena līdz divpadsmit mēnešiem (*Krimināllikums, 1998.*). Autoresprāt, elektroniskā uzraudzība ir laba alternatīva soda izciešanai, taču šo alternatīvu pareizāk būtu piemērot tām personām, kuras ir sodītas ar brīvības atņemšanu, par noziedzīgiem nodarījumiem, kuri nekaitē sabiedrībai un tās drošībai.

Nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda var ierosināt faktiski izciešot par mazāk smagu noziegumu - ne mazāk kā pusi, par smagu noziegumu - ne mazāk kā divas trešdaļas no noteiktā soda, par sevišķi smagu noziedzīgu nodarījumu - ne mazāk kā trīs ceturtdaļas no noteiktā soda, ja persona ir notiesāta uz mūža ieslodzījumu - divdesmit pieci gadi no brīvības atņemšanas soda. Autore uzskata, ka personām par sevišķi smagiem noziegumiem nebūtu korekti piemērot nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, ja tas ir tīšs nodarījums, vainīgai personai ir pienākums atbildēt par izdarīto un izciest sodu līdz galam. Nereti personas atrodies ieslodzījuma vietā apdomā un nožēlo par izdarīto, taču, ja persona tīši ir nogalinājusi nevainīgu personu un atrodies ieslodzījuma vietā, tā nevar būt atbrīvota nosacīti pirmstermiņa. Piemēram, praksē nosacīti atbrīvo personu, kura tiek apsūdzēta pēc Krimināllikuma 170. panta, kas ir izvairīšanās no uzturēšanas. Autoresprāt, nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas institūts attiecināms uz brīvības atņemšanas sodu ir pamatots daļēji, jo autore uzskata, ka ir nepieciešams nodalīt noziedzīgos nodarījumus grupās pēc smaguma pakāpes. Nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu būtu nepieciešams piemērot tām personām, kuras resocializējas, kuras vēlas atgriezties sabiedrībā neizdarot jaunus noziedzīgus nodarījumus, tādas personas, kuras apzinās sava izdarītā noziedzīgā nodarījuma smaguma pakāpi un sekas. Ir nepieciešams pieļaut tādu faktoru, ka ir personas, kuras, parāda sevi no resocializācijas labās puses, ka persona ir labojusies un viņa bez šaubām atbilst visiem nosacījumiem, lai tās personas iesniegums tiktu izskatīts, taču tai pat laikā, persona ar nodomu, lai arī atrodas Valsts Probācijas dienesta uzraudzībā, var izdarīt vai pabeigt noziedzīgu nodarījumu, bet tā, lai šī persona vairs netiktu saukta pie atbildības.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas institūts attiecināms uz brīvības atņemšanas sodu ir pamatots daļēji. Autore uzskata, ka ir nepieciešams nodalīt noziedzīgos nodarījumus grupās pēc smaguma pakāpes. Lai arī persona atbilst nosacījumiem un ir resocializējusies, bet iesnieguma pieņemšanai un tā izskatīšanai, būtu jāņem vērā arī noziedzīga nodarījuma smaguma pakāpe.
2. No pētījuma izriet, ka šis institūts ir pazīstams jau vairākus gadu simtus atpakaļ, tas tika pielīdzināts apžēlošanai. Laika gaitā šis institūts ir attīstījies, tika ieviesti vairāki regulējumi un noteikumi, lai šis institūts tiktu pielietots. Praksē tas arī tiek pielietots ļoti bieži. Nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu autore var pielīdzināt apžēlošanai, jo šie institūti ir visai līdzīgi, taču no otras puses dažādi.
3. Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas regulējums ir plašs, šo institūtu regulē Krimināllikuma 61. pants, Sodu izpildes kodeksa 79.¹ - 79.⁴ pants. Tiek noteikts ierosinājums atbrīvot notiesāto no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa, tā priekšnoteikumi un iesnieguma izvērtēšana. Kriminālprocesa likuma 643. pantā un Ministru kabineta noteikumos Nr. 107 ir kārtība, kādā Valsts probācijas dienests uzrauga nosacīti notiesātās, nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvotās, nosacīti no kriminālatbildības atbrīvotās personas un personas, kurām piemērots papildsods – probācijas uzraudzība. Šis regulējums ir attiecināms uz kriminālprocesa izpildes stadiju, kur kontroli par sodu izpildi veic Latvijas Republikas Prokuratūra, kas ir atrunāts Prokuratūras likuma 2. panta 1. daļas piektajā punktā, ka prokuratūras viena no funkcijām ir sodu izpildes uzraudzība.
4. Autore uzskata, ka nepamatoti plašs tiesiskais regulējums par personas pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas attiecināms uz noziedzīgu nodarījumu klāstu. Saskaņā ar minēto, Krimināllikuma 58.¹ panta 1.¹ daļu autore piedāvā

papildināt ar tiesību normām, kas reglamentētu ierobežojumus, kuriem pastāvot nav iespējama nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda personai, kuru apsūdz smaga nozieguma izdarīšanā. Tās būtu Krimināllikuma XII nodaļā iekļautās normas par citas personas tīšu prettiesisku nonāvēšanu jeb slepkavību, tas ir, nonāvēšanu sevišķos, sevišķi pastiprinošos apstākļos, jaundzimušā slepkavību, slepkavību, kas izdarīta stipra psihiskā uzbudinājuma stāvoklī, prettiesisku nonāvēšanu aiz neuzmanības, nonāvēšanu līdz pašnāvībai. Autore piedāvā papildināt Krimināllikuma 58.¹ panta 1.¹ daļu ar noziedzīgiem nodarījumiem, pēc kuru izdarīšanas nebūtu iespējama nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana, jo šie noziedzīgie nodarījumi ir sevišķi smagi un persona tos ir izdarījusi apzināti un tie ir noziedzīgie nodarījumi, kas būtiski ietekmē sabiedrības drošību un labklājību.

5. Normatīvajos regulējumos netiek piedāvāts nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas jēdziens un sakarā ar minēto, autore piedāvā papildināt Krimināllikuma 61. panta 1. daļu ar nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas jēdziena skaidrojumu šādā redakcijā: “*Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir notiesātā pirmstermiņa atbrīvošana no turpmākas soda izciešanas ar nosacījumu, ka neizciestajā soda daļā neizdara jaunu noziegumu, pilda uzdotos pienākumus un uztur sabiedrisko kārtību*”.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests uzrauga nosacīti notiesātās, nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvotās, nosacīti no kriminālatbildības atbrīvotās personas un personas, kurām piemērots papildsods – probācijas uzraudzība.* (24.02.2015). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr. 107. <https://likumi.lv/ta/id/272547>
2. *Krimināllikums.* (17.06.1998). Latvijas Republikas likums, red. uz 02.02.2021. <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>
3. *Latvijas Soduzpildes kodekss.* (23.12.1970). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/90218-latvijas-sodu-izpildes-kodekss>
4. *Valsts probācijas dienesta likums.* (18.12.2003). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/82551>
5. Barker, R. L. (2003). *The Social Work Dictionary.* NASW.
6. Cambridge dictionary. (2022). *Parole.* <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/parole>
7. Cambridge dictionary. (2022). *Resocialization.* <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/resocialization>
8. Corrections Victoria (2022). Corrections, prison and parole. <https://www.corrections.vic.gov.au/>
9. Krastiņš, U., & Liholaja, V. (2015). *Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII nodaļa).* Tiesu namu aģentūra.
10. Nicolas, M. (1981). Un rappel historique de la libération conditionnelle: deux volets d’une évolution. *Criminologie*, 14(2), 73–80. <https://doi.org/10.7202/017141ar>
11. Tournier, P. V. (2004). Systems of Conditional Release (Parole) in the Member States of the Council of Europe. *Penal Field*, 1. <https://doi.org/10.4000/champpenal.378>
12. Santalova, L. (2021). *Amnestija un apzēlošana kā ārpusstiesas instrumenti tiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā.* [Bakalaura darbs]. Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.

Summary

In order for a convict to be released on parole, the conditions must be met. The author considers that it would not be appropriate to impose parole on persons for particularly serious crimes, as it is an intentional offense, the perpetrator has a duty to be held accountable and to serve his sentence to the full, often while in custody, and regrets what has been done. If a person has intentionally killed an innocent person and is in prison, he or she cannot be released on parole. A conditional early release may be defined as the early release of a convicted person from further serving a sentence, provided that no new crime is committed during the unserved sentence, fulfils the duties assigned and complies with public procedures. A notional early release is encouraging and linked to the conscientious treatment of a person who suffers the lawful conduct of punishments for work, training and educational activities. On the basis of these indicators, it can be concluded that a convicted person does not need to fully serve a sentence for his or her repair. However, it is very important to understand whether a person can be conditionally released. In the author’s view, electronic surveillance is a good alternative to serving a sentence, but it would be more appropriate to apply this alternative to those who have been punished with deprivation of liberty for offences that do not harm society and its safety.

DZĪVOJAMĀS MĀJAS PĀRVALDNIĒKS UN PĀRVALDNIĒKA MAIŅAS TIESISKIE ASPEKTI

RESIDENTIAL PROPERTY MANAGER AND LEGAL ASPECTS OF CHANGING THE RESIDENTIAL PROPERTY MANAGER

Santa Tropa Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, santa.tropa@inbox.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskais vadītājs Mg.iur. **Aldis Kaļva**

Abstract. *The residential house management institute consists of a complex design involving legal entities such as apartment owners who own a certain number of alleged parts of the residential house, land owner, residential house manager, different service providers, engineering providers etc., which leads to responsibilities imposed by law on the parties concerned, the rights and rights that need to be respected.*

Keywords: *housekeeping, manager, owner, ownership, property.*

Ievads

Viens no izplatītākajiem nekustamā īpašuma veidiem Latvijā ir dzīvokļu īpašums (*Rupkus u.c., 2006*). Daudzdzīvokļu dzīvojamās mājās kopumā dzīvo aptuveni 68 % Latvijas iedzīvotāju. Lielākā daļa no tām ir celtas vēl pirms neatkarības atgūšanas, tātad – pirms trīsdesmit un vairāk gadiem (*Valsts kontrole, 2016*). 1995.gadā, uzsākot daudzdzīvokļu dzīvojamo māju privatizāciju, daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas nonāca to personu īpašumā, kuras tajos dzīvoja. Ņemot vērā to, ka Civillikums neparedz tādu nekustamo īpašumu efektīvu uzturēšanu, kurš atrodas vairāku tiesību subjektu kopīpašumā, proti, nekustamajam īpašumam ir vairāki īpašnieki, tāpēc bija nepieciešams nodrošināt efektīvu šādu dzīvojamo māju ilgspējīgu pastāvēšanu, tas ir, pielietot dzīvojamo māju pārvaldīšanas institūtu.

Dzīvojamās mājas pārvaldīšanas institūtu veido sarežģīta konstrukcija, proti, šajās tiesiskajās attiecībās tiek iesaistīti tādi tiesību subjekti kā dzīvokļu īpašnieki, kuriem pieder noteikts skaits domājamās daļas no dzīvojamās mājas, zemes īpašnieks, dzīvojamās mājas pārvaldnieks, dažādu pakalpojumu sniedzēji, inženierkomunikāciju uzturētāji u. tml., kas noved pie tā, ka iesaistītajām pusēm normatīvie akti uzliek pienākumus, atbildību un tiesības, kuras nepieciešams ievērot.

2022.gads ir bijis pagrieziena punkts dzīvokļu tiesību regulējošajos normatīvajos aktos, piemēram, ar 2022. gada 1.janvāri tiek izbeigtas piespiedu nomas attiecības un to vietā dalītā īpašuma gadījumos zemes un patstāvīgo būvju īpašnieku attiecības regulē jauns tiesību institūts “likumiskās zemes lietošanas tiesības” (*Tieslietu ministrija, 2021*), kas skar arī daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas īpašnieku kopību un pārvaldnieku, pieņemot lēmumu par to, kā turpmāk tiks īstenotas likumiskās zemes lietošanas tiesības.

Pētījuma **mērķis** ir analizēt dzīvojamās mājas pārvaldnieka institūtu un pārvaldnieka maiņas tiesiskos aspektus, konstatēt nepilnības un piedāvāt iespējamus risinājumus.

Pētījuma **objekts** ir dzīvojamās mājas pārvaldīšana.

Pētījuma **priekšmets** ir dzīvojamās mājas pārvaldnieks un pārvaldnieka maiņas tiesiskie aspekti.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, autore izvirzīja vairākus **uzdevumus**:

- 1) aplūkot dzīvojamās mājas pārvaldīšanas jēdzienu;
- 2) analizēt dzīvojamās mājas pārvaldnieku, pārvaldnieka tiesības un pienākumus;
- 3) apskatīt pārvaldnieka pilnvarojuma izbeigšanās pamatus;
- 4) izpētīt pārvaldnieka tiesības uzteikt pilnvarojumu.

Lai sasniegtu pētījumā izvirzīto mērķi, darba izstrādāšanā izmantotas vairākas pētījuma **metodes**: analītiskā, gramatiskā, teleoloģiskā un sistēmiskā pētīšanas metode, kā arī induktīvā un deduktīvā metode. Gramatiskā un sistēmiskā metode izmantota tulkojot normatīvajos aktos ietvertu normu tekstuālo jēgu, skatot kopsakarā ar citās normās ietvertu; teleoloģiskā metode, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu, ievērojot mērķi, kas jāpanāk ar šīs normas piemērošanu; analītiskā metode, vērtējot dažādos literatūras avotos un normatīvajos aktos ietvertās atziņas par daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas pārvaldnieka maiņas aspektiem, pārvaldīšanā iesaistītajiem subjektiem, kā arī tika izmantota, lai autore izteiktu savu viedokli par pārvaldīšanas tiesiskajām attiecībām. Induktīvā un deduktīvā metode izmantota, veicot semestra darbā pausto atziņu analīzi un sniedzot konkrētus secinājumus un priekšlikumus.

Darba tapšanas procesā, lai tiktu izpildīti izvirzītie uzdevumi, tika izmantota juridiskā literatūra, normatīvie akti un juridiskās prakses materiāli. Literatūra aplūkota latviešu valodā.

Dzīvojamās mājas pārvaldīšanas jēdziens

Saskaņā ar Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likumu, dzīvojamā māja ir ēka kas nodota ekspluatācijā un saskaņā ar kadastrālās uzmērīšanas lietu ir dzīvojamā māja (arī dzīvokļu īpašumu māja), tai piederīgās ēkas (būves), zeme, uz kuras tās atrodas, ja zeme kopā ar dzīvojamo māju veido vienotu nekustamo īpašumu vai ietilpst dzīvojamo māju veidojošo dzīvokļu īpašumu sastāvā, vai ēka, kas nodota ekspluatācijā un saskaņā ar kadastrālās uzmērīšanas lietu ir dzīvojamā māja, tai piederīgās ēkas (būves) un piesaistītais zemesgabals (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*). Būtībā Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums ir nepieciešams dzīvojamās mājas fiziskas uzturēšanas nodrošināšanai, neatkarīgi no tā, kas ir dzīvojamās mājas valdītājs, kādu platību tā sastāda vai cik dzīvokļu īpašumos tā sadalīta u.tml.

Latvijas Republikas Civillikuma 1084. pants nosaka, ka katram būves īpašniekam, lai aizsargātu sabiedrisko drošību, jātur sava būve tādā stāvoklī, ka no tās nevar rasties kaitējums ne kaimiņiem, ne garāmgājējiem, ne arī tās lietotājiem (*Civillikums, 1937*). Minētā norma uzliek pienākumu ne tikai privātmāju īpašniekiem rūpēties par savu nekustamo īpašumu, bet arī daudzdzīvokļu dzīvojamo māju domājamo daļu turētājiem, proti, dzīvokļu īpašniekiem. Par vienu no problēmjautājumiem praksē kalpo tas, ka daudzdzīvokļu dzīvojamajās mājās ir lifts, taču dzīvokļu īpašnieki aizmirst, ka tas atrodas visu dzīvokļu īpašnieku kopīpašumā. Atbilstoši Civillikuma 1069. pantam visi kopīpašnieki, samērīgi ar katra daļu, saņem visus labumus, kādus kopējā lieta dod, un tādā pašā samērā arī nes zaudējumus, kādi tai ceļas. Savukārt Civillikuma 1071. pants nosaka, ka uz kopējo lietu gulošās nastas, apgrūtinājumi un lietas uzturēšanai vajadzīgie izdevumi jānes kopīpašniekiem samērīgi ar viņu daļām (*Civillikums, 1937*). Līdz ar iepriekš minēto izriet, ka pirmā stāva iedzīvotāji liftu neizmanto, remontdarbu vai pārbaužu rezultātā radušies izdevumu noseģšanā ir jāpiedalās visiem dzīvokļu īpašniekiem, neskatoties uz to, vai viņi šo liftu izmanto, vai arī nē. Autoresprāt, vienīgais risinājums šādā situācijā varētu būt dzīvokļu īpašnieku kopības lēmums par pirmā stāva dzīvokļa īpašnieku atbrīvošana no izdevumu segšanas, kas rodas no lifta izmantošanas un uzturēšanas, bet šādā gadījumā palielinātos pārējo dzīvokļu īpašnieku izmaksas par lifta izmantošanu un uzturēšanu.

Autore jau augstāk norādīja, kā Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums skaidro terminu “dzīvojamā māja”, taču būtiski uzsvērt to, ka ar šo terminu jāsaprot ne vien pati ēka, bet arī tai piederošās ēkas (būves) – inženierkomunikācijas, žogs, stāvvieta, šķūnis, garāža, kā arī zeme, uz kuras atrodas iepriekš minētās ēkas un būves. Savukārt vārdu salikums “ēkas, kas nodotas ekspluatācijā un saskaņā ar kadastrālās uzmērīšanas lietu ir dzīvojamā māja” nozīmē to, ka šādai ēkai jābūt nodotai ekspluatācijā un, veicot kadastrālo uzmērīšanu, Valsts zemes dienests šādu ēku, vadoties pēc tās galvenās lietošanas veida, ir klasificējis kā dzīvojamo māju (*Oša u. c., 2010*). Taču jāņem vērā arī normas, kas ietvertas Ministru kabineta noteikumos, proti, lai kādu ēku atdzītu par dzīvojamo māju, nepieciešams kritērijs ir apdzīvotības spēja jeb ēkā jāapdzīvo vairāk kā 50 % no platības, lai to varētu atdzīt par dzīvojamo māju (*Būvju klasifikācijas noteikumi, 2018*).

Augstāk minētajā “dzīvojamās mājas” termina skaidrojumā norādīts, ka tas jāskata kopsakarā ar zemes gabalu, uz kura atrodas ēka un būves, t. i., piesaistītais zemes gabals – tā ir zeme, uz kuras atrodas citas personas īpašumā esoša ēka, kas nodota ekspluatācijā un saskaņā ar kadastrālās uzmērīšanas lietu ir dzīvojamā māja, un kura ir ēkas īpašnieka lietošanā (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*). Minētais pierāda to, ka Latvijā pastāv piespiedu dalītais īpašums, kas daļēji vēsturiski izveidojies nelabprātīgi, kā arī tas ir pretējs Civillikuma normām (*Kalniņa, 2019*). Piespiedu raksturs izpaužas tādējādi, ka uz zemesgabala esošās apbūves īpašnieks nevēlējās atteikties no tā lietošanā esošās vai piederošās būves, savukārt zemesgabala kādreizējais īpašnieks nevēlējās atteikties no tam kādreiz piederošā zemesgabala (*Rūda u. c., 2008*). Šādas konstrukcijas pastāvēšana vēsturiski radījusi vairākas problēmas, piemēram, dzīvojamo māju īpašnieku neapmierinātība ar augstu zemes nomas maksu, nevienlīdzīgs zemes un apbūves īpašnieka tiesību sadalījums (*Tieslietu ministrija, 2019*), kā arī būtu minams tas, ka tiek ierobežotas zemes īpašnieka tiesības izmantot savu zemes gabalu. Satversmes tiesa jau vairākkārt skatījusi jautājumu par piespiedu dalīto īpašumu, un ierosinājusi to risināt izstrādājot atbilstošu un taisnīgu normatīvo regulējumu (*Dārziņa, 2021*). Grozījumi likumā “Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ievada, mantojuma un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”, kas stājās spēkā 2022.gada 1.janvārī, izbeidza piespiedu nomas attiecības, tās aizstājot ar likumiskajām zemes lietošanas tiesībām. Minētie grozījumi paredz virkni izmaiņu dalītā īpašumā iesaistītajām personām, piemēram, lai izvairītos no negodprātīgām nomas maksām, tiek noteikta zemes likumiskā lietošanas maksa 4 % gadā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības. Ja 4 % gadā ir mazāki par 50 eiro, lietošanas maksa ir 50 eiro gadā. Tāpat daudzdzīvokļu dzīvojamo māju gadījumā ir vēlams dzīvokļu īpašniekiem sazināties ar pārvaldnieku un dzīvokļu īpašnieku kopībai pieņemt lēmumus par to, kā tiks īstenotas likumiskās zemes lietošanas tiesības (*Par*

atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību, 1992).

Viens no dzīvojamo māju tipiēm ir daudzdzīvokļu māja. Autore konstatē, ka likumā Par dzīvojamo māju pārvaldīšanu nav sastopams termina “daudzdzīvokļu māja” skaidrojums, lai gan normatīvajā aktā tas tiek lietots. Autore ierosina papildināt likuma 1. panta terminu skaidrojošo sadaļu ar termina “daudzdzīvokļu māja” skaidrojumu, nosakot, ka daudzdzīvokļu māja ir dzīvojamā māja, kurā saskaņā ar mājas inventarizācijas plānu ir vairāk nekā viens dzīvoklis, mākslinieka darbnīca vai neapdzīvota telpa, un mājai funkcionāli ir piederīgas palīgēkas un būves, un dzīvojamā telpa sastāda vismaz 50 % (*Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju, 1996*).

Dzīvokļa īpašuma likuma 2. panta pirmā daļa definē jēdzienu “dzīvokļa īpašums”, nosakot, ka tas ir dzīvojamajā mājā tiesiski nodalīts patstāvīgs nekustamais īpašums. Šī panta otrā daļa nosaka, ka dzīvokļa īpašuma sastāvā ietilpst atsevišķais īpašums un kopīpašuma domājamā daļa, kas tiesiski nav atdalāmi (*Dzīvokļa īpašuma likums, 2010*). Augstākās tiesas civillietu departaments norādījis, ka par galveno kritēriju dzīvoklim kā atsevišķam īpašumam piederošo elementu noteikšanā Dzīvokļa īpašuma likums paredzējis to funkcionālo nedalāmību no visas daudzdzīvokļu mājas vai iespēju nodrošināšanu lietot dzīvokli atbilstoši tam paredzētajam mērķim. Tāpat spriedumā ir norādīts, ka minētais kritērijs attiecināms arī uz visiem minēto elementu uzlabojumiem (*Oša & Auders, 2016*).

Autore konstatē, ka Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums spēkā esošajā redakcijā nesniedz termina “dzīvojamās mājas pārvaldīšana” skaidrojumu. Līdz brīdim, kad stājies spēkā iepriekš minētais likums, proti, līdz 2009. gadam, tika lietoti termini pārvaldīšana un apsaimniekošana, tos savstarpēji nošķirot. Šobrīd esošais regulējums pieturas pie termina “pārvaldīšana” lietojuma, nesniedzot likuma terminu skaidrojošajā sadaļā “dzīvojamās mājas pārvaldīšana” termina skaidrojumu. Autore konstatē, ka dažādos literatūras avotos sastopams gan termina pārvaldīšana, gan termina apsaimniekošana lietošana, nenošķirot tos vienu no otra. Sākotnējā likumprojektā par “Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likumu” sastopams terminu “dzīvojamās mājas pārvaldīšana” un “dzīvojamās mājas apsaimniekošana” skaidrojumi, nosakot, ka:

- 1) dzīvojamās mājas pārvaldīšana ir darbību kopums, kas nepieciešams dzīvojamās mājas izturēšanai un saglabāšanai lietošanai derīgā stāvoklī, kā arī funkcionāli nepieciešamā zemesgabala uzturēšanai, lai nodrošinātu šī īpašuma lietošanu atbilstoši mērķim;
- 2) dzīvojamās mājas apsaimniekošana ir tehnisko pasākumu kopums, ar kuriem tiek īstenoti dzīvojamās mājas pārvaldīšanas procesā pieņemtie lēmumi dzīvojamās mājas un funkcionāli nepieciešamā gabala uzturēšanai un saglabāšanai (*Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija, 2005*).

Tiesību zinātnieki norāda uz to, ka šobrīd normatīvajā aktā termins “dzīvojamās mājas pārvaldīšana” ietver arī apsaimniekošanu (*Oša u. c., 2010*). Arī autore piekrīt iepriekš minētajam, jo apsaimniekošana sevī ietver dzīvojamās mājas uzturēšanu un saglabāšanu, savukārt, Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma normas, nosakot pārvaldīšanas principus, ietver tajos arī mājas kvalitātes saglabāšanu. Autores ieskatā, Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma terminu skaidrojošajā sadaļā būtu nepieciešams ietvert termina “pārvaldīšana” skaidrojumu.

Dzīvojamās mājas pārvaldnieks, pārvaldnieka kompetence

Pamatojoties uz Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 6. pantu, dzīvojamās mājas pārvaldīšana sevī ietver obligāti veicamās pārvaldīšanas darbības un citas pārvaldīšanas darbības (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*). Obligāti veicamās pārvaldīšanas darbības ir tādas, kuru veikšanu dzīvojamās mājas īpašniekam ir jānodrošina, jo to paredz likums kā obligātu dzīvojamās mājas īpašnieka pienākumu. Obligātās dzīvojamās mājas pārvaldīšanas darbību neveikšana vai nepienācīga veikšana var radīt apdraudējumu cilvēku dzīvībai, veselībai, drošībai, īpašumam un pat videi (*Oša u. c., 2010*). No iepriekš minētā izriet, ka pārvaldīšanas darbību nošķiršanas mērķis ir noteikt darbības, kas veicamas, lai neradītu apdraudējumu kā pašas dzīvojamās mājas iedzīvotājiem, tā arī apkārtējiem, kas uzturas tās teritorijā, atsevišķi nosakot, ka īpašniekiem tiek dota arī rīcības brīvība izvēlēties kādas papildu pārvaldīšanas darbības dzīvojamās mājas īpašnieki vēlas veikt, lai uzlabotu ēkas, piemēram, vizuālo izskatu.

Par obligātajām pārvaldīšanas darbībām tiek noteiktas:

- 1) dzīvojamās mājas uzturēšana, t. i., fiziska saglabāšana;
- 2) pārvaldīšanas darba plānošana, organizēšana un pārraudzība (tas neattiecas uz viendzīvokļa mājām);
- 3) mājas lietas vešana;
- 4) līguma par piesaistītā zemesgabala lietošanu slēgšana ar zemesgabala īpašnieku;
- 5) informācijas sniegšana valsts un pašvaldību institūcijām (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*).

Skaidrības labad, likumdevējs noteicis, ko saprot ar dzīvojamās mājas uzturēšanu (fizisku saglabāšanu), t. i.:

- 1) dzīvojamās mājas sanitārā apkope;

- 2) apkures, aukstā ūdens un kanalizācijas nodrošināšana, kā arī sadzīves atkritumu izvešana;
- 3) dzīvojamās mājas, tajā esošo iekārtu un komunikāciju apsekošana, tehniskā apkope un kārtējais remonts;
- 4) dzīvojamai mājai kā vides objektam izvirzīto prasību nodrošināšana;
- 5) dzīvojamās mājas energoefektivitātei izvirzīto minimālo prasību izpildes nodrošināšanu (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*).

Saskaņā ar Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 6. panta trešajā daļā pausto citas pārvaldīšanas darbības ir darbības, kas saistītas ar dzīvojamās mājas pārvaldīšanu un tiek veiktas atbilstoši dzīvojamās mājas īpašnieka gribai un maksātspējai. Pie tām pieder ar dzīvojamās mājas uzlabošanu un attīstīšanu un šim nolūkam nepieciešamo pasākumu ilgtermiņa plāna sagatavošanu saistītās darbības. Likumā nav ietverts regulējums par nekustamā īpašuma apdrošināšanas nepieciešamību. Protams, tas ietilpst zem jēdziena „citas pārvaldīšanas darbības”, tomēr, piemēram, Polijas likuma „Par tiesībām uz īpašumu” 14. pantā pie īpašuma pārvaldīšanas svarīgākajiem izdevumiem pieskaitīti arī nekustamā īpašuma apdrošināšanas izmaksas.

Civillikuma 1084. pants sasaistāms ar Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 5. panta pirmo daļu, kas nosaka, ka par dzīvojamās mājas pārvaldīšanas nodrošināšanu ir atbildīgs dzīvojamās mājas īpašnieks, t. i., dzīvokļa īpašnieka pienākumos ietilpst nodrošināt dzīvojamās mājas pārvaldību – šo pienākumu var pildīt vai nu paši dzīvokļu īpašnieki vai arī pēc savas iniciatīvas izvēlēties pārvaldnieku, kuram deleģē pārvaldīšanas darbību veikšanu (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*).

Pārvaldnieka definīcija ietverta Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma terminu skaidrojošajā sadaļā nosakot, ka pārvaldnieks ir pilngadīga un rīcībspējīga fiziskā vai juridiskā persona, kas uz pārvaldīšanas līguma pamata veic dzīvojamās mājas īpašnieka uzdotās pārvaldīšanas darbības (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*). Autore konstatē, ka terminu skaidrojošajā sadaļā ietvertais skaidrojums ir šaurs, neaptverot būtiskus aspektus, kas nepieciešami, lai kādu personu atzītu par pārvaldnieku. No minētā izriet, ka jebkura pilngadīga persona, proti, tāda, kura sasniegusi 18 gadu vecumu, noslēdzot pārvaldīšanas līgumu, ir tiesīga kļūt par pārvaldnieku. Taču no šā paša likuma 13. panta izriet, ka personai, lai tā spētu kļūt par pārvaldnieku, ir nepieciešama profesionāla kvalifikācija, proti, tai jābūt iegūtai dzīvojamo māju pārvaldīšanai nepieciešamo profesionālo izglītību (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*). Līdz ar to, pamatojoties uz augstāk minēto, autore piedāvā Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likumā terminu skaidrojošajā sadaļā veikt grozījumus, nosakot ka pārvaldnieks ir pilngadīga un rīcībspējīga fiziskā vai juridiskā persona, kura ieguvusi nepieciešamo profesionālo kvalifikāciju un kas uz pārvaldīšanas līguma pamata veic dzīvojamās mājas īpašnieka uzdotās pārvaldīšanas darbības.

Pārvaldnieka tiesības un pienākumi ir skatāmi kopsakarā ar viņam dotā pārvaldīšanas uzdevuma apjomu, kas tiek noteikts rakstveida noslēgtā pārvaldīšanas pilnvarojuma līgumā, proti, no viņa nevar gaidīt un prasīt to, kas vai nu nav noteikts pārvaldīšanas līgumā vai arī normatīvajos aktos.

Pārvaldnieka maiņas procesa uzsākšana

Normatīvais regulējums paredz virkni dzīvojamās mājas pārvaldnieka maiņas tiesiskos pamatus – šādas tiesības izriet gan pašiem dzīvojamās mājas iedzīvotājiem, piemēram, ja iepriekšējais apsaimniekotājs savu pilnvaru laikā nav sniedzis apmierinošus rezultātus mājas iedzīvotājiem, vai, ja pats pārvaldnieks izlemj, ka nevēlas turpmāk pārvaldīt dzīvojamo māju. Šī nodaļa tiks veltīta tam, lai analizētu dzīvojamās mājas pārvaldnieka maiņas pamatus un konstatētu nepilnības normatīvajā regulējumā.

Civillikuma 2289. pants nosaka, ka ar pilnvarojuma līgumu viena puse (pilnvarnieks) uzņemas izpildīt otru (pilnvarotājam) zināmu uzdevumu, bet pilnvarotājs apņemas pilnvarnieka rīcību atzīt sev par saistošu. Savukārt Civillikuma 2294. pants paredz, ka līdzēju attiecības pret trešajām personām nosakāmas pēc vispārējiem noteikumiem par vietniecību. Saskaņā ar Civillikuma 1515. pantu, ja kāds darbojas atklāti kā otra vietnieks, tas ir, noslēdz līgumu tieši viņa vārdā, nepārkāpdams savas varas robežas, līgums tiklab pienākumu, kā arī tiesību ziņā, saista tieši pašu atvietojamu. Jautājumā par Civillikuma 1515. pantu tiesību doktrīnā ir norādīts, ka: „Civillikums izšķir atklātu un slēptu (klusu) vietniecību. Atklātā vietniecība ir tad, ja kāds darbojas cita vārdā kā likumisks vai līgumisks pārstāvis (*Torgāns, 1998*).

Nemot vērā dzīvojamās mājas pārvaldnieka tiesisko statusu un Civillikumā noteiktos vietniecības pamatprincipus, pārvaldnieks uzskatāms par atklātu vietnieku, jo tas var darboties tikai kā likumiskais vai līgumiskais pārstāvis. Civillikuma 1516. pants nosaka, ja kāds darbojas otra vietā klusi, tas ir, noslēdz gan līgumu šā otra vietā, bet ne viņa vārdā, tad līgums ir spēkā kā pienākums, tā arī tiesību ziņā tikai attiecībā uz tā noslēdzēju, bet uz atvietojamu tā spēks attiecas tikai tad, kad līgums uz viņu sevišķi pārvests (*Civillikums, 1937*). Tātad nebūtu iespējama tāda situācija, ka pārvaldnieks darbojas kā klusais vietnieks, jo tādā gadījumā sākotnēji nebūtu zināms, kurš ir dzīvojamās

mājas pārvaldnieks. Pārvaldnieka pienākumos ietilpst slēgt dažādus līgumus, risināt ar dzīvojamās mājas uzturēšanas saistītus jautājumus, kurus nebūtu iespējams risināt izmantojot klusās vietniecības statusu.

Saskaņā ar Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 10. panta otro daļu pārvaldīšanas uzdevumu uzdot ar pārvaldīšanas līgumu. Savukārt 11. panta pirmā daļa paredz, ka pārvaldīšanas tiesiskajās attiecībās, ciktāl tās neregulē Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, piemērojami Civillikuma noteikumi par pilnvarojuma līgumu (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*). No minētā izriet, ka pārvaldīšanas līgums līdzinās pilnvarojuma līgumam, būtībā varētu teikt, ka tas ietilpst viens otrā. Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likumā netiek uzskaitīti pilnvarojuma izbeigšanās pamati, taču tie izriet no Civillikuma.

Civillikuma 2312. pants nosaka vispārējos pilnvarojuma izbeigšanas pamatus, tie ir:

- 1) savstarpēja vienošanās;
- 2) dotā uzdevuma nobeigšana;
- 3) pilnvarotāja izteikts pilnvarojuma atsaukums;
- 4) pilnvarnieka uzteikums pilnvarojumam;
- 5) vienas vai otras puses nāve;
- 6) pilnvarojuma termiņa iestāšanās (*Civillikums, 1937*).

No augstāk minētajiem pamatiem autore vēlas detalizētāk apskatīt iespēju pilnvarniekam uzteikt pilnvarojumu. Saskaņā ar Civillikuma 2315. pantu pilnvarnieks var uzteikt pilnvarojumu, bet viņš to nedrīkst darīt ļaunā nolūkā un nelaikā, lai pilnvarotājam būtu iespējams spert citus soļus lietas vešanai. Tikai tad pilnvarnieks var atteikties no uzdevuma izpildīšanas jebkurā laikā, kad viņam ir svarīgs iemesls, bet tādā gadījumā viņam nekavējoties jāpaziņo par to pilnvarotājam. Ja viņš šos noteikumus neievēro, viņam jāatlīdzina visi zaudējumi, kādi no tā rodas pilnvarotājam (*Civillikums, 1937*). No minētā izriet, ka pilnvarniekam pilnvarojuma uzteikšanai pastāv vairākas iespējas.

Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums neregulē pilnvarojuma izbeigšanos dzīvojamo māju pārvaldīšanas gadījumā. Kā jau augstāk tika minēts, ņemot vērā to, ka pārvaldīšanas līgums būtībā ir pilnvarojuma līgums, tad tā izbeigšana notiek saskaņā ar Civillikumu. Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 17.¹ pants regulē pārvaldīšanas uzdevuma atsaukšanu no pilnvarotāja puses, tas nosaka, ka kopīpašumā esošas dzīvojamās mājas kopīpašnieki vai dzīvokļu īpašumu mājā – dzīvokļu īpašnieki pārvaldīšanas uzdevumu atsauc, pamatojoties uz likumā noteiktajā kārtībā pieņemtu dzīvojamās mājas īpašnieku lēmumu, kā arī nosaka procesuālu kārtību kādā atsaukt pilnvarojumu. Tiesiskās attiecības starp pārvaldnieku un dzīvokļu īpašniekiem izbeidzas vienu mēnesi pēc tam, kad nosūtīts paziņojums par pārvaldīšanas uzdevuma atsaukšanu, ja pārvaldīšanas līgumā nav noteikts cits termiņš (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*). No minētā izriet, ka Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums regulē tikai pilnvarojuma atsaukšanu no pilnvarotāja puses, savukārt gadījumos, kad pilnvarojumu atsauc pārvaldnieks piemērojamas Civillikuma normas par pilnvarojuma izbeigšanu.

Attiecībā uz pārvaldīšanas uzdevuma atsaukšanu būtiski pieminēt to, ka šāda atsaukšana ir iespējama tikai tad, ja dzīvojamās mājas īpašnieki ir pārņēmuši tās pārvaldīšanas tiesības. Pašvaldībai, kurai ir likumā noteikts pienākums nodrošināt dzīvojamās mājas pārvaldīšanu līdz pārvaldīšanas tiesību nodošanai, nav nekādu iespēju atteikties no šāda likumā noteikta pienākuma. Saskaņā ar likuma “Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” 50. panta septīto daļu valsts dzīvojamās mājas valdītāja vai pašvaldības pienākums ir pārvaldīt un apsaimniekot dzīvojamo māju līdz tās pārvaldīšanas tiesību nodošanai dzīvokļu īpašnieku sabiedrībai vai ar dzīvokļu īpašnieku savstarpēju līgumu pilnvarotai personai. Pienākums pārvaldīt dzīvojamo māju valsts dzīvojamās mājas valdītājam vai pašvaldībai arī tad, ja dzīvojamā mājā ir privatizēti visi privatizācijas objekti, bet nav sasaukta dzīvokļu īpašnieku kopsapulce saskaņā ar iepriekš minētā likuma 51. panta otro daļu. Saskaņā ar iepriekš minēto normu, dzīvokļu īpašnieku kopsapulci var sasaukt arī viens vai vairāki mājas dzīvokļu īpašnieki. Uz šādu kopsapulci sasaukami visi dzīvojamās mājas dzīvokļu īpašnieki un uzaicinājums uz kopsapulci izsniedzams pret parakstu dzīvokļa īpašniekam vai viņa ģimenes locekļiem (*Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju, 1995*). Analizējot likumu normas autore nonāk pie secinājuma, ka likuma “Par valsts un pašvaldības dzīvojamo māju privatizāciju” 29. panta ceturtā daļa paredz uzaicinājumu uz kopsapulci izsniegt dzīvokļa īpašniekam vai tā ģimenes loceklim pret parakstu, savukārt Dzīvokļa īpašuma likuma 19. panta otrā daļa, kas regulē dzīvokļu īpašnieku kopsapulces sasaukšanu, neparedz šādu noteikumu, nosakot, ka uz dzīvokļu īpašnieku kopsapulci ne vēlāk kā nedēļu pirms tās rakstveidā vai citā dzīvokļu īpašnieku kopības noteiktajā kārtībā uzaicināms katrs dzīvokļa īpašnieks. Uzaicinājumā norāda kopsapulces norises vietu, laiku un darba kārtību (*Dzīvokļa īpašuma likums, 2010*).

Izbeidzoties pārvaldīšanas attiecībām, Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums nosaka, ka, ja ir strīds starp dzīvojamās mājas īpašnieku un pārvaldnieku par saistību un lietu pārņemšanu, līdzēju pienākums ir sastādīt domstarpību protokolu, norādot tajā savus viedokļus un to pamatojumu. Šādā gadījumā nodošanas - pieņemšanas aktu sastāda par lietām un saistībām, par kurām nav strīda. Savukārt par lietām, kur nav strīdu, no pārvaldīšanas līguma izrietošās

saistības un lietas nododamas ar nodošanas – pieņemšanas aktu (*Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums, 2009*).

Aplūkojot Augstākās tiesas judikatūras nolēmumu arhīvu, autore konstatē, ka liela daļa no civiltiesiskajiem strīdiem, ir tiešā saistībā ar strīdiem par dzīvojamās mājas pārvaldīšanu, kopīpašuma lietošanu u. tml. (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts, 1997-2022*), autoresprāt, kā iemesls tam minamas nepilnības normatīvos aktos, normu dažāda interpretācija, bieži vien kļūdaina, tiesību un pienākumu neapzināšanās u. tml.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Dzīvojamās mājas pārvaldīšana ir darbību kopums, kas nepieciešams dzīvojamās mājas fiziskas uzturēšanas nodrošināšanai un saglabāšanai lietošanai derīgā stāvoklī, neatkarīgi no tā, cik dzīvokļa īpašumos dzīvojamā māja sadalīta, kas ir dzīvojamās mājas pārvaldnieks, kādu platību sastāda dzīvokļu īpašnieks u. tml.
2. Dzīvojamās mājas sastāv no dzīvokļu īpašumiem, un katram no tiem ir savs īpašnieks, kuram tiek piešķirtas trīs galvenās ar nekustamo īpašumu saistītās tiesības – valdīt, lietot, rīkoties. No šī labuma dzīvokļa īpašniekam izriet virkne pienākumu, tai skaitā, pienākums veikt mājas obligātās pārvaldīšanas darbības. Attiecībā uz mājas pārvaldīšanu, īpašniekiem ir tiesības izvēlēties – pārvaldīt pašiem vai pilnvarot šo darbību veikšanu mājas pārvaldniekam.
3. Dzīvojamo māju pārvaldīšanu galvenokārt regulē Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums. Autore konstatē, ka likumā vairākkārt tiek lietots termins “daudzdzīvokļu māja”. Autore ierosina papildināt likuma 1. panta terminu skaidrojošo sadaļu ar termina “daudzdzīvokļu māja” skaidrojumu, izsakot to šādā redakcijā: “*Daudzdzīvokļu māja ir dzīvojamā māja, kurā saskaņā ar mājas inventarizācijas plānu ir vairāk nekā viens dzīvoklis, mākslinieka darbnīca vai neapdzīvota telpa, un mājai funkcionāli ir piederīgas palīgēkas un būves, un dzīvojamā telpa sastāda vismaz 50 %.*”
4. Dzīvojamās mājas kopība var pieņemt lēmumu par pārvaldīšanas darbību nodošanu pārvaldniekam. Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 1. panta pirmās daļas 5. punkts ietver nepilnīgu norādi par dzīvojamās mājas pārvaldnieku – pilngadīga, rīcībspējīga fiziskā vai juridiskā persona, kas uz pārvaldīšanas līguma pamata veic dzīvojamās mājas īpašnieka uzdotās pārvaldīšanas darbības. Taču autore konstatē, ka no šī pat likuma izriet, ka kāds var kļūt par pārvaldnieku tikai tad, ja tam ir nepieciešamā profesionālā kvalifikācija. Pamatojoties uz augstāk minēto autore piedāvā grozīt Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 1. panta pirmās daļas 5. punktu un izteikt šādā redakcijā: “*Pārvaldnieks ir pilngadīga fiziska vai juridiska persona, kura ieguvusi nepieciešamo profesionālo kvalifikāciju un kas uz pārvaldīšanas līguma pamata veic dzīvojamās mājas īpašnieku uzdotās pārvaldīšanas darbības.*”
5. Dzīvojamās mājas īpašniekiem ir tiesības lemt par pārvaldnieka maiņu, ja esošais dzīvojamās mājas pārvaldnieks kādu apstākļu dēļ neapmierina. Dzīvojamās mājas pārvaldnieka maiņa var uzlabot dzīvojamās mājas fizisko saglabāšanu, uzlabošanu, celt nekustamā īpašuma vērtību, kā arī ietaupīt finansiālos resursus.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Būvju klasifikācijas noteikumi.* (12.06.2018). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr. 326. <https://likumi.lv/ta/id/299645-buvju-klasifikācijas-noteikumi>
2. *Civillikums.*(28.01.1937). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums>
3. *Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums.* (04.06.2009). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/193573-dzivojamo-maju-parvaldisanas-likums>
4. *Dzīvokļa īpašuma likums.* (28.10.2010). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/221382-dzivokla-ipasuma-likums>
5. *Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību.* (07.07.1992). Latvijas Republikas likums. https://likumi.lv/doc.php?id=75530&version_date=02.04.2015
6. *Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju.* (21.06.1995). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/35770-par-valsts-un-pasvaldibu-dzivojamo-maju-privatizaciju>
7. Dārziņa, L. (17.06.2021). *Turpina skatīt likumprojektu piespiedu dalītā īpašuma izbeigšanai. Ko tas paredz?* <https://lvportals.lv/skaidrojumi/329550-turpina-skatit-likumprojektu-piespiedu-dalita-ipasuma-izbeigšanai-ko-tas-paredz-2021>
8. Kalniņa, Z. (28.11.2019). *Dalītais īpašums.* <https://lvportals.lv/skaidrojumi/310925-zinisavastiesibas-dalitais-ipasums-2019>
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts. (1997-2022). *Dzīvokļu apsaimniekošana. Judikatūras nolēmumu arhīvs.* <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/dzivoklu-tiesibas/dzivoklu-apsaimniekosana>
10. Oša, I., & Auders, M. (2016). *Tiesu prakse civillietās, kas izriet no dzīvojamo māju pārvaldīšanas tiesiskajām attiecībām. Tiesu prakse 2013.-2016. gada maijs.* <https://www.at.gov.lv/lv/jaunumi/par-notikumiem/apkopota-tiesu-prakse-par-dzivoklu-apsaimniekosanu-7932?year=2017&month=01>
11. Oša, I., Auders, M., & Krauze, I. (2010). *Dzīvojamo māju pārvaldīšana.* Zvaigzne ABC.

12. Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. (2005). *Likumprojekts "Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums"*. <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=30221382>
13. Rupkus, J., Zode, L., Taube, D., & Horoškins, V. (2006). *Dzīvokļa īpašuma pārvaldīšana un apsaimniekošana. Īpašnieku kopdarbība, uzturēšanas izmaksas, pakalpojumi un to apmaksā, aizdevumi*. Zvaigzne ABC.
14. Rūda, Ģ., Laviņa, L., & Līkops, J. (19.11.2008). *Nekustamā īpašuma tiesību regulējums pēc zemes reformas pabeigšanas – Civillikuma zemes un ēku nedalāmības koncepta pilnīgas ieviešanas problēma*. https://www.tm.gov.lv/sites/tm/files/2020-01/Documents/lv_documents_petijumi_final_report.re_land_reform_and_divided_property_concept.2008_12_12.lat.janisl.pdf
15. Tieslietu ministrija (2019). *Likumprojekta "Grozījums likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" sākotnējās ietekmes novērojuma ziņojums (anotācija)*. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:M6EGlp0wzzIJ:tap.mk.gov.lv/doc/2019_06/TMAnot_110619_groz_STL.559.docx+&cd=3&hl=lv&ct=clnk&gl=lv&client=safari
16. Tieslietu ministrija (29.12.2021). *2022.gada 1.janvārī sāksies piespiedu nomas reforma – zemes lietošanas tiesības regulēs likums*. <https://juristavards.lv/zinas/280287-2022-gada-1-janvari-saksies-piespiedu-nomas-reforma-zemes-lietosanas-tiesibas-regules-likums/>
17. Torgāns, K. (red.). (1998). *Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības*. Mans īpašums.
18. Valsts kontrole (22.03.2016). *Daudzdzīvokļu dzīvojamo māju pārvaldīšanas efektivitāte un atbilstība normatīvo aktu prasībām*. <https://juristavards.lv/zinas/268312-daudzdzivoklu-dzivojamo-maju-parvaldisanas-efektivitate-un-atbilstiba-normativo-aktu-prasibam/>

Summary

The management of a residential house is a set of activities necessary for ensuring and maintaining the physical maintenance of a residential house for use in a valid state, regardless of how many apartment properties the residential house is divided, which is the residential house manager, the area being constructed by the apartment owner. Residential apartment owners have the right to decide on who they authorise to manage the residential house, they also have the right to decide on the change of manager if the existing residential house manager is not satisfied by any circumstances. Changing a residential home manager can improve the physical preservation, improvement, build the value of real estate, and save financial resources.